

T.C. AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2024-YL/458

**1974-1979 ARASI BÜLENT ECEVİT'İN BAŞBAKANLIK
DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE
KRİZLER**

HAZIRLAYAN

Nur Hazal AKÇAY

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Taner BULUT

AYDIN- 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

**T.C AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE**

AYDIN

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

T.C

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

..../...../2024

Nur Hazal AKÇAY

İmza

ÖZET

1974-1979 ARASI BÜLENT ECEVİT'İN BAŞBAKANLIK DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE KRİZLER

Nur Hazal AKÇAY

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Taner BULUT

2024,XXI + 169 sayfa

İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler sisteminin en temel aktörü Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'dir. Türkiye II. Dünya Savaşı devam ederken ABD ile kurduğu daha yakın ilişkilerini savaşın sonuna doğru ve Soğuk Savaş'ın başlangıcı döneminde iyice arttırmıştır ve Demokrat Parti iktidarı döneminde ise tam bir müttefiklik düzeyine çıkarmıştır. Kıbrıs Sorunu ve Johnson Mektubu'yla birlikte ilişkiler zaman zaman inişli-çıkışlı ve yer yer de krizli bir düzeyde devam etmek zorunda kalmıştır.

1970'li yıllar ise hem uluslararası ilişkilerde ve soğuk savaşın yeni bir evreye doğru geçmesinde çok hareketli bir dönem olmuş hem de Türkiye'nin iç siyasetinde, ekonomik ve toplumsal yaşamında çok önemli ideolojik tartışma ve gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu çalkantılı süreç içinde Türkiye siyasi tarihinde önemli izler bırakacak olan Bülent Ecevit, politikacı, devlet adamı ve Başbakan olarak yer almış, 1974-1979 yılları arasında üç defa Hükümet kurmakla görevlendirilmiş ve ancak kurup, görev yaptığı iki kısa dönemli hükümette ise Başbakanlık yapmıştır. Başbakanlık yaptığı zaman diliminde Türkiye-ABD ilişkilerinde birkaç tane krizli gelişmeler yaşanmak zorunda kalmıştır. Dış politikada yaşanan bu krizli gelişmelerden ilki "Afyon Krizi", ikincisi uzun süreden beri sorun olmaya devam eden ve Kıbrıs Barış Harekâtı ile zirvesini yaşayan "Kıbrıs Krizi" ve üçüncü olarak bu iki krizin de etkisi ile ortaya çıkan "Ambargo ve Üs Krizi'dir".

Çalışma, 1974-1979 yıllarında Başbakan olarak görev yapan Bülent Ecevit'in iki farklı Hükümet döneminde Türkiye-ABD ilişkilerini ele almayı, bu ilişkideki krizli konuları tespit etmeyi, gelişme süreçlerini ortaya koymayı ve dış politikaya etkilerini analiz ederek değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Söz konusu krizli konuların sebepleri, gelişim

süreçleri ve sonuçları ele alınmakla birlikte “birey”, “devlet” ve “sistem” düzeyinde de olabildiğince dış politik analizler yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma, Türkiye’nin dış politika tarihinde ve Türk-Amerikan ilişkileri tarihindeki 1970’ler döneminin önemli bir bölümündeki olay, gelişme, tespit, analiz ve değerlendirmelerin giderilmesine yardımcı olmayı da ikincil bir amaç olarak hedeflemektedir.

Çalışma kapsamındaki dönem içinde Türkiye-ABD ilişkilerinde normalden fazla kriz ve sorun yaşanmış olmakla birlikte Türkiye ve ABD ilişkilerini tamamen koparma ve kesme yolunu seçmemişler ve tekrar barışçıl bir düzleme dönüştürme çabası içinde oldukları gözlenmiştir. Her iki devlet de birbirlerini kaybetme riskini göze alamamıştır. Türkiye’nin, özellikle 1974-1979 arası Ecevit’in başbakan olduğu hükümet dönemlerinde ABD ile yaşadığı krizlerde, soğuk savaşın ilk dönemlerine göre daha bağımsız bir dış politika izlemeye çalıştığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca söz konusu dönem ve krizlere yönelik uluslararası ve iç kamuoyunun, devletlerin yönetim biçimi ile liderlerin, devletlerin ve uluslararası sistemin dış politika kararlarına etkilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Türkiye kamuoyu ve toplumunun birlik içerisinde dış politikada yaşanan krizleri bir milli mesele olarak ele aldığı, devlet ve hükümetin kararlarına katılarak destek verdikleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Dış politika, Türkiye-ABD ilişkileri, Bülent Ecevit, 1974-1979 Dönemi, Afyon krizi, Kıbrıs krizi, Ambargo-Üs krizi

ABSTRACT

CRISIS IN TÜRKİYE-USA RELATIONS DURING BÜLENT ECEVİT'S PRIME MINISTRY PERIOD BETWEEN 1974-1979

Nur Hazal AKÇAY

MSc Thesis at International Relations

Supervisor: Assistant Professor Dr. Taner Bulut

2024, XXI + 169 pages

During the bipolar Cold War period, the most fundamental actors of the international relations system were the Soviet Union and the United States. Türkiye II. While World War II was continuing, it increased its closer relations with the USA towards the end of the war and the beginning of the Cold War, and increased it to the level of a full alliance during the Democratic Party's rule. With the Cyprus Problem and the Johnson Letter, relations have had to continue at times with ups and downs and sometimes at a crisis level.

The 1970s were a very active period in international relations and the transition of the Cold War to a new phase, and also a period in which very important ideological debates and developments took place in Turkey's domestic politics, economic and social life. Bülent Ecevit, who will leave significant traces in Turkey's political history during this turbulent period, took part as a politician, statesman and Prime Minister. He was assigned to form a government three times between 1974 and 1979, and served as Prime Minister in the two short-term governments he established and served in. During his time as Prime Minister, Türkiye-USA relations had to experience several crisis-ridden developments. The first of these crisis developments in foreign policy is the "Opium Crisis", the second is the "Cyprus Crisis", which has been a problem for a long time and reached its peak with the Cyprus Peace Operation, and the third is the "Embargo and Base Crisis", which emerged with the impact of these two crises.

The study aimed to discuss Turkey-USA relations during the two different government periods of Bülent Ecevit, who served as Prime Minister between 1974 and

1979, to identify the crisis issues in this relationship, to reveal the development processes and to analyze and evaluate their effects on foreign policy. While the causes, development processes and consequences of the crisis issues in question are discussed, foreign political analyzes have been tried to be made as much as possible at the "individual", "state" and "system" levels. In addition, the study aims as a secondary aim to help eliminate the events, developments, determinations, analyzes and evaluations in a significant part of the 1970s period in Turkey's foreign policy history and the history of Turkish-American relations.

Although there were more crises and problems than usual in Turkey-US relations during the period covered by the study, it was observed that Turkey and the US did not choose to completely sever their relations and tried to turn them into a peaceful plane again. Both states could not risk losing each other. It has been concluded that Turkey tried to pursue a more independent foreign policy compared to the early periods of the Cold War, especially in the crises it experienced with the USA during the government periods between 1974 and 1979, when Ecevit was prime minister. In addition, it has been determined that international and domestic public opinion regarding the periods and crises in question have a high impact on the management style of the states and the foreign policy decisions of the leaders, states and the international system. It has been observed that the Turkish public and society unitely treat the crises in foreign policy as a national issue and support the decisions of the state and government by participating in them.

Key words: Foreign policy, Türkiye-US relations, Bülent Ecevit, 1974-1979 Period, Opium crisis, Cyprus crisis, Embargo-Base crisis

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konu kapsamı aslında yüksek lisans ders aşaması devam ederken ve dersler için ödev, sunum ve makale konuları çalışırken oluşmaya başlamıştı. Çünkü Türkiye'nin dış politika tarihinde bazı dönemler yaşanan gelişmeler nedeniyle diğerlerinden biraz daha ön plana çıkabilmekte ve çalışma dönemi için insanı heyecanlandırabilmektedir. Tıpkı 1970'li yıllar Türkiye'sinin siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamında yaşanan baş döndürücü gelişmelerde olduğu gibi 70'li yıllar dünya siyasetinde de oldukça hareketli bir dönemdir ve bu hareketlilik Türk dış politikasına aynen yansımıştır. Bir yandan dünyadaki ideolojik tartışmalar, diğer yanda Soğuk Savaş'ın yeni bir evreye doğru gelişmesi ve öte yanda Türkiye'de yaşanan sağ-sol kavgaları ve çatışmaları döneme duyduğum ilgi ve heyecanımı arttıran etkenler olmuştur. Ayrıca Bülent Ecevit de Türkiye siyasi tarihinde çok önemli izler bırakmış ve söz konusu dönemin başat aktörlerinden biri olmuştur.

1974-1979 Arası Bülent Ecevit'in Başbakanlık Dönemlerinde Türkiye-ABD İlişkilerinde Krizler, başlıklı yüksek lisans tezimin konusu bu ilgi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Zamanında bilinmeden de olsa iki kutuplu soğuk savaşın son dönemlerine girildiğinde yani 1970'li yıllarda hala uluslararası ilişkiler sistemini ya Amerika Birleşik Devletleri ya da Sovyetler Birliği yönlendirmekteydi. Tez danışmanımın başlık ve içerikteki düzeltme ve katkıları ile çalışmaya başladığım tezimde 1970'li yıllar Türkiye'sinin ABD ile yaşadığı dış politika ilişkilerinin çokluğu ve genellikle krizli olması sebebiyle de soğuk savaşın ABD tarafıyla yürütülmeye çalışılan ilişkilerini mercek altına almaya karar verdik. Elbette ki bu çalışma, bu konudaki her şeyi söyleme ve ortaya koyma iddiasında değildir. Türkiye ile ABD arasın yaşanan dış politika ilişkisindeki krizli konuları olabildiğince genel hatlarıyla çizmeye ve dış politika analizi bakımından ele alıp değerlendirmeye çalışmaktadır.

Çalışmam boyunca emekleri nedeniyle teşekkür etmem gereken insanlar vardır. Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Taner Bulut'a çalışma süresince bana gösterdiği yol, daha iyi bir çalışma olması için gösterdiği çaba için ne kadar teşekkür etsem azdır. Sayın hocama bana olan inancını yitirmeyip bu yolda ilerlememi sağladığı için ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Diğer yandan çalışmama yaptıkları yapıcı eleştirileri ve zaman ayırıp verdikleri

çok değerli katkıları için Doç. Dr. Çiğdem Şahin ve Dr. Öğr. Üyesi Dilek Elvan Çokişler hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Ailem ve eşimin bu süreçteki katkıları çok fazladır. Bu nedenle onlara teşekkür etmem gerekmektedir. Öncelikle benden sevgilerini hiçbir zaman esirgemeyen, beni tez yazma konusunda her zaman destekleyen, saygıdeğer anne ve babama şükranlarımı sunarım. İkisinin de bu süreçte bana olan sabrı ve sevgisi için hayat boyu onlara minnettarım. Ömer Abim, Derya yengem, İpek ablam, sevgili kardeşim R. H. Helin ve minik yeğenlerime hayatımda oldukları ve bana gösterdikleri sevgi ve destek için çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçte yanımda olan eşime teşekkür ediyorum. Tez sürecinde bana olan inancınız için hepinize çok teşekkür ederim. Sizleri çok seviyor ve bu tezi size armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
ÖNSÖZ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİL/GRAFİK/HARİTA VE GÖRSELLER DİZİNİ	xix
EKLER DİZİNİ	xx
KISALTMALAR DİZİNİ	xxi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	11
1. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN KISA BİR TARİHÇESİ	11
1.1. Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri	11
1.2. II. Dünya Savaşı ve Sonrası İlişkiler	13
1.2.1. II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-ABD İlişkileri	13
1.2.2. Batı Kampında Bir Devlet: Türkiye	15
1.3. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası İlişkiler	19
1.3.1. 1962 Küba Krizi	20
1.3.2. 1963-1964 Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu	21
2. BÖLÜM	32

2. BÜLENT ECEVİT VE SİYASAL HAYATI.....	32
2.1. 1974 Öncesi Türk Siyasal Hayatında Bülent Ecevit.....	32
2.1.1. Bülent Ecevit'in Türk Siyasal Hayatında Yer Almaya Başlaması: Ankara Milletvekili (1957)	32
2.1.2. Çalışma Bakanı Olarak Bülent Ecevit (1961-1965).....	36
2.1.3. Zonguldak Milletvekili olarak Bülent Ecevit.....	38
2.1.4. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit.....	40
2.2. 1974-1979 Döneminde Bülent Ecevit: Başbakan ve “Karaoğlan” Ecevit.....	42
2.2.1. Ecevit'in İlk Başbakanlık Dönemi (1974).....	42
2.2.2. Ecevit'in İkinci Başbakanlık Dönemi (1977).....	44
2.2.3.Ecevit'in Üçüncü Başbakanlık dönemi (1978 - 1979)	45
2.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine Giden Süreç ve Bülent Ecevit.....	51
2.4. ABD'nin Gözünden Ecevit Dönemi	64
3. BÖLÜM.....	74
3. 1974-1979 TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE KRİZLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ	74
3.1. 1974-1979 Yılları arası Uluslararası Sistemin ve Türkiye'nin durumu.....	74
3.2. Afyon Krizi	79
3.2.1. Afyon Krizi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi.....	79
3.2.2. Afyon Krizinde Ecevit.....	86
3.2.3. ABD'nin Gözünden Afyon Krizi	90
3.3. Kıbrıs Krizi	98

3.3.1. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	98
3.3.2. Kıbrıs Krizinde Ecevit.....	104
3.3.3. ABD'nin Gözünden Kıbrıs Krizi	111
3.4. Ambargo-Üs krizi	119
3.4.1. Ambargo ve Üs Krizi: Türkiye'nin Tavrı.....	119
3.4.2. Ambargo-Üs Krizinde Ecevit.....	123
3.4.3. ABD'nin Gözünden Ambargo-Üs Krizi.....	131
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	141
EKLER	155

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo (Giriş): Liderlik Tipleri.....	7
Tablo 1.2.1 : Türkiye'nin Almanya ve ABD ile Ticari İlişkileri (Milyon TL) (1943-1954).....	14
Tablo 1.2.2: Marshall Planıyla Verilen ABD Yardımları (Milyon Dolar).....	17
Tablo 1.2.2: ABD'nin Türkiye'ye Ekonomik Yardımları (Milyon Dolar) (1948-1959).....	18
Tablo 1.3: ABD'nin Türkiye'ye Ekonomik Yardımları.....	19
Tablo 3.1: Türkiye Ödemeler Dengesi (1972-1977).....	78
Tablo 3.1: Türkiye'de büyüme ve enflasyon oranları (1967-1980).....	78
Tablo 3.2.1: ABD'de Uyuşturucu Bağlantılı Suç Miktarı (1958-1968).....	81
Tablo 3.2.1: BM Uyuşturucu Maddeler Bültenine Göre Afyon üretimine Dünya Üretiminde Katkımız (%).....	83
Tablo 3.2.3: Afyon Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri	98
Tablo 3.3.3: Kıbrıs Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri	118-119
Tablo 3.4.1: Türkiye'de Silahlanma/Savunma Harcamaları (1970-1980).....	122
Tablo 3.4.3: Ambargo-Üs Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri	134-135

ŞEKİL/GRAFİK/HARİTA VE GÖRSELLER DİZİNİ

Şekil (Giriş): Dış Politika Kararlarına Etki eden Faktörler.....	5
Şekil (Sonuç): Afyon Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler.....	79
Şekil (Sonuç): Kıbrıs Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler.....	99
Şekil (Sonuç): Ambargo-Üs Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler.....	120
Grafik: 3.1 :Türkiye'nin Dış Borcuna İlişkin Ayrıntılı Bilgi (31 Aralık 1971).....	77
Grafik 3.4.3.: ABD'nin Türkiye'ye sağladığı kredi ve yardım (1971-1979).....	133
Harita 3.4.1: Türkiye'de bulunan ABD Üs ve Tesisleri.....	121
Görsel 3.3.1.: Türk Kuvvetlerinin birinci harekât sonrası Kıbrıs'ta kontrol altına aldığı alan.....	101
Görsel 3.3.1: Türk Kuvvetlerinin ikinci harekat sonrası Kıbrıs'ta kontrol altına aldığı alan.....	101

EKLER DİZİNİ

Ek-1: ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'un Türkiye'nin harekât girişimine karşı gönderdiği: Johnson Mektubu (5 Haziran 1964).....	149-153
Ek-2: Ecevit'in ABD ambargosuna karşılık açıklaması.....	154
Ek-3: Bülent Ecevit'in "Yasa" Şiiri.....	155
Ek-8: Kıbrıs Barış Harekatı Planı Haritası.....	156
Ek-2: CIA-RDP80T00942A001000110001-1 No.'lu CIA belgesi (Ecevit hükümetinin krizde olması hakkında hazırlanan rapor).....	157-162

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AP: Adalet Partisi

ASELSAN: Askerî Elektronik Sanayi

BM: Birleşmiş Milletler

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CIA: Merkezi İstihbarat Teşkilatı

CSTD: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

DP: Demokrat Parti

GSMH: Gayrisafi Milli Hâsıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MMTD: Millet Meclisi Tutanak Dergisi

MC Hükümeti: Milliyetçi Cephe Hükümeti

MSP: Milli Selamet Partisi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SALT-I: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeler

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

1970-1980 arası hem uluslararası ilişkiler tarihinde hem siyasal tarihte hem de Türkiye tarihinde olağanüstü gelişmelerin yaşandığı bir zaman dilimidir. “İki Kutuplu Dünya Sistemi” de denilen “Soğuk Savaş” döneminin ve ideoloji savaşlarının en yüksek voltajda olduğu bir dönemdir. İki kutuplu uluslararası sistemin yapısına ve geleceğine yön veren veya diğer bir ifadeyle yön verme potansiyeline sahip olan iki ülke vardı; biri Amerika Birleşik Devletleri ve diğeri de Sovyetler Birliği’ydi. Bu iki süper güç, ideoloji savaşının da iki tarafının temsilcileriydiler; bir tarafta liberal-kapitalist batı bloğu ve diğer tarafta ise Sosyalist-Komünist doğu bloğu.

Türkiye, uluslararası ilişkilerde yaşanan baş döndürücü gelişmelerden nasibini alan ülkelerin başlarında yer alanlarından biri olmuştur. Bir yandan soğuk savaşın son evresinde nerede konumlanacağı tartışmaları yaşanırken, bir yandan da liberal-kapitalist batı bloğunun öncüsü ABD ile sürdürdüğü veya sürdürmek zorunda olduğu ilişkilerde yaşadığı krizler ile boğuşmaktaydı. Ülkenin gelecek on yıllarının nasıl olacağının yapı taşları bu dönemde döşenmiştir. Türkiye’nin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı oldukça çalkantılı bir dönem geçirmiş ve bu yapılarda yaşadığı köklü değişikliklerin nedeni olarak uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerin olduğu görülmüştür. Türkiye siyasal tarihinin en önemli siyaset ve devlet adamlarından biri olan Bülent Ecevit de Türk siyasal hayatında zirveye ulaştığı yer olarak parti başkanlığı ve Başbakanlık görevlerine ilk olarak bu dönemde ulaşmıştır. Dolayısıyla ülkenin geleceğinde bir siyaset ve devlet adamı olarak söz sahibi olacak olan Ecevit’in ülkenin dış politika yolunun ve biçimin çizilmesine de oldukça etki ettiği görülmektedir.

Bu bağlamda birey-devlet-sistem üçgeni içinde bir durum değerlendirmesi yapılması amacıyla başlanmış bu çalışmada 1970 ve 1980 yılları arasında gelişen Türkiye ve ABD ilişkileri ele alınmıştır. Temelde Türkiye’nin dış politikasında bir kısım incelenmeye çalışılmakla birlikte birey-devlet-sistem analizi çerçevesinde söz konusu dönemde Bülent Ecevit’in Başbakanlığı sürecine denk gelen Türkiye-ABD arasındaki dış politika gelişmelerinden kriz yaşananların merkeze alınıp değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bülent Ecevit’in fiili olarak iki, resmi olarak üç başbakanlık dönemleri her ne kadar 1974-1979 yılları arasına denk gelse de aynı süreçte Türkiye’nin dış politikasında ABD ile ilişkilerinde

yaşadığı krizlerin Kıbrıs sorunu nedeniyle 1970’lerden de önceye gittiği bilinmektedir. Bu nedenle ABD ilişkilerinde yaşanan krizler sadece Ecevit’in başbakanlık süresi içinde değil, hemen öncesi ve sonrasında da yaşanan krizlerin de ele alınması zorunlu olmuştur.

Literatür incelemesi yapılırken, dış politika çalışmalarındaki ele alınan olayların “birey”, “devlet” ve “sistem” düzeyleri üzerinden bir arada pek analiz edilmediği fark edilmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı da bu eksikliği olabildiğince gidermeye çalışacak kısa bir analiz yapabilmektir. Yani bir yandan 1970-80 arası Türkiye-ABD ilişkilerinde krizli konular olan “Afyon” krizi, “Kıbrıs” krizi, “Ambargo” krizi ve “Üs” krizi konularını birer dış politika tarihi gelişmesi şeklinde ortaya koymak ve diğer yandan da bu krizleri birey-devlet-sistem düzeylerinde analiz etmek amaçlanmıştır. Çalışma bütüncül bir yaklaşım sunmayı hedeflemektedir. İkili ilişkiler incelenirken iç ve dış faktörler çalışmaya dâhil edilmiştir. İç faktörler, birey ve devlet düzeyine odaklanırken, dış faktörler ise daha çok sistem düzeyi ekseninde ele alınmıştır.

Türkiye’nin ABD ile olan ilişkilerinde 1970’li yıllar önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü ikili ilişkilerde genellikle krizli olaylar yaşanmış ve Türkiye’nin dış politikasının yönünü bu krizler belirlemiştir. Fransızca “bunalım”, “çöküntü” anlamlarına gelen “crise” sözcüğünden aynen Türkçe kullanıma geçmiş “kriz” sözcüğü konumuz açısından Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “*Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem; bunalım, buhran*” anlamını taşımaktadır (TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>). Bu tanımdan hareketle Türk-Amerikan ilişkileri tarihinin ilk ve en büyük krizli konusu 1964 yılındaki Kıbrıs sorunu ve ardından gelişen Johnson Mektubu olayıydı. 1970’li yıllara kadar birkaç gelişme dışında genellikle iyi düzeyde yürüyen ilişkiler, dış politikadaki “milli meseleler” nedeniyle 1970-80 arasında genellikle inişli çıkışlı bir duruma geçmiş ve krizli konular nedeniyle ilişkilerde ciddi kırılmalar olmuştur. Çalışma bu nedenlerle söz konusu zaman dilimiyle birlikte kriz süreçlerini birlikte ele almaktadır.

Çalışmada Türkiye’nin dış politikası, devlet-birey ve sistem düzeylerinde incelenirse, 1970-80 arasında ve 1974-1979 yıllarındaki Bülent Ecevit’in başbakan olduğu dönemlerde ABD ile olan krizlerinde bağımsız bir dış politika izleyip izlemediği sorunsalı ile de ilgilenmekte ve bu durum üzerine bazı tespitler yapmayı da ayrıca amaçlamaktadır.

Türkiye'nin, ele alınacak üç başlık altındaki toplam üç krizde de ABD ile ilişkilerini, barışçıl bir düzleme taşımaya çalıştığı söylenebilir. Afyon ekimi yasağı ve serbest bırakılması ile ilgili sorun “Afyon Krizi”; Kıbrıs ve Kıbrıs Çıkarması ile ilgili sorunlar “Kıbrıs Krizi” ve sonradan yaşanan ekonomik ve askeri ambargolar ve Amerikan üsleri ile ilgili sorunlar ise “Ambargo ve Üs Krizi” başlıkları altında toplanarak ele alınmıştır. Türkiye üç başlıktaki krizlerde ABD'ye tamamen yüz çevirmemiş ve ilişkilerini kopma noktasına taşımak istememiştir. Ambargo sorununda Sovyetler Birliği ile ufak bir yakınlaşma olsa bile sorun halledilmiş ve eski ilişkilere geri dönülebilmıştır. Kısacası 1974-1979 yılları arasında Türkiye, ABD ile olan ilişkilerinde genellikle krizler ve inişli çıkışlı durumlar yaşansa da 12 Eylül 1980 Askeri Darbe ile tekrar ABD rayına oturtularak ülkenin istikameti ABD çıkarları ile bütünleştirilmiştir.

Çalışmada ana ve alt problem cümleleri belirlenmiştir. Türkiye'nin, 1974-1979 arası Ecevit'in başbakan olduğu dönemlerde ABD ile ilişkilerinde nasıl bir dış politika izlediği sorusu ana sorudur. Alt problem cümlelerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde Türkiye'de kamuoyunun yani toplumun dış politika kararına etkisi olmuş mudur?”, “Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde koalisyon ile yönetilen Türkiye'de karar alınırken pürüzler çıkmış mıdır? Yani koalisyonda kararlara karşı çıkan olmuş mudur?”, “Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde liderin yani Ecevit'in kişiliğinin dış politika kararlarına etkisi olmuş mudur?”, “Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde liderin yani Ecevit'in düşünceleri kararlarına etki etmiş midir?”, “Krizlere devletler olarak Türkiye ve ABD arasında belirgin yaklaşım farkları var mıdır?”, “Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde Türkiye, uluslararası hukuk kurallarına uymuş mudur?”, “Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizlerinde uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin eylemlerine etki etmiş midir?

Çalışma konu edildiği zaman aralığında hükümetlerin dış politika gelişmeleri konusunda sadece Bülent Ecevit'in başbakan olduğu hükümetler dönemindeki Türkiye-ABD ilişkilerindeki krizli konular ile sınırlandırılmıştır, ancak yeri geldikince iç politika gelişmeleri ile diğer dış politika gelişmeleri konu bağlamında ele alınacaktır. 1974-1979 döneminde Ecevit hükümetleri dışında da çeşitli hükümetler ve bakanlar görev yapmışsa da çalışma birey analizi olarak sadece Ecevit'i esas almıştır. Bunun nedeni ABD ile yaşanan krizlerde Ecevit'in başbakan olmasıdır. Ecevit döneminde Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs

krizleri yaşanmıştır. Türkiye'nin dış politikası bütüncül bir biçimde ele alınırsa, başka gelişme ve krizler olsa da çalışmada sadece ABD ile ilişkilerde yaşanan Afyon, Kıbrıs ve Ambargo-Üs krizleri ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni bu üç krizin ABD ve Türkiye arasında doğrudan cereyan etmesidir. Bu çalışma Türkiye merkezli olmuştur. Türkiye'nin bu dönemdeki eylemleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat buna rağmen ABD açısından da konular değerlendirilmiştir.

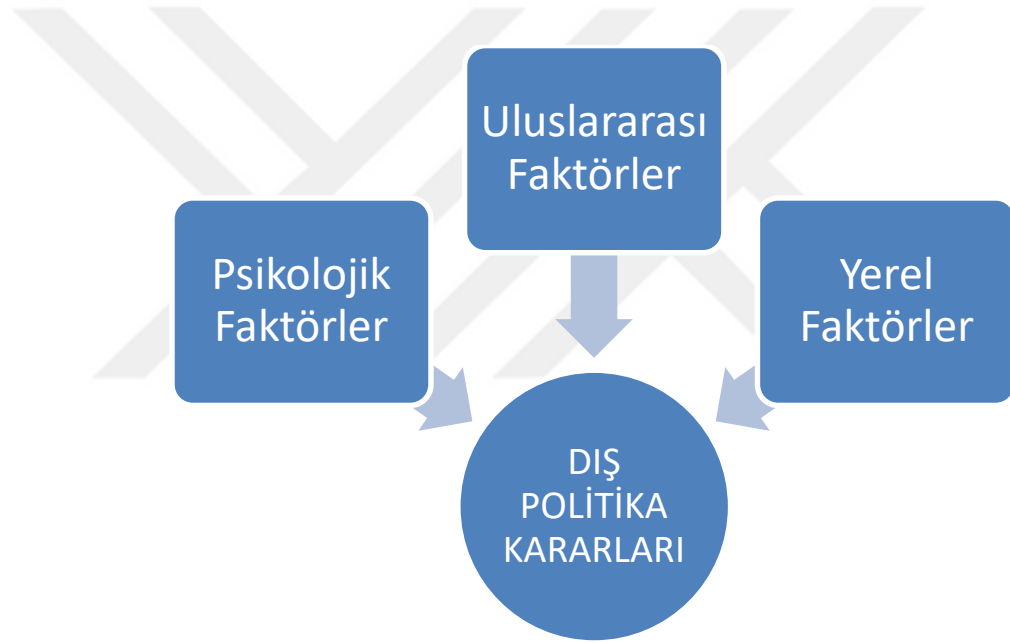
Araştırmanın yöntemi nitel araştırma çerçevesinde bir durum belirleyici (survey) ve örnek olay (case study) incelemesidir. Ayrıca çalışmanın belirli zaman aralığını taşıyan bir zaman serisi (time series) çalışması olduğu söylenebilir. Araştırmada veriler “literatür/kaynak taraması, doküman analizi tekniği ve birincil kaynak incelemesi” ile toplanmıştır. Literatür ve kaynak taraması ile değerlendirme ve analiz kısımlarında konuyla ilgili ikincil kaynaklar da göz önünde tutulmuştur.

Çalışmada araştırma yapılırken birincil kaynakların kullanılmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada ele alınan dönemlerin Meclis konuşmaları ve tartışmaları ile dönemin gazetelerinden faydalanılmıştır. Yine çalışmada Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri odağa alındığı için internette açık kaynak olarak bulunan ABD merkezi istihbarat birimi CIA kaynakları kullanılmıştır. Bu bağlamda ABD'nin de konuya olan bakışı değerlendirmeye çalışılmıştır. Yine Birleşmiş Milletler dokümanları ve New York Times gazetesi de yabancı kaynak olarak kullanılmıştır. Birey düzeyinde analiz olarak Ecevit ele alındığından onun konuşmaları, yazıları, şiirleri ve eserleri birincil kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmada krizleri incelerken, dış politika analiz düzeylerinden faydalanılmıştır. Dış Politika Analiz Düzeyleri, “Dış Politika nasıl belirlenir?” sorusuna cevap vermek için, kullanılır. Analiz düzeylerini üç başlık altında ele alabiliriz. Bunlar: Birey, Devlet ve Sistem düzeyleridir (Kurt, 2018:160). Dış Politika incelemesi yapılırken krizlerin çok faktörlü ele alınması önemlidir. Bu doğrultuda birden fazla analiz düzeyinin kullanılması sağlıklı sonuçlar verecektir (Gürel, 2018: 14). Seviyeler Arası İletişim denilen bu analiz seviyesinde, birden fazla analiz düzeyi yani üç düzey (Birey, Devlet ve Sistem) birden ele alınır. Bazı araştırmacılar tek bir seviye ile faydalı bilgilere ulaşıldığını savunur. Kimileri ise bütüncü sonuçlar için birden fazla seviye kullanılmasının zorunlu olduğu fikrindedir.

Şu bir gerçektir ki Dış Politika, karışık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle tek bir analiz seviyesi ile ilerlemek sıkıntı doğurabilir. Ayrıca tek bir faktöre bağlı kalıp diğer faktörleri görmezden gelmek, sağlıklı sonuçlar elde etmeyi engelleyebilir. Bu nedenle farklı seviyelerden elde edilen bilgilerle ilerlemek daha sağlıklı sonuçlar doğurabilir. Ayrıca dış politikada olayların tek boyutlu bir düzlemde açıklanabileceğini savunmak pek de gerçekçi değildir. Tek taraflı yaklaşımla olaylar yanlış analiz edilebilir. Özetle analiz düzeyleri, dış politika sürecini doğru bir şekilde anlamak için geliştirilmiştir (Bahadır, 2019: 6). Çalışma, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı tek bir düzeyden değil, üç düzeyi de ele alan Seviyeler Arası İletişim düzeyinden krizleri incelemiştir.

Şekil 1: Dış Politika Kararlarına Etki Eden Faktörler

Kaynak: (Mintz, 2010: 4).

Şekil 1. çalışmada yapılacak olan bahsedilen krizleri etkileyen faktörlerin incelenmesi için teorik zemini oluşturmaktadır. Psikolojik faktörler kısmı incelenecek olan devletin liderinin düşünce yapısını kapsamaktadır. Bu şekil, devlet-sistem ve birey analizi ile de paralel ilerlemektedir. Uluslararası faktörler, sistem düzeyini; Psikolojik faktörler, birey düzeyini ve yerel faktörler ise devlet düzeyi ile paraleldir. Bu açıdan bir bütünlük yakalanmaya çalışılmıştır. Çalışmada hem krizleri etkileyen faktörler açıklanmış hem de üç analiz seviyesi ile krizler incelenmeye çalışılmıştır.

Sistem düzeyinde inceleme yapılırken belli başlı unsurlar önemlidir. Devlet ve Devlet-dışı uluslararası aktörler, bu unsurlardandır. Uluslararası sistemin yapısı ve benimsediği değerler de önemli unsurlardandır. Bu düzey ele alınırken, devletlerarası etkileşim incelenir. Ayrıca uluslararası sistemin yapısının, devletlerin dış politikalarına yani davranışlarına olan etkileri de incelenir. Uluslararası hukuk ve devletlerin kabul ettiği değerler de, bu düzeyde ele alınan unsurlardandır (Güleç, 2018: 83)

Dış politika yapımında liderler ve dış politika yapıcılar önemli bir faktördür. Karar vericilerin algılamaları önemlidir. Çünkü bu inanç ve algılamalar doğrultusunda dış politika şekillenir. Dış politikada karar alma birimi iki türdür: Grup veya koalisyonlar ve liderdir. Eğer karar birimi Grup veya koalisyonlar ise karar grup dinamikleri etrafında şekillenecektir. Lider karar birimi ise liderin kişisel özellikleri önemlidir. Birey düzeyinde liderlere ve karar vericilere odaklanılmaktadır. Bu düzeye göre dış politikayı bireyler şekillendirmektedir. Bu bağlamda dış politika kararları, bireylerin ve liderlerin tercihleri doğrultusundadır. Birey düzeyinde, liderlerin dünyayı algılama şekillerine, liderlik özelliklerine, kişiliğine önem verilir. Liderler tek başına dış politika kararı vermez. Bürokratik kurumlar, danışmanlar gibi diğer karar vericiler de liderin kararına etki eder (Güleç, 2018: 83). Analiz düzeyi olarak birey kullanıldığı zaman çeşitli kişiler karşımıza çıkar. Bunlar: devlet yöneticileri, üst düzey politikacılar, bürokratlar ve diplomatik temsilciler olabilir. Uluslararası ilişkilerde etkin bireyler arasında yetki ve hakka sahip olmaları bakımından devlet yöneticileri bu bağlamda önde gelir (Kan, 2016: 22). Birey düzeyindeki yaklaşımlarda dış politika kararlarını alan aktörlerin devlet değil, birey olduğu görüşü savunulur. Fakat karar alan liderleri incelerken içinde bulundukları süreçler göz ardı edilmez (Demir, 2019: 179). Liderin bulunduğu ülkenin ekonomisi kültürü ve liderin etrafındaki kişilerin tutumları da liderin davranışına etki eden faktörler arasındadır (Kan, 2016: 25). Liderin kararlarını etkileyen faktörler temel olarak üç düzeyde ele alınır. Bunlar: bireysel özellikler, dış ve iç çevredir Dışsal faktörleri ülkenin diğer ülkeler karşısındaki konumu olarak söyleyebiliriz. İçsel faktörler ise daha çok ulusal karakter, sosyal yapı gibi özelliklerdir (Kan, 2016: 26). Liderler karar anları zamanı her zaman yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Kriz durumlarında çoğu kez kısıtlı bir zaman diliminde karar vermek zorunda kalırlar. Bu bağlamda kendi birikimleri ile hareket ettikleri görülür. Burada kişisel özellikleri devreye girmektedir (Kan, 2016: 30).

Liderlerin değerdendirilmesine ilişkin en geniş kapsamlı alışma, Margaret G. Hermann, Thomas Preston, Baghat Korany ve Timothy M. Shaw tarafından ortaya koyulmuştur (Hermann et al., 2001: 90).

Tablo 1: Liderlik Tipleri

LİDERLİK TİPLERİ	
Yayılmacı – Genişlemeci Lider: -Kendi gücünü ve etkisini artırmaya odaklanır	Öğretici – İkna Edici Lider: -Kendi mesajını diğerk kişilere kabul ettirmeye ve onları kendi davasına dâhil etmeye odaklanır
Adım Adım İlerleyen Lider: -Kendi manevra yeteneğini ve esnekliğini sürekli olarak sınırlamaya çalışan engellerden kaçınarak, kendi manevra yeteneğini ve esnekliğini sürdürmeye odaklanır	Karizmatik Lider: - Diğerk kişileri sürece dâhil ederek ve onların da kendi amacı doğrultusunda çalışmasını sağlayarak amaçlarını gerçekleştirmeye odaklanır
Yönetici – Yönlendirici Lider: -Bir taraftan mevcut pozisyonunun gerektirdiğı norm ve kurallara uygun davranırken, diğerk taraftan politikaları kendi düşünceleriyle uyumlu şekilde yönlendirmeye odaklanır	İstişare – Danışma Odaklı Lider: -Belirli bir durumda almak istediğı kararları belirlerken, kendisi için önemli ötekilerin destekleyeceğı, ya da en azından karşı çıkmayacağı seçeneklere odaklanır
Duyarlı – Tepkisel Hareket Eden Lider: -Mevcut sorunun doğasını ve önemli seçmen kitlelerinin beklentilerini göz önünde bulundurarak alınabilecek en iyi kararın ne olduğunu değerdendirmeye odaklanır	Uzlaştırmacı Lider: -Diğerk kişilere yetki vererek ve süreçte hesap verebilirliğı göz önünde bulundurarak farklılıkları uzlaştırmaya, mutabakat sağlamaya odaklanır

Kaynakça: (Hermann et al., 2001: 95).

Devlet içi aktörler, devlet düzeyindeki çalışmalarda incelenir. Devlet içi aktörler; “Devlet kurumları” ve “devlet-dışı sosyal örgütsel gruplar” olarak iki gruba ayrılır. “Karar verme yetkisine sahip ve devlet adına hareket eden birimler” devlet kurumları içerisinde yer alır. Bakanlar kurulu, siyasi partiler ve devletin rejimi bu grupta yer alır. Ayrıca devlet dışı birimler de devlet düzeyinde dikkate alınan unsurlardandır. Medya ve kamuoyu bu grupta incelenebilmektedir. Bir diğerk inceleme alanı olarak devletin sosyolojik, ekonomik ve kültürel faktörleri ele alınabilir (Güleç, 2018: 83).

Devletin rejim türünün de dış politika kararında etki eden unsurlardan sayılabilmektedir. Karar alma avantajları açısından otoriter rejimlerdeki liderlerin lehine bir durum söz konusudur. Çünkü demokrasilerde bu giderlerin halka hesap verme durumunu görmekteyiz. Yine demokrasilerde güç kullanımının kısıtlama ve kısıtlama ile beraber karar sürecinde daha sorunlu kararlar alındığı görülmektedir. Çalışmalar saldırgan bir liderin bile demokratik rejim tipinin getirdiği kısıtlamalarla, saldırgan eğilimlerin etkisini kaybettiğini göstermektedir (Kan, 2016: 28). Devlet düzeyine analiz yapılırken; “kültür, rejim türü, medya, siyasi çıkar grupları, seçim politikası, ulusal özellikler, coğrafya, kaynaklar ve ekonomik” faktörler gibi unsurlar etki etmektedir (Uslu, 2016: 18). Devlet ve dış politika ilişkisi incelendiğinde Çeşitli faktörler göze çarpar. Politikayı bir ülkenin dış siyasi ilkesi, ekonomik, siyasi ve askeri gücü ve nüfusu belirler (Çam, 1977: 62). Uluslararası ilişkilerde güç unsurlarına bakınca sabit ve potansiyel veriler görülür. Coğrafya, tarih, nüfus ve kültür sabit verilerdendir. Bir devletin coğrafi konumu dış politika için önemlidir. Türkiye coğrafi konuma verilebilecek iyi bir örnektir. Sahip olduğu coğrafi konum ile dış politikası şekillenmektedir. Kısacası bir ülkenin coğrafi konumu ülkenin kaderini belirleyebilecek güçtedir (Oğuzlu, 2015: 238). Sabit verilere ek olarak potansiyel veriler ise ekonomik teknolojik ve askeri kapasite olarak söylenebilir. Sabit ve potansiyel veriler başarılı dış politika izlenebilmesi için önemli faktörlerdendir. Ekonomik gücü fazla olan bir devletin dış politikada başarılı olduğu görülmektedir. Bir devletin dış politika amacına baktığımız zaman güvenlik başlıca konulardan biri olarak karşımıza çıkar. Devletlerin yaşamsal çıkarlarının başında olan unsur ulusal güvenliktir. Ulusal güvenliğe gelebilecek herhangi bir tehdide karşı devletler tedbirler alır. Devletler güvenlik konusunu ek olarak ekonomik gücünü de arttırmak isterler. Çünkü ulusal gücün önemli faktörlerinden biri de ekonomik refah gücüdür (Bozdağlıoğlu, 2012: 104). Bir devletin gücünün belirlenmesi askeri gücü ekonomik gücü doğal kaynakların coğrafi konumu tarihi ve kültürel yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Devlet düzeyinde inceleme yapılırken devlet-içi aktörler de dâhil edilir (Öztop, 2016: 27). İç politik gelişmeler de bir ülkenin dış politikasına etki etmektedir (Çam, 1977: 62).

Koalisyon ve dış politika ilişkisine baktığımız zaman verimli bir dış politika kararının alınmasının zor olduğu görülebilir. Bunun nedeni farklı ideolojilerden partilerin dış politika kararında farklı yaklaşımlarda olma ihtimalidir. Koalisyon ile otorite bölünmektedir. Karar birimi içerisindeki diğer aktörler girişimleri engelleyebilirler. Veto, iktidarın bitirilmesi gibi tehdidi eylemler bu engellemelere örnek verilebilir. Kamuoyu ve

medya da dış politikayı etkileyen etkenlerdendir (Gürel, 2018: 8). Kamuoyu iç politikayı ve dış politikayı etkileyecek güçtedir (Gönlübol, 1968: 88). Dış politikada kamuoyunun etkisi hakkında teoriler bulunmaktadır. “Ruhhaleti teorisi” bu teorilerden biridir. 1960 yılında Gabriel Almond ile ortaya çıkmıştır. Teoriye göre kamuoyu, dış politikaya karşı genel olarak ilgisizdir. Fakat kriz zamanlarında bu ilgi artar. Bu teoride Almond kamuoyunun genel ilgisizliğinden dolayı karar vericilerin bu zemine güvenemeyeceğini söylemiştir. Fakat “mood” teorisinin ortaya çıkışından sonra 1965’de Vietnam savaşı ile ABD acı tecrübeler yaşar. 1973 yılına gelindiğinde ise kamuoyu baskısı ile ABD savaştan çekilir. Bu durum kamuoyunun dış politikadaki etkinliğinin tekrar gözden geçirilmesine neden olur (Bayram, 2011: 73).

Devlet analizinde içsel özellikler önceliklidir. Medyanın ve kamuoyunun dış politika kararlarını nasıl etkilediği incelenir aynı zamanda ulusal politikaların dürtüleri amaçları hedefleri ortaya konur. Medya aracılığıyla karar alıcılardan topluma giden bilgi süreçleri kontrol edilir medya aynı zamanda hükümetin de bilgi almasını sağlayabilir medya hem hükümetin sözcüsü olabilir hem de hükümetin gizli tutmaya çalıştığı sırları açığa çıkaran bir etken olabilir dış politika karar sürecinde medyadan gelen bilgiler de etkili olmaktadır (Öztop, 2016: 28).

Son olarak çalışmanın işleyiş planına kısaca bakacak olursak, birinci bölümde tarihi veriler ışığında 1974-1979 olaylarını daha iyi anlamak için Türk-Amerikan ikili ilişkilerin önceki dönem tarihsel seyri kısaca toplu biçimde ele alınmıştır. Burada iki devletin soğuk savaş sırasında nasıl bir ilişki içinde oldukları incelenmiştir. Özellikle SSCB’ye karşı iki ülkenin dostluk kurdukları görülse de Küba Krizi ve Johnson mektubu, ikili ilişkilere zarar vermesi ve krizlere kaynaklık etmesi bakımından ele alınmıştır.

İkinci bölümde Ecevit ve siyasal yaşamı üzerinde durulmuştur. 1974-1979 yıllarında nasıl bir uluslararası sistemin hâkim olduğu tarihsel veriler ışığında belirtilerek Ecevit’in uluslararası sistem ve dış politika görüşleri yine bu bölümde ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise verilen bilgiler ve ele alınan veriler ışığında krizler üzerinden üç ayrı alt başlık altında ikili ilişkiler incelenmiştir. Özetle çalışmanın bu son bölümünde krizler karşısında Türkiye’nin nasıl bir dış politika izlemiş

olduğu üzerinde durulmuş ve bu krizlerin ikili ilişkilere etkilerinden bahsedilerek birey-devlet-sistem düzeylerinde kısaca analizleri yapılmıştır.

1.BÖLÜM

1. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN KISA BİR TARİHÇESİ

1.1. Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri

ABD ve Türkiye açısından ilişkilere baktığımızda öncelikle I. Dünya Savaşı sırasında ABD ve Osmanlı devleti karşı karşıya gelmemiştir. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sürecinde de iki devlet karşı karşıya gelmemişlerdir. Bu durum ikili ilişkileri etkilemiştir. Savaşmayan iki devletin ileride müttefik olmasının yolu açılmıştır. Türkiye Kurtuluş Savaşını kazanmış ve daha sonra Batılı devletlere barış konferansının toplanması için nota vermiştir. ABD gözlemci sıfatıyla konferansa katılmak istemiştir. Lozan Anlaşması sürecinde ise ABD'de anlaşmanın onaylanmasını isteyen ve istemeyenler olmuştur. Anlaşma, ABD Senatosuna sunulsa da reddedilmiştir. Böylece bu durum Türkiye ve ABD resmi ilişkilerinin başlamasına engel oluşturmıştır. Fakat buna rağmen gayri resmi ilişkiler iki ülke arasında sürdürülmüştür. Atatürk dönemi ABD ile Türkiye'nin ikili ilişkilerine bakarken Türkiye lideri Atatürk'ün dış politika anlayışını anlamak gereklidir. Atatürk 1921'de yaptığı meclis konuşmasında dış politikanın “bağımsız ve bağlantısız” olacağını söylemiştir. Ayrıca konuşmasında dış ilişkiler konusunda “barış” yanlısı bir politika izleyeceklerini belirtmiştir. Atatürk, hem Doğu hem Batı devletleri ile dostluk bağları kurma gayretinde olmuştur. Kısacası “barış” yanlısı bir devlet imajı çizme gayretinde olmuştur. ABD ile ilişkiler de bu doğrultuda ilerlemiştir. İkili ilişkilerde dostane yaklaşımlar gerçekleşmiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1921: 2).

Lozan Anlaşması ABD tarafından onaylanmadığı için resmi ilişkiler değil gayri resmi ilişkiler devam etmiştir. Fakat iki devlet de diplomatik ilişkilerin başlamasını istemiştir. Bu doğrultuda iki devletin de çabasıyla 1927 yılında Josep Grew Ankara Büyükelçisi olarak atanmış ve diplomatik ilişkiler başlamıştır. 1933 yılında ise ABD Başkanı Franklin Roosevelt seçilmiştir. Bu durum ikili ilişkileri etkilemiştir. Çünkü Atatürk ve Roosevelt yakın ilişkiler içinde olmuştur. İki devlet adamı arasında yoğun yazışmalar gerçekleşmiştir. İki lider de birbirlerine dostane yaklaşımlar sergilemiştir. Fakat bu yakınlaşma daha çok iki liderle sınırlı kalmıştır. Siyasal anlamda Türkiye ve ABD arasında derin bir ilişki olduğunu söylemek mümkün değildir (Armaoğlu, 1997: 642).

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler Atatürk döneminde daha çok ekonomik alanda ilerleme kaydetmiştir. Coğrafi uzaklık başlıca neden olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı siyasi ve kültürel alanda ilişkiler, ekonomik ilişkilere göre daha az ilerleme kaydetmiştir. ABD ve Türkiye arasında ekonomik ilişkiler açısından çeşitli ticari anlaşmalar yapılmıştır. Fakat iyi giden ekonomik ilişkilere rağmen ikili ilişkilerde “Afyon” konusu ortaya çıkan sorunlardan biri olmuştur. Bu konu 1970’li yıllarda da sorun olarak devam etmiştir. ABD, afyon konusunda çeşitli uluslararası konferanslar düzenlemiştir. Bunun nedeni afyondan üretilen uyuşturucunun, ABD’de çok fazla kullanılmasıydı. Bu durum nedeniyle ABD, diğer ülkelere bu konferanslara katılması için baskı yapmaktaydı. Bu konuyu oldukça fazla önemsemektedir. 1. Lahey Afyon Konferansı sonunda Afyon Sözleşmesi imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu Sözleşmeye taraf olmamıştı. Fakat Sevr Anlaşmasında bu sözleşmeye uymayı taahhüt etmek zorunda kalmıştı. Türkiye ise Lozan Anlaşması ile Lahey Afyon Sözleşmesine taraf olmuştur (Erhan, 1996: 28) ABD, uyuşturucu nedeniyle Afyon konusunda devletlere baskılarını sürdürmekteydi. Özellikle afyon üreten devletlerin üretimi azaltmalarını istemekteydi. Türkiye, Lahey Afyon Sözleşmesini imzalamış fakat onaylamamıştır. Bu durumu ABD hoş karşılamamıştır. ABD’nin çabaları sonucunda Türkiye, 1933 yılında Lahey Sözleşmesine taraf olmuş ve anlaşmayı onaylamıştır. Böylece bu dönemde bu sorun daha fazla büyümemiştir (Erhan, 1996: 68). Fakat afyon sorunu daha sonra 1970’li yıllarda ikili ilişkilerde tekrar gündeme gelmiş ve sorun oluşturmuştur.

Atatürk dönemi ilişkilerin değerlendirdiğimizde, ABD, kurulduğu zamandan itibaren dış politikasında her zaman ekonomiyi önemsemiştir. ABD’nin dış politikasında ekonomi her zaman önemli bir yerde olmuştur. I. Dünya Savaşında ABD, Osmanlı devletine savaş ilan etmemiştir. ABD, Osmanlı devletiyle olan ticari çıkarlarını düşünmüştür. Buradan ABD’nin ekonomik kaygıları olduğu anlaşılabılır. Özetle, ABD’nin Osmanlı’ya bakışı siyasi değil ekonomik açıdan olmuştur. Daha sonra yeni kurulan bir devlet olan Türkiye ile de aynı şekilde ilişkilerini ekonomik anlamda yürütmek istemiştir. Türkiye de ABD ile ilişkilerini ekonomik anlamda ilerletmek istiyordu. Çünkü kalkınmak isteyen bir devlet konumundaydı. Bu nedenle Türkiye, ABD ile olan ekonomik ilişkilerine önem vermektedir. Atatürk dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk tarafından belirlenmiştir. Bu dönemde “barışçı, realist ve çok yönlü” bir dış politika izlenmiştir. Türkiye-ABD ilişkileri de bu çerçevede gelişmiştir. ABD’nin coğrafi uzaklığı sebebiyle siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler kadar ilerleme kaydetmemiştir. ABD Başkanı Roosevelt ile Atatürk’ün yakın ilişkisi bu dönemde

ilişkileri geliştirmiştir. İkili ilişkileri incelediğimizde iki devletin birbiriyle savaşmadığını görmekteyiz. Bu nedenle iki devlet de dostane ilişkiler kurma konusunda istekli olmuştur. İkili ilişkiler daha çok ekonomik düzeyde kalmıştır. Afyon krizi ikili ilişkilerde gerilim oluştursa da daha sonra sorun ortadan kalkmıştır. Türkiye Afyon krizinde ABD ile zıtlaşmak istememiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin, ABD ile olan ekonomik ilişkilerin bozulmasını istememesi olmuştur.

Kısacası iki devlet de iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Özellikle Türkiye, ticari ve ekonomik açıdan ABD'den oldukça yararlanmak istemekteydi. ABD ise Ortadoğu'da bulunan Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurma gayretinde olmuştur. Atatürk döneminde gelişen bu olumlu ilişkiler, II. Dünya Savaşı sonrası ilişkilerin daha derinleşmesinin temellerini oluşturmuştur. İkili ilişkiler II. Dünya Savaşı sonrasında daha da gelişmiştir.

1.2. II. Dünya Savaşı ve Sonrası İlişkiler

1.2.1. II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-ABD İlişkileri

I. Dünya Savaşı sonrası Dünya'da yeni bir düzen kurulmuştur. Bu düzenden memnun olmayan devletler II. Dünya Savaşını başlatmıştır. Bunlardan Almanya, savaş sonrası ezilen bir devlet olduğundan, eski gücünü geri kazanmak istemiştir. Galip devletlerden olan İtalya ve Japonya ise arzu ettikleri bölgeleri ele geçirememeleri nedeniyle Almanya gibi emperyalist politikalar gütmüşlerdir (Emiroğlu, 2007: 72). II. Dünya Savaşı, tarihin en büyük savaşlarından biri olmuştur. Bu savaş çok fazla yıkım ve acı yaşatmıştır (Ovalı ve Çakmak, 2008: 259).

II. Dünya Savaşı başladığında ABD ve Türkiye savaşa dâhil olmamıştır. Fakat Japonya, ABD'ye Pearl Harbor baskını yapmıştır. Böylece ABD II. Dünya Savaşına dâhil olmuştur (Öndeş, 1980: 309). Türkiye açısından ise savaş halindeki devletler Türkiye'ye savaşa girmesi konusunda baskı yapmıştır. Türkiye baskılar neticesinde savaşın son zamanlarında ABD'nin de içinde bulunduğu "müttefik devletler" yanında yer almıştır (Tuncer, Demirağ ve Çelebi, 2011: 21). Böylece ABD ve Türkiye arasında savaş sonrası derinleşecek müttefiklik süreci başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye ekonomik anlamda kötü bir haldeydi. Bu nedenle yardıma ihtiyaç duymaktaydı. ABD’den önce Türkiye’ye yardımda bulunan devlet İngiltere olmuştur. Fakat İngiltere II. Dünya Savaşı ile ekonomik anlamda büyük zarar görmüştür. Bu nedenle istese de Türkiye’ye yardım konusunda yetersiz kalmıştır. II. Dünya Savaşı ortaya yeni bir süper güç olan ABD çıkmıştır. İngiltere’nin de etkisiyle ABD, Türkiye’ye yardım yapmıştır. ABD Lend-Lease yardımı (ödünç verme ve kiralama anlaşması) bu yardımlardan biri olmuştur. ABD ile ilişkiler savaş döneminde bu şekilde şekillenmiştir. Bu dönemde ikili ilişkide bazı sorunlar olmuştur. Bunun en büyük nedeni Almanya ile Türkiye ilişkileri olmuştur. Savaş sürecinde Türkiye, Almanya’ya ham Krom sağlamıştır. ABD bu durumdan hoşnut olmamış ve Lend-Lease yardımını kesmiştir (Ekinci ve Güzel, 2002: 710) Fakat yine de ilişkilerde tamamen bir kopma durumu olmamıştır. ABD, savaşa girdikten sonra Türkiye’ye doğrudan yardımlar yapmaya devam etmiş ve ikili ilişkiler devam etmiştir (Gülbüz, 2010: 114).

Tablo 2: Türkiye’nin Almanya ve ABD ile Ticari İlişkileri (Milyon TL) (1943-1954)

ÜLKELER	ALMANYA		ABD	
YILLAR	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
1943	76.6	61.1	4.8	52.7
1944	50.2	52.8	7.6	55.6
1945	0.7	0.0	22.2	95.9

Kaynak: (Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1946: 349-350).

Tablodan da görüleceği üzere savaşın ilerleyen yıllarında ABD ile ticari ilişkiler Almanya’ya oranla daha çok artmıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye’nin “müttefik devletler” yanında yer alması olmuştur. Türkiye savaş sonrası duracağı tarafın sinyallerini bu zamanlarda vermiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında ikili ilişkilerin değerlendirdiğimizde, Türkiye fiilen II. Dünya Savaşına girmese de savaşın etkilerini sert bir şekilde yaşamıştır. Bu koşullarda Türkiye için dış yardımlar büyük önem taşımıştır. ABD bu dış yardımı yapan ülke

konumunda olmuştur. İkili ilişkiler bu şekilde cereyan etmiştir. Bu ekonomik yardımlar ile Türkiye siyasi alanda ABD’den etkilenmiştir. Savaşın bitimine yakın ABD yani Batı bloğunun yanında yerini almıştır. Türkiye, coğrafi olarak ABD açısından önemli bir konumdaydı. Bu durum Türkiye’ye yardımların başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

1.2.2. Batı Kampında Bir Devlet: Türkiye

II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere yerine iki güç öne çıkmıştır. Bu iki güç: ABD ve SSCB olmuştur. Böylece uluslararası sistem, iki kutuplu bir sistem haline gelmiştir (Balkaya, 2013; 152). Literatürde yaşanan bu iki kutuplu sistemin getirdiği gerilime “Soğuk Savaş” adı verilmiştir (Sander, 2001: 445). Yaşanan süreçte bu iki devletin siyasi ideolojileri uluslararası sistemi yönetmeye başlamıştır (Çetinkaya, 2019; 3).

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye, SSCB konusunda endişeliydi. Çünkü SSCB, Türkiye’den toprak talebinde bulunmuştur (Sönmezoğlu, 2006: 37). ABD ise II. Dünya Savaşı sonrası SSCB’nin çeşitli devletleri kontrol altına alabileceğinden korkmuştur. Türkiye de bu devletlerden biri olmuştur. İlk önce Türkiye’nin, İngiltere tarafından desteklenmesi gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca ABD Türkiye konusunda boğazlar meselesini önemsemiştir (Oran, 2009: 522). ABD, Montreux konusunda İngiltere ve SSCB ile protokol için anlaşmıştır. Türkiye boğazlar konusunda Batı yanlısı bir tutum sergilemiştir (Oran, 2009: 523).

II. Dünya Savaşı sonrası ABD ve Türkiye ikili ilişkilerinde gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden biri ABD donanması olan Missouri’nin Türkiye’ye ziyaretidir. Savaş gemisi olan Missouri sembolik bir anlam taşımaktaydı. Bu gemide Japonya II. Dünya Savaşı sonrası teslim anlaşmasını imzalamıştır. Geminin boğazlardan geçmesiyle, boğazlar konusunda ABD, SSCB’ye gözdağı vermek istemiştir (Oran,2009: 524-525). Ayrıca ABD Başkanı Truman, Boğazlar konusundaki bir konuşmasında, gerektiğinde ABD’nin yardıma hazır olacağını belirtmiştir (Oran,2009: 525).

II. Dünya Savaşı sırasında ABD ve SSCB ortak düşmana karşı birlikteydi. Savaş sona erince bu durum fazla sürmemiştir. 12 Mart 1947 yılında ABD Başkanı Harry Truman’ın Kongre konuşması bu konuda önemlidir. Burada ilk kez iki farklı ideolojinin varlığından bahsedilmekteydi. Daha sonra bu konuşma “Truman Doktrini” olarak anılmıştır

(Oran, 2009: 528). ABD Başkanı bu konuşmasında Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapılması konusunda fikirlerini beyan etmiştir (Oran, 2009: 529). Başkan, kongreden 400 milyon dolarlık yardım yetkisi istemiştir (Sander, 2001:257-258). ABD, Türkiye'yi Sovyet tehlikesi ile baş başa bırakmak istememiştir (Oran, 2009: 530). Türkiye coğrafi konumu olarak ABD için önemli bir durumdaydı. Çünkü ABD için, Türkiye konumu gereği Ortadoğu'da önemli bir bölge olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin Sovyet etkisine girmesinden endişelenmekteydi. ABD, Sovyet tehlikesinin büyümesini hiçbir şekilde istemiyordu. Bu tehlikenin Ortadoğu'ya sıçramasını da istememekteydi (Oran, 2009:531). Türkiye, Batı bloğuna yaklaşmıştır. Çünkü Sovyetlerin daha önceki toprak talebinden dolayı Sovyetlerden çekinmekteydi (Oran, 2009:532). ABD ve Türkiye arasında 12 Temmuz 1947'de yardım anlaşması imzalanır (Oran, 2009: 533). Truman doktrini ile Türkiye, askeri konuda ABD'ye bağımlı olmaya başlar. (Oran, 2009:532-537).

Türkiye açısından baktığımızda Dışişleri Bakanı Hasa Saka, ABD'nin Truman doktrini ile yaptığı yardım hakkında mecliste konuşma yapmıştır. Bu yardım konusunda muhalif kesim eleştirilerde bulunmuştur. Bunun üzerine Saka, bu yardımların ülkede muhalif kesimlerin iddia ettiği gibi Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vermediğini söylemiştir. ABD'nin tarihinde de yardım yoluyla herhangi bir devletin bağımsızlığını tehlikeye düşürmediğini beyan etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de kendi bağımsızlığını tehlikeye atacak bir davranış içinde bulunmayacağını belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1947: 552-556).

Nihat Erim de konu ile ilgili beyanlarda bulunmuştur. Türkiye'nin ve Dünya'nın tehlikede bulunduğunu ve bu tehlikenin ABD yardımı olmadan önlenemeyeceğini belirtmiştir. Buradaki bahsedilen tehlike açıkça Sovyetler Birliğidir. Erim, bu yardımın Türk- ABD ilişkilerinin temel taşı olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünde olmuştur. Ayrıca bu yardım ile ikili ilişkilerin yeni bir sürece gireceğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1947: 553-555).

Truman doktrininden sonra ABD tarafında "Marshall planı" devreye girmiştir. 5 Haziran 1947'de ABD Dış İşleri Başkanı George Marshall, söz konusu plan hakkında konuşmuştur (Armaoğlu, 1991: 165). Askeri yardımlara ek olarak Türkiye Marshall planı içerisine de dâhil edilmiştir. Burada ABD savaşta zarar gören Avrupa devletlerini ayakta

tutmak için ekonomik yardım yapmıştır. Türkiye de Avrupalı bir ülke statüsünde bu yardımlara eklenmiştir (Sander, 1979: 46). Marshall planı, Truman doktrini ile karşılaştırılınca farklılıklar göstermekteydi. Bu yardım daha çok ekonomi ağırlıklı olmuştur. Konu ile ilgilenen ABD’li uzmanlar ilk önce Türkiye’ye yardım verilmesine karşı çıkmıştır (Oran, 2009: 539). Türk hükümeti, ABD hükümetine yardım için talepte bulununca sonuç olumlu olmuştur (Oran, 2009:540).

Tablo 3: Marshall Planıyla Verilen ABD Yardımları (Milyon Dolar)

MARSHALL PLANIYLA VERİLEN ABD YARDIMLARI (MİLYON DOLAR)	
ÜLKE	TOPLAM
İNGİLTERE	3.165,8
FRANSA	2.629,8
İTALYA	1.434,6
BATI ALMANYA	1.317,3
HOLLANDA	1.078,7
AVUSTURYA	653,8
YUNANİSTAN	628
BELÇİKA	546,6
DANİMARKA	266,4
NORVEÇ	241,9
TÜRKİYE	184,5
İRLANDA	146,2
İSVEÇ	107,1
PORTEKİZ	50,5
İSPANYA	26,8

Kaynak: (Çağrı, 1996: 287).

Tabloda da görüleceği gibi en çok yardımı İngiltere ve Fransa almıştır. Bunun en önemli nedeni II. Dünya Savaşından sonra en çok zarara uğrayan devletler olmalarıdır. Türkiye’de yardım yapılan ülkeler arasında yerini almıştır. Planın amacı Avrupa ekonomisini canlandırmak olmuştur. Bu doğrultuda tablodaki ülkelere yardım yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası, Kore; güney ve kuzey olmak üzere ikiye bölünmüş durumdaydı (Sander, 1979:96). Soğuk savaşın sert estiği bu dönemde Sovyetler güneyi de ele geçirme arzusu gütmüştür. Bu bağlamda Sovyet kontrolü altındaki Kuzey Kore, Güney Kore’ye savaş ilan etmiştir (Armaoğlu, 2007: 453). Türkiye bu durumu yakından takip

etmiştir. Süreçte Batı yanlısı bir tutum sergilemiştir. Bu doğrultuda asker göndermiştir. Bu durumun NATO üyeliğine olumlu etkisinin olacağı düşünülmekteydi (Oran,2009: 545). Türkiye tüm bu çabalarıyla olumlu sonuç elde etmiştir. 18 Şubat 1952 yılında NATO üyesi olmuştur (Oran,2009: 550). Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ile üs anlaşması yapılmıştır. NATO Kuvvetler Sözleşmesi ile ABD, Türkiye'de askeri tesis kurabilir hale gelmiştir. (Oran,2009:557).

Tablo 4: ABD'nin Türkiye'ye Ekonomik Yardımları (Milyon Dolar) (1948-1959)

YILLAR	MİKTAR
1948-1952	197,1
1953	46,2
1954	92,3
1955	68,1
1956	99,9
1957	96,9
1958	85,7
1959	103,3

Kaynak: (Oran, 2009: 79).

Tablodan görüleceği üzere ABD II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye düzenli olarak ekonomik yardımlar yapmıştır. ABD coğrafi olarak önemli bir konumda olan Türkiye'yi soğuk savaş döneminde önemsemiş ve bu doğrultuda yardımlar gerçekleştirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası ilişkileri değerlendirildiğinde, II. Dünya Savaşı sonrası birçok ülke kendini tehdit altında görmekteydi. Türkiye de bu ülkelerden biri olmuştur. Coğrafi konumu nedeniyle bu tehlikeyi hissetmekteydi. Bu nedenle Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin taleplerinden kaynaklanan güvenlik kaygıları nedeniyle ABD'ye yakınlaşmıştır. Türk Dış Politikasında “güvenlik” kavramı bu dönemlerde önem teşkil etmiştir. Bu durum ABD'ye yakınlaşmayı kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Soğuk savaş döneminde ABD, SSCB'nin yayılma tehlikesine karşı, Türkiye'yi Batı bloğuna çekmeye

çalışmıştır. ABD, Türkiye'yi Batı çıkarlarını koruyan bir müttefik olarak görmüştür. Türkiye ise ABD'yi güvenlik ve ekonomik anlamda kendisine katkı sağlayan bir müttefik olarak görmüştür. İki tarafta bu durumdan memnun bir şekilde ilişkilerini sürdürmüştür.

Kısacası II. Dünya Savaşı sonrası ikili ilişkiler önceki dönemlere göre daha da derinleşmiştir. Türkiye bu soğuk savaş ortamında ABD yanlısı bir tutum sergilemiştir. Bu nedenle ABD'den yardımlar elde etmiştir. İkili ilişkiler daha çok bu doğrultuda ilerlemiştir. 1952 NATO'ya üyelik süreci ile ikili ilişkilerde tam bir uyum gerçekleşmiştir. Bu durum 1964 Johnson mektubuna kadar devam etmiştir.

1.3. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası İlişkiler

27 Mayıs 1960 yılında Türkiye'de ilk askeri darbe gerçekleşir. Bu darbe ile daha sonra ABD'ye karşı ülkede olumsuz tepkiler oluşmuştur. Darbenin arkasında ABD'nin olduğu iddiaları ispatlanmasa da bu iddialar genelde kabul görmüştür. Bunun en büyük nedenlerinden biri darbe ilan edilirken Türkiye'nin NATO'ya ve ABD'nin politikalarına sadık kalınacağına bildirilmesi olmuştur. Darbe ile gelen 1961 anayasası Türkiye'de sol fikirlerin daha da genişlemesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda ABD'ye olan eleştiriler daha yüksek sesle çıkmaya başlamıştır. 1960 darbesi sonrası ikili ilişkilerde yaşanan Küba ve Kıbrıs krizi ile ABD'ye olan güven sarsılmıştır. Bu iki kriz ile tek yönlü dış politika izlemenin olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır (Sönmezoğlu, 2006: 59).

Tablo 5: ABD'nin Türkiye'ye Ekonomik Yardımları

YILLAR	MİKTAR
1960	84,4
1961	101,9
1962	135,0
1963	130,5
1964	101,6
1965	152,1

Kaynak: (Oran, 2009: 79).

ABD'nin ekonomik yardımları 1960 ve sonrasında da devam etmiştir. Bu durum ikili ilişkilerin gelişmesine neden olsa da Türkiye'nin ABD'ye bağımlı olmasına neden olmuştur. Bu durum 1964 Kıbrıs krizinde daha çok ortaya çıkmış ve ABD, Türkiye'nin dış politika eylemlerine karışacak kadar ileri gidebilmiştir. 1960 darbesi sonrası iki önemli kriz olan Küba ve Kıbrıs krizi ABD-Türkiye ilişkilerine etki etmiştir.

1.3.1. 1962 Küba Krizi

Soğuk savaşın devam ettiği dönemde 1962 yılında ABD ve SSCB arasında Küba füze krizi yaşanmıştır. Bu kriz ile Dünya Nükleer bir felaketin eşiğinden dönmüştür. Bu kriz Türkiye ve ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Çünkü ABD, Türkiye'nin haberi olmadan kendi toprakları üzerinde bulunan füzeler konusunda, SSCB ile gizli pazarlık yapmıştır. Dönemin Türk lideri Başbakan İsmet İnönü, Küba Krizi hakkında 1962 yılında mecliste konuşma yapmıştır. Burada ABD'nin müttefik olduğu vurgulanmıştır. Konuşmasında Küba krizinin nasıl yaşandığı hakkında bilgi vermiştir. ABD'nin Küba'ya abluka ilan edip, Türkiye'ye konu hakkında bilgi gönderdiğini ifade etmiştir. İnönü, ABD açısından durumu değerlendirmiştir. ABD'nin kendi güvenliğinden endişe ettiğini söylemiştir. Bu konuda ABD'nin barışçıl bir yol izleyeceğini sözlerine eklemiştir. İnönü, Türkiye'nin ABD'ye güvendiğini belirtmiştir. Türkiye'nin bu krizin barış yoluyla çözülmesini istediğini ifade etmiştir. Konuşmasında olayların iç yüzünün detayını bilmediklerini vurgulamıştır. Bu krizin kötü sonuçlanabilme ihtimaline değinmiştir. Hatta genel bir savaşın çıkma olasılığından söz etmiştir. Türkiye'nin böyle bir savaşı istemediğini ve bu konuyla ilgili olduğunu sözlerine eklemiştir. ABD'nin de aynı amaçla Güvenlik Konseyine başvurmasından bahsetmiştir. ABD gibi konun muhatabı olan Küba ve SSCB de Güvenlik Konseyine başvurmuştur. BM konu hakkında endişeli bir tavır takınmıştır. İsmet İnönü, Türkiye'nin konu hakkındaki tutumunun net olduğundan söz etmiştir. Türkiye'nin barış içinde yaşamak isteyen bir devlet olduğunu ve uluslararası sorunların barış yoluyla çözülmesini istediğini sözlerine eklemiştir. Kısacası Türkiye konu için barışçıl kavramını önemsemiş ve sorunun büyümesini istememiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1962: 246-247).

Küba krizi genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye, Küba krizi konusunda ABD'ye karşı herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Sorun sükûnetle halledilmiştir. Burada Başbakan İnönü'nün tavrı önemli olmuştur. Sorun büyümemiştir. Bu krizde dönemin iki kutuplu sisteminde büyük güç olan ABD'ye karşı sert tepki vermeyen bir Türkiye görmekteyiz. Uluslararası sistemin yapısı Türkiye'yi bu davranışa sürüklemiştir. Soğuk savaş bu dönemde sıkı ve sert geçmekteydi. Türkiye Batı bloğu lideri ABD'ye karşı bu krizde ılımlı yaklaşmak zorunda kalmıştır. Uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin davranışını etkilemiştir. ABD, bu krizde Türkiye'yi hiç düşünmeden saf dışı bırakmış ve pazarlık konusu haline getirmiştir. Burada ABD'nin çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi gözden çıkarabileceği görülmüştür. Bu durum ile Türkiye müttefik ilişkilerinde ABD'yi sorgulamaya başlamıştır.

1.3.2. 1963-1964 Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu

Kıbrıs, coğrafi olarak Türkiye'ye yakın olan bir ada ülkesidir. Kıbrıs'ta iki kesim olan Türk ve Rum tarafları barış içinde yaşayamamıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda olaylar büyümüştür. Kıbrıs, Osmanlı'dan 1914 yılında İngiltere'nin ilhakı ile ayrılmıştır. Lozan ile Türkiye, Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçmiştir. Yunanistan buna dayanarak Kıbrıs konusundaki söylemlerinde Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde hiçbir hak iddia edemeyeceğini belirtmiştir. Lozan anlaşması ile Kıbrıs'ın İngiliz adası olduğu kabul edilmiştir. Kıbrıs adası 1950 yılına kadar İngiltere hâkimiyetinde olmuştur. Türkiye-ABD ilişkilerine ise Kıbrıs 1950'lerin ikinci yarısından itibaren temel konu olarak girmiştir. Kıbrıs krizine giden süreci incelemenden önce Kıbrıs'ın ayrı bir devlet olma yolundaki serüvenine değinmek gerekir. 1959 yılında Kıbrıs konusunda "Zürih antlaşması" yapılmıştır. Bu antlaşmadan sonra ise "Londra antlaşması" imzalanmıştır. Kıbrıs anayasası bu antlaşmalar esas alınarak hazırlanmıştır. Bunlara ek olarak 15 -16 Ağustos 1960 yılında Garanti ve İttifak antlaşmaları da imzalanmıştır. Böylece Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olarak ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ta etnik sorunların ortaya çıkışı İngiliz yönetimi döneminde ortaya çıkmıştır. Böl ve yönet politikası Rum ve Türklerin arasını açmıştır. 6-7 Eylül 1955 olayları, 1958 çatışmaları, 1963 ve 1967 olayları gibi iki toplumu birbirinden koparan kötü hatıralar meydana gelmiştir. Bu olaylarla Türkiye için Kıbrıs sorunu zamanla "milli" bir dava haline dönüşmüştür. 1950'lerin başı ile adadaki İngiliz yönetiminden memnun olmayan Kıbrıslı Rumlar, Enosis hayaline daha sıkı bağlanmıştır. Çatışmaların temel noktasını oluşturan durum Kıbrıslı Rumların; 1960 antlaşmaları ile Kıbrıs Türklerinin hukuki yollarla kazandığı hakları ancak

kuvvet kullanılarak geri alacaklarını düşünmeleri olmuştur. Demokrat Parti öncesi dönem Şemsettin Günaltay hükümetinin Dışişleri Bakanı olan Necmettin Sadak, Kıbrıs'ın İngiltere'nin himayesinde olduğunu belirtmiş ve Türkiye bu dönem aktif bir politika izlememiştir. Ayrıca Sadak bir Kıbrıs sorunu olduğunu kabul etmemiştir. 1963-1964 yılları ile Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmalar başlamıştır. Adadaki Rumlar, Türklere yönelik saldırılar yapmıştır. 1963-1964 olayları ile adadaki Rum ve Türkler ilk kez fiziki olarak birbirinden ayrılmaya başlar. 1963 yılında dönemin Türk lideri Başbakan İsmet İnönü, Kıbrıs konusu hakkında mecliste konuşma yapmıştır. Konuşmasında Kıbrıs'taki çatışmalara değinmiştir. Türkiye'nin, diğer garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere ile görüştüğünü ifade etmiştir. Garantör devletler Kıbrıs konusunda çözüm aramaya çalışmışlardır. İnönü, konuşmasında Kıbrıs'ta Türklerin zulme uğradığına değinmiştir. Ayrıca Türk milletinin tarih boyunca haksızlıklara uğradığını belirtmiş fakat Türk milletinin haksızlığa karşı koyan bir yapıda olduğunu söylemiştir. İnönü, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda görevini yerine getireceğini ifade etmiş ve Türkiye'nin adadaki Türklere karşı görevlerinin olduğunu belirtmiştir. Türk uçakları bu doğrultuda adada ilk ihtar uçuşlarını yapmıştır. İnönü, Türkiye'nin iç işlerde ve dış işlerde kanuna uyan bir devlet olduğunu ve kanun dışı haksızlıklara karşı sarsılmaz bir iradeye sahip olduklarını eklemiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1963: 27-28).

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios 30 Kasım 1963 günü Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye muhtıra vermiştir. Verilen muhtırada, Kıbrıs anayasasının devletin ilerleyişinde zorluklar doğurduğunu ve bu sebeple anayasada bazı esas maddelerin kaldırılması teklif edilmiştir. 1963 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs konusunda mecliste konuşma yapmıştır. Erkin, Makarios'un kaldırmak istediği maddelerin Kıbrıs Türklerinin haklarını teminat altına alan hükümler olduğunu vurgulamıştır. Erkin Makarios'un kaldırılmak istediği maddeleri Garanti Antlaşması çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu maddelerin bu nedenle uluslararası maddeler olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Makarios'un bu teklifini kabul etmemiştir. Erkin'e göre bu teklif kabul edilmemeliydi. Eğer kabul edilirse Kıbrıslı Türklerin zor durumda kalacağını belirtmiştir. Türkiye ret kararını teklifle aynı gün bildirmiştir. Türkiye'nin cevap muhtırası 16 Aralık'ta Lefkoşa Büyükelçisi ile Makarios'a ulaşmıştır. Makarios ise cevap olarak, Türkiye'nin kararını kabul etmemiş ve bunu Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale olarak görmüştür. Erkin aynı konuşmasında Makarios'un uluslararası hukuk'a aykırı davranışlarda bulunduğunu

söylemiştir. Konuşmasında Kıbrıs anayasasının temel maddelerinin, uluslararası anlaşmayla sabit maddeler olduğunun vurgusunu yapmıştır. Kıbrıs konusunda Türkiye'nin Garanti Antlaşmasıyla bazı hakları olduğunu da belirtmiştir. Türkiye konu hakkında Makarios'a gerekli ikazları yapmıştır. Türkiye, Paris'teki toplantılar sırasında İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs konusunda ayrı ayrı görüşmüştür. Her iki Bakan'a da anayasanın maddelerinin değiştirilmesine Türkiye'nin razı olmadığını belirtilmiştir. Erkin, Türkiye'nin sorun konusunda uzlaşmacı bir yolla çözüm için elinden geleni yapmak istediğini İngiltere ve Yunanistan Dışişleri bakanlarına belirttiğini ifade etmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı M. Venizelos'un da uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Erkin, Venizelos'un, Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kyprianou ile bu konuda görüşeceğini söylediğinden söz etmiştir. Erkin ayrıca Venizelos'un, Kıbrıs Dışişleri Bakanına bu durumu ilettiğine şahit olduğunu eklemiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1963:7). Kısacası Bakan Erkin, durumu uluslararası hukuk çerçevesinde yorumlamış ve ona göre adımlar atmıştır. Türkiye Garantör devletler ile görüşmüş ve sorunu uluslararası düzlemde çözmeye çalışmıştır. Türkiye sorunu diplomatik yollarla çözmek için uğraşmıştır.

21 Aralık gecesi iki Kıbrıslı Türk, Rum polisler tarafından öldürülmüştür. Ertesi gün de iki Türk öğrenci yaralanmıştır. Yine Rumlar tarafından, içinde Türklerin bulunduğu otomobile ateş açılmıştır. Yaşanan bu olaylardan ötürü Türk kesimi de ateşe ateşle cevap vermek zorunda kalmıştır. Böylece Lefkoşa'da karşılıklı çatışmalar başlamıştır. Erkin 1963 yılındaki aynı meclis konuşmasında bu durum üzerine de konuşmuştur. Durumun ciddileşmesi üzerine 23 Aralık'ta Yunanistan, İngiltere ve ABD Büyükelçilerine Kıbrıslı Rumların tahriklerini durdurma konusunda tüm imkânlarını seferber etmelerini istediğini belirtmiştir. Erkin, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerine bu olayların Garanti Antlaşmasına zarar verdiğini söylediğini ifade etmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı, Kıbrıs konusu hakkında Yunanistan parlamentosunda uzlaşmacı bir konuşma yapmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere çatışmaların durdurulması için 24 Aralık tarihinde ortak bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride Garanti Antlaşmasından doğan yükümlülükleriyle üç devlet, Kıbrıs'ta iki tarafı da uzlaşmaya davet etmiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1963: 8).

21 Aralık günü yaşanan kötü olaydan sonra Türkiye, ani bir karar vermemiş ve sorunu uluslararası düzlemde çözmeye çalışmıştır. Bakan Erkin, uluslararası hukuk

çerçevesinde Türkiye'nin diğer garantör devletlerle hareket ettiğini belirtmiştir. Üç devlet de Ada'daki çatışmaların durdurulması konusunda ortak görüşe sahip olmuş ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Erkin, 1963 yılındaki yine aynı meclis konuşmasında Lefkoşa'daki üç devlet temsilcisinin 24 Aralık'ta Makarios ve Dr. Küçük'ü ziyaret ettiğini söylemiştir. Fakat bu görüşmeden netice alınamadığını eklemiştir. Bunun sorumlusunu Makarios olarak göstermiştir. Bunlar yaşanırken Rum tarafının, Türk kesimine saldırıları devam etmiştir. 25 Aralık gecesi Türk halkına bir saldırı gerçekleşmiştir. Burada Türklerin evleri ateşe verilmiştir. Erkin, Kıbrıslı Rum çetecilerin planlı hareket ettiklerini söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin Garanti Antlaşmasından doğan hakkını kullanarak Lefkoşa üzerinde çatışmaların durması için ihtar uçuşları yaptığını belirtmiştir. Kıbrıs'taki Türk Alayı'nın da olay yerine gittiğini söylemiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1963: 9).

Erkin yine aynı konuşmasında ABD, İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Yunanistan Devlet Liderlerine Kıbrıs konusunda mesaj gönderildiğini eklemiştir (*CSTD*, 1963: 10). Olayda ABD özne değilse bile, dönemim lideri İnönü'nün ABD'yi bilgilendirdiğini görürüz. Bunun başlıca nedenlerinden biri Soğuk savaşın devam ettiği bir süreç olmasıdır. Soğuk savaşın henüz yumuşamadığı bir dönem olduğundan, konu ile ilgili ABD bilgilendirilmiştir.

Erkin aynı konuşmasının devamında; Makarios, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Clrictes ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek'in Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserinin Bürosunda buluştuğundan söz etmiştir. Burada bir anlaşmaya varıldığını beyan etmiştir. Anlaşmayı Dr. Küçük'ün de kabul ettiğini belirtmiştir. İngiltere hükümeti, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine askeri müdahaleden başka çare kalmadığını ifade etmiştir. Kıbrıs Hükümeti daveti üzerine olacak olan bu müdahaleyi Yunanistan ve Türkiye hükümeti kabul etmiştir. Erkin, bu süreçte Yunanistan ve İngiltere'nin uzlaşmacı tavrından dolayı memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Bu askeri müdahalenin resmi bir tebliğ ile yayınlandığından da söz etmiştir. Kıbrıs'ta bu müdahale ile güvenliğin sağlandığını da beyan etmiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1963: 10). Türkiye'nin olaylar karşısında Garantör devletlerle beraber hareket ettiğini görmekteyiz. Türkiye'nin konuda uluslararası hukuk doğrultusunda hareket ettiğini görmekteyiz.

1964 senesinde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Kıbrıs konusunda mecliste konuşmuştur. Konuşmasında Kıbrıs meselesinin 1963 Aralık ayında yaşanan olaylarla başladığını belirtmiştir. 20 Aralık'tan önce Kıbrıs meselesinin tehlikeli görülmediğini belirtmiştir. Kıbrıs idarecilerinin senelerdir Kıbrıs'taki nizamın değiştirilmesini istediğini belirtmiştir. Bu konu her gündeme geldiğinde tek taraflı bir müdahalenin olmaması için Türkiye'nin harekete geçtiğini söylemiştir. Türkiye'nin bu konuda hareket ederken garantör devlet hakkı ile hareket ettiğini ifade etmiştir. İngiltere, Yunanistan ile beraber Türkiye'nin adadaki garantör devlet olduğunun altını çizmiştir. Türkiye, bir sorun ihtimalinde Yunanistan ve İngiltere'ye danışmıştır. Ayrıca müttefik olan ABD'ye de haber verilmiştir. Kıbrıs'ta 21 Aralık günü olaylar başlamıştır. 22 Aralık'ta da hadiseler artmıştır. Türkiye garantör devletlerle müdahale için iletişime geçmiştir. İnönü, antlaşmalara göre iletişimin geçilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Buna göre ilk önce müşterek müdahalenin düşünüleceğini belirtmiştir. Türkiye'nin bu teşebbüsü üzerine devletlerarasında iletişimin başladığını söylemiştir. Fakat iletişimlere rağmen bir karara varılamamıştır. 22-23 ve 24 Aralık günlerinde Kıbrıs'ta kötü olaylar yaşanmıştır. Bunun üzerine Türkiye kesin müdahale kararı vermiş ve konu ile ilgili devletleri ve Kıbrıs halkını haberdar etmiştir. Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşları yapılmıştır. İnönü, bunun yapılmasının nedeninin adada yaşanan katliamın durdurulması için olduğunu söylemiştir. Garantör devletler sorunu çözmek için çalışmışlardır. İnönü, Ada'da asayişin hemen sağlanmasının gerekliliğinden ve adada İngiliz kuvvetlerinden başka büyük kuvvet olmadığından söz etmiştir. İngiliz hükümeti Ada'da İngiliz kuvvetlerinin kullanılması için teklifte bulunmuştur. İnönü, Kıbrıs'a gönderilen alayların, İngiliz generalinin kumandasına girdiğini belirtmiştir. Böylece İngiliz generali kumandası altında bir askeri idare oluşmuştur. Kıbrıs cumhurbaşkanı da bu idareye olumlu cevap vermiştir. Yaşanan bu olaylardan sonra Londra konferansı gerçekleşmiştir. Londra konferansında Türkiye, Yunanistan ve İngiliz hükümetleri bir araya gelip, çözüm yolu aramaya çalışsa da bir sonuca varılamamıştır. Kıbrıs'ta olaylar durmamış ve Türkiye bundan şikâyetçi olmuştur. Londra konferansından sonra ABD ve İngiltere, Türkiye'ye bir plan teklif etmiştir. ABD, Kıbrıs'a "NATO'ya dâhil müttefikler arası" bir mesele olarak bakmıştır. Türkiye'ye sunulan teklifte NATO kuvvetlerinin Ada'ya kuvvet göndermesi sunulmuştur. Ayrıca bu teklifte bir arabulucunun da tayin edilmesi meselesi olmuştur. Türkiye teklifi uygun bulmuştur. Bu teklife göre Kıbrıs'ta bulunacak kuvvete siyasi talimat verme yetkisi Londra'da toplanacak bakanlar ve büyükelçiler nezdinde bir heyete verilecekti. Bu heyete Türkiye ve Yunanistan da dâhil olacaktı. Türkiye bu konuyu da

uygun bulmuş ve kabul etmiştir. Teklifi Yunanistan ve İngiltere de kabul etmiştir. Fakat Kıbrıs hükümeti onaylamayınca bu proje gerçekleşmemiştir. İnönü'nün konuşmasından ABD'yi sürece dâhil etmek istediği görülmektedir. Kıbrıs hükümeti ise NATO'nun değil, Birleşmiş Milletlerin olaya dâhil olmasını istemiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1964: 44-48).

İnönü, aynı konuşmasında Kıbrıs ve Yunan hükümetinin adadaki mevcut düzenin değiştirilmesini savunduklarını söylemiştir. Kıbrıs hükümetinin başından beri bu yüzden sorun çıkardığını belirtmiştir. Yunan ve Kıbrıs hükümeti amacının mevcut düzeni hükümsüz olarak göstermeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin ise mevcut düzeni korumaya çalışmakta olduğunu beyan etmiştir. Olaylar karşısında İngiltere ve ABD, Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Birleşmiş Milletler, adaya kuvvetlerinin gideceklerini duyurmuş ve 4 Mart 1964 yılında güvenlik konseyi bir karar vermiştir. Fakat uzun bir süre Birleşmiş Milletler kuvvetleri adaya gidememiştir. Bu nedenle Birleşmiş Milletlerin adaya gideceği konusunda şüpheler artmıştır. Bu süreçte Kıbrıs'ta olaylar devam etmiştir. Olayların büyümesi üzerine Türkiye müdahale için tekrar bir teşebbüste bulunmayı düşünmüştür. Bunun nedeni Birleşmiş Milletlerin Ada'ya bir türlü gidememiş olmasıydı. İnönü, bu nedenle Kıbrıs'ta düzeni sağlamak için Türkiye'nin vazifesini yerine getireceğini söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin müdahale hakkının bulunduğunu da eklemiştir. Türkiye bunu ilgili devletlere bildirmiştir. Bunun üzerine müdahale edilmemesi için çeşitli yerlerden haber gelmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Ada'ya kuvvetlerin gideceğini belirtmiştir. 27 Martta Birleşmiş kuvvetleri kumandayı ele almış ve Ada'ya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler kuvvetleri olaylara müdahale etmiştir. Bu süreçte Türkiye ümitle barışın sağlanmasını beklemiştir. İnönü, konuşmasında Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin müdahale yetkisi konusuna da değinmiştir. Olay çıktıkça Birleşmiş Milletler askerlerinin olay yerlerine gittiğini belirtmiştir. Fakat Türkiye'nin konu hakkında şikâyetlerinin olduğunu da ifade etmiştir. Rum kesiminin ateş ettiğini fakat müdahale etmedikleri konusunda şikâyetleri olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine BM'den yetkilerinin bu kadar olduğu cevabını aldıklarını söylemiştir. Bu şikâyeti Genel Sekretere de yönlendirildiklerini ifade etmiştir. Bu sırada Rumlar tarafından saldırılar devam etmekteydi. Fakat buna rağmen Baf ve Limasol bölgelerinde hâkimiyet sağlanmıştır. Lefkoşa'nın kuzeyinde de taarruzlar planlanmıştır. Lefkoşa ve Girne yolu üzerinde büyük hadiseler yaşanmıştır. Buralarda büyük saldırılar gerçekleşince, Türkiye tekrar Birleşmiş Milletlere gitmiştir. Lefke ve Girne yolu üzerinde

bulunan Türk köyleri saldırıya uğramıştır. Türkiye, siyasi düzeyde konu ile ilgili müttefikler ile hadiseleri takip etmiştir. Girne yolu üzerinde ve Mansura bölgesinde de olaylar ilerlemiştir. Mayıs ayında Washington ve NATO nezdinde Türkiye, Yunanistan ilişkileri bakımından soruna çare aranılmasını teklif etmiştir. Bu sırada Yunanistan'da yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu durumla Kıbrıs meselesinin daha ağır bir sürece girmiştir. Çünkü yeni hükümet, adaya yapılacak müdahaleyi taarruz sayacağını ve bu durumda Kıbrıs'ı savunacağını belirtmiştir. İnönü, aynı konuşmasında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO müttefiki iki devlet olduğuna değinmiştir. Haziran'da ABD, Türkiye ile iletişime geçmiş ve bir hareket içinde olup olmadıklarını sormuştur. Hareket niyetindeyseler bunun yapılmamasını ifade etmişlerdir. İnönü, bu süreçte ABD Başkanı'nın kendisine bir mektup yazdığını belirtmiştir. Bunun üzerine hareketin durdurulduğunu eklemiştir. Bunun üzerine Türkiye, ABD'ye gitme kararının almıştır. Bu yeni safhada ABD ile temaslara başlanmıştır. ABD Dışişleri Müsteşarı Atina ve Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Burada konu ile ilgili görüşülmüştür. ABD, Kıbrıs meselesi üzerinden Türkiye ve Yunanistan arasında bir çatışma olmasında endişelenmiştir. ABD iki devlet arasında bir anlaşmazlık yaşanmasını istememiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1964: 44-48). 1964 yılında Türkiye, Kıbrıs'a harekât yapmayı düşünmüştür. Fakat ABD'den Johnson mektubu gelmiştir. Türkiye böylece harekâtı gerçekleştirememiştir. Mektup sert bir dil içermesiyle dikkat çekmiştir. Bu mektup kamuoyuna daha sonra sunulmuştur. Paylaşıldığında ülkede ABD'ye tepki oluşmuştur. Başbakan İnönü mektuba karşılık bir cevap mektubu göndermiştir.

Johnson mektubunda ABD başkanının değindiği konulara baktığımızda, Öncelikle Başkan muhtemel bir harekâtın gerçekleşmesinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Başkan böyle bir harekete kalkışılmadan önce ABD ile görüşülmesini rica etmiştir. ABD Başkanı Johnson, Türkiye'nin bu eylemi Garanti Antlaşması çerçevesinde yorumladığını düşündüğünü ifade etmiştir. Fakat bunun için Türkiye'nin diğer garantör devletlerle görüşmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD'nin henüz bir harekâta girişilmemesi gerektiğini düşündüğünü söylemiştir. Diplomatik kanallar konusunda çözüm yolunun tam anlamıyla tükenmediğini düşündüklerini ifade etmiştir. Başkan NATO çerçevesinden de olayı yorumlamıştır. İki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın bu harekât ile sorun yaşayacağına değinmiştir. Bu durumun NATO kurallarını çiğnemek olduğunu ifade etmiştir. Mektupta SSCB tehdidine değinilmiştir. SSCB'nin olaya dâhil olmasıyla NATO müttefiklerinin Türkiye'yi koruyup koruyamayacağının muallakta olacağını belirtilerek

Türkiye üstü kapalı bir şekilde tehdit edilmiştir. Başkan BM açısından da olay hakkında görüşlerini belirtmiştir. Türkiye'nin harekât içine girmesiyle BM'den sert bir tepki geleceğini söylemiştir. Mektupta ABD Başkanı, ABD'nin Türkiye'ye sağladığı askeri yardımlar konusuna da değinmiştir. ABD tarafından temin edilen bu askeri yardımların gerçekleşecek bir harekât sırasında kullanılmasına izin verilmediğini belirtmiştir (Armaoğlu, 1991: 267-269). Mektuptan anlaşılabacağı üzere ABD, Türkiye'yi hem NATO hem BM çerçevesinde üstü kapalı olarak tehdit etmiştir. ABD Başkanı, Kıbrıs'a yapılacak bir harekât ile ABD'nin Türkiye'yi yalnız bırakacağını açıkça belirtmiştir. Bu mektupla beraber ABD'nin Türkiye ile müttefik ilişkilerinin çok sağlam olmadığı görülmüştür.

Başbakan İsmet İnönü mektuba cevap vermiştir. Bu mektupta şu konulara değinilmiştir: İnönü, NATO'nun 5. Maddesine gönderme yapmıştır. Bu maddeye göre NATO üyelerinden herhangi birine saldırı diğer üyelere saldırı olarak görülmekteydi. Eğer Türkiye bir tehdit karşısında müttefikleri tarafından yalnız bırakılırsa NATO ittifakının temelini sarsılabacağını belirtmiştir. İnönü cevap mektubunda Başkandan gelen mektubun hayal kırıklığı yarattığını ifade etmiştir. Fakat yine de ABD'nin samimiyetine güvendiklerini söylemiştir. Cevap mektubunda İnönü Türkiye'nin Kıbrıs konusunda gerekli diplomatik yolları denediğini ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs konusu için ABD'ye geleceğini de belirtmiştir (Armaoğlu, 1991: 270-276). Dönemin uluslararası sistem koşulu nedeniyle Türkiye mektuba rağmen, ABD'ye karşı gelememiştir. Sorun için yine ABD ile görüşülmüş ve olaya dâhil edilmiştir. Uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin eylemlerini etkilemiştir.

1964 yılında Başbakan İnönü, Kıbrıs konusu ile ilgili yine mecliste bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Askeri müdahalenin gerçekleşemediğini belirtmiştir. ABD'nin harekâta engel olduğuna değinmiştir. Bu dönemde Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler arabulucusu ile Cenevre'de bir müzakere mekanizması kurulmuştur. Nihat Erim Cenevre'de, Türkiye'yi temsilen bulunmuştur. Erim, Kıbrıs meselesinde Birleşmiş Milletleri takip için görevlendirilmiştir. Ayrıca askeri meselelerin konuşulması konusunda Genaral Sunalp de kendisine eşlik etmiştir. Buradan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etme gayretinde olduğu ortadadır. İnönü konuşmasında ABD'li Devlet adamı Mr. Acheson'dan bahsetmiştir. Acheson, Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan'ı temasa getirmeye çalışmıştır. Acheson ile görüşmeler başlar. Acheson, Erim'e konu hakkında düşündüklerini yazılı olarak vermiştir. Acheson'un teklifi, Türkiye'de

Bakanlar Kurulunda konuşulmuştur. Bu teklif, müzakere zemini olarak kabul edilmiştir. 20 Temmuz itibarıyla Acheson planı ile müzakereler devam etmiştir. İnönü konuşmasında plandan söz etmiştir. Bu plana göre; Kıbrıs'taki Karpas yarımadası kısmında Türkiye'ye ait olacak ve Anavatanından ayrılmaz bir arazi verilecekti. Buradaki hükümlerle müzakerelerle tespit edilecekti. Türkiye burada istediği kadar askeri kuvvet bulundurabilecekti. Bu yoldan Kıbrıslı Türklerin emniyeti sağlanacaktı. Bu alan ilerde Kıbrıslı Türkler, saldırıya uğrarsa iltica edebilecekleri bir konumda olacaktı. Mr. Acheson'ın ayrıca Türkler için Self-Government planı olmuştur. Bunlar Kıbrıs'ın iki veya üç bölgesinde kurulacaktı. Plana göre Türkler, merkezi otoritenin vatandaşı olacaktı. 20 Temmuzda Cenevre'de müzakerelerinin yeniden başlamıştır. ABD Generali ile Türk askerî delegesi görüşmüştür. Burada plan hakkında görüşülmüştür. Makarios, Acheson planını kabul etmemiştir. Yunan hükümeti de planı ret etmiştir. Bu nedenle plan uygulanmamıştır. Bunlar yaşanırken Kıbrıs'ta yine saldırılar yaşanmış ve bu nedenle 7 Ağustos'ta Türkiye tarafından ihtar uçuşları yapılmıştır. Askeri hedefler bombardıman edilmiştir. Kıbrıs'ta olayların durmaması nedeniyle Türkiye'nin harekete geçtiğini görmekteyiz. Bu bombardıman sonrası Makarios, ABD aracılığı ile Türkiye'yi Kıbrıslı Türkler konusunda tehdit etmiştir. Türkiye ise buna boyun eğmemiştir. Bunun üzerine Makarios, saldırıları durdurduğunu ABD hükümetiyle, Türkiye'ye bildirmiştir. Türkiye de bombardımanı durdurmuştur. İnönü, bombardıman süresince NATO Genel Sekreteri, Sovyet Başbakanı ve ABD Başkanından ateş kesme ve barış mesajları aldığını belirtmiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1964: 274-279). Türkiye, her ne kadar mektup ile bir harekât gerçekleştirmemişse de olayların devam etmesi üzerine askeri hedefleri bombardımana tutmuştur.

İnönü aynı konuşmasında 9-10 Ağustos tarihlerinde Yunanistan başbakanının kendisine bombardımanın durması için müracaat ettiğini belirtmiştir. 10 Ağustos'ta Türkiye Genelkurmay Başkanı, Paris'e NATO karargâhına gitmiştir. ABD bu süreçte hem Türkiye hem de Yunanistan'a mesajlar göndermiştir. Türkiye tarafından bombardıman sırasında kullanılan NATO hava kuvvetleri iade edilmiştir. Kıbrıs konusunda Yunanlılar teklifte bulunmuştur. Bu teklife göre Türkiye'ye, Kıbrıs'ta 30 yıl kira ile bir saha verilecekti. Türkiye bu teklifi kabul etmemiştir. 22 Ağustos'ta ise ABD'den, ABD Büyükelçisi aracılığı ile bir başka teklif gündeme gelmiştir. Bu teklif yine ABD'li devlet adamı olan Acheson tarafından üretilmiştir. Tekliffe göre Karpas yarımadasının doğusunda Türkiye 50 yıl süre ile askeri üs bulundurma hakkına sahip olacaktı. Türkiye ayrıca Magtosa limanından

yararlanabilecekti. Ayrıca Kıbrıs, sekiz kaymakamlık bölgesine ayrılacaktı. Kaymakamlardan ikisi Türk olacaktı. Bu bölgenin idare memurları da Türk olabilecekti. Türk polis memurları ve karakolları bulunabilecekti. Lefkoşa’da Kıbrıslı Türk memur ve büro memurları olabilecekti. Kıbrıslı Türkler için ayrı bir medeni kanun olacaktı. Davalara Türk hakimler bakacaktı. İnönü, konuşmasında teklife olumlu baktıklarını fakat Türkiye’nin ayrılmaz parçası olacak bir arazi konusunda ısrar ettiklerinden söz etmiştir. Bu konuda görevli olan Nihat Erim’e bu durum söylenmiş ve ısrar etmesi istenmiştir. ABD, kira konusunu kabul edemeyeceklerini bildirmiştir. 23 Ağustos günü ABD Büyükelçisi tekrar teklifle gelmiş fakat Türkiye bu kira meselesini kabul etmemiştir. İnönü’ye göre ABD iyi niyetle, uzlaşmacı bir tavır sergilemekteydi. ABD’nin Kıbrıs’ta yaşanan kötü olaylarla bir ilgisi olmadığına aynı konuşmasında vurgu yapmıştır. ABD’nin dost ve müttefik olarak gördüğünü de beyan etmiştir. Kıbrıs olayında bu dostluk nedeniyle ABD’ye konu ile ilgili gelişmeleri haberdar ettiklerini söylemiştir. ABD’nin konuyu uzaktan değil yakından ilgilenmesini istediğini sözlerine eklemiştir. ABD’nin bazı endişeleri olduğundan söz etmiştir. Bu endişe NATO ile ilgiliydi. Çünkü Yunanistan ve Türkiye iki NATO üyesiydi. ABD’nin iki devletin çatışmasını istememiştir. İnönü bunu anlaşılır bulduğunu ifade etmiştir. İnönü, Kıbrıs konusunda Makarios’un eylemlerini eleştirmiştir. İlk günden itibaren Ada’da mevcut düzeni değiştirmek istediğinden bahsetmiştir. Makarios gibi Yunan hükümetini de Kıbrıs konusundaki eylemleri hakkında eleştirmiştir. Yunan hükümetinin politikası hakkında doğru teşhis konamaması durumuna değinmiştir. Bu sebeple ABD’nin gayretlerinin neticeye varamadığını savunmuştur. ABD’nin tutumunda Türkiye aleyhine bir durumun söz konusu olmadığını söylemiştir. ABD’nin gayretlerini doğru görmek gerektiğini belirtmiştir. Bu gayretleri samimi ve anlayışlı olarak görmek gerektiğini eklemiştir. İnönü, Kıbrıs’ta barış tesis etmek amacıyla her türlü hukuk vasıtalarını kullandıklarını söylemiştir. Bu konuda Birleşmiş Milletler yolu ile çare bulmaya çalıştıklarından söz etmiştir. Kıbrıs idaresinin bu çalışmaları engellediğini belirtmiştir. Bu durum neticesinde Türkiye’nin askeri müdahale hakkının doğacağını sözlerine eklemiştir. Yunanistan ile de sorun çıkabileceğinden endişelendiğini belirtmiştir. Kıbrıs konusunda bunlara rağmen barış yollarıyla, güç şartları örtmeye gayret ettiklerini söylemiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1964: 274-279).

1964 Kıbrıs krizi değerlendirildiğinde, İkili ilişkilerde ABD’nin gönderdiği sert dille yazılmış olan “Johnson mektubu” ikili ilişkilerde bir krize neden olmuştur. Fakat bu kriz

Türkiye tarafından büyütülmemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri soğuk savaşın henüz yumuşamamış olmasıdır. Güvenlik kaygıları nedeniyle Türkiye bu krizi sakin bir şekilde atlatmak istemiştir. İnönü döneminde, Kıbrıs meselesine baktığımızda, ABD'nin dâhil edilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bunun en önemli nedenlerinden biri uluslararası sistemin iki kutuplu sisteminden kaynaklanması olarak gösterilebilir. Batı bloğunda yer alan Türkiye'nin uluslararası meselelerde ABD'yi olaya çekmeye çalıştığını görmekteyiz. ABD burada görüşmelere dâhil edilmiş ve planları dikkate alınmıştır. Türkiye, Kıbrıs ile coğrafi ya da tarihi olarak hiçbir bağı olmayan ABD'yi sürece dâhil etmeye çalışmıştır. Soğuk savaşın sert geçtiği bu dönemde Türkiye, dış politika eylemlerinde ABD tarafından onay beklemiştir. Bu doğrultuda hareket etmiştir. Fakat buna rağmen Kıbrıs'ta Türklere yapılan saldırılan kesilmeyince askeri hedefler Türkiye tarafından bombalanmıştır. Bu bağlamda Türkiye bu sert uluslararası sisteme rağmen Kıbrıs'taki Türklere yardım etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Kıbrıs sorununu Türkiye daha çok diplomatik yollarla çözme arayışına girmiştir. Uluslararası görüşmelere katılmıştır. Bülent Ecevit döneminde Kıbrıs krizinde durum farklılaşmıştır. Bunun en önemli nedeni yine uluslararası sistem olmuştur. 1960'lı yıllara karşın 1970'li yıllarda uluslararası sistemde iki kutuplu sistem gevşemiştir. Bununla birlikte dış politika eylemler gerçekleştirilirken, soğuk savaş'ın ilk dönemlerine göre daha rahat hareket edilebilmiştir. Bu nedenle diplomatik kanallardan ümit kesildiğinde Türkiye askeri bir harekât gerçekleştirebilmiştir.

1974 öncesi ABD-Türkiye ilişkilerine genel olarak baktığımızda yıllar içinde ekonomik ve siyasi ilişkiler gelişmiştir. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren ikili ilişkilerde “ekonomi” önemli bir yere sahip olmuştur. 1974 öncesi ikili ilişkilerde Kübra ve Johnson Mektubu krizi önemli bir yere sahip olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ilişkilerdeki “tam uyum” bu iki krizle bir sarsılma yaşamıştır.

2. BÖLÜM

2. BÜLENT ECEVİT VE SİYASAL HAYATI

2.1. 1974 Öncesi Türk Siyasal Hayatında Bülent Ecevit

2.1.1. Bülent Ecevit'in Türk Siyasal Hayatında Yer Almaya Başlaması: Ankara Milletvekili (1957)

Bülent Ecevit, güzel sanatlar mezunu bir anne ve adli tıbbında stajyerlik yapan bir babadan 1925 yılında dünyaya gelmiştir. Babası doktorken köylere gittiğinde onunla beraber gezmiş ve bu durum onun köylülerle iletişimini arttıran bir unsur olmuştur. Ecevit, babası ve annesinin fikir olarak kendisini etkilediğinden söz etmiştir. Annesinin sanatçı kişiliği de kendisini etkileyen bir unsur olmuştur (Sağlam, 1974: 48). Ecevit, Lise yıllarında Robert kolejine gitmiştir. Bu yıllarında şiir yazmıştır. Şiir büyük bir tutkusu olmuştur (Sağlam, 1974: 7).

Ecevit şiirlerinde köylülere olan yaklaşımını göstermiştir. Köylüleri önemsemiştir. *Köylü Kadınlar* şiiri bu şiirlerinden biridir:

*“Köylü kadınlar fistanları güllü kadınlar
Topraktan doğup da toprağı yoğurandır onlar
Veresiye canlarını doğurandır onlar
Köylü kadınlar
Fistanları güllü kadınlar
Yüzleri güneştir onların yanık
Ayakları topraktır onların yarık
Doyulmadan güzelliğine
Tarlalarda solandırırlar
Köylü kadınlar
Fistanları güllü kadınlar “* (Ecevit, 2009b; 485-492).

Bu şiirinden anlaşılacağı üzere Ecevit, köylülere sempati besleyen bir kişi olmuştur. Başbakan olduğu dönemde çalışmanın ileri sayfalarında işlenecek olan köylüleri

ilgilendiren bir sorun olan Afyon krizinde köylülerle bağ kurmuş ve sorunu çözmek istemiştir.

Bir başka şiiri olan *Pülümür'ün Yaşsız Kadını* adlı şiiri bize Ecevit'in milliyetçiliğini gösteren bir başka eser olmuştur:

*“Pülümür'ün bir dağ köyünde gördüm onu
Yaşını sordum bir giz gibi güldü
Kimi seksen dedi köylülerden kimi yüz
Yüzüne baktım bir giz gibi güldü
Bir asa vardı elinde
Bir solmuş krallığın
Kadifeden harmanisi üzerinde
Bir Hititliydi o bir Selçukluydu
Bir Ermeni 'ydi bir Kürt'tü
Bir Türk
Yaşını sordum bir giz gibi güldü
Koluma girdi bir soylu kadınca
Tozlu köy yolunda sürüyerek eteğini
Beni tek gözlü sarayına götürdü
Köy yapısı kulübesinin
Zamanı onda yitirdim ben
Yitik zamanlara onda eriştim
En soylu yoksulluğun toprak döşeli sarayında
Bir taç gibi kondu başıma Türkiyeliliğim”* (Ecevit, 2009b: 457-461).

Ecevit, kolejin dergisinde editörlük yapmıştır (Sağlam, 1974: 41). Ecevit, eşi Rahşan Ecevit ile Robert Koleji günlerinde tanışmıştır. Eşi Rahşan Ecevit her an, Bülent Ecevit'in yanında olmuştur. Ona destek olmuştur. Ecevit için hem özel yaşantısında hem de politika alanında Rahşan Ecevit önemli olmuştur. Ecevit'in 2000'li yıllarda başbakan olduğu dönemlerde Rahşan Ecevit'in dolaylı yollarla politikaya karıştığını düşünenler olmuştur (Akar, 2002: 16). Fakat 1970'li yıllarda Rahşan Ecevit'in siyasal anlamda etkisinden pek söz etmek mümkün değildir. 1970'li yıllarda Ecevit dış politika kararlarında daha çok bireysel karar vermiş ve eşi doğrudan etkili olmamıştır.

Ecevit, mezun olduktan sonra babasının isteği ile hukuk bölümüne girmiştir. Daha sonra bu bölümü bırakmış ve İngiliz filolojisine başvurup kabul edilmiştir. Ayrıca Basın Yayın Genel Müdürlüğünde işe girmiştir (Sağlamer, 1974: 112). Daha sonra Ecevit, babası aracılığıyla *Ulus* gazetesine girmiştir (Sağlamer, 1974: 145). Gazetede bazı yazıları nedeniyle komünist olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır (Sağlamer, 1974: 7-8).

Ecevit *Ulus* gazetesinde yazarlık yaparken ABD'nin dış politikası hakkında yorumlarda bulunmuştur. 1957 gazete yazısında ABD'nin, Arapların sempatisini kazanma gayretinde olduğunu söylemiştir. ABD'nin Araplar ve İsrail arasında kesin bir taraf olmak istemediğini belirtmiştir. Fakat ABD'li Yahudilerin baskısı olduğunu ve bu durumda İsrail'e kayıtsız kalamadığını eklemiştir. Eisenhower doktrini ile ABD'nin, Arapların tarafını tutar gibi görüldüğünden söz etmiştir. ABD'nin, İsrail'i karşısına alabilecek gibi görünmesine rağmen böyle hareket ettiğini belirtmiştir. Bunun nedeninin Sovyet tehlikesi olduğunu ifade etmiştir. Fakat yine de İsrail'in menfaatlerini tamamen hesap dışında tutmadığını da eklemiştir. ABD'nin, İsrail-Mısır sorununda İsrail'i kötü duruma düşmekten kurtarmaya çalıştığını söylemiştir (Ecevit, 12.03.1957: 3).

Ecevit *Ulus* gazetesinde yine yazarlık yaparken başka bir yazısında Eisenhower doktrinini yorumlamıştır. Ecevit'e göre SSCB, Ortadoğu'da askeri bir harekâta girişecek kadar irrasyonel davranmayacaktı. ABD Başkanı Eisenhower, doktrin ile silahlı bir komünist saldırı karşısında, müdahale teklifi sunmuştur. Ecevit, bu durumun tarafsız Araplar için umduğu kadar iyi karşılanmadığı düşüncesindeydi. Arapların asıl endişesinin Batılılardan gelecek bir saldırı olduğunu düşünmekteydi. Bu durumda Arapların haksız olmadığını belirtmiştir. İngiltere ve Fransa'nın, Mısır'a karşı giriştikleri saldırıyı hatırlatmıştır. Bu nedenle doktrinin sadece SSCB saldırısı ile sınırlandırılmasının Arap kaygılarını tatmin etmeyeceği görüşündeydi (Ecevit, 18.03.1957: 3). Ecevit Eisenhower doktrinin başarılı sonuçlar vermediğini düşünmekteydi. Ona göre Araplar, bu doktrin ile Sovyetlere itilmiştir. Doktrinin, sadece Batı'ya zaten dost olan devletleri ABD'ye yakınlaştırdığını söylemiştir. Ecevit, Sovyetlerin bu sonuçtan memnun olacağını düşünmekteydi. Doktrinin, ABD'nin istediği gibi sonuçlanmadığından söz etmiştir (Ecevit, 28.08.1957: 3).

Ecevit yine *Ulus* gazetesindeki bir başka yazısında ise ABD’deki basına gösterilen saygıya vurgu yapmıştır. Türkiye ve ABD’de basına olan yaklaşımı karşılaştırmıştır. ABD’li hukukçular ve Yüksek Mahkeme Yargıçları basının engel olunmasına sansür gözüyle bakmaktaydı. ABD’de bir gazetenin yazısından dolayı kapatılması da sansür olarak görülmektedir. Ecevit, bu anlayışın Türkiye’de olmadığını ifade etmiştir (Ecevit, 14.04. 1957:3).

Ecevit 1957 yılında Rockefeller Vakfı’nın bursundan yararlanıp Harvard Üniversitesi’nde “Ortadoğu Politika Tarihi” ve “Sosyal Psikoloji” konularında incelemeler üzerine ABD’ye gitmiştir. Burada, daha sonra ABD Dışişleri Bakanı olacak Henry Kissinger’dan ders almıştır. 1957 yılında Ecevit, babasının etkisiyle CHP partisinden Ankara milletvekili olur. Böylece siyasi hayatı başlamış olur. 1960 yılı ile Ecevit, CHP’de daha ön plana çıkmıştır. Basın konusundaki eleştirileri mecliste sertleşmiştir. Yine dış politika konularında da mecliste söz almıştır. Ecevit zamanla dikkat çekmeye başlamıştır. Kıbrıs konusunda Rumlar için bir set çizilmesi gerekliliğini savunmuştur (*Milliyet*, 1960: 5).

Ecevit, 1970’li yıllarda “Ortanın Solu” görüşünü benimsemiştir. Ecevit, Ortanın Solu isimli kitabında Türkiye’deki parti düzenlerini beşe ayırmıştır. Bunlar: aşırı sağ, ortanın sağ, orta/merkez, ortanın solu ve aşırı soldur (Ecevit, 2009a: 19) Ecevit, CHP’nin ortanın solu düzleminde ilerlediğini söylemiştir (Ecevit, 2009a: 23).

Yine *Ortanın Solu* isimli kitabında şu konulara değinmiştir: Ortanın solunda bulunanların insancıl olduğunu belirtmiştir. İnsanlara en üstün değeri verdiklerini ifade etmiştir. Toplumun huzurlu olmasını istediklerini eklemiştir. Ortanın solunun, halkçı olduğunu söylemiştir. Ayrıcalıklar olmadan herkesin eşit olmasını istediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda “sosyal adalet” vurgusunun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ortanın solundakilerin ilerici ve reformcu olduklarını ifade etmiştir (Ecevit, 2009a: 21). Ecevit aşırı solun komünizme varacağını belirtmiştir (Ecevit, 2009a: 22). Ecevit’e göre ortanın solu demokratiktir (Ecevit, 2009a: 34).

Ecevit, zamanla “ortanın solu” kavramını “demokratik sol” olarak kullanmıştır. *Demokratik Sol* isimli eserini yazmıştır. Ecevit’e göre “millet” daha siyasal bir kavramken “halk” daha çok sosyal bir kavram olmuştur. Bu iki kavramın birbirini tamamladığını

belirtmiştir. İki kavramın da Atatürk'ün altı ilkesinden biri olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle iki kavrama da önem verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ecevit, Atatürk'ün milliyetçiliğinin halkçılıkla bütünleşmiş olduğunu belirtmiştir (Ecevit, 2008b: 14). Ecevit, demokratik solun, özgürlükçü demokrasi anlamındaki bir sol olduğunu ifade etmiştir. Sosyal demokrasiyi Marksist kökenli olduğu için tercih etmediğini söylemiştir (Ecevit, 2008b: 28).

Ecevit aynı eserinde ekonominin kötü olmasına ve nedenlerine değinmiştir. Ecevit'e göre tarım ihmal edilerek sanayileşme sürecine gidilmiştir. Ülkede köylünün sömürüldüğünü düşünmüştür. Köylünün sömürülmesiyle köylünün tarıma yatırım yapma olanağının engellendiğini belirtmiştir. Bu durumun sonucunda tarım kesiminin ihlal edildiğini ifade etmiştir. Tarımın güçsüzleştiğini de belirtmiştir (Ecevit, 2008b: 38). Dış kaynaklardan alınan yardımla yapılan kalkınmaların olumsuz yönlerinden bahsetmiştir. Yardım yapan yabancı devletin istediği şekilde kalkınma yapıldığını belirtmiştir (Ecevit, 2008b: 54). Ecevit, aynı eserinde siyasette boğulduğu zamanlarda şiir okuduğunu ifade etmiştir. Şiir ve sanatın temel konusunun insan olduğundan söz etmiştir. İnsanı anlamak konusunda siyasetten başka disiplinlerden de faydalanılabileceğini belirtmiştir. Bu anlamda şiir Ecevit için önemli olmuştur (Ecevit, 2008b: 54).

Ecevit bireysel olarak değerlendirildiğinde, Ecevit, güzel sanatlar mezunu bir annenin oğlu olarak şiir konusunda tutkulu olmuştur. Bu özelliği onun nazik yanıdır. Fakat aynı zamanda siyaset konusunda yazılarında cesur yapısını görmekteyiz. Siyasi parti olarak CHP'yi seçmiş olması babasından kaynaklanmıştır. Ecevit, Ortanın Solu /Demokratik Sol adlı kendi oluşturduğu bir düşünce yapısına sahipti. Bu düşünce yapısında milliyetçi ve halkçı bir düşünce yatmaktaydı.

2.1.2. Çalışma Bakanı Olarak Bülent Ecevit (1961-1965)

27 Mayıs askeri darbesinden sonra seçimler 15 Ekim 1961 yılında yapılmıştır. Ecevit, CHP'den Zonguldak Milletvekili olarak seçilmiştir (*Milliyet*, 1961:3). Seçim konuşmalarında belli bir kesimi zenginleştirmeyecek ekonomi politikalarının üretileceğini söylemiştir (*Milliyet*, 1961: 5). Ülkede işçilerin yaptığı “Kavel grevi” yaşanmıştır. Daha sonra Ecevit bu işçileri ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde işçi haklarını anlatmıştır (*Milliyet*, 1961: 3).

Ecevit CHP içinde halkçı çizgide eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır. Parti içinde Ecevit ortanın solu ile öne çıkan bir figür haline gelmiştir. Fakat bu duruma karşı olanlar bulunmaktaydı. Ortanın solu ve Ecevit'e karşı olanlar istifa edip güven partisini kumuşlardır. Bu durum CHP'de olumsuz bir etki yaratmamıştır. Gelen ilk sonuçlarda CHP ilerleme kaydetmiştir (*Milliyet*, 1968: 1).

Bülent Ecevit, İsmet İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümetlerinde 1961-1965 yıllarında Çalışma Bakanı olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde Ecevit, işçilerin arkasında durmuştur. Bu bağlamda halkın özellikle de işçi sınıfının sevgisini kazanmıştır. Ecevit yapmış olduğu 1962 yılındaki bir meclis konuşmasında işçi konusuna değinmiştir. İşçilerin haklarının anayasa ile güvence altında olduğuna vurgu yapmıştır. Anayasa nedeniyle hakların kanunlaşması gerektiğini savunmuştur. Bunları insan hakları olarak saymıştır (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1962: 457). Aynı konuşmasında İşinden çıkarılan işçilere değinmiştir. Siyasi nedenden dolayı işlerine son verilen işçileri savunmuştur. Siyasi nedenlerden dolayı işçilerin işlerine son verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. İşçilerin yaşama haklarından mahrum bırakılmamaları gerektiğine de değinmiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1962: 458). Ecevit, işsizlik sigortasına da değinmiştir. Fakat bundan önce işsizliğin giderilmesi gerekliliğini savunmuştur (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1962: 459) Ecevit, Almanya'ya giden işçiler konusunda da konuşmuştur. Bu durumun olumlu sonuçlar doğurduğundan söz etmiştir. Bu olumlu sonuçlardan birinin işsizlerin sayısının azalması olduğu görüşünde olmuştur (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1962: 460). Ecevit, toplu sözleşme ve grev hakkının, medeni ülkelerde tabii haklardan sayıldığını söylemiştir. Demokrasinin, saygı ve sevginin karşılıklı olduğu zaman var olabileceğine inandığını belirtmiştir. İşverenlerin, işçilere anlayışlı olması gerektiğinden de söz etmiştir. Ülkenin nüfusunun çoğunun toprakta çalıştığını belirtmiştir. Bu nedenle tarım işçisinin hakkının gözetilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1962: 461).

Ecevit, çalışma bakanıyken işçi grevlerinde, işçilerin yanında yer almıştır. Bu durum onun işçilerle ilişkilerini geliştirmiştir. Düşüncelerindeki ve söylemlerindeki “halkçı” kimliğini eyleme dökmüştür. Bu durum onu halkla bütünleştirmiştir. Ecevit işçilerin durumuna meclis konuşmalarında da değinmiştir. Konuşmalarında işçi haklarının önemine vurgu yapmıştır. İşçilerin haklarını savunmuştur. Buradan da fikirlerinin ve eylemlerinin uyduğu görülmektedir.

2.1.3. Zonguldak Milletvekili olarak Bülent Ecevit

Ecevit, 1965 genel seçimlerinde yine CHP'den Zonguldak milletvekili olarak seçilmiştir. 1970 yılında ise Ecevit, Zonguldak milletvekili olduğu sırada hükümeti bazı konularda meclis konuşmasında eleştirmiştir. Özellikle ülkede yaşanan sağ-sol çatışması konusunda hükümetin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ülkede o dönem can kayıpları yaşanmaktaydı. Ecevit, bu konu çerçevesinde hükümeti eleştirmiştir. Ecevit, gençliğin güzel bir yaşam arzusunda olduğunu belirtmiştir. Fakat hükümetin bunu sağlayamadığını ifade etmiştir. Ecevit'e göre sorunlar, ideolojilere bağlı kalarak çözülememektedir. Ecevit, bunun yerine demokrasinin esas alınması gerektiğini düşünmüştür. Ayrıca demokrasilerde her düşüncenin var olabileceğini belirtmiştir. Fakat özgülük ve zorbalığın ayrı kavramlar olduğuna inanmıştır. Can kıyma eylemlerine karşı olduğunu sözlerinde belirtmiştir. Ecevit'in hükümeti eleştirdiği belli başlı konular olmuştur: Demirel'in yani hükümetin, sorunların kaynağı olarak solcuları hedef göstermesini eleştirmiştir. Din adına yapılan zorbalıkların, hükümet tarafından görmezden gelindiğini iddia etmiş ve bu konuda da eleştirmiştir. Demirel'in demokrasiye bakışını da eleştirir. Çünkü Demirel'in sınırlı bir demokrasi istediğini ifade etmiştir. 1970 yılında ülkede hem sağ hem sol faşistleri bulunmaktaydı. Ecevit, Demirel'in bu faşistlerin istediği rejimi istediğini belirtmiş ve bu konuda da hükümeti eleştirmiştir. Ecevit'e göre hükümet ülkede olayların büyümesini istemekteydi. Çünkü olağanüstü tedbirlere başvurmayı hedeflemekteydi. Demirel'i yani hükümeti ordu konusunda da eleştirir. Demirel'in orduyu öne sürme hevesinde olduğunu belirtmiştir. Ecevit, Demirel hükümetini kaygısızlık ile de suçlamıştır. Anayasa'da eğitim reformlarının var olduğunu fakat hükümetin bunu önemsemediğini sözlerinde belirtmiştir. Demirel hükümeti iç işleri bakanı bir konuşmasında ülkede daha kötü olayların yaşanacağını belirtir. Ecevit, iç işleri bakanının bu sözlerini değerlendirmiştir. Ecevit'e göre hükümet, yaşanacakları bilmesine rağmen önlem alamamaktaydı. Bu konuda da hükümeti eleştirmiştir. Ayrıca hükümeti, anayasanın öngördüğü düzeni kurmaya hevesli olamaması konusunda da eleştirmiştir. Demirel'in bu tutumlarının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bu tutumun olayların daha da büyümesine sebep olabileceğine de değinmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1970: 113-120). Ecevit bu konuşmasında ülke içindeki gelişmeleri değerlendirmiştir. Ecevit'in konuşmasından demokrasi yoluyla yönetilen bir Türkiye istediği ortadadır. Bu konuda hükümeti eleştirmiştir. Konuşmasında 1961 anayasasına da

değirmiştir. Anayasanın uygulanmadığını düşünmekteydi. Ülkede iç çatışmaların büyümemesi için taraf tutulması gerektiğini savunmuştur.

1970 yılında başkentte, öğrenci yurtlarında çatışmalar yaşanmaktaydı. Bu çatışmaların sonucunda bir genç can vermiştir. Buna benzer olaylar yurt genelinde yaşanmıştır. Ecevit, meclis konuşmalarında yaşanan bu çatışmalara da yer vermiştir. Polislerin yurtlara girip girmeyeceği konusundaki tartışmalar hakkında da bazı görüşleri olmuştur. Polis ve öğrencilerin arasında kötü anıların olduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden yurtlara polislerin girip girmeyeceği konusunda tartışmaların yaşandığını belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1970: 113-120).

Ecevit, aynı meclis konuşmasında “solculuk” adı altında yapılan zorbalıklara da değirmiştir. Bu zorbalıkları yapanların dikta rejimi istediğini belirtmiştir. Bunların hükümetin kontrolünde olduğunu iddia etmiştir. Ortanın solunda olan CHP’nin bu solcu zorbalardan nefret ettiğini ifade etmiştir. Ecevit’e göre bu kişilerin solculuk ile ilişkisi bulunmamaktaydı. Gençliğin de bunlarla bir ilişkisi bulunmadığını sözlerinde belirtmiştir. 1970 yılında sokaklarda silahlı saldırganlar gençleri katletmekteydi. Ecevit, Demirel’in yani hükümetin yaşanan bu olayları olağan bir durum olarak görmesinden söz etmiştir. CHP’nin ise en başından her türlü zorbalığa karşı oluşundan bahsetmiştir. Bu konuda CHP’nin hükümeti uyarmış olduğunu da sözlerine eklemiştir. Ayrıca gençlerin ve bazı aydınların da uyarıldığını ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1970: 113-120). Ecevit, ülkede yaşanan iç çatışmalar konusunda sadece sağ grupları değil sol grupları da eleştirmiştir. Adaletli bir şekilde iki tarafı da bu konuda değerlendirmiştir. Zorbalığa karşı olduğunu sözlerine eklemiştir.

1972 yılında ülkede yaşanan iç sorunlar nedeniyle hükümet tarafından sıkıyönetim ilan edilir. Ecevit, bu sıkıyönetimi bazı konularda mecliste eleştirmiştir: Hükümeti, sıkıyönetimi uzatmayı istemesi konusunda eleştirmiştir. Sıkıyönetimin uzatılmasının, uzun vadede sosyal ve ekonomik sorunlar oluşturabileceği açısından eleştirmiştir. Sıkıyönetim ile getirilen yasakları, ekonomik ve sosyal alanda yapılması planlanan reformlara engel oluşturması konusunda eleştirmiştir. Ecevit, sıkıyönetimin gün geçtikçe sertleşmesini de eleştirmiş ve bu durumun demokrasiye zarar vereceği düşüncesinde olmuştur.

Bu sebeplerden dolayı sıkıyönetimin bir çözüme varılması gerektiğini savunmuştur. CHP'nin sıkıyönetimin uzatılmasını istemediğini ifade etmiştir. CHP'nin: Anayasanın öngördüğü düzeni, adaletli bir düzeni, bir avuç insanın refahını gözetken düzeni değil, büyük çoğunluğu yoksul etmeyecek bir düzeni, köylülerin ve emeklilerin hakkını alacağı bir düzeni, doğal kaynakların kamu yararlarına değerlendirileceği bir düzeni, herkesin düşüncesini serbestçe açıklayabileceği, özgür bir düzeni istediğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1972: 759-760). Ecevit, sıkıyönetim taraftarı bir lider olmamıştır. Sıkıyönetimin uzatılmaması gerektiği görüşünde olmuştur. Adaletli ve özgür bir düzenin ülkede kurulmasını arzu etmiştir. Bunu söylemlerinde belirtmiştir. Türkiye'de 1971 Muhtırası gerçekleşir. İsmet İnönü, Erim hükümetine Bakan vermeyi kabul eder. Bunun üzerine Ecevit, ortanın solu hareketinin devamı için 1966 yılında seçilmiş olduğu CHP genel sekreterlik görevinden istifa eder (*Milliyet*, 1971: 9)

2.1.4. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit

Ecevit'in istifasını İnönü olumlu karşılamamıştır. 5 Şubat 1972 yılındaki toplantıda Ecevit'i suçlamıştır. Fakat bunlara rağmen Ecevit bu dönemde güçlenmiştir. 6 Mayıs 1972 yılında kurultay toplanmıştır. Ecevit bu kurultayda İnönü'yü geçmiştir. Bu nedenle İnönü genel başkanlıktan istifa etmiştir. Ecevit 14 Mayıs 1972 yılı ile CHP genel başkanı olmuştur. İnönü, Ecevit liderliğindeki CHP'den de istifa etmiştir. Ecevit ile beraber partide “ortanın solu” düşüncesi hâkim olmuştur. Ortanın solunda devletçilik halkın hizmetinde olarak tanımlanmıştır. Ortanın solu insancıl ve halkçı olarak betimlenmiştir. Ecevit bu görüşle CHP'yi seçkinlerin değil halkın partisi olarak şekillendirmek istemiştir (Fedayi, 2006: 176).

Ecevit'in Genel başkan olmasıyla CHP'de bazı konulara önem verilmiştir. Bunun üzerine kafa yorulmuştur. Örneğin 1973 seçimleri öncesi seçim bildirgesinde “din” konusu işlenmiştir. Bu bağlamda Ecevit ile beraber halkla daha bütünleşmeye çalışan bir parti imajı çizilmiştir (Fedayi, 2006: 177). Ecevit ortanın solu yerine zamanla “demokratik sol” kavramını kullanmıştır. Çünkü Marksizm'den ayrı kalmak istemiştir. Solcu politika olmakla beraber ortanın solu aynı zamanda “millî” bir politika olmuştur (Fedayi, 2006: 178).

Ecevit, 1973 seçimlerine hazırlanmıştır. Ecevit, halkın gözünde 12 Mart'ın kara düzenine karşı çıkan bir “Karaoğlan” olarak görülmekteydi. Ecevit *Ak Günlere* adlı seçim bildirgesi hazırlamıştır. Burada ülkenin sorunlarına değinmiştir (Çavdar, 2008: 226).

Ecevit'in seçim sloganları: "Halk sektörü, toprak reformu ve köylüden başlayacak kalkınma" gibi kavramlardan oluşmaktaydı (Bozarslan, 2001: 460).

Ecevit, seçim konuşmalarında yeni bir düzen geleceğini belirtmiştir. Halkçı olduğunu söylemiştir. Köylüyü desteklediğini de ifade etmiştir (Ahmad, 2010: 403). Bu söylemleri halk tarafından olumlu karşılanmış ve 1973 seçimlerinde CHP başarılı olmuştur. Ecevit halkı düşünen bir lider olmuş ve fikirleriyle paralel söylemler geliştirmiştir. Bu durum Ecevit'in halkla ilişkisini olumlu anlamda geliştirmiştir.

Ecevit, *Bu Düzen Değişmelidir* eserinde ülkede 1961 anayasasının siyasete yansımadığını belirtmiştir. Bunun değişip anayasanın uygulanması gerektiğini savunmuştur. Ecevit anayasanın devlete yüklediği bazı ekonomik ve sosyal görevlerin olduğunu ifade etmiştir: Bunları örneklemiştir:

"Örneğin yeni anayasa vatandaşa çalışma imkânının yaratılması için devlete iş alanları açmak, ekonomik hayatı buna göre düzenlemek, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek görevini,

Örneğin, topraksız köylünün toprak sahibi olmasını sağlamak için devlete büyük toprakları kamulaştırmak ve topraksız köylüye dağıtmak görevini,

Örneğin, köylü çocuğunun okuyabilmesini sağlamak için devlete parasız eğitim imkânları yaratmak; köylünün doktorsuz, ilaçsız kalmamasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak görevini,

Örneğin, her Türk vatandaşının geleceğinden güven duymasını sağlamak için, devlete, bir sosyal sigorta sistemi kurmak görevini" vermiştir (Ecevit, 2009d: 160).

Ecevit, CHP genel başkanı olduğunda önceki fikirleri değişmemiştir. Anayasanın ülkede uygulanması gerektiğini düşünmüştür. Köylünün yanında duran bir lider profili çizmiş ve köylünün toprak sahibi olması gerektiğini savunmuştur. Devletin sosyal bir devlet olarak halka daha iyi hizmet vermesi gerektiği görüşünde olmuştur. Böylece Ecevit, söylemleri ve eylemleriyle halkın sempatisini ve güvenini kazanmıştır. CHP, Ecevit ile beraber halkla bütünleşebilmiştir.

2.2. 1974-1979 Döneminde Bülent Ecevit: Başbakan ve “Karaoğlan” Ecevit

2.2.1. Ecevit’in İlk Başbakanlık Dönemi (1974)

Ecevit’in ilk hükümete geldiği dönem 26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974 süresindedir. Hükümet Ecevit’in istifası ile son bulmuştur. Ecevit’in istifa nedenlerinden biri koalisyon ortağı MSP ile anlaşamamış olmasıdır. Bir diğer neden ise erken seçime gidip, iktidarı koalisyon ile paylaşmak istememesidir. I. Ecevit hükümetinin programında Ecevit, dış politika konusunda 1974 yılında mecliste konuşma yapmıştır. Dış politika amaçlarının Atatürk’ün kurmuş olduğu temeller üzerine olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin Birleşmiş Milletlere kuruluşunda beri üye olduğunu ve devlet ilişkilerinde bu örgütün ilkelere uyduğunu belirtmiştir. Hükümetin bütün ülkelerle dostluk ilişkileri sürdürme gayesinde olduğunu ve müttefiklerine ilişkilerin geliştirilmesine önem verdiğini eklemiştir. Türk milletinin ulusların özgürlüğü hareketine öncülük ettiğini ve bu bağlamda bağımsızlığına kavuşma çabasında olan ülkelere yakınlık duyduğunu ifade etmiştir. İçinde bulunulan ortak güvenlik ve ittifaklar bağlı kalınacağını söylemiştir. Barış ve güvenliğin sağlanması için çalışacaklarını da belirtmiştir. Bu doğrultuda düzenlenen konferanslara da yardımcı olacaklarını eklemiştir. Ortadoğu’da barışın sağlanmasını istediklerini ifade etmiştir. Türkiye’nin milletlerarası düzende tek taraflı çözüm yollarının kabul ettirilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Ortadoğu’da sorunun son bulmasına ve çözümün müzakere yoluyla yapılmasını istediklerini söylemiştir. Olan haksızlıkların bu müzakere yoluyla ortadan kalkmasını da istediklerini ifade etmiştir. Diğer ülkelerdeki Türklerin bulundukları yerin halkına tanınmış haklardan yararlanmasına önem verdiklerini de beyan etmiştir. Diğer ülkelerde Türk varlığının korunması için gerekli faaliyetlerin yapılacağını da eklemiştir. Ayrıca emlak konusunda hakları ile ilgili sorunların da çözülmesine önem verileceğini belirtmiştir. Burada Kıbrıs konusuna da değinmiştir. Türk toplumunun eşit egemenlik statüsünün korunması için ve çözüm şekli için federatif bir sistem kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çözüm yolunun Kıbrıs’ın bağımsızlığını kuvvetlendireceğine inandıklarını söylemiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1974: 352-367).

Ecevit, dış politikasını Atatürk’ün temelleri üzerine kurduğunu belirtmiştir. Dış politikada barışçıl bir politika izleneceğini ifade etmiştir. Ecevit, Kıbrıs konusuna hükümet programı sırasında değinmiştir. Kıbrıs konusunda bir çözüm önerisi sunmuştur. Buradan Ecevit’in Kıbrıs konusunu önemseydiğini görmekteyiz. Kıbrıs konusunda aktif bir politika

izleneceğinin sinyalleri verilmiştir. Ecevit, Kıbrıs konusunda iktidar olmadan önce de belli fikirlere sahipti. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda aktif bir politika izlemesi gerektiğini düşünmekteydi. İktidar olunca bu konuya hükümet programında değinmiştir. Fikirlerinin arkasında duran bir lider olduğu buradan görülmektedir.

Ecevit erken seçim yapılması ve burada zafer kazanma ümidiyle hükümetten istifa eder. Fakat 12 Nisan 1975'te I. Milliyetçi cephe hükümeti güvenoyu alır. Böylece Ecevit düşündüğü gibi iktidar olamaz. Bu dönemde Bülent Ecevit'e saldırı yapılmıştır. Olaylar sırasında yedi kişi yaralanmıştır. Bu tür şiddet olayları bu dönemde devam etmiştir. Ecevit bu hükümet sonrası kurulacak hükümette şiddetin yerine barışın geleceğini söylemiştir (Milliyet, 1976: 10).

Ecevit bu dönemde Türkiye'nin genel sorunlarına ilişkin mecliste konuşma yapmıştır. 1975 yılında Türkiye'ye işçi dövizlerinin azaldığını söylemiştir. İthalatın arttığını ve ihracatın azaldığını belirtmiştir. İthalatın üretime yönelik olmamasını eleştirmiştir. İthalatın tüketime dönük olmasından şikâyet etmiştir. Ecevit'e göre ithalatın üretim üzerine yapılması gerekliydi. Türkiye zaten ekonomik olarak kötü durumda olduğu için tüketime dayalı ithalatın zarar vereceğini belirtmiştir (Ecevit, 2010: 21). Ecevit ülkede yaşanan siyasal ve toplumsal olaylara da değinmiştir. Sorunların çözülmesi için sağ-sol ayrımı yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Ecevit Türk toplumu içinde hiçbir zaman düşmanlıktan söz etmediklerini ifade etmiştir. Ancak barıştan söz ettiklerini belirtmiştir (Ecevit, 2010: 93).

Ecevit, CHP olarak davalarının:

“Demokratik hukuk devleti davası,

Hakkı alınmak istenen, birbirine kırdırılmak istenen işçinin davası,

Köylünün emeğinin hakkını ve insanca yaşama olanağını ona kazandırma davası,

Orman köylüsünün hakkını birkaç zengine, imtiyazlı kişiye yedirip orman köylüsünü aç bırakmama, çaresiz bırakmama davası,

Dünyada gitgide yalnızlaştırılan Türkiye'nin, dünyada yeniden, en az 1974 yılında olduğu kadar güçlü ve saygın olabilmesi davası,

İçerde halka karşı zorba, dışarıda yabancılara boynu eğik olan bir hükümet yerine; içerde kendi halkının önünde boynu eğik, dışarıda yabancıların karşısında başı dik bir hükümete kavuşma davası,

Türkiye'de barış sağlama, huzur sağlama, sosyal adalet içinde gerçek kalkınma davası” olduğunu belirtmiştir (Ecevit, 2010: 94).

Ecevit, ülkede yaşanan sorunlar hakkında bazı düşüncelerde olmuştur. Ecevit'e göre ülkede sağ-sol ayrımı yapılmamalıydı. Toplumun şiddet söylemleriyle körüklenmemesi gerektiğini savunmuştur. Ülkede başka önemli sorunların olduğunu ve bunlar hakkında ilerleme kaydedilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ülkenin hukuk konusunda gelişmesi gerektiğini belirtmiştir. İşçilere değinmiştir. Ecevit'in işçi konusuna önem verdiğini buradan anlamaktayız. Ecevit ülkede demokratik bir hukuk devleti kurulmasını istemiştir. CHP olarak amaçlarının bu olduğunu belirtmiş ve bu konuya önem vermiştir. İşçi gibi köylülerin de haklarını savunmuştur. Halkçı kişiliğini buradan görmekteyiz. Söylemlerinden görüldüğü üzere halkı savunan bir lider olmuştur. Ecevit'e göre devlet diğer devletlere karşı bağımsız ve dik bir duruş sergilemeliydi. Bu düşünce onun dış politika anlayışını şekillendirmiştir. 1974-1979 yıllarında iktidar olduğu sürece dış politikasında bu düşüncede hareket etmiştir. Fikirleri ve eylemleri bir olmuştur. Bu onun kararlı bir lider olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Ecevit'in İkinci Başbakanlık Dönemi (1977)

Ecevit'in ikinci başbakanlık dönemi 21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977 zamanındadır. Ecevit 1977 yılını “Umut yılı” olarak adlandırmıştır. Ecevit, *Umut Yılı* adlı eserinde Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal sorunlarına değinmiştir. Bunun için eserinde çözüm önerileri de sunmuştur. Ecevit, ülkede düzen bozukluğu olduğunu belirtmiştir. Bu durumun hem ülkenin ekonomisine hem sosyal yapısına zarar verdiğini ifade etmiştir. (Ecevit, 2008a; 47).

Ecevit aynı eserde ülkenin dışa bağımlı olması konusunda değinmiştir. Bu durumun ulusal güvenliğe zarar vereceğini belirtmiştir. Bunu aşmak için bölge ülkelerle iyi ilişkiler

yürütülmesi gerektiğine inanmıştır (Ecevit, 2008a; 57). Ecevit aynı eserde “demokratik sol” düşüncesi hakkında da görüşlerini belirtmiştir. Ecevit demokratik solun özgürlükçü bir anlayış olduğunu ifade etmiştir (Ecevit, 2008a; 77). Ecevit, ekonomik gücün halkın elinde olması gerektiğini ve demokratik solun bu düşüncede olduğunu belirtmiştir. Halkın ekonomik ve siyasal gücünün artması gerektiğini düşünmüştür. Demokrasinin bu şekilde gerçekleşeceğine inanmıştır (Ecevit, 2008a; 79).

Ecevit, bu dönemde demokratik sol anlayışı düşüncesinde olmuştur. Bu anlayışı açıklamıştır. Bu anlayışın özgürlükçü ve halkın yanında olan bir anlayış olduğunu belirtmiştir. Ecevit’e göre ülkedeki sorunları aşmak için halk güçlendirilmeliydi. Yine önceki dönemlerdeki gibi halkı savunan bir görüşte olmuştur. Ecevit, ülkede demokrasinin halkın güçlenmesiyle gerçekleşeceğini düşünmüştür. Demokrasiyi savunan bir lider olmuştur.

Ecevit’in kurduğu azınlık hükümetinin programı 28 Haziran 1977’de okunmuştur. Ecevit’in okuduğu bu programda yeni hükümetin yapacağı eylemlerden bahsedilmiştir. Önceki hükümetin açtığı bunalımları ortadan kaldıracak bir yönetim geleceğinin altı çizilmiştir. Program çok kapsamlı bir şekilde her konuya değinmiştir (*Milliyet*, 1977: 7). Ecevit tarafından kurulan azınlık hükümeti sayısal yetersizlik nedeniyle güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanına istifasını sunmuştur. Ecevit söylemlerinde yine uzlaştırmacı bir davranış sergileyeceklerini belirtmiştir (*Milliyet*, 1977: 1). Ecevit’in istifa sonrası ülkede II. Milliyetçi cephe hükümeti kurulmuştur.

2.2.3.Ecevit’in Üçüncü Başbakanlık dönemi (1978 - 1979)

Ecevit 5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979 arasında üçüncü başbakanlık dönemini yaşamıştır. Ecevit, 1978 yılında Cumhurbaşkanı Korutürk, tarafından hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Böylece üçüncü başbakanlık dönemi başlamıştır. AP’den ayrılan 11 bağımsız milletvekili, yeni hükümete destek olacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca DP’de Bakan olan Faruk Sükan kabineye gireceğini kararlaştırmıştır. Ayrıca CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu hükümete katılma konusuna olumlu yaklaşmıştır. Tüm bunlar Ecevit’in güvenoyu alabilmesine neden olmuştur. Kabinede CHP’den, Bağımsızlardan, CGP’den ve DP’den milletvekilleri görev almıştır. Ecevit Millet meclisinde okuduğu hükümet programında ülkenin iç güvenlik konusuna değinmiştir. Ülkede 1978 yılına büyük umutlarla

girilmiştir. Ecevit beklenen lider olarak hükümetini kurmuştur. Fakat bu kadar büyük ümitlerin karşısında büyük meseleler vardı. 1977-1980 dönemi ülkede çeşitli terör olayları yaşanmıştır. Bu olaylar nedeniyle Süleyman Demirel, hükümeti eleştirmiştir (*Milliyet*, 1978: 8). Demirel, hükümetin iç sorunlardan ziyade dış sorunlarla ilgilenmesini eleştirmiştir. Ecevit ise muhalefet liderlerini anarşi olaylarında taraf tutmaları konusunda suçlamıştır. Bu dönemdeki politik cinayetler de gerginliği arttıran faktörlerden olmuştur. Ecevit bu terör olayları karşısında söylemlerinde bu olaylar karşısında dik duracaklarını belirtmiştir. Anarşiyi ortadan kaldırma amacıyla Ecevit hükümeti birkaç proje geliştirmiştir. Bunlardan biri “Ulusal Savunma” fikridir. Burada Türk polis örgütünün yeniden düzenlenmesi ele alınmıştır. Fakat yine de bu dönemde kötü olaylara engel olunamamıştır. Kahramanmaraş olaylarından sonra bakanlar kurulu kararı ile ülkede 13 ilde sıkıyönetim uygulanmıştır (*Milliyet*, 1978: 8). Böyle bir durumda Parlamenter maaşlarının artacağına dair söylentiler oluşmuş ve eleştirilmiştir. Fakat Ecevit, Türkiye’de yaşanan sıkıntılar nedeniyle böyle bir durum olmayacağını belirtmiştir (*Milliyet*, 1978: 12).

Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli’de ilan edilen sıkıyönetim iki ay süre ile ilan edilmiştir. Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa illerinde de sıkıyönetim ilan edilmiş ve 2 ay süre ile uzatılmıştır. 1978 yılında Başbakan Ecevit sıkıyönetim hakkında mecliste konuşma yapmıştır. Konuşmasında Kahramanmaraş olaylarına değinmiştir. Kahramanmaraş olaylarında birçok sivil can vermiştir. Bu olayın kamuya zarar verdiğinden söz etmiştir. Bu olayda bulunan kişilerin yargı organlarınca ortaya çıkarılmasını istediğini belirtmiştir. Bu olaydan çok Türkiye’de neden böyle bir olay yaşandığı üzerinde durmuştur. Bu kötü ortamın bir anda ortaya çıkmadığını ifade etmiştir. Yıllarca süren yanlış politikaların bu olayları ortaya çıkardığını savunmuştur. Daha önceki yıllarda ülkede mezhep ayrılıklarının körüklenmesinden dolayı bu olayların yaşandığına inanmıştır. Ecevit, her devletin bir temeli olduğunu belirtmiş ve Türkiye’de bu temelin Atatürk ilkeleri olduğunu ifade etmiştir. Atatürk ilkelerinden birinin milliyetçilik olduğunu hatırlatmıştır. Fakat yıllarca Atatürk milliyetçiliğine zarar verildiğinden söz etmiştir. Yaşanan bu kötü olayın demokrasi kurallarına da aykırı olduğundan bahsetmiştir. Çünkü demokraside düşünce ve inanca saygı bulunmaktaydı. Ülkede ise karşı görüşteki insanlara saygı duyulmadığını belirtmiştir. Ecevit, demokraside düşünce özgürlüğünün sınırlanmadığını ifade etmiştir. Fakat eylem özgürlüğünün sınırlandırıldığını söylemiştir. Türkiye’de ise düşünce özgürlüğünün

sınırlandırılmak istendiğinden söz etmiştir. Ülkede eylem özgürlüğünün ise bazı kişilere karşı sınırlandırılmadığını ifade etmiştir. Ecevit'e göre demokrasinin sağlam güvencelerinden biri hoşgördür. Fakat ülkede bunun da zedelenmek istendiğini söylemiştir. Tüm bunların sonucunda Kahramanmaraş olayının yaşanmış olduğunu belirtmiştir. Hoşgörüsüz bir demokrasinin ulusal birliğe zarar vereceği düşüncesinde olmuştur. Türk ulusunu bozmak isteyenlerin tarih boyunca var olduklarından söz etmiştir. Bunun için mezhep ayrılığını kullandıklarını belirtmiştir. Ecevit, Kurtuluş Savaş'ında Kahramanmaraş'ın mezhep ayrılığı olmadan ülkeyi kurtardığını hatırlatmıştır. Kahramanmaraş olayının bir savaş olmadığını fakat bir savaş kadar acı bıraktığını belirtmiştir. Bu nedenle sıkıyönetime başvurulduğundan söz etmiştir. Sıkıyönetim uygulanırken demokratik hukuk devleti kuralları çerçevesinde hareket edileceğini söylemiştir. Bu sıkıyönetim ile temel hak ve özgürlüklerin kaldırılmayacağını belirtmiştir. Demokraside farklı görüşlerin bulunabileceğini ifade etmiştir. Demokrasiye uygun şekilde hem mecliste hem sosyal alanda davranılması gerektiğinin altını çizmiştir. İnsanların kısıktırılmaması gerektiğini de eklemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1978: 57-60).

Ecevit, ülkede yaşanan olaylara dair konuşmasında iç sorunlara değinmiştir. Ülkede siyasal ve mezhep körüklenmesinin kötü olaylar oluşturduğunu söylemiştir. Yaşanan kötü olayların demokrasi ile ilgisi olmadığını belirtmiştir. Ecevit, ülkede demokrasinin yerleşmediği için bu sorunların oluştuğunu düşünmekteydi. Ecevit ülkedeki iç sorunların çözümünü demokraside görmüştür. Demokrasinin ülkede yerleşmesi gerektiğini ve fikirlere saygı duyulması gerektiğinin altını çizmiştir. Buradan demokrasiye verdiği önemi görmekteyiz.

1979 yılında Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa illeri içinde daha önce ilan edilen sıkıyönetim iki ay süre ile uzatılmıştır. Bunun üzerine Başbakan Ecevit mecliste konuşma yapmıştır. Sıkıyönetimin daha önceki meclis konuşmasında söz verdiği gibi demokratik kurallar içinde yürütüldüğünü belirtmiştir. Bu sıkıyönetimden memnun olmayan kişilerin olduğundan söz etmiştir. Bunların şiddet olaylarını destekleyenler olduğunu ifade etmiştir. Sıkıyönetim uygulanırken eylemciler arasında taraf gözetilmediğini belirtmiştir. Demokratik amaçlara sadece demokratik araçlarla ulaşılacağını ifade etmiştir. Demokraside şiddetin çözümünün şiddet olmadığını söylemiştir. Fakat bunu görmek istemeyen kişilerin

olduğundan söz etmiştir. Sıkıyönetimin amacının şiddet eylemlerini önlemek olduğunu belirtmiştir. Şiddet eylemlerinin amacının ise anayasanın tanıdığı hak ve özgürlükleri kaldırmak olduğunu söylemiştir. Hükümetin suçlar arasında ayırım yapmadığını ifade etmiştir. Şiddet yoluyla gerçekleştirilen tüm eylemleri “bölücülük” olarak gördüğünden bahsetmiştir. Topluma şiddet yoluyla huzurun gelemeyeceğini belirtmiştir. Daha önce gerçekleştirilen sıkıyönetim ile şiddet eylemlerinin azalmış olduğundan söz etmiştir. Sıkıyönetim süresince okullarda barış içinde eğitimin sağlanabildiğini ifade etmiştir. Vur-kaç türündeki olaylara değinmiştir. Bunun üstesinden gelebilmek için başka koşulların oluşması gerekliliğinden söz etmiştir. Yıllarca militanların yetiştirildiğini ifade etmiştir. Bu nedenle vur-kaç eylemlerinin birden engellenmesinin zorluğundan bahsetmiştir. Kahramanmaraş olayında mağdur olan kişilere yardım sağlanması hakkında konuşmuştur. Evsiz kalanlara ev sağlandığından söz etmiştir. Maddi yardımların yapıldığını söylemiştir. Sıkıyönetimin henüz sonuca ulaşamamasından dolayı kaldırılmadığını belirtmiştir. Fakat sıkıyönetimi uzun süre devam ettirme amacında olmadıklarını ifade etmiştir. Sıkıyönetime gerek kalmaması için hükümetin önlemler aldığından söz etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1979: 75-77).

1979 yılındaki aynı konuşmasında vur-kaç olaylarını önlemenin zor olduğuna tekrar değinmiştir. Yargının sonuca ulaşılabilmesi için daha hızlı hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Şiddet eylemlerini yapan veya yaptıranların saptanıp ortaya çıkarılması ve mahkûm edilmelerinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Ayrıca caydırıcı önlem gücünün artırılmasının da gerekli olduğunu ifade etmiştir. Hükümetin iş başına gelince bu konuda belli çalışmalara başladığından söz etmiştir. Sıkıyönetim ortamında hükümetin bu konuda çalışmalarını sürdürdüğünü açıklamıştır. Devletin istihbaratının iç eylemlere yönelmek konusunda yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Hükümet olarak bu konuyu düzeltmek için elinden geleni yaptıklarını söylemiştir. Emniyetin istihbarat konusunda daha etkin konuma gelmesi için çalışmalar yaptıklarını ifade etmiştir. İktidara geldikleri zaman emniyetin elindeki istihbarat elemanlarının büyük bölümünün eğitilmediğinden bahsetmiştir. Gereken şekilde çalıştırılmadıklarını söylemiştir. Emniyet istihbarat okulundaki öğrencilerin sayılarının da düşük olduğunu söylemiştir. Bu eksiklikler için ellerinden geleni yaptıklarını belirtmiştir. Mahkemelerin daha hızlı işleyebilmesi için özellikle de bu şiddet eylemleri konusunda daha çabuk hareket edebilmesi için bir yasa değişikliğini getirdiklerini ifade etmiştir. Sıkıyönetimden önce yargı organlarında şiddet eylemleri ile ilgili yığılma olduğunu

belirtmiştir. Bu durumun sıkıyönetim mahkemelerinde de ortaya çıktığını söylemiştir. Dosya ve davaların çok olduğunu fakat sıkıyönetim mahkemelerinde bu dosya ve davaların iyi değerlendirileceğine inandığını belirtmiştir. Bu durum ile önemli bir yarar sağlanabileceğini söylemiştir. Bu tür eylemlerle ilgili davaların ülkede genellikle birbirinden kopuk değerlendirildiğinde değinmiştir. Buna örnek duvara yazı yazan kişilerden örnek vermiştir. Konunun sadece yazı yazma suçu ile değerlendirildiğini belirtmiştir. Fakat ilgili dava dosyaları birlikte değerlendirilirse daha iyi olacağını düşünmüştür. Böylece kolaylık sağlanacağını umduğunu söylemiştir. Adli müşavirliklerin de ellerinden gelen çabayı gösterdiklerini dile getirmiştir. Yüce heyete sunulan yasadan bahsetmiştir. Bu yasa çıktığında davalar arasında bağlantı kurmanın kolaylaşacağını iddia etmiştir. Sıkıyönetim mahkemelerine devredilen davalardan bir bölümü için sıkıyönetim mahkemelerinin görevsizlik kararı verebileceğinden bahsetmiştir. Bu durum olursa davalardan boşlukta kalma olasılığının var olacağını ifade etmiştir. Buna karşı hükümetin meclise tasarı sunduğunu belirtmiştir. Millet meclisinin bunu kabul ettiğinden söz etmiştir. Yüce Senatodan da çıkıp yürürlüğe girmesini umduğunu söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1979: 96-100).

Ecevit, aynı meclis konuşmasında soruşturma yöntemleri hakkında konuşmuştur. Soruşturma yöntemlerinin demokratik hukuk devletine uygun bir şekilde yapılması gerektiğine inanmıştır. Bu konuda hükümet olarak çalışmalarının olduğundan söz etmiştir. Sıkıyönetimin amacının sadece eylemcileri yakalamak olmadığını aynı zamanda bu eylemcilerin arkasındaki örgütleri de ortaya çıkarmak olduğunu ifade etmiştir. Ecevit, sıkıyönetim ile bu sürecin kılalacağını ümit etmekteydi. Ecevit, bir tüzük hazırlandığından söz etmiştir. Bu tüzüğün amacının emniyet kuvvetlerinin görevlerini daha etkin gerçekleştirebilmesi olduğunu belirtmiştir. Tüzüğün Danıştay tarafından incelendiğini ve yakın zamanda uygulanacağını ifade etmiştir. Bu tüzükle eylemlerde taraf olan polislerin meslekten çıkarılması hakkı hükümete tanınacaktı. Bununla birlikte polis dernekleriyle siyaset yapılmasının önüne geçilmiş olacaktı. Ecevit'e göre polislik mesleği disiplin gerektiren bir meslekti. Bu tüzüğün polislerin disiplin içinde eğitilmelerine olanak sağlayacağını düşünmekteydi (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1979: 96-100).

Ecevit aynı konuşmasında heyete yasa tasarıları sunduğundan söz etmiştir. Bu yasa ile dernekler sorununun çözüleceğini düşünmekteydi. Sorunun yasalara uygun şekilde

özölmesi gerektiği görüşünde olmuştur. Toplumda çatışma sürecinin başladığını fakat i güvenlik kuvvetlerinin buna göre eğitilmediğini belirtmiştir. Sıkıyönetimde bu yönde bir eğitim çalışmasının başlatıldığından söz etmiştir. Bu eğitim sürecinin hızla yürütölmeye devam ettiğini eklemiştir. Sıkıyönetimin tek bir olay nedeniyle başlatılmadığından söz etmiştir. Ülkede birçok şiddet olaylarının yaşandığını ve bu nedenle sıkıyönetimin ilan edildiğini belirtmiştir. Sıkıyönetimin iki ay süreyle hemen bir sonuç vermemesini doğal karşılamıştır. Fakat buna rağmen sıkıyönetimin toplum çatışmalarını önlediğini belirtmiştir. Bu durumu bir başarı olarak görmüştür. Ecevit'e göre şiddet eylemcileri arasında ayırım yapılmaması gerekliydi. Bunun gerçekleşmesi ile sorunun büyük oranda özölebileceğini düşünmüştür (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1979: 96-100).

Ecevit'in meclis konuşmaları değerlendirildiğinde, Ecevit'in konuşmalarından Atatürk milliyetçiliğine olan inancını görmekteyiz. Toplumun temelinin Atatürk ilkelerinden oluşması gerektiğine inanmıştır. Ayrıca hoşgörö ile karşı fikirlere yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. Ülkede bunların olmaması nedeniyle toplumsal şiddet olaylarının gerçekleştiğini düşünmüştür. Ecevit'in sıkıyönetim uygulanırken hukuk çerçevesinde hareket etmeye çalıştığını görmekteyiz. Ecevit yıllardır süren toplumsal ayrılığın köröklendiğini düşünmüştür. Toplum ayırmanın yanlış olduğunu ve kötü sonuçlar doğurduğuna inanmış ve bu doğrultuda söylemlerde bulunmuştur. Burada Ecevit'in demokrasi yanlısı tutumu önemlidir. Çünkü Ecevit demokraside "düşüncelere saygı" fikrini benimsemiş bir lider olmuştur. Toplumun da bu şekilde düşünmesini istemiştir. şiddet olaylarında taraf tutmamış ve her şiddet eylemini kınamıştır. Burada şiddet yanlısı olmayan bir lider profili çizmiştir.

Ecevit her ne kadar şiddetten kaçınmaya çalışan bir lider olsa da şartlar doğrultusunda daha sonra gerçekleşecek Kıbrıs krizinde askeri harekâtı gerçekleştirme cesaretinde olmuştur. Fakat yine de bu harekâtın amacı işgal olmamıştır. Üstelik Ecevit, krizin diplomatik yollarla özölmesine de gayret etmiştir. Yani her ne kadar cesaret sahibi biri olsa da olayların şiddet yoluyla özölemeyeceğine inanmış ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Bu nedenle de Kıbrıs krizinde sadece askeri harekât ile sorunu çözmeye çalışmamıştır. Bu durum onun hem cesaretli olmasından hem de aklıselim bir insan olmasından kaynaklanmaktadır. Ecevit, her iki kişisel özelliği de içinde barındıran bir lider olmuş ve eylemlerini de bu doğrultuda gerçekleştirmiştir.

14 Ekim 1979 Ara Seçimlerinde CHP yenilgiye uğramıştır. Böylece Ecevit istifasını Cumhurbaşkanına sunmuştur. Ecevit daha sonra “Türk ekonomisinin içinde bulunduğu zorluklardan bizim sorumlu tutulamayacağımız anlaşıldıkça ve bizim aldığımız cesur kararların, Türk ekonomisinin yolunu açtığı görüldükçe CHP’nin yeniden güçleneceğine inanıyorum” şeklinde konuşmuştur (*Milliyet*, 1979: 8).

2.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine Giden Süreç ve Bülent Ecevit

Ecevit, 1980 yılında mecliste konuşma yapmıştır. Ülkenin büyük bir ağır bunalım geçirdiğini belirtmiştir. Bu dönemde yaşanan işsizliğe değinmiştir. Bu dönemde hem ekonomik hem toplumsal sorunların yaşandığını ifade etmiştir (Ecevit, 2009c: 9).

1980 yılında Ecevit, mecliste dış politika gelişmeleriyle ilgili de konuşma yapmıştır. İran ve ABD arasında yaşanan rehine krizinden söz etmiştir. Bu durumun ciddi olduğunu düşünmüştür. Bu durumun ayrıca bölgede gerilimi arttırdığından söz etmiştir. ABD’nin dünya güvenliği konusunda sorumluluk üstlenmek isteyen bir devlet olduğunu hatırlatmış ve bu güçlü devletin böyle davranışlarda bulunmasını kaygı verici olarak tanımlamıştır. Rehine krizinde hem ABD hem de İran’ı eleştirmiştir: Öncelikle İran’ın büyükelçilik görevlilerini aylardır rehin tutmasının yanlış olduğundan söz etmiştir. Buna karşılık ABD’nin operasyon yapmasını eleştirmiştir. İki olayın da üzücü olduğunu düşünmüştür. ABD’nin ittifak sistemi içinde ağır sorumlulukları olan bir devlet olduğunu belirtmiştir. Bu operasyonun, bu sorumluluk ile bağdaşmadığını ifade etmiştir. Bu krizin, nükleer bir felakete kadar gidebilme tehlikesinden bahsetmiştir. Bu durumdan Türkiye’nin endişe duyması gerektiğini belirtmiştir. Bunun nedenini Türkiye’nin coğrafi konumu olarak göstermiştir. Çıkabilecek bir savaşta Türkiye’nin ateş hattında olduğundan söz etmiştir. Türkiye’nin üyesi olduğu ittifak sistemine bağlı olmasını fakat müttefiklerinin hataları peşinde gözü kapalı gitmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda dikkatli olunması gerektiğine değinmiştir. Aksi takdirde iradesi dışında savaşta taraf olarak kendisini bulabilme tehlikesinin oluşabileceğini belirtmiştir. I. Dünya Savaş’ında Alman savaş gemisine Osmanlı bayrağının çekilmesiyle Osmanlı’nın kendini bir taraf olarak bulma hadisesini hatırlatmıştır. İncirlik üssünün de bu gemi gibi kullanılmasıyla, Türkiye’nin kendini taraf olarak bulabilme tehlikesinin var olduğunu belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında hükümetin yaptığı açıklamalara değinmiştir. Türk hükümeti operasyonda İncirlik üssünün kullanılmadığını belirtmiştir. Ecevit, bu açıklamaya güvendiğini söylemiştir. Ecevit, ABD'nin Türkiye'ye böyle bir oldubitti yapacağını düşünmek istememiştir. Tersî durumda ABD ile ilişkilerde güvenin sarsılacağını beyan etmiştir. ABD kamuoyunda operasyonun şaşkınlık oluşturduğundan söz etmiştir. Ecevit'e göre İncirlik üssü bir savaşa yol açacak şekilde kullanılmamalıydı. Bunun Türkiye'nin amacı dışında olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bu durumun ABD ile olan anlaşmanın kapsamı dışında olmasından bahsetmiştir. Bu durumun diğer ortak savunma tesisleri için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Ecevit'e göre hükümet bu konuda gerekli önlemleri almalıydı. Ayrıca bu konuda güvence vermeliydi. Ecevit, dönemin Dışışleri Bakanını eleştirir. Çünkü Bakan kendisine gelen İncirlik üssünün talep halinde kullanılıp kullanılmayacağı sorusunu yanıtızs bırakmıştır. Ecevit, sorunun cevabının savunma iş birliği anlaşmasında olduğunu belirtmiştir. Anlaşmada Türkiye'deki ortak tesislerin NATO amaçları dışında ve Türk hükümetinin izni olmadan kullanılmayacağını ortada olduğunu ifade etmiştir. İran krizinin NATO amaçlarıyla ilgili olmadığını belirtmiştir. Dışışleri Bakanının soruya kaçamak cevap vermesini doğru bulmamıştır. Bunun ABD'ye yersiz umutlar vermesinden endişe etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında yapılan operasyondan sonra Türkiye'nin kesin bir tavır ortaya koyması gerektiğinden söz etmiştir. Türkiye'deki tesislerin ve olanakların NATO amaçları dışında ve bölgedeki dostlarımızı tedirgin edecek biçimde kullanılmamasının güvence altına alınması gerektiği ve bunun için resmi açıklama yapılması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'yi çevreleyen tehlikelerin çok karmaşık olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle sadece kesin tavır almakla bu tehlikelerin ortadan kalmayacağından söz etmiştir. Türkiye'nin bölgedeki gelişmelerden etkilenen ülkelerden olduğunu söylemiştir. Fakat buna rağmen Türkiye'nin kendi bölgesindeki olaylarla ilgilenmediğinden söz etmiştir. Ülkenin kendi iç sorunlarına çok gömüldüğünden bahsetmiştir. Haftalardır bölgede sıcak savaş eşiğinde gelişmeler yaşandığından ve tüm dünyanın gelişmeleri yakından izlediğini belirtmiştir. Fakat Türk hükümetinin olaylara karşı muhalefetin hatırlatması üzerine açıklamalar yaptığını ifade etmiştir. ABD'nin İran'a karşı uygulamaya kararlaştırdığı ekonomik ve diplomatik önlemlere değinmiştir. Bu önlemleri müttefiklerine de benimsetmeye çalıştığından bahsetmiştir. Hükümetin bu konuda açıklamalarının ortada olduğunu söylemiştir. Fakat mecliste açıklama yapılmadığını belirtmiştir. İran'a

uygulanmak istenen abluka önlemlerinin Türkiye'yi ilgilendirdiğini savunmuştur. Bunun nedeninin Türkiye'nin İran ile komşu olması ve önemli bir transit yolu üzerinde olmasıdır. Dışişleri bakanının Türkiye'den İran'a gönderilecek mallarla ilgili açıklamasına değinmiştir. Bu açıklamanın üstü kapalı olduğunu iddia etmiştir. Bunun Türkiye'nin nasıl bir tavır sergileyeceği konusunda kuşkuları arttırdığından bahsetmiştir. Ülkenin güç durumunda olduğunun bilincinde olduğunu belirtmiştir. ABD'nin yanlış olmasına rağmen öteki müttefiklerin de olduğundan söz etmiştir. Türkiye'nin ekonomik bunalımdan çıkmak için müttefiklerinden yardım beklediğini belirtmiştir. Diğer tarafta ise bölgenin karmaşık gerçeklerinin olduğunu söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında Türkiye'nin komşuları ve bölge ülkeleriyle dostça ilişkiler içinde bulunma gereksinimine sahip olduğunu ifade etmiştir. Bölge ülkeleri arasında giderek derinleşen ayrılıkların olduğundan söz etmiştir. Bu karmaşıklığın arasında sağlıklı bir yol çizmenin zor olduğunu kabul etmiştir. Bu zorluğun giderek arttığını da eklemiştir. Bu zorluk herkesin nabzına göre hareket edilerek azalmayacağını belirtmiştir. Bu zorluğun çaresinin dünyadaki gelişmeleri Türkiye'nin yakından izlemesi olarak yorumlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin bunu kendi değerlendirmesi gerektiğine inanmıştır. Bu değerlendirme ile ulusal yarar için açık bir tutum sergilemesi gerektiğini de eklemiştir. Böyle bir politikanın ortaya konmasını savunmuştur. Buna önce ülkenin kendisini daha sonra Batılı dost ve müttefiklerini inandırması gerektiğinden söz etmiştir. Türkiye'nin bölgede nasıl davranacağını Batılı müttefiklerinden daha iyi bilecek durumda olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin tarihi ve coğrafi olarak Batı'nın bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Buna ek olarak Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Balkanlardan oluşan bölgenin de aslı bir unsuru olduğunu söylemiştir. Bu bölgelerin gerçekleriyle iç içe olduğunu ifade etmiştir. Komşu İslam ülkelerinin bazılarının iç sorunlarının Türkiye'yi etkilediğini söylemiştir. Okyanus ötesinde veya Avrupa'nın diğer ucundaki ülkelerin bölge ile ilgili rahatlıklarının olabileceğini fakat Türkiye'nin böyle bir rahatlığının olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin kendi bölgesiyle ilgili konularda müttefiklerinin işaretlerine göre yönünü çizecek bir ülke olmadığını savunmuştur. Hatta tersine onlara davranışları konusunda öneri verebilecek bir ülke olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin İslam ilişkileri konusunda da Batı'nın bir temsilcisi gibi davranmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Türkiye'nin, bölgenin asli unsuru gibi davranması gerektiğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında müttefik ilişkilerine değinmiştir. 1978 yılında hükümete geldikleri zaman NATO'daki müttefiklerin, Türkiye'nin güvenini büyük ölçüde yitirdiğini gördüklerini söylemiştir. Kendilerine karşı yeniden güven ortamı sağlama gayreti içinde bulduklarını belirtmiştir. Daha sonra hükümetten ayrıldıklarını söylemiştir. Yeni hükümetin Dışleri bakanının NATO merkezine gittiğini hatırlatmıştır. Brüksel'de yeni hükümetin dışişleri bakanının sözlerine değinmiştir. Ortak pazarla ilgili Ecevit hükümetinin ilişkileri dondurduğunu söylediğini belirtmiştir. Ecevit bu ilişkileri dondurmadıklarını, donmuş halde bulduklarını belirtmiştir. Bu ilişkileri canlandırmak için ellerinden gelen çabayı sürdürdüklerini söylemiştir. Türkiye'nin ortak pazarın senelerdir bir ortak üyesi olduğunu ifade etmiştir. Fakat buna rağmen İsrail ve nice Akdeniz ülkesinin Türkiye'den daha fazla ortak pazarda avantaj sağladıklarına değinmiştir. Mecliste eleştirilere maruz kaldıklarını söylemiştir. Hükümetteyken ortak pazarın güvenliğini sarstıkları konusunda eleştirildiklerini belirtmiştir. Ecevit de bu eleştiren kişileri eleştirmiştir. Haşhaş ekimi konusunda bazı kişilerin kendilerini kınamaya çalıştıklarını hatırlatmıştır. Ortadoğu'da uluslararası bir bunalımın yaşanmasının petrol ve enerji bunalımı ile yakından ilgili olduğunu belirtmiştir. Petrol bunalımına değinmiştir. Bu bunalımın sanayi ülkelerini hazırlıksız yakaladığından bahsetmiştir. Birkaç yıldır yumuşama sürecine girilse de bunun bunalım yaşandığı bir döneme girdiğini söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında Afganistan olayını esefle karşıladıklarını belirtmiştir. Sovyetler Birliğinin Afganistan'a askeri müdahalesinin yumuşama sürecinin sarsılmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Fakat bunun haricindeki etkenlerin de olduğunu savunmuştur. Yumuşama sürecinde daha önceleri iki tarafın birbirini dengelediğini söylemiştir. Fakat son yıllarda bu özenin gösterilmediğine değinmiştir. Ortadoğu'da fiili bir denge varlığının olduğunu fakat bunun çürük bir denge olduğunu belirtmiştir. Son yıllarda da bu denge bozulduğundan söz etmiştir. Sovyetler Birliğinin, Ortadoğu petrol bölgesini kuşatma girişimlerine yöneldiğinden bahsetmiştir. Bu nedenle Batılıların, Ortadoğu'da daha çok etkinleşme çabalarına girdiklerini söylemiştir. Bu doğrultuda Ortadoğu'nun bölünerek yönetme, petrolü güvence altına alma çabalarının hızlandığını belirtmiştir. Sosyal ve siyasal sorunların Ortadoğu'daki bölünmeleri daha da karmaşık hale getirdiğini ifade etmiştir. Ortadoğu'daki bu gelişmeler karşısında Batı'nın tutumunu değerlendirmiştir. Batı'nın birtakım yapay yöntemlere başvurduğunu belirtmiştir. Camp David anlaşmalarını örnek göstermiştir. ABD'nin Mısır'ı diğer Arap ve İslam ülkelerinden

soyutladığını ifade etmiştir. Ayrıca Filistin unsurunu da dışarda bırakıp Ortadoğu sorununa çözüm getirme girişimine girdiğinden söz etmiştir. Bunların sorunları daha karmaşık hale getirdiğini eklemiştir. Filistin sorununun, Filistin halkının bağımsızlık özlemine uygun olmayan bir şekilde çözmenin Ortadoğu'ya huzur getirmeyeceğini söylemiştir. Çözümün gerçek olması için Filistin halkının çözümü kabul etmesi gerektiğinden söz etmiştir. Filistin halkının yüksek düzeyde eğitilmiş bir halk olduğundan söz etmiştir. Tüm Arap ülkelerinde en etkili mevkilerin birçoğunda Filistinlilerin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bağımsız devlet özleminin bilinçaltlarına yerleştiğinden söz etmiştir. Bu özlemi karşılamayan bir çözümün, Ortadoğu'da sorunları daha da karmaşık hale getireceğini bildirmiştir. Ortadoğu'da tek sorunun Filistin sorunu olmadığını ama bu çözüm sağlanmadan da Ortadoğu'da barışın sağlanamayacağını belirtmiştir. Ardından İran sorununa değinir. İran rehineler sorununun hoş görülecek tarafı olmadığından söz etmiştir. Fakat bunun neden bir sorun haline getirildiğini anlamaya ve dostlara anlatmaya çalışmaları gerektiğinden bahsetmiştir. İran kamuoyunun ve yöneticilerinin ABD'nin, İran'da kendine yatkın bir rejim oluşturma çabasında olduğu kanısındadır. Bunun için belli nedenlerin olduğunu ifade etmiştir. ABD için İran'ın yaşamsal stratejik önemi olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Petrol sorunu ile bu önemin daha da arttığını düşündüklerini eklemiştir. SALT-2 anlaşması açısından, İran'da olan tesislerin kullanılabilmenin ABD için hayati önem taşıdığını bildiklerini de söylemiştir. Ayrıca Musaddık olayını da hatırlatmıştır. ABD tarafından Musaddık iktidarına karşı hazırlanan komplonun unutulmadığını eklemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında dünkü ABD girişiminin, İran yöneticilerinin kuşkularını körükleyeceğini belirtmiştir. Dokunulmazlık hakkına sahip olan diplomatların aylardır rehin tutulmasının ABD için zor bir durum olduğunu kabul etmiştir. Fakat İran'ın da bugünkü katı davranışının psikolojik ve tarihsel nedenlerinin olduğuna değinmiştir. Ona göre bu süreçte ABD sabırla İran'ın beklediği güvenceleri vermeliydi. Fakat bunun yapılamadığını belirtmiştir. İran yöneticilerin, rehineleri ABD'ye karşı caydırıcı bir koz olarak tutmayı düşünebileceklerini söylemiştir. İranlı dostlara bu kozun ölçüsünün kaçarsa kötü sonuçların olabileceğini anlatmak gerektiğini ifade etmiştir. İran rejiminin dünyada saygınlığını yitirebileceğine değinmiştir. ABD'nin de rehinelerin hayatını gözden çıkaracak duruma gelebileceğinden bahsetmiştir. Dünkü operasyonun rehinlerin hayatının tehlikeye gireceği bilinerek yapıldığını savunmuştur. ABD ve Batılı dostlara gerçeği anlatmak gerektiğinden söz etmiştir. İran'a eğer ekonomik abluka uygularlarsa beklentilerinin tersi sonuç

alabileceklerini belirtmiştir. Geçenlerde bu konu ile ilgili uyarı yaptığını ifade etmiştir. Ertesi günü Sovyetler Birliği heyetinin ticaret anlaşması için Tahran'a gittiğini söylemiştir. İran yönetiminin bağlantısız bir devlet olmak istediğinin açık olduğunu belirtmiştir. Fakat ekonomik abluka eğer başarılı olursa İran'ın, Sovyet etki alanına girebileceğini söylemiştir. ABD'nin bir davranışının müttefiklerine karşı hayal kırıcı olduğunu belirtmiştir. Avrupalı müttefiklerinin ekonomik abluka düşünürken ABD'nin askeri operasyon yaptığını söylemiştir. Bunu ittifak sistemi içinde güven sarsan bir olay olarak tanımlamıştır (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında İran'da veya başka bölge ülkelerinde, etnik ayrımcılık akımlarının desteklenmemesi gerektiğinden söz etmiştir. Irak ve İran arasındaki gerilme de değinmiştir. Bunun bölgeye savaş kıvılcımları saçtığından söz etmiştir. İran devriminden sonra bölgede etnik ayrımcılığın ileri boyuta geçtiğini söylemiştir. İran ve Irak arasında karşılıklı güvensizlik ortamına değinmiştir. Birbirlerini zayıflatma amacı taşıdıklarını da eklemiştir. Ayrıca birbirlerine karşı etnik ve mezhep ayrımcılık silahını kullandıklarını da belirtmiştir. Bu silahların Türkiye'yi de etki alanı içine aldığını söylemiştir. İran ve Irak'ın komşu ve dost olduğunu belirtmiştir. İki ülke arasında köklü nedenlere dayanmayan yüzeysel sorunların ve gerginliklerin giderilmesinin gerekliliğinden ve öneminden bahsetmiştir. Özellikle Türkiye'yi ilgilendirdiğini eklemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin iki devlet arasındaki örtülü savaş karşısında ilgisiz kalmaması gerektiğini belirtmiştir. Fakat taraf da olmaması gerektiğini söylemiştir. İki ülkeyi uzlaştırma için çaba sarf etmesi gerektiğinden söz etmiştir. İki ülkenin bu sıra uzlaşma eğiliminde olmadığını ifade etmiştir. Birbirlerine attıkları okların yaydan çıktığını belirtmiştir. Türkiye'nin bölge dışındaki dostlarını bu iki ülke arasındaki sorunların dışında kalmaya teşvik etmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca uzlaştırma girişimlerini de mutlaka yapması gerektiğinden söz etmiştir. Türkiye'nin kendi içindeki sürtüşmelerini yatıştırması gerektiğini söylemiştir. Bazılarının sert yöntemler kullanıp sorunların üstüne gittiğini söylemiştir. Devletin vatandaşlar arasında ayırım yaptığı izleniminin bu şekilde ortaya çıktığından bahsetmiştir. Bu tür önlemlerin kışkırtma olduğunu söylemiştir. Ayrıca bunun bölgenin şimdiki ortamında ateşle oynamak olduğunu belirtmiştir. Bu konuda çözüm yollarını Atatürk'ün saptadığını açıklamıştır. Bunun çözümünün Atatürk milliyetçiliği olduğunu savunmuştur. Atatürk milliyetçiliğini yozlaştırmaya çalışanların tehlike arz ettiğini söylemiştir. Bu tehlikenin giderek büyüdüğünü de eklemiştir. Bir başka çözümün ise Atatürk'ün getirdiği laiklik ilkesi

olduğunu söylemiştir. Osmanlı dönemi boyunca halkı bölmeye çalıştıklarını ve bunun laiklik ile sona erdiğini belirtmiştir. Laikliğin Müslümanlıkla çeliştiği konusundaki sanıların temelinden yanlış olduğunu dile getirmiştir. Laikliği Müslüman halkı kendi içinde birleştiren bir ilke olarak değerlendirmiştir. Müslüman toplumu bölen akımların topluma zarar verdiğinden bahsetmiştir. Bu nedenle tehlikelere karşı Atatürk milliyetçiliğine ve laikliğine sarılmanın gerekli olduğunu ifade etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit yine aynı konuşmasında geçici bir süre için geniş tabanlı bir koalisyon önerdiğini belirtmiştir. Bu koalisyonun ulusal Birliği yeniden pekiştireceğini umduğunu söylemiştir. Bu geniş koalisyon olanağının gerçekleşmese bile ulusal birlik için belli bir yaklaşımda bulunulması gerektiğini söylemiştir. Bunun için yitirilecek zamanın olmadığını ifade etmiştir. Bölgede zaten ayrımcılık akımlarının ortaya çıktığını bu nedenle ülkede kışkırtıcı yaklaşımlardan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumun bir ulusal görev durumuna geldiğinden söz etmiştir. Bu görev için Atatürk milliyetçiliğine ve laikliğine sarılmak gerektiğini söylemiştir. Bölgenin karmaşık sorunları için de Atatürk'ün dış politika anlayışına sarılmak gerektiğinden söz etmiştir. Bu anlayışı yeni koşullara uygun bir şekilde canlandırmak gerektiğini söylemiştir. Bunun gerekli olduğunu belirtmiştir. Atatürk'ün dış politika anlayışının hareket noktasına değinmiştir. Bunun için ülkenin kendi bölgesinde etkin olması gerekli olduğunu düşünmüştür. Etkin ve saygın olmak için bölge dışı ilişkilerden önce bölge ülkeleriyle sağlıklı ilişkilerin kurulması gerektiğinden bahsetmiştir. Bunu başarırlarsa bölge dışı ülkelerle de ilişkilerin daha sağlam olacağını söylemiştir. Bölgeye barış ve huzur getirme olanaklarının da bu şekilde artacağını belirtmiştir. Bu nedenle bölge ülkeleri ile ilişkilerin çok yönlü geliştirilmesi gerektiğine değinmiştir. Ülkenin ekonomik sorunlarının da bu yolla çözülebileceğini dile getirmiştir. 321 aylık süreçte hükümette bulundukları süre içinde bölge ülkeleri ile ekonomik iş birliği yapıldığını hatırlatmıştır. Bunun olumlu sonuçlar verdiğine değinmiştir. Her sorunun çözümü için Batı'ya bakılmaması gerektiğini söylemiştir. Batı ile ilişkileri zedelemeyen bölgesel ilişkileri güçlendirmenin mümkün olacağından bahsetmiştir. Bunu başarabilirlerse Batı ile ilişkilerin daha sağlıklı bir sürece gireceğini belirtmiştir. Hükümetin bu konuda tereddüt ettiğini düşünmüştür. Türkiye'nin ulusal politikasını sağlam temellere oturtmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Bu politikanın iktidardan iktidara değişmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ülkenin çevresinde tehlikelerin giderek büyüdüğünü söylemiştir. Bu sorunların

zamanla iç sorunlarla bütünleştiğini eklemiştir. Böyle bir dönemde tüm partilere seslenmiştir. İç çekişmelerin bitmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ülkenin çevresinde olup bitenleri yakından takip etmesi gerektiğini eklemiştir. Bölge sorunlarına karşı tutarlı bir ulusal politika izlenmesi ve bunun yollarının birlikte aranması gerektiğini söylemiştir. Bölgedeki olayalar yön vermeye çalışmalarının gerektiğini belirtmiştir. Partiler olarak aralarında yarışın olacağını söylemiştir. Fakat dışarda yaşanan kavgaların yaşandığı sırada içerdeki kavgaların sona erdirilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Ekonomik ve toplumsal olarak çözümler açısından yolların ayrıldığını kabul etmiştir. Fakat temel ulusal sorunlarda bir araya gelmek için çaba gösterilmesi gerektiğini savunmuştur. İç sorunların ağırlaştığı ve bölgenin sıcak savaşa sürüklendiği bir dönemden geçtiklerinde değinmiştir. Görevi yerine getirmek için bir araya gelinmesi gerektiğini savunmuştur (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 333-340).

Ecevit aynı konuşmasında kendisini eleştiren muhaliflere meclis konuşmasında cevap vermiştir. NATO'nun, Türk kamuoyunda kendi güvenilirliğinin sarsıldığını düşündüğünü belirtmiştir. Bunu onarmaya çalıştığını eklemiştir. Adalet partisi bakanının Brüksel'de NATO merkezine yaptığı ziyarete değinmiştir. Burada NATO'nun Türkiye'ye güveninin sarsıldığını anlatmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ecevit'e göre bir Türk dışişleri bakanının bu şekilde konuşmaya hakkı yoktur. NATO'nun resmi belgelerinde ve NATO genel sekreterin hazırladığı raporlarda NATO'nun Türkiye'ye haksızlık ettiğinin belirtildiğinden söz etmiştir. Türk bakanın Türkiye'nin NATO'ya haksızlık etmiş gibi bir izlenim vermeye hakkının olmadığını söylemiştir. Dışleri Bakanının kendisinin ABD'de söylediği sözler üzerine konuşmasına değinmiştir. O konuşmaların birinde Yunanistan'ın Türkiye'ye yaptığı hataları dünya kamuoyuna benimsetmeye çalıştığını söylemiştir. 1974 yılında hükümeti kurduklarında Yunanistan'ın Ege'de oldubittiler yaptığını gördüklerini ifade etmiştir. Bu hükümetten itibaren Ege'de Türkiye'nin ulusal hakları konusu hakkında dünya gündemine konuyu getirdiklerini belirtmiştir. Bakanın kendisini kınadığı sözlerin bu gündeme getirmiş çabalarının bir parçası olduğundan söz etmiştir. Bakanın Ege sorunu hakkında Türk hükümetinin ne düşündüğünü söylemediğini belirtmiştir. Türkiye'nin NATO karşısında itibarını koruması konusuna değinmiştir. Bir hatırlatma yapar bu konuda. 1978 yılında hükümete geldiklerinde üç yıldır ABD'nin Türkiye'ye ambargo uyguladığını hatırlatmıştır. Bakanın beğenmediği sözleri söylediğini ve ambargonun kalktığını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 349).

Ecevit yine 1980 yılında ülkede uzun süre devam eden anarşi konusunda mecliste bir başka konuşma yapmıştır. Türkiye’de uzun yıllar boyunca terör ortamının hazırlandığından söz etmiştir. Son yıllarda 1975 başlarından beri de terörün tırmanış içinde olduğunu söylemiştir. Son aylarda bu tırmanışın büyüdüğünü eklemiştir. Terör dolmasıyla ölümlerin arttığını belirtmiştir. Terörün yeni boyutlara ulaştığını eklemiştir. Çorum’da yaşananlara değinmiştir. Siyasi cinayetlere değinmiştir. Polislerin, jandarmaların ve askerlerin de bu kargaşa içinde vefat ettiklerinden söz etmiştir. Bunların artık günlük olay haline geldiğini ifade ederek durumun vaziyetinin kötü olduğunu açıklamıştır. Terörün amacını son günlerde iyice belli ettiğini söylemiştir. Bu amaçlara değinmiştir. Bunlardan birinin kitle terörünün yaygınlaştırılmaya çalışılması olarak göstermiştir. Çorum olayının bunun bir örneği olduğunu söylemiştir. İkinci amaca da değinmiştir. Devletin ve demokrasinin islenmez duruma getirilerek yıkılmasının istendiğini belirtmiştir. Parti mensuplarının öldürülmesinin nedenin bu olduğuna dikkat çekmiştir. Seçimlerin de anlamsızlaştırılmak istendiğini de eklemiştir. Terör ortamının yıllarca hazırlanma nedenine ve nasıl hazırlandığını da değinmiştir. İlk olarak kitlelerin silahlanmaya teşvik edildiğini belirtmiştir. Daha sonra silahlı eğitimlerin yapılmasından söz etmiştir. Bunların yasa dışı kamplarda yapılmasına değinmiştir. Bu kamplar için belgeler hazırlandığını fakat zamanın hükümetinin bu konuda bir işlem yapmadığını söylemiştir. Bu belgelerde kamplarda faşist model eğitiminin yapıldığının kanıtlandığına dikkat çekmiştir. Diğer taraftan yasa dışı bazı sol eylemci gençlerin silah eylemlerine giriştiklerini söylemiştir. Başlangıçta sayılarının az olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte devlet güçleri ile kolayca söndürülebileceklerini söylemiştir. Fakat bunun yapılmadığını belirtmiştir. Bunun yerine aralarına ajanlar konulduğundan söz etmiştir. Teröre geçmek istemeyenlere bile teröre teşvik edildiğinden bahsetmiştir. Soldaki bir avuç eylemci karşısına eğitimden geçirilmiş sağcı eylemcileri çıkarma fikrinin benimsendiğini söylemiştir. Böylece iki taraf arasındaki eylemlerin tırmanışa geçtiğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit aynı konuşmasında görevinden ayrılan eski İçişleri bakanı Mustafa Gülcügil’in verdiği demeçteki sözlerine değinmiştir. Bu bakan Türkiye’de olayların ilk başladığı sırada Adalet partisinde Teşkilat başkan vekili olduğundan söz etmiştir. Bu dönemde solcu eylemcilerin karşısına sağcı eylemcileri çıkartma konusunda mücadele verdiğinden söz etmiştir. Bu mücadele sayesinde adalet partisini ve Parti’nin gençlerini anarşiden uzak tuttuklarını ifade etmiştir. Ecevit bu sözlerin bir itiraf içerdiğini söylemiştir.

Türkiye’de ilk terör olaylarının başladığı sırada Adalet partisi içinde sol eylemcilerin karşısına sağ eylemcileri çıkartma fikrinin ortaya atıldığından söz etmiştir. Bu fikrin güçlü olduğunu ve bakan gibi kişilerin parti içinde bunla mücadele ettiklerini söylemiştir. Mücadele sonunda Parti’nin ve gençlik kollarının anarşinin dışında tutma fikrinin ağırlık kazandığından bahsetmiştir. Bu görüşün Adalet partisini görünürde terörün dışında tuttuğunu ifade etmiştir. Fakat bir kısım teröristlerin destekçisi kılacak yolda uygulamaya konulduğunu söylemiştir. İçişleri bakanının hükümete kanıtlı raporlar sunduğunu fakat hükümetin terörist yetiştiren kamplar hakkında işlem yapmadığını söylemiştir. Adalet partisi içinde terörü dışında tutan yönetimin ve Adalet partisi dışında terörü destekleyen bazı güçler arasında iş birliği yoluna gidildiğini söylemiştir. Cephe hükümetleriyle bunun resmi şeklini aldığını ifade etmiştir. Bu işbirliğinin sonucunda Genel başkanın zamanın başbakanı olarak ve Adalet partisi yönetici kadrolarının terörist eylem yapan sağcı grupların kongrelerinde çiçek gönderdiğini belirtmiştir. Ayrıca başarı dilekleri gönderdiklerini de eklemiştir. Kamu yönetimindeki mevkilere o teröristleri koruyan kişilerin getirildiğinden söz etmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit aynı konuşmasında 1976 yılında zamanın başbakanı olan Demirel’in verdiği bir demece değinmiştir. 1976 yılında milliyette bu konuşmanın yayınlandığını söylemiştir. Demirel sağ tehditti olmadığını söylemiştir. Sol tehdidinin olduğunu söylemiştir. Sağcıların üniversiteleri rahatsız etmediğini de belirtmiştir. Demirel bunları ferdi suç olarak kabul etmiştir. Amaçları üzerine soru sorulduğunda genel bir amaç söyleyemeyeceğini belirtmiştir. Devleti devirme amaçlarının olmadığını söylemiştir. Komünist rejim getirme amaçlarının da olmadığını belirtmiştir. Birilerinin ülkeyi komünizme götürmek istediğini diğerinin ise korumak istediği bir durumun meydana geldiğini söylemiştir. Ecevit bugün de Adalet partisinden bazı kimselerin bu görüşleri doğrulamasına değinmiştir. Bu düşünce ile ülkede daha çok kan döküleceğini belirtmiştir. Felaketlerin de yaşanacağını söylemiştir. Bu demeçte Demirel’in hadise bundan ibarettir demesine değinmiştir. Bu sürecin ilerlediğini ve Demirel ile görüşme yapan gazeteci Abdi İpekçi’nin terör kurbanı olmasına değinmiştir. Demirel’in bazı başka sözlerini de dile getirmiştir. Demirel sağcılar ve milliyetçiler konusunda suç islemediklerini düşünmüştür. Ecevit bugün de aksini iddia etmediğini belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit aynı konuşmasında eski İçişleri bakanı olan Gülcügil'in Çorum olaylarından bir süre sonra bazı sözlerine değinmiştir. Çorum'da solun devleti yıkmak istediğini ve sağın ise devlete destek fikrinden hareket ettiğini söylemiştir. Ecevit bu bakan hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunduklarını ve bir gensoru önergesi verdiklerini açıklamıştır. Bu sözlerden sonra bakanın sağcıların eylemlerini desteklediği anlamına gelmediğini belirtmesinden de söz etmiştir. Bazı açıklamalarına da değinmiştir. Eski bakan devlete yardım amacı iddiasıyla eylemler yapan sağ teröristlerin, sol teröristler kadar devlete zarar verdiklerini söylemiştir. Liderlerinin söylemlerinde faşist olmadığını ama militanların hareketlerinin faşizan şeklinde olduğunu belirtmiştir. Aynı sol eylemciler gibi hareket etmeye çalıştıklarını eklemiştir. Sözde devlete yardım için yola çıktıklarını ama devletin işin zorlaştırdıklarını ve devle zarar verdiklerini belirtmiştir. Bu nedenle aşırı sağ eylemcilere karşı mücadeleyi görev saydığını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit aynı konuşmasında bakanın bu sözleri söylemesinden bir gün sonra istifasının açıklandığını belirtilmesine değinmiştir. Bakanın iyiyim demesine karşın hasta olması gerekçesiyle istifasının sağlandığını söylemiştir. Bu sırada devlete yardımcı olma iddiasında bulunan bazı teröristlerin devlete yardımlarından fiilen yararlandığını belirtmiştir. Bunun Fatsa operasyonu sırasında ortaya çıktığını söylemiştir. Bu gerçeğin daha önce yalanlandığından bahsetmiştir. Bu durum inkâr edilemez duruma geldiğinde ve muhbirler tutuklandığında Başbakan'ın sözlerine değinmiştir. Başbakan bu maskeleriler için ayıp ettiklerini söylemiştir. Ecevit bu ayıba neden olan yöneticilerin hükümet tarafından hala yerlerinde tutmasının ayıbı paylaşmakta olduğunu söylemiştir. Bu ayıbı işleyenlerden birinin neden Ordu'ya gönderildiğini sormuştur. Hükümet kurulduğunda ilk önce Ankara emniyet müdürlüğüne getirildiğini daha sonra Ordu'ya vali atandığını söylemiştir. Başbakan'a Yozgat'ta neler olduğunu sorulduğuna Başbakan'ın ise bir şey varmış da devlet gitmemiş mi demesine değinmiştir. Yozgat'ta neler olduğu gazetelerde yayınlarıyla açıklandığı ve Yozgat'ta devlet yerine başka güçlerin geçtiğinin kanıtlandığını fakat Başbakan'ın hala sustuğunu ifade etmiştir. İçişleri bakanının hangi neden ile alındığının belli olmadığını eklemiştir. Gülcügil'in kasıtlı veya değil söylediği söz yüzünden hükümeti güç durumda bırakması nedeni ile mi görevinden alındığını sormuştur. Bunun bilinmediğini söylemiştir. Ülkede olaylar karşısında bakan değiştirmenin bir anlam taşımadığını belirtmiştir. Bakan değiştirmeden önce kafa yapısının değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Yaklaşık ve tutumun değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Başbakan'ın eski

bakanın söylediği sözlerini doğrulayıp doğrulayamayacağını sormuştur. Yozgat'ta bir sorun olduğunu kabul edip etmeyeceğini de sormuştur. Çözümün bunların yapılmasından geçtiğini belirtmiştir. Komünizmin bir bahane olduğunu asıl hedefin Cumhuriyet Halk partisi olduğunu iddia etmiştir. Başbakan'ın bunu açıkça söylediğini ifade etmiştir. Başbakan'ın televizyon ekranlarından ülkede fitnenin kaynağını Cumhuriyet Halk partisi olarak ilan etmesine değinmiştir. Bir Başbakan'ın bunları söyledikçe bir kısım teröristlerin Cumhuriyet Halk partisini hedef almasına şaşılmayacağını söylemiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit aynı konuşmasında çeşitli terör eylemlerin yapıldığına değinmiştir. Nevşehir'de yüz kişi kadar Cumhuriyet Halk partili parlamento üyesine silahlı saldırı yapıldığını belirtmiştir. Hükümetin bunların sorumluluğunu yine Cumhuriyet Halk partili parlamenterlere yüklemeye kalkıştığını belirtmiştir. Olayda yaralanan bir astsubayın da olduğunu söylemiştir. Komünizmle mücadele altında Cumhuriyet Halk partisinden hedef alınmasının, komünizmi güçlendirdiğini belirtmiştir. Bütün dünyada sosyal demokrat ve demokratik sol partilerin komünizm önünde başlıca engel olduğundan söz etmiştir. Sosyal demokrat ve demokratik sol partilerin güçlü olduğu ülkelerde komünizmin güçlenemediğini savunmuştur. Cumhuriyet Halk partisinden demokratik sol tutumuyla komünizme açılan bir kapı olmadığını belirtmiştir. Komünizme açılacak kapıları zora başvurmada örten bir demokratik güç olarak tanımlamıştır. Cumhuriyet Halk partisinden ülkede yalnız komünizme değil faşizme ve sömürüye karşı da engel olduğunu söylemiştir. Bazı çevrelerin Türkiye'deki bu engelden kurtulmak istediklerini belirtmiştir. O engeli zayıflatmayı istediklerini söylemiştir. Soldaki terörün de yaygınlaştığına değinmiştir. Bunun mekanizmasını kısaca anlatmıştır. Son zamanlarda sağcı teröristlerin ülkenin birçok ilinde özellikle Alevilerin çoğunlukta bulundukları mahallelere saldırılar düzenlemesinden bahsetmiştir. Çorum'da bu saldırıların korkunç boyutlara ulaştığını belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit yine aynı konuşmasında Cumhuriyet Halk partisinden laik bir parti olduğuna değinmiştir. Bu partinin içinde Sünni-Alevi ayrımının olmadığını belirtmiştir. Tersine Atatürk'ün laiklik anlayışı çerçevesinde Türk milletini bu tür ayrımların üzerinde birlik olanağına kavuşturduğunu söylemiştir. Partinin üyeleri arasında ayrım yapılmaksızın Sünni ve Alevi kişilerin olduğundan söz etmiştir. Uygulanmak istenen planın Aleviliğin solculuk

ve komünistlikle diğer taraftan Sünniliğin sağcılık ile anlamlıymış gibi göstermek olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde Sünnilerin Cumhuriyet Halk partisinden koparılma istendiğini eklemiştir. Alevileri de Cumhuriyet Halk partisinden onları koruyamıyor iddiaları ile koparmak istediklerini belirtmiştir. Diğer taraftan da Cumhuriyet Halk partisi örgütünü çalışamaz duruma getirmek istediklerinden söz etmiştir. Bu planın bir parçası olan sağcı teröristlerin Cumhuriyet Halk Partililerin çoğunlukta bulundukları Mahallelere saldırılarından bahsetmiştir. Devlet gücünün de saldırganları yer yer koruduğunu ifade etmiştir. Bunun sonucunda bazı solcu grupların iktidarın onları korumadıklarını ve Cumhuriyet Halk partisinden ise pasif kaldığını belirtmelerine değinmiştir. Ancak sizi biz koruyabiliriz dediklerini belirtmiştir. Bu bağlamda mahalle gençlerinin bazılarının can endişesi ile silahlanmaya teşvik edildiğini söylemiştir. Bu eylemcilerin mahalleyi koruduğu havasının yayılmaya çalışıldığını eklemiştir. Bunun yayılmak istendiğini de belirtmiştir. Savunma amacıyla beline silah takan gencin zamanla silahı bir iktidar aracı olarak görmeye başlamasına değinmiştir. Ülkenin bu atmosferinde seçim ile değil silah ile iktidara gelineceğine inananların çıkmasına değinmiştir. Bunun sonucunda komünist ve faşist çekirdeklerin filizlenmeye başladığını söylemiştir. Ülkede bazı çevrelerin faşizmi güçlendirdiğini ve bir yandan da komünizmi de yeşerttiklerini söylemiştir. Başbakan'ın son günlerdeki çağrısında söz etmiştir. Başbakan'ın anayasa ve yasaları değiştirip bazı güvenlik önlemleri alınmasına yardımcı olmalarını istediğini belirtmiştir. Bir kısmının meclisten geçtiğini ve hükümete istedikleri yetkinin verildiğini hatırlatmıştır. Fakat buna rağmen terörün arttığını belirtmiştir. Bunun nedeninin temelde hükümetin kuruluş biçimi olarak göstermiştir. Hükümetin yaklaşım ve tutumunda terslik olduğundan söz etmiştir. Yetkilerin arttırılması konusuna değinmiştir. Bunun çözüm olmadığını söylemiştir. Ecevit ulus için bir araya gelme çağrısı yapmıştır. Devleti el ele onarma fikrini ortaya atmıştır. Sağlıklı bir seçim yolunu açıp ülkeye barış getirme fikrini de belirtmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1980: 599-604).

Ecevit'in birlik olma çağrısına siyasi partiler yaşanmaz. Bu durum üzerine ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal kargaşa sonucu Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 ile ülke yönetimine el koyar. Parlamento ve hükümet feshedilir. Politik parti ve sendikaların faaliyetleri durdurulur. Orgeneral Kenan Evren'in yönetimi ele alması Türkiye radyolarından halka duyurulur (*Milliyet*, 1980: 1-7)

Ecevit'in Meclis konuşmaları değerlendirildiğinde, Ecevit 1980 yılında yaptığı İran-ABD krizi hakkındaki konuşmasında Türkiye'nin ABD'ye körü körüne bağlanmaması gerektiğini savunmuştur. Ecevit, ABD ile ilişkilerde rasyonel davranılması gerektiği görüşünde olmuştur. Bu doğrultuda söylemlerde bulunmuştur. ABD'yi rehine krizi konusunda eleştirmiştir. ABD'ye karşı bu eleştirileri açıkça yapabilmesinin nedeninin gevşek çift kutuplu sistemden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ecevit'in ülkede hâkim olan anarşi hakkında yaptığı konuşmasından terör eylemlerinde taraf tutan partileri eleştirdiğini görmekteyiz. Ecevit'e göre bir taraf tutmak terörü güçlendirmektir. Bu nedenle partileri bu konuda eleştirmiştir. Şiddetin çözümünün şiddet olmadığını söylemlerinde vurgulamıştır. Toplumsal bölünmenin karşısında birlik olma çağrısı yapmıştır. Fakat çağrıları sonuçsuz kalmış ve darbe gerçekleşmiştir.

Ecevit'in uluslararası ilişkiler konusuna bakışını bu metinlerden anlayabiliriz. Ecevit karşıda ABD gibi büyük bir güç olsa da Türkiye'nin kendi ulusal çıkarlarını savunması gerektiğini düşünmüş ve bu şekilde söylemlerde bulunmuştur. Daha sonra ABD ile yaşanacak krizlerde de bu doğrultuda düşünmüş ve hareket etmiştir. Afyon krizinde Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ABD'den daha önemli görmüş ve yasağı kaldırmıştır. Yine Kıbrıs krizinde Türkiye'nin güvenlik sorunu yaşaması nedeniyle ABD'ye rağmen bir askeri harekât gerçekleştirmiştir. Ecevit'in düşünceleri ve eylemleri paralel doğrultuda olmuş ve çelişkili bir davranış sergilememiştir.

2.4. ABD'nin Gözünden Ecevit Dönemi

Jimmy Carter'ın başkan olduğu dönemde ABD'de 1978 yılında *Ecevit için Türkiye'nin sorunları* adlı rapor hazırlanmıştır. Burada Ecevit'in ve Türkiye'nin sorunları sıralanmıştır: Hükümetin parlamentoda zayıf bir çoğunlukta olduğuna değinilmiştir. Bu nedenle az hareket alanı olduğundan söz edilmiştir. Hizipsel hoşnutsuzluk konusuna değinilmiştir. Bu durumun Ecevit'i henüz yerinden edecek kadar güçlü olmadığını fakat bu hoşnutsuzluğa dikkat etmesi gerekeceği belirtilmiştir. Ecevit'in bu durumu elinden geldiği kadar oyalamaya çalışacağından söz edilmiştir. Ecevit'in zor bir dönem yaşadığından da bahsedilmiştir. Bu zor dönem için Batı'dan destek arama gayretinde olduğu söylenmiştir. Türkiye'nin Yunanistan ile arasındaki anlaşmazlıklara da değinilmiştir. Ayrıca ülkede politik şiddetin olmasından ötürü Ecevit'in işinin kolay olmadığı belirtilmiştir. Ülkedeki ekonomik krizinin de Ecevit'in işinin zorlaştıracığından söz edilmiştir. Dış politika

konusunda zorluklara da değinilmiştir. Ecevit'in karşı karşıya kaldığı bu sorunlar sıralanmıştır. Bunlardan ilki Kıbrıs sorunudur. Bu sorunun karmaşık bir hale gelmesinden söz edilir. Yunanistan ile yaşanan ege konusu da bu sorunlardan biri olarak gösterilmiştir. Bu durumun Türkiye'nin egemenlik ve güvenlik meselesi olduğuna değinilmiştir. NATO konusunda da Yunanistan'ın yeniden bütünleşmesi konusundan bahsedilmiştir. Bir diğer mesele olarak üs ve savunma işbirliği anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesi konusu olarak gösterilmiştir. Ekonomik sorunlara da değinilmiştir. Türkiye'nin kronik bir dış kıtlığında sahip olduğu ve kötü durumda olduğu belirtilmiştir. Borç servisinin maliyetinin toplam 500 - 600 milyon dolar olduğundan bahsedilmiştir. Bunun Türkiye mal ihracatının yüzde 25'inden fazlasına denk geldiğinden söz edilmiş ve ayrıca döviz sıkıntısının da olduğu belirtilmiştir. Bu durumun ham madde ve yedek parça ithalatını ciddi şekilde etkilediğini ve ithalatta kesintilere neden olduğundan söz edilmiştir. Sınai üretimin GSMH 1978'de çok az büyüme gösterdiği belirtilmiştir. İşsizliğin de kötüleştiğinden söz edilmiştir. Enflasyon konusuna da değinilmiştir. Enflasyon yıllık 50'nin üzerinde seyrettiği ve azalma belirtisi göstermediği belirtilmiştir. Uluslararası bankalar hakkında yeniden planlama konusunda anlaştıkları belirtilmiştir. Türk ithalatçıların yabancı tedarikçilere olan 2,0 milyar dolarlık garantisiz borcunun ödenmemiş durumda olduğu da eklenmiştir (CIA, 1978a: 2).

Aynı raporda hükümetin Eylül ayında uluslararası fon'dan aldığı ikinci dilimden bu yana ekonomik krizle başa çıkmak için önemli bir adım atmadığı belirtilmiştir. Fonun, Ankara'nın daha önce yürürlüğe giren istikrar tedbirlerinden ve bunların uygulanmasından memnun olmadığı belirtilir. Önlemler olmadan belki başka bir devalüasyon, daha sıkı kredi kontrolleri ve ücret artışları konusuna da değinilmiştir. IMF'nin, kimlik dilimi ödemesine devam ederse, yabancı bankalar Sendikasyonu veya daha fazla yeni krediyi durdurabileceğinden bahsedilmiştir. Türkiye ekonomisini yeniden rayına oturtmak için alınması gereken önlemlere değinilmiştir. Bu durumun 1979'a kadar ekonomik aktiviteyi yavaşlatacağından söz edilmiştir. Fakat böyle bir önlemin yokluğunda, büyük bir cari açık daha belireceği ve yeni finansman elde etmenin zor olacağı da eklenmiştir. Her durumda enflasyonun ciddi bir sorun oluşturacağı belirtilmiştir (CIA, 1978a: 3).

Aynı raporda ülkede yaşanan siyasi şiddet konusundan da söz edilmiştir: Şehirlerde sağ ve sol arasındaki şiddetli çatışmaların olduğu belirtilir. Yine Kürt hizipler ve Kürtler arasındaki çatışmaların olmasından söz edilmiştir. Türkiye'nin doğusunda da yaşanan

gelişmelere dikkat çekilmiştir. Ecevit'in başbakanlığa gelmeden önce de bu sorunların yaşandığı belirtilmiştir. İktidara geldiğinden beri şiddetin devam ettiği de eklenmiştir. Hükümetin güçlü bir çaba gösterdiğini ve şehirlerde dolaşan devriyeyi arttırdığı da belirtilmiştir. Sağ ve sol kan davalarına da değinilmiştir. Tedbirlerin tek başına iyi değil olmadığı ve Ecevit'in kararsız olduğu belirtilmiştir. Sıkıyönetim gibi gerekli olabilecek önlemleri alma ve demokratik iyi niyetlerinden taviz vermek veya isteksiz bir gücü milisle veya her ikisiyle birden boğmak konusunda kararsız olduğu söylenmiştir. Ülkede siyasal şiddetin durma ihtimalinin pek olmadığından söz edilmiştir. Doğu'da da huzursuzluğun yaşandığına dikkat çekilmiştir. Bu durumların hükümet için uzun vadeli bir yük olmasından söz edilmiştir (CIA, 1978a: 3).

Aynı raporda siyasi olarak da mesele ele alınmıştır. Şimdiye kadar ekonomik sorunların ve şiddetin politik bir etkiye sahip olamamasından söz edilmiştir. Şiddetin nedenlerinin karmaşık olduğu belirtilmiştir. Şiddetin büyük ölçüde nüfusu ilgilendirdiğinden bahsedilmiştir. Aşırılık yanlısı grupların kök salmasına değinilmiştir. Türkiye'nin görece geri kalmış bir ülke olmasından bahsedilmiştir. Ecevit'in destekçilerinin pek çoğunun ciddi bir fırsatçılık sergilediğinden söz edilmiştir. Onunla çalışmaktan çekindikleri de eklenmiştir. Ecevit'in seçenekleri daralttığından söz edilmiştir (CIA, 1978a: 4).

Aynı raporda hükümetin dolar konusundaki tutumundan hoşnutsuz olanların varlığından bahsedilmiştir. CHP içinde homurdanmaların olmasından da söz edilmiştir. Bu hoşnutsuzluğun ideolojik içeriğinin az olduğu belirtilmiştir. Memnuniyetsiz olanların birlik içinde olmadığı belirtilmiştir. Kontrol ettikleri hiziplerin nispeten küçük olduğu ve ne başbakan ne de parti başkanı olarak Ecevit'e inandırıcı bir alternatif sunamadıklarından bahsedilmiştir. Ecevit'in Zeki bir manipülatör olduğu ve daha sık danışıp onları yumuşatmak için harekete geçtiğinden söz edilmiştir. Buna rağmen hoşnutsuzluğun ortadan kalkmasının pek olası olmadığından söz edilmiştir. Bir ölçüde, bu sadece görevde kalmanın yıpranmasının ve yıpranmasının bir sonucu olduğu ve bu açıdan muhtemelen kaçınılmaz olduğu söylenmiştir. Ülkede siyasi kırılganlık geleneğinin olduğundan söz edilmiştir. Şu andan itibaren Ecevit'in siyasi çitlerini onarmak için daha fazla zaman harcayacağı ve potansiyel rakiplerine ona karşı kullanabilecekleri herhangi bir sorunu vermekten kaçınmasını isteyeceği belirtilmiştir. Hükümetinin iki oyluk parlamento çoğunluğu göz

önüne alındığında, kendisine karşı bir hareketin hızla çoğunluğa dönüşebileceğini kuşkusuz fark ettiği söylenmiştir (CIA, 1978a: 5).

Aynı raporda Ecevit'in konumunu güçlendirecek siyasi başarılar elde etmesi zor olacağı belirtilmiştir. Ecevit'in, bir olaya ihtiyacı olduğuna karar verebileceği eklenmiştir. Dış politika alanındaki avantajlardan daha ağır basan bir siyasi zafer olarak lanse edilebileceği, özellikle de çok ihtiyaç duyulan dış ekonomik yardımı çağrıştırabilirse durumun böyle olacağı söylenmiştir. Ecevit'in hangi konuyu ele aldığı sorulacağı ve esneklik gösterme olasılığı en yüksek olan konunun Kıbrıs olacağı belirtilmiştir. 1974'teki kesin müdahalesiyle Türk talihinin orada olduğu söylenmiştir. Ancak bu durumda Türklerin, özellikle iktisat alanında kapsamlı bir Batı yardımı beklediklerini açıkça belirtmeye devam ederken gönülsüzce geri adım atacakları eklenmiştir. Batı yardımı ve Ecevit'in çabalarının Türkiye'nin iç sorununu düzeltebilecek durumda olmadığını söylenmiştir. Hizipçilerin hükümete meydan okuyabileceğinden bahsedilir. Böyle bir meydan okuma şeklinin açık olmadığından bahsedilmiştir. Ekonomik durumun teşvik ettiği isyanların olduğu belirtilmiştir. Şehir içi siyasi şiddetin de hükümete karşı eylemlere geçişine değinilmiştir. Ayrıca CHP'nin içinden veya dışından Ecevit muhaliflerinin de olduğu söylenmiştir. Türk ordusunun, Atatürk geleneğinin son koruyucusu olarak neredeyse mistik bir misyon duygusuna sahip olduğu belirtilmiştir. Daha önce iki kez Atatürk'ün mirasının tehlikede olduğuna inandığı söylenmiştir. 1960'ta Menderes hükümeti ve bir kez de 1971'de giderek etkisiz hale gelen Demirel hükümetini devirdiği belirtilmiştir. Subayların, bir askeri yönetimin Ecevit'i iyileştirebileceğinden emin göründüklerine değinilmiştir (CIA, 1978a: 6).

Türkiye'de 1978 yılında sıkıyönetim uygulanması konusunda da ABD'de bir rapor hazırlanmıştır. Türkiye'de giderek artan siyasi şiddeti bastırmak için hükümetin sıkıyönetime başvurduğu belirtilmiştir. Başbakan Ecevit'in sosyalist zihniyetinde olduğundan dolayı bunun sancılı bir siyasi ve ideolojik adım olduğundan söz edilmiştir. Bunun başarısız olmasıyla hükümet için tehlike ve rakipleri için de fırsat olabileceğine değinilmiştir. Sıkıyönetimin iç huzuru yeniden sağlayıp sağlayamayacağı, aşırılık yanlılarının sebat etme kararlılığına olduğu kadar Türkiye'nin davranışlarına da bağlı olacağına değinilmiştir (CIA, 1978b: 1).

Aynı raporda II. Dünya Savaşı'ndan bu yana üçüncü, bu on yıl içinde ise ikincisi sıkıyönetimin 26 Aralık'ta TBMM'nin kabul etmesiyle resmîyet kazandığından söz edilmiştir. Anayasal özgürlükleri korurken şiddeti dizginlediği ancak her iki açıdan da başarısız olduğundan söz edilmiştir. Ecevit'in son olarak sağdan gelen şiddete öncülük eden Alpaslan Türk Neo-faşist Ulusal Hareket Partisi'nin gençlik kanadını yasakladığı da eklenmiştir. Ecevit'in sıkıyönetime karşı temkinli olduğu bildirilmiştir. Ecevit'in hafta sonu Maraş'ta 100'e yakın ölü bırakan olaylarda sıkıyönetim ilan edilmesine karşı direnişinin köklerinin siyasi ve ideolojik olduğundan söz edilmiştir. Başbakanın, daha önceki sıkıyönetim dönemlerini, özellikle partisinin en çok zarar gören sol üyelerine yönelik aşırılıkları nedeniyle şiddetle eleştirdiği de belirtilmiştir. Ayrıca Ecevit'in, demokrasiye ve askeri ya da diğer otoriter yönetim biçimlerine karşı güçlü bir kişisel bağlılık sergilediği de söylenmiştir. Ecevit'in sıkıyönetime ancak kabinesinin çoğunluğunun ardından onay verdiği belirtilmiştir. Raporda şiddetin nedenlerine de değinilmiştir. Türkiye'de siyasi şiddetin birçok nedenin olduğu belirtilmiştir. Bunların rakip aşırılık yanlısı grupların ortaya çıkmasına yol açan solcu modernleştiriciler ile İslami gelenekçiler ve milliyetçiler arasındaki keskin bölünmeyi içerdiği söylenmiştir. Saflarının, modası geçmiş bir eğitim sistemi ve zayıf iş beklentileri nedeniyle radikalleşen gençlerle artırıldığı da belirtilmiştir. Sol-sağ farklılıklarına ve öğrenci hoşnutsuzluğuna ek olarak, şiddet, ekonomik hoşnutsuzluğun da açıkça rol oynadığı yoksul doğu illerindeki Sünni ve Şii Müslümanlar arasındaki mezhepsel anlaşmazlıkların ve Kürt ayrılıkçı emelleri tarafından körüklendiği bildirilmiştir. Geniş kentsel alanlardaki şiddet, bir aşırılık yanlısı grup tarafından diğerine yöneltildiği ve çete savaşı biçimini aldığı belirtilmiştir. Aşırı sağ grupların muhalif olup olmadığı konusu raporda işlenmiştir. Daha muhafazakâr partilerin Ecevit'i aşırı solculukla suçladığına değinilmiştir. Bununla birlikte, doğu illerindeki en son model, aşırı sağcıların da siyasi olarak daha muhafazakârları kışkırttığı bir model olduğu söylenmiştir. Sünni Müslümanların Ecevit'in partisini veya diğer solcu grupları destekleme eğiliminde olan daha yoksul Şii azınlığın üyelerini yanına alacağı eklenmiştir (CIA, 1978b: 2).

Aynı raporda Ecevit'in, Maraş'taki olayların Türkes yandaşları tarafından organize edildiğini ima ettiğini belirtilmiştir. Ecevit'in suçlamalarının, Türkiye'nin önde gelen düzensizlik yaratmak için bir komplo kurduğuna dair tartışmaları ateşlediği de söylenmiştir. Hükümetin düşmesine ve askeri müdahaleye ve Türkes partisine karşı ek hükümet önlemleri olasılığını da gündeme getirdiği belirtilmiştir. Ecevit hükümetinin ve Türk demokrasisinin

geleceği, sıkıyönetimin ne kadar etkili olacağına bağlı olacağı söylenmiştir. Türk ordusunun geçici de olsa barışı sağlarsa, Ecevit'e katılmak için zaman kazanmış olacağı belirtilmiştir. Türkiye'nin sırasıyla yüzde 50 ve yüzde 20'nin üzerinde enflasyon ve yüzde 20'nin üzerinde işsizlik ve yanı sıra ciddi döviz sıkıntısı yaşadığına değinilmiştir. Türkeş'in aşırı sağcı çetelerle herhangi bir bağlantısını yalanladığına da değinilmiştir. Bununla birlikte, etkilenen 13 ilde askeri yetkililerle iktidarı paylaşma ihtiyacı, hükümetin iki sandalyelik çok ince parlamento çoğunluğunda gerginlikler yaratabileceği konusunun olabileceği söylenmiştir. Aşırılık yanlısı grupların ısrarla sıkıyönetim rejimine meydan okumasıyla Ecevit'in geleceğinin hızla kötüleşebileceği belirtilmiştir. Bu durumla hükümetinden ve partisinden çelişkili baskılara maruz kalacağından söz edilmiştir. Ordunun nihayetinde ya geri adım atma ya da daha da baskıcı önlemler alma ikilemiyle karşı karşıya kalabileceğine değinilmiştir. Bu gibi durumlarda hükümeti tehlikede olabileceği belirtilmiştir (CIA, 1978b: 3).

ABD'de Jimmy Carter'ın başkan olduğu dönemde 1979 yılında Ecevit hükümetinin krizde olduğuna dair bir rapor hazırlanmıştır. Raporda Bülent Ecevit'in merkez sol hükümetinin, ülkenin kötüleşen iç güvenliği ve ekonomik krizlerinden sağ çıkma şansının daha da azaldığı belirtilmiştir. Ecevit'in hızlı ve kararlı eylem ihtiyacına karşı siyasi zorunlulukları dengeleme çabalarının, sıklıkla çok fazla alınan önlemlere yol açtığı da belirtilmiştir. Türkiye'de teröristlerin eylemleriyle sıkıyönetim öncesi seviyelere geri dönüldüğü eklenmiştir. Siyasi şiddetin daha da istikrarsızlaştırıcı hale geldiğinden söz edilmiştir. Komşu İran'daki olayların Kürt ayrılıkçı örgütlerini özerklik taleplerini artırmaya teşvik ettiği de belirtilmiştir. Ekonominin çok kötü durumda olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) tavsiyelerine hâlâ sorunlu bir şekilde uymasına bağlı olan uluslararası yardımın bile mümkün olmayacağından bahsedilmiştir. Hükümet seçmenlerinin önemli kesimlerinin yavaş yavaş yabancılaştığına değinilmiştir. Ecevit'in parlamento çoğunluğundan bir oy uzakta olmasından söz edilmiştir. Ecevit'in, önce muhafazakârları, ardından solcuları kızdırdığını ve artık diğer kilit grupların desteğini kaybettiği belirtilmiştir. Ecevit'in iktidara gelmesinden pay alan işadamlarının, Ecevit'in görevi bırakması çağrısında bulunduğu da eklenmiştir. Ordunun her zaman tetikte olduğunda söz edilmiştir. Ordunun iç güvenlik politikasının oluşturulmasında kendini daha fazla öne sürmeye başladığı da belirtilmiştir. Etkili bir generalin daha sert yasaları savunduğundan söz edilmiştir. Ecevit'in, 24 Mayıs'ta açılan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

kongresinden, azalan gücüyle nispeten sağlam çıkmayı hâlâ umduğu söylenmiştir. Daha sonra, dış yardımın çökmekte olan ekonomiyi kurtaracağını ve kendisine bir destek daha vereceğini umduğu da belirtilmiştir (CIA,1979: 3). Ecevit'in bireysel kaderi ne olursa olsun, giderek artan sayıda Türk halkının zayıf hükümetlerden bıkmış durumda olduğuna değinilmiştir (CIA, 1979: 4). Aynı raporda politik şiddetin artmasından bahsedilir. Şiddetin devam etmesinin Ecevit'in sıkıyönetim tarzının bunu caydıramadığı söylenmiştir. Günde ortalama üç ölüm olduğundan söz edilmiştir. Cinayetlerin yarısından fazlasının sıkıyönetim illerinde meydana geldiği söylenmiştir. Son günlerde Vandalizm eylemlerinin atmasından da söz edilmiştir (CIA, 1979: 5).

Aynı raporda Enflasyonun yıllık yüzde 70 oranında olduğu ve arttığı söylenmiştir. Büyük ve verimsiz devlet ekonomik sektörüne ait işletmelerin bazıları, tahsisatlarının tamamını mali yılın yalnızca üç ayında harcadıkları belirtilmiştir. Raporda Kürtler konusuna da değinilmiştir. Kentsel alanlardaki amansız şiddete, ideolojik farklılıkların mezhepsel ve etnik rekabetten beslendiği az gelişmiş doğu illerinde artan gerilimin eşlik ettiği belirtilmiştir. Burada, Sünni ve Alevi mezhep mensupları arasında İslami mezheplerin dayatılmasına yol açan çatışmalar olduğundan söz edilmiştir. Geçen Aralık ayında sıkıyönetimin ardından yeniden canlandığı belirtilmiştir. Silah kaçakçılığına, İranlı ve Iraklı Kürtlerle artan temaslara ve daha sık çatışmalara doğru bir eğilime yol açan Kürt huzursuzluğunun olmasından söz edilmiştir. Bu durumun Türk liderlerini alarma geçirdiği ve onları doğu illerindeki güçlerini artırmaya sevk ettiği eklenmiştir. Kürtlerin tarihsel olarak Türk devletinin bütünlüğüne yönelik tek gerçek tehdidi oluşturduklarından söz edilmiştir. Raporda ülkenin ekonomisine de değinilmiştir. Görünürde bir iyileşmenin olmadığı belirtilmiştir. Ekonomik alanda, hükümetin daha sıkı kemer sıkma önlemleri alma konusundaki isteksizliğinin ve yetersizliğinin olmasından söz edilmiştir. Enflasyon yıllık yüzde 70 oranında olduğu ve arttığı belirtilmiştir. Ecevit IMF'nin liranın yüzde 50 devalüe edilmesini, vergi artışlarını ve diğer kemer sıkma önlemlerini içeren tavsiyelerini geri çevirdiği söylenmiştir. Bu konuda belki de haklı olabileceğinden söz edilmiştir. Ecevit' bunların politik mümkün olmayacağını iddia ettiği söylenmiştir. Yeni bir IMF bekleme anlaşması için müzakerelerin şu anda askıda olduğuna değinilmiştir. Ecevit'in potansiyel OECD başışçı ülkelerinin 30 Mayıs'ta planladıkları taahhüt toplantısını yapmaya devam edeceklerini ve bazılarının IMF'nin yeşil ışık yakmayı reddetmesine rağmen fon sağlayacağını umduğu belirtilmiştir. Raporda durumun politik yansımalarına da değinilmiştir.

Ecevit hükümetinin sarsıldığından bahsedilmiştir. Siyasi ve ekonomik olmak üzere ikili krizlerin son birkaç haftada, çok güçlü veya tutarlı olmayan hükümete ağır bir bedel ödediği belirtilmiştir. Parti içinde yumruk yumruğa kavgalara varan kutuplaşmaların olmasından söz edilmiştir. Üç solcu milletvekillinin kaçtığı da bildirilmiştir. Daha fazla sapmanın mümkün olacağından söz edilmektedir. Ecevit'in şu anda 450 sandalyelik alt mecliste yalnızca 226 oyu olduğu belirtilmiştir. İşadamlarının vermiş olduğu Muhtıra vermesine değinilmiştir. Ekonomik sorunların üstesinden gelinememesi ve hükümetin aldığı tedbirleri uygulamada ağır davranmasının, işadamlarının ayaklanmasına neden olduğu belirtilmiştir. İki büyük iş grubunun, hükümetin ekonomi politikalarını, özellikle artan devlet mülkiyetini ve özel sektöre müdahalesini eleştirdiğinden söz edilmiştir. Derneklerden birinin özellikle sert bir bildiriyle, hükümeti "serbest girişimi öldürmeye" çalışmakla ve çoğulcu sistemin temeli olarak adlandırdığı Anayasa'nın karma ekonomi garantilerini ihlal etmekle suçladığı eklenmiştir. Bildirinin, başta Başkan Korutürk olmak üzere tüm ilgililere "görevlerini yapmaya" çağrı yapılmasıyla son bulduğu da belirtilmiştir. Bu meydan okumaya Ecevit'in öfkeyle işadamlarının muhtirasının bir hükümetin yerini alamayacağı yanıtını verdiği söylenmiştir. Ancak, iş dünyasının baskısı, bağımsız bakanları Ocak 1978'de Ecevit'e destek vermeye ikna etmede belirleyici faktör olabileceğinden dolayı öfkesinin önemli bir tedirginliği ele verebileceğini de eklenmiştir (CIA, 1979: 2).

Aynı raporda ülkedeki askeri durum da ele alınmıştır. Ordudaki ruh halinin, artan bir hayal kırıklığı olduğu söylenmiştir. Görevlilerin, daha sert tedbir talepleriyle Ecevit'e daha sert baskı yaptığı belirtilmiştir. Örneğin, Kürt bölgelerindeki durumun vahametini vurgulayarak altı bağımsız bakanın ultimatoomunu kışkırttıklarından söz edilmiştir. Daha sonra, askeri birlikler arasında iç güvenlik durumuyla ilgili "açık isyana" karşı koymak için sıkıyönetimi genişletmesini talep ederek doğrudan Ecevit'le karşı karşıya geldiklerine değinilmiştir. Orgeneral Necdet Urug'un parlamentoyu daha sert iç güvenlik yasaları çıkarmaya ve polisin yetkilerini genişletmeye çağırdığını belirtilmiştir. 1971 "muhtıra darbesinin" itici gücü olan emekli Orgeneral Muhsin Batur'un, liberal 1961 Anayasası'nın siyasi olmayan şahsiyetler tarafından hazırlanan yeni bir anayasa ile değiştirilmesini önerdiği de belirtilmiştir. Batur'un, yeni anayasanın vurgusunun bireyin haklarından çok devletin, hürriyetten çok düzenin üzerinde olması gerektiğini söylediği eklenmiştir. Aynı zamanda cumhurbaşkanı adayı olan Batur, açıklamasının kişisel bir görüş olduğunu belirttiğini ve başka bir "muhtıra" olmadığını vurguladığını söylenmiştir. Raporda CHP

konusuna da değinilmiştir. Ecevit'in yandaşları olan, sözde Üçüncü Dünya fraksiyonunu oluşturan sosyalist eğilimli profesyoneller ve entelektüellerin, sırasıyla Ali Topuz ve Deniz Baykal liderliğindeki merkezci ve sol fraksiyonlara karşı sayısal olarak biraz üstün göründükleri belirtilmiştir. Ancak merkezci ve solcuların, kabine ve parti mevkileri için verilen mücadelede güçlerini birleştirme niyetinde oldukları da eklenmiştir. Bu mücadeleler ve program tartışmalarının daha fazla kan dökülmesine neden olabileceği belirtilmiştir (CIA, 1979: 2).

Raporda *Ecevit'in Beklentileri ve Olası Halefleri* adlı bir bölüme de yer verilmiştir. Türkiye'nin görünümünün her cephede içler acısı olduğu belirtilmiştir. Kendi iç dinamiği tarafından yönlendirilen şiddetin hem kapsamı hem de yoğunluğunun daha fazla arttığı ve daha birçok önde gelen Türk'ü ve en azından bazı ABD'lileri kurbanları olarak talep ettikleri belirtilmiştir. Ücret-fiyat sarmalının sonunun görünmediği ve döviz eksikliği nedeniyle daha fazla maddi kıtlığın kapıda olmasından söz edilmiştir. Ecevit hükümetinin her an düşme tehlikesinde olduğu söylenmiştir. Aylarca bu durumun sürebileceğinden de bahsedilmiştir. Türkiye'deki çekişmenin, esas olarak, görece yakın zamanda ortaya çıkan bir solun ve sağcı bir tepkinin sonucu olduğuna değinilmiştir. Ordu'nun özünde muhafazakâr olduğu belirtilmiştir. Hükümetin, bu hafta potansiyel olarak bölücü CHP kongresinden sağ çıkabilirse, tüm olumsuzluklara rağmen, Ekim'de yapılacak senato seçimlerine kadar dayanabileceğine değinilmiştir. Hükümetin, Hükümetten ayrılanları geri dönmeye ikna edebilir veya muhalefetteki bazılarını, büyük olasılıkla eski koalisyon ortağı İslami yönelimli Ulusal Selamet Partisi'ni hükümete girmeye ikna edebilirse, hayatta kalma şansının artacağından söz edilmiştir. Ekim ayındaki seçimlerde partisinin en çok kaybeden olacağına dair her türlü belirtinin olduğu söylenmiştir. Büyük ihtimalle Ecevit hükümetinin düşeceği belirtilmiştir. Bu durumun ya Ekim seçimlerinden önce ya da sonra olabileceğinden söz edilmiştir. İş dünyası ve ordu gibi kilit grupların sabrının tükendiğinin açık olduğundan bahsedilmiştir. Bu tür grupların Ecevit'in partisinin sağ kanadı ve bağımsız bakanlar nezdinde de ciddi nüfuzları olduğunun da açık olmasına değinilmiştir. Ordunun da, iç güvenlik politikasında kendini öne sürmeye devam ederek, Ecevit'i yeniden sol kanadından daha fazla uzaklaştıracak adımlar atmaya zorlayabileceğinden söz edilmiştir. Muhalefet partilerinden hiçbirinin, kendilerine batan bir gemi gibi görünen bir gemiye binmeye hevesli görünmedikleri belirtilmiştir. Ekonomide ve asayişte çarpıcı bir iyileşmenin elbette Ecevit'in geleceğini iyileştirebileceği ancak ikisinin de olası

görünmediğinden bahsedilmiştir. Ecevit hükümetinin çökmesiyle, merkez sağ Adalet Partisi liderliğindeki ve Milli Selamet Partisi ile Neo-faşist Milli Hareket Partisi'nin de dâhil olduğu muhafazakâr üç partili koalisyonun yeniden canlanabileceğinden söz edilmiştir. Böyle bir grubun, görevdeki ilk dönemini karakterize eden aynı türden çekişme ve hareketsizlik yaşayacağına ihtimal verilmiştir. Böyle bir hükümetin Ecevit'inki kadar zayıf ve bölünmüş olabileceğinden söz edilmiştir. Son olarak, partilerin yeni bir ulusal seçim yapmayı kabul edebileceği söylenmiştir. Türk seçmeninin mevcut durumdan ve topallayan Ecevit hükümetine karşı daha az hoşgörülü olduğu belirtilmiştir (CIA, 1979: 3).

ABD raporları değerlendirildiğinde: Bu raporlarla ABD, Türkiye'nin genel bir çerçevesini yorumlamıştır. Raporda Türkiye'nin hem ekonomik hem siyasi hem toplumsal sorunları olduğuna değinilmiştir. Ülkenin ekonomik durumda zor olduğu belirtilmiş ve toplumsal şiddet nedeniyle de sıkıyönetimin ilan edilmesine değinilmiştir. Dönemin Başbakanı olan Ecevit'e de raporlarda yer verilmiştir. Ülke içindeki yaşadığı sıkıntılara değinilmiştir. Lider olarak muhalif kesimin eleştirilerinin odağı olduğu belirtilmiştir. ABD, Türkiye'nin güçsüz bir durumda olmasını istememekteydi. Batı ittifakı içinde güçsüz bir devletin olmasının Sovyet tehlikesine kapı açabileceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Türkiye ABD tarafından önemsenmiş ve ülkede yaşanan sorunlar hakkında raporlar hazırlanmıştır. Her ne kadar soğuk savaş yumuşasa da Sovyet tehlikesi ABD için devam etmekteydi. Türkiye Batı ittifakı içinde gelişmekte olan bir devlettir. Bu nedenle ABD, Türkiye'deki gelişmeleri incelemiş ve takip etmiştir.

3. BÖLÜM

3. 1974-1979 TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE KRİZLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1974-1979 Yılları arası Uluslararası Sistemin ve Türkiye'nin durumu

Soğuk savaşın gevşediği bu dönemde barış yönünde harekete geçildiği döneme girilmiştir. Bu dönemde bloklar gerginliği azaltma gayesinde olmuştur. Anlaşma ve işbirlikleri bu dönemde gerçekleşmiştir. 1970 yıllarında sıkı iki kutuplu sistem, gevşek çift kutuplu sisteme evrilir. 1962 Küba Füze krizi sonrası uluslararası sistemde “yumuşama” dönemine geçilir. Bu dönemde ABD ve SSCB arasında stratejik silahların sınırlandırılması üzerine görüşmeler yapılmıştır. 194-1979 dönemlerinde ABD 1950’lerdeki süper güç konumunda değildir. Gücünü büyük oranda yitirmiştir. Özellikle Vietnam savaşı ile büyük bir itibar kaybı yaşamıştır. Ekonomik olarak da 1971 yılında doların devalüe olması ve Bretton Woods sisteminin yıkılması gerçekleşir. Ayrıca ABD’ye rakip olarak Almanya ve Japonya ekonomik güçler olarak ortaya çıkmıştır. ABD iç politikasında da bazı sorunlar yaşamıştır. Başkan Nixon’ın ‘Watergate’ skandalı bunlardan biri olmuştur. 1979 yılında İran devrimi ve Sovyetlerin Afganistan’a girmesi gerçekleşir. Bu iki olay uluslararası sistemi tekrar gerginleştiren nedenlerden olmuştur (Oran, 2009: 658).

Yumuşama döneminde nükleer silahlara getirilen kısıtlamalar ile ilgili anlaşmaların yapılması sırasında gerginlikler yaşanmıştır. Bu dönemde Stratejik Silahların Sınırlandırılması görüşmeleri (SALT-I) ABD ve SSCB arasında gerçekleşmiştir. 1972-1976 döneminde ABD başkanı Ford’dur. Dışişleri bakanı ise Henry Kissinger olmuştur. Her ikisi de yumuşama dönemiyle paralel eylemlerde ve düşüncelerde olmuşlardır. Dışişleri bakanı Kissinger uluslararası görüşmelerinde barış söylemlerinde bulunmuştur. Barışın önemine vurgu yapmıştır (United Nations General Assembly, 1975: 55)

Gevşek çift kutuplu sistem ile bu dönemlerde devletler sıkı kutuplu sisteme göre daha rahat hareket edebilme imkânına kavuşmuştur. 1970’ler ile Sovyetler ve üçüncü dünya ülkeleri yükselişe geçer. Bu dönemde iki kutuplu sistemin gevşemesi ile bağlantısızlık hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareket bir denge oluşturma ve gerilimi azaltmaya çalışmıştır.

Fakat buna rağmen güçlü bir üçüncü blok haline gelememişlerdir. Büyük devletlere olan bağımlılıkları bunun ana nedenlerinden biri olmuştur (Oran, 2009: 659).

Yumuşama dönemini etkileyen gelişmelerden biri de Ortadoğu'daki olaylar olmuştur. İsrail'in bağımsız bir devlet olarak kurulması sorunları körüklemiştir. 1970'ler dünyasında büyük bir olay gerçekleşir: 1973 Petrol Krizi. ABD, İsrail'e askeri anlamda destek vermiş ve OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) bunun üzerine petrol ambargosu ilan etmiştir. Bu durum uluslararası bir ekonomik kriz oluşturmuştur (Oran, 2009: 658).

Türkiye'nin durumunu incelediğimizde önce bir devletin ideolojisinin dış politikaya etki edebilecek düzeyde olması unutulmamalıdır. Çünkü uzun vadede 'kurucu ideolojiler' dış politikaya hâkimdir. Kısa vadede ise o dönemki karar alıcıların ideolojileri dış politikayı etkileyebilir (Oğuzlu, 2015: 224). Türkiye'nin kurucu ideolojilerinden biri Batılılaşma olarak gösterilebilir (Oğuzlu, 2015: 243). Bu doğrultuda Türkiye Batı ile ilişkilerini dostane bir şekilde geliştirmeye çalışmıştır. Türk dış politikasına baktığımızda güvenlik kavramına değinmek gerekir. Çünkü güvenlik kültürü, Türkiye için önemli olmuştur. Cumhuriyetten itibaren dış politika tercihlerinde bu kültür etkili olmuştur (Oğuzlu, 2015: 223). Türk dış politikasında bir başka unsuru "Osmanlı mirası" olarak gösterebiliriz. Yöneticiler genellikle kendilerini bu imparatorluğun mirasçısı olarak görmüş ve küresel politikalara yön verme dürtüsünde olmuşlardır. Bu dürtü uluslararası sistemin yapısına göre değişiklik göstermiştir. Örnek vermek gerekirse, soğuk savaşın sert yaşandığı sıralarda bu dürtünün azaldığı görülmüştür (Oğuzlu, 2015: 228). Osmanlı'dan kalan başka bir miras ise 'devlet merkezli' bakış açısının güvenlikte etkili olmasıdır. Devlet, toplumun üstünde tutulmuştur. Devletin güvende olması ile toplumun güvende olacağı fikri benimsenmiştir (Oğuzlu, 2015: 231). Bir başka miras ise "Kuşatılma tehdidi" olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle yabancı uluslara karşı güvensizlik dürtüsü vardır (Oğuzlu, 2015:235). Örneğin; Ecevit, Kıbrıs meselesine "güvenlik" açısından yaklaşmıştır. Ada'da kurulacak Yunanistan'a bağlı bir devletin Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecek bir unsur olarak görmüştür. Bu doğrultuda hareket etmiştir. Yine Osmanlı'dan kalan politikalara yön verme dürtüsü ile Kıbrıs konusunda harekâta giriştiğini söylemek mümkündür.

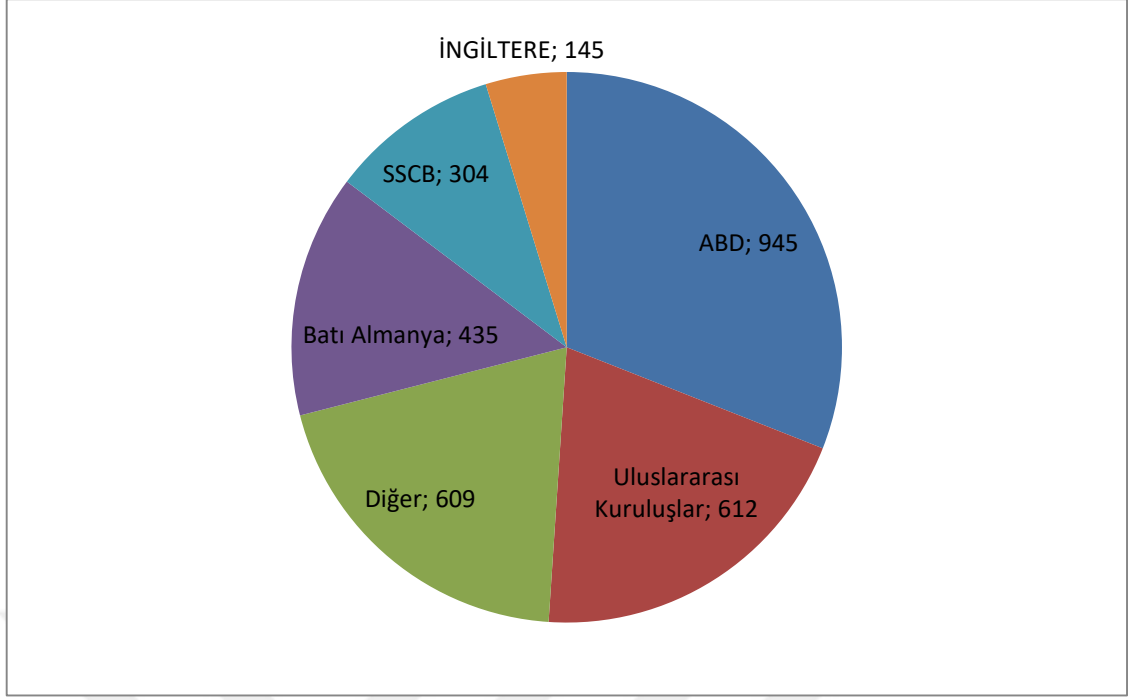
1974-1979 yıllarını incelemeyen önce olayları daha iyi değerlendirmek adına tarihi geri almak gerekir. 1960 darbesi sonrası gelen 1961 Anayasası, Türkiye için önemli bir olgu

olmuştur. Çünkü dış politika, kamuoyunda tartışmaya açık bir hale gelebilmiştir. Bu dönemde siyasiler, kamuoyunu etkileme doğrultusunda dış politika olaylarını kullanmışlardır. 1961 Anayasası önemli gelişmeleri beraberinde getirir. Siyasi alanda daha özgürlükçü bir alanın oluşmasını sağlamıştır. Sol fikirlerin bu dönem kamuoyunu etkilemeye başladığı görülür. Ekonomik açıdan ise 27 Mayıs ile devlet planlama teşkilatı kurulur. Böylece planlı ekonomiye geçilir. Fakat 1968 yılında ödemeler dengesi kötüleşir. 1969 seçimlerinden sonra ise Türkiye’de devalüasyon ortaya çıkar. Toplumsal olarak ise 1968 yılı ile öğrenci olayları başlar. Toplumda kaos büyür. Bu durum tüm ülkeyi etkiler. Birçok anarşik olay gerçekleşir. 1971 yılına gelindiğinde olaylar hız kazanır. Bu doğrultuda 12 Mart Muhtırası kaçınılmaz hale gelir. Yıl 1973’e geldiğinde seçimlerin galibi CHP olur. Mecliste çoğunluğu elde edemediği için MSP ile koalisyon kurar. Ecevit Başbakan, Erbakan ise Başbakan yardımcısı olarak göreve başlarlar. Ülkede durumlar kötü hale gelmiştir. Ekonomide krizler bulunmaktaydı. Siyasi alanda ise koalisyonda ‘af yasası’ konusu sorun olur. Af, 12 Mart’ta hüküm giymiş kişiler içindi. Bu durumu MSP hoş karşılamaz. 1970’lerde Türkiye siyasi alanda istikrarsız bir yapıya sahipti. Bu yıllarda hükümet bunalımları ortaya çıkmıştır. Siyasi alanda olduğu gibi ekonomik anlamda da ülkede sorunlar olmuştur. Genel olarak baktığımızda; 1973 petrol krizi, 1976 krizi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uygulanan ambargo ile Türkiye ekonomik anlamda ciddi sorunlar yaşar (Oran, 2009: 663).

ABD tarafından hazırlanan bir rapora göre 1971 yılında Türkiye’nin dış borcu:

Grafik 1: Türkiye’nin Dış Borcuna İlişkin Ayrıntılı Bilgi (31 Aralık 1971)

TÜRKİYE’NİN DIŞ BORCUNA İLİŞKİN AYRINTILI BİLGİ (31 ARALIK 1971) (MİLYON DOLAR)

Kaynak: (Report to the Congress B125085, 1974: 27)

Bu grafikten Türkiye'nin ekonomik durumunun ne kadar kötü durumda olduğunu görmekteyiz. Ayrıca ABD'ye olan aşırı bağımlılık gözükmektedir.

1973 yılında ise Türkiye'nin dış ticaret açığı 782 milyon dolar olmuştur. 1974 yılında petrol krizi nedeniyle bu sayı iki milyar dolara çıkar. Bu dönem sadece Türkiye açısından değil, uluslararası bir ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Bu nedenle yurt dışından gelen işçilerdeki dövizlerin azaldığı bir dönem olmuştur (Özata, 2016: 276). 1977 yılına gelindiğinde döviz yokluğu nedeniyle ekonomi büyük bir bunalım yaşar. 1978 yılında Türkiye ve IMF anlaşır. Bu şekilde ülkeye sıcak para girişi olur. Fakat bu durum üretimin azalmasını engelleyemez. Ayrıca enflasyon hız kazanır. IMF bu şartlar altında Türkiye'ye kredi verilmesinin mümkün olmadığını beyan etmiştir (Yalçın, 1978: 6).

Türkiye'nin ekonomik durumunu daha iyi anlamak için OECD'nin yayınladığı istatistiklere bakmak gerekir:

Tablo 6: Türkiye Ödemeler Dengesi 1972-1977

TÜRKİYE ÖDEMELER DENGESİ (MİLYON DOLAR)
--

YILLAR	1972	1973	1974	1975	1976	1977
TİCARET DENGESİ	-565	-605	-622	-637	-659	-675
(Negatif değer ticaret açığı olduğunu göstermektedir)						

Kaynak: (OECD, 1974: 13).

Tablodan da görüleceği üzere Türkiye 1972-1977 yılında ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle ticaret dengesi bu dönemlerde gerilemiştir. Türkiye ticaret açığı yaşamıştır.

Tablo 7: Türkiye’de büyüme ve enflasyon oranları (1967-1980)

YILLAR	BÜYÜME (%)	ENFLASYON (%)
1967	4.2	7.6
1968	6.7	3.2
1969	4.3	7.2
1970	4.4	6.7
1971	7.0	15.9
1972	9.2	18.0
1973	4.9	20.5
1974	3.3	29.9
1975	6.1	10.1
1976	9.0	15.6
1977	3.0	24.1
1978	1.2	52.6
1979	-0.5	63.9
1980	-2.8	107.2

Kaynak: (Kurtoğlu, 2015: 525).

Tablodan görüleceği üzere yıllar geçtikçe Türkiye’de ekonomik durum çok daha kötüye gitmiştir.

1978 yılında Ecevit hükümeti başlar. Ülke bu dönem, ekonomik olarak artık iflas noktasına gelmiştir. Ecevit bu nedenle çeşitli tedbirlere yönelir. Dış ticaret açığını kapatmaya çalışmıştır. IMF’nin tavsiyelerine uyulup Türk Lirası devalüe edilmiş ve kamu harcamaları kısılmıştır. Ecevit aldığı bu tedbirler, ekonominin yavaşlamasına ve işsizliğin artmasına neden olur. Petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle alınan bu tedbirlere rağmen dış ticaret açığı kapanamamıştır. Ecevit 1979’da IMF’nin talepleri doğrultusunda iç tasarruf tedbirlerini alır. Bu bağlamda ürünlere %86’ya varan zamlar gelir. Bu koşullarda 1980

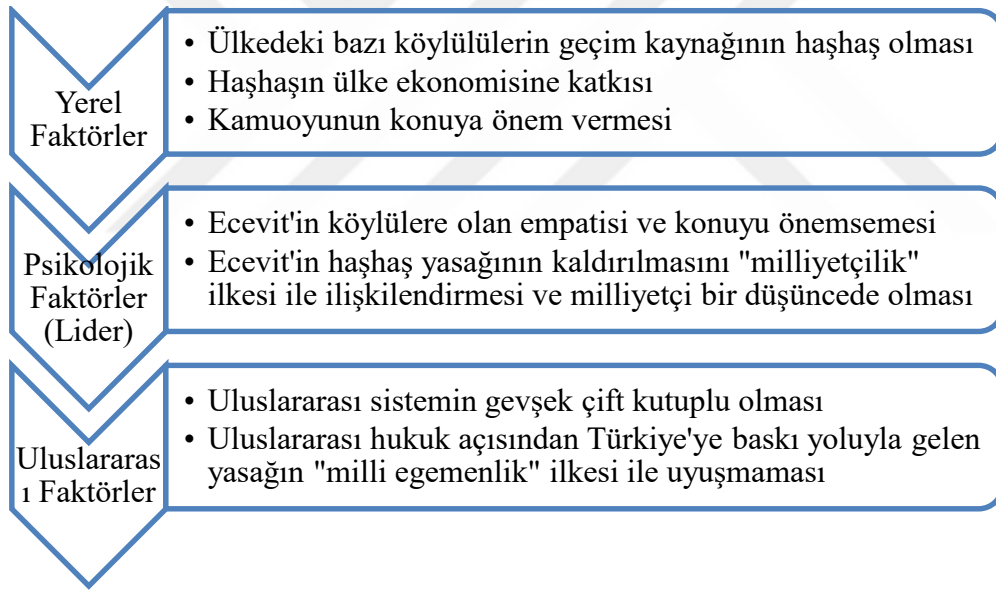
darbesi gerçekleşir. Siyasal ve ekonomik krizlerin yanında toplumsal krizler de yaşanmıştır. Ülkede iç anarşik gelişmeler meydana gelmiştir. Üniversite olayları yükselmiştir (Dolanbay, 2019: 852). Bu dönemde “Kahramanmaraş olayları” gibi korkunç toplumsal olaylar meydana gelmiştir. Bu olaydan sonra on üç ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir (*Milliyet*, 1978: 1-8-9-). Genel olarak baktığımızda Türkiye 1974-1979 yılları arasında istikrarsız bir yapıda olmuştur. Ülkede siyasal istikrarsızlık, toplumsal şiddet ve ekonomik krizler yaşanmıştır.

3.2. Afyon Krizi

3.2.1. Afyon Krizi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi

Krizi incelemeden önce bu krizi etkileyen faktörleri belirtmek gerekmektedir:

Şekil 2: Afyon Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler

Şekil 2’de görüldüğü üzere Afyon krizini etkileyen yerel, psikolojik ve uluslararası faktörler olmuştur. Yerel faktörlerden Türkiye’nin içinde bulunduğu koşullar krizi etkilemiştir. Afyonun ham maddesi olan haşhaş Türkiye için gerek ekonomik gerek sosyal çok önemli olmuştur. Bu krizde liderin düşünceleri yani psikolojik faktörler de önem taşımıştır. Liderin yani Ecevit’in konu hakkındaki düşünceleri doğrultusunda dış politika kararı alınmış ve uygulanmıştır. Krizde uluslararası faktörler de etkili olmuştur. Soğuk savaşın yumuşamış olması krizin sorunsuz halledilmesinde büyük rol oynamıştır. Kısacası krizi etkileyen faktörler birden fazladır. Bu faktörlerin hepsi kriz sürecine büyük etki etmiştir.

Afyon, haşhaştan üretilen bir maddedir. Haşhaş tarih boyunca önemli bir tarım ürünü olmuştur. Aynı zamanda tedavi amaçlı faaliyetlerde de kullanılabilen bir ürün olmuştur. Haşhaş antik çağdan itibaren tıbbi amaçlar için kullanılmıştır. Çeşitli ağrılar için haşhaş kullanılmıştır. Haşhaşın kötü kullanım şekli de mevcuttur. Haşhaştan üretilen afyon ile uyuşturucu üretilmekteydi. Haşhaş, 1970’li yıllarında Türkiye’de önemli bir üretim malzemesiydi. Tarihi olarak da haşhaş, Türkiye için önemli bir madde olmuştur. Tarih boyunca bu topraklarda üretilmiştir. Anadolu’da haşhaş ekimi önemli bir yer tutar. Türk köylüsü için önemli bir madde olmuştur. Çünkü birçok alanda kullanılmıştır. Afyon ise farklıdır. Haşhaştan, afyon elde edilebilmektedir. Bu afyon, uyuşturucu madde olarak kullanılabilmektedir. Osmanlı döneminde IV. Murat ile afyon kullanımı yasaklanmıştır. Fakat o dönemlerde ve ilerleyen dönemlerde afyon ticareti devam etmiştir. Bu ticarete Türkiye geçiş rotası veya ana kaynak olmuştur. Fakat Türk köylüsü bu işten afyon uyuşturucusu ticareti değil haşhaştan geçim kaynağı olarak kazanç sağlamaktaydı. Haşhaş, günlük yaşamlarında önemli bir yer tutmaktaydı. Türk köylüsü uyuşturucu ile uğraşmamaktaydı (Erhan, 1996: 28).

ABD için afyon yani uyuşturucu önemli bir sorun olmuştur. Bu konuda daha önce uluslararası girişimlerde bulunmuştur. Türkiye ve ABD arasındaki haşhaş ekme sorunu 1970’ler öncesinde de olmuştur. ABD, uluslararası arenada ilk kez 1909 yılında Afyon konferansı düzenler. Osmanlı bu konferansa katılmaz. Fakat Lozan ile Türkiye, Lahey Afyon Sözleşmesine taraf olmuştur (Erhan, 1996: 54). 1924 yılında Cenevre’de konferans yapılır. Fakat bu konferanstan sonuç alınamaz (Erhan, 1996: 55). Türkiye bu bölüme katılmamıştır. Yoğun baskılar nedeniyle ikinci bölüme katılır. 1925 yılında Cenevre Afyon Sözleşmesi kaleme alınır (Erhan, 1996: 57).

ABD’de “uyuşturucunun kaynağının Türkiye olduğu” görüşleri yükselir. 1970 yılında bazı raporlar hazırlanır. Buna göre uyuşturucunun %80’ini haşhaş ekimi yapan Türkiye’den gelmektedir. Başkan Nixon da bu görüşler doğrultusunda hareket eder (Sönmezoğlu, 2006: 234). Türk yetkililer bu görüşlerin doğru olmadığını dile getirseler de bu görüş ABD’de hâkim olmaya devam eder. Aralık 1969’da Paris Büro Şefi de ABD’ye giren eroinin %80’inin Türkiye’deki haşhaştan üretilen afyondan geldiğini belirtir (*Cumhuriyet*, 24.12.1969).

Tablo 8: ABD’de Uyuşturucu Bağlantılı Suç Miktarı (1958-1968)

	YILLAR VE MİKTARLAR					
Uyuşturucu Türü	1958	1960	1962	1964	1966	1968
Morfin	205	204	257	263	178	198
Eroin	62	68	175	324	899	2240
Kokain	25	52	112	211	443	564
Pentidin	117	98	3	128	131	120

Kaynak: (Altındal, 2004: 161).

Tablodan da görüleceği üzere yıllar içinde uyuşturucu toplumsal sorunların büyük bir kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle bu durum ABD açısından önem teşkil etmiştir. ABD bu nedenle haşhaş üreten Türkiye’ye baskılarda bulunmuş ve yasaklanması için uğraşmıştır.

Türkiye, ABD’nin haşhaş ekimi konusundaki baskılarına karşı bazı eylemlerde bulunmuştur. Türkiye, toprak mahsulleri yasasında değişiklik yapar. Bir yasa teklifi de hazırlar. Bu teklife göre komisyonlar kurulacak ve haşhaş üretimi kontrol altına alınacaktır. ABD bu tasarıyı olumlu karşılar. 1970 yılına gelindiğinde Türk Güvenlik Birimleri konu hakkında önemli çalışmalarda bulunur. Türkiye bu konudaki uluslararası yükümlülüklerini de yerine getirir. Fakat başka bir sorun ortaya çıkar. Türkiye, uyuşturucu geçiş rotası olarak

kullanılır. Afyon kaçakçılığı sorunu bu nedenle devam eder. ABD, haşhaş üretimi konusunda Türkiye'ye teklifler yapmıştır. Türkiye ve ABD arasında Afyon görüşmeleri 15 Kasım 1969'da başlar. Bu görüşmeden önce de ABD, Türkiye'ye bir teklifte bulunmuştur. Haşhaş üretiminin durdurulması karşılığında beş milyon dolar kredi teklif edilir. Bu teklif kabul edilmez. ABD Başkanı Nixon ve dönemin Türkiye başbakanı Demirel iletişimde olurlar. Nixon, afyon üretiminin durdurulmasını talep eder. Demirel, yasaklama yerine üretim ve dağıtım üzerinde çalışmalar yapılacağı hakkında güvence verir. Yani teklifi kabul etmez (Toman, 2019: 212).

1971 yılına gelindiğinde ABD tekrardan haşhaşın yasaklanması için teklif yapmıştır. Haşhaş üretiminin tamamen yasaklanması karşılığında Türkiye'ye üç milyon dolar verileceğini vaat etmiştir. Fakat bu teklifi Türkiye yine kabul etmemiştir. Nihat Erim hükümeti Türkiye'de göreve gelir ve işler değişmiştir. Erim 30 Nisan 1971'de mecliste konuşma yapmıştır. Burada afyonun ne kadar zehirli bir madde olduğundan söz etmiştir (Toman, 2019: 215). Erim hükümeti ile haşhaş ekimi yasağı getirilmiştir. Kararı ABD sevinçle karşılamıştır. Bu karar Türkiye'de ise tepkiye neden olmuştur. Bu karar ile ülkede yaklaşık 1,5 milyon insan mağdur olmuştur (Toman, 2019: 216). Orman Mühendisleri Odası, haşhaşın dağ köylerinde ekimi yapılanlar arasında %50 üzerinde paya sahip olduğunu belirtilmiştir. Bu nedenle kontrollü bir şekilde izin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (*Milliyet*, 22.03.1974: 11). Bu yasak halkın tepkisini çekmiştir. 1973 seçimlerinde bu durum en önemli konulardan biri haline gelir. AP genel başkanı Demirel, bu yasağa karşı olduğunu beyan eden siyasetçilerden biri olmuştur (*Milliyet*, 9.10.1973: 1). DP genel başkanı Ferruh Bozbeyli yaptığı mitingde yasağın kaldırılacağını vaat etmiştir. Cumhuriyetçi Güven Partisi genel başkanı Turhan Feyzioğlu da konu ile ilgili rahatsızlığını dile getiren siyasetçilerden biri olmuştur (*Milliyet*, 12.10.1973: 1-6). DP Konya Milletvekili Özer Ölçmen'e göre bu konu mecliste görüşülmesi gereken önemli bir olaydı (*Milliyet*, 29.04.1973: 11).

Tablo 9: BM Uyuşturucu Maddeler Bültenine Göre Afyon Üretimine Dünya Üretiminde Katkımız (%)

BM Uyuşturucu Maddeler Bültenine Göre Afyon üretimine Dünya Üretiminde Katkımız (%)	
Yıl	
1960	24,4

1961	13,7
1962	21,5
1963	24,5
1964	8,8
1965	10,3
1966	18,7
1967	15,8
1968	13,6
1969	9,6
1970	4,4
1971	9,6
1972	...

Kaynak: (Songar, 1974: 72).

Tablodan görüleceği gibi Türkiye'nin bu katkısı yıllar içinde düşüşe geçmiştir. Bunda ABD'nin baskısı rol oynamıştır. 1971 yılında getirilen yasak ile Türkiye afyon üretimine katkı sağlamamıştır.

1974 yılına gelindiğinde CHP-MSP koalisyonu göreve başlar (Erhan, 1996: 132). Ecevit, başbakanlık görevine gelir. Bu koalisyonun kurulmasında haşhaş sorunu da etkili olmuştur. İki parti de yasağın kaldırılmasını desteklemiştir (Polat, 2009: 34). Hükümet göreve başlar başlamaz yasağın kalkması konusunda kamuoyundan baskı gelir. Bu konuda iki parti de ortak çalışma yürütebilmiştir (Erhan, 1996: 134). ABD yeni hükümetin yasağı kaldırmasını istemez. Türkiye'ye ilişkilerinin bozulacağını bile belirtir. Ankara Büyükelçisi Ecevit ile görüşür. Başbakanı kararından vazgeçirmeye çalışır. ABD yardımların kesileceği konusunda da tehdit yapmıştır (Polat, 2009: 36). Tüm bunlara rağmen 1 Temmuz 1974 yılında yasak kaldırılır (Toman, 2019: 217). Haşhaş üretilmesine tekrar izin verilmiştir. Fakat bu karara göre ekim, sıkı bir denetimde olacaktı. Ayrıca ekimin yapılacağı alanlar da sınırlandırılmıştır (Erhan, 1996: 139).

Türkiye yasağı kaldırırken şu önlemleri almıştır:

“-Üreticinin ruhsat alması konusunda kontrolün sağlanacağı ve ruhsatın kontrol edilecektir.

-Ekili arazi kontrol edilecektir.

-Ekili bölgelerdeki köy ve kasabalara gidecek komitelerin kurulacaktır.
-Güvenceli depolama sistemi kurulacaktır.
-Afyon ekimini kontrol etmek için helikopter ve benzeri hava araçları kullanılacaktır.
-En ince ayrıntısına kadar toprak teftişten geçirilecektir.
-Kaçak kanunsuz üretim veya satışları durdurmak için gizli haber alma örgütleri kurulacaktır.

-Gayri yasal alışverişleri durdurmak için haber örgütlerinin özellikle hasat mevsiminde harekete geçecektir.

-Afyon satış ve ihracatı TMO'nun tekelinde olacaktır.

-Interpol ve diğer haber ajanslarıyla tam işbirliği yapılacaktır.

-Gayri yasal hareket edenlere ağır cezalar verilecektir.

-Türkiye'de bir afyon alkaloid fabrikası kurulacaktır.” (Dilmen, 1982: 25).

Bu önlemlere baktığımızda Türkiye uluslararası kamuoyunun ve ABD'nin tepkisini çekmek istememiş ve bu doğrultuda önlemler almaya çalışmıştır.

ABD'de yasağın kaldırılması kararından bir gün sonra Türkiye'ye yapılacak yardımların durdurulmasını isteyen bir karar alınmıştır (Erhan, 1996: 144). Yasağın kaldırılması Türkiye'de sevinçle karşılanmıştır. Özellikle kamuoyunda bu durum geniş yer tutmuştur. Ecevit, Afyon'u ziyaret etmiştir. Burada “kahrolsun ABD” pankartları açılmıştır (Milliyet, 16.07.1974: 3).

Afyon krizi devlet düzeyinde değerlendirildiğinde: Yasağın kaldırıldığı sırada hükümet, bir koalisyon hükümetiydi. Buna rağmen iki koalisyon ortağı da konu hakkında aynı kararda olmuşlardır. Bu doğrultuda hareket ederek herhangi bir anlaşmazlık yaşanmamış ve dış politika kararı alınabilmektedir. Normal şartlarda koalisyon hükümetlerinde anlaşmazlıklar yaşansa da bu konu halk için önemli olduğundan konu hakkında siyasiler birleşmiştir. Seçim öncesi de siyasi partiler bu konuda halka söz vermişti. Koalisyon ortakları olan CHP ve MSP partisi, bu konuyu milliyetçilik noktasında görmüştür. Her iki parti de yasağın getirilmesini milliyetçilik ile ters bir şekilde değerlendirmiştir. Halkın bu konudaki hassasiyetini anlamış ve ona göre davranmışlardır. Türkiye'nin, koalisyon hükümetine rağmen krize karşı birleşebildiğini görürüz. CHP'nin koalisyon ortağı Erbakan bu konuyla ilgili bir sorun çıkarmamıştır. Yani ortak görüşe sahip oldukları için Türkiye,

koalisyon hükümeti olmasına rağmen bu krizde dış politika kararını net verebilmiştir. Hükümet konu hakkında net bir duruş sergilemiş ve sorun çözülmüştür.

Kamuoyu bu süreçte, yasağın kaldırılmasını etkileyen faktörlerin başında gelmiştir. Türkiye hem tarihsel hem ekonomik hem toplumsal olarak afyonun hammaddesi olan haşhaştan beslenmekteydi. Nihat Erim hükümetiyle gelen yasak sonrası halk bu duruma büyük tepki göstermiştir. Çünkü haşhaş birçok çiftçinin geçim kaynağıydı. Haşhaş ekimi yasağı ile beraber geçimini bu yoldan sağlayan insanlar zora düşmüştü. Gazetelerde bu durum sıkça işlenmiştir. Medya aracılığıyla bu konuda halk, siyasilere yasağın kaldırılması konusunda taleplerde bulunmuştur. Bu kriz yaşanırken kamuoyu olayı yakından takip etmiştir. Bu durum gazetelere de yansımıştır. Halk yasağın hemen kalkmasını istemiştir. Yasak kalktığında bu durum sevinçle karşılanmıştır. Medya bu krizde büyük önemli rol oynamıştır. Toplumun dış olayları yakından takip etmesine ve etki etmesine olanak sağlamıştır. Kamuoyu baskısı ile krizin çözülmesi hızlanmıştır. Çünkü toplum bir an önce yasağın kalkmasını talep etmekteydi. Hükümet bu baskıyı hissetmekteydi. Bu nedenle dönemin hükümetinin ilk eylemlerinden biri haşhaş yasağını kaldırmak olmuştur. İktidara gelen CHP-MSP koalisyon hükümeti, toplumun istediğini gerçekleştirmiş ve yasağı kaldırmıştır. Yani toplumun bu süreçte siyasete büyük oranda etki ettiği ortadadır.

Afyonun hammaddesi olan haşhaş ülkedeki çoğu insan için geçim kaynağıydı. Haşhaş ülkeye aynı zamanda ekonomik anlamda da katkı sağlamaktaydı. Yasaklanması hem ekonomik hem toplumsal sorunlara yol açmıştır. Bu nedenle de yasağın kalkması istenmiştir. Bu toplumsal ve ekonomik durum ülkenin dış politika eylemini etkilemiştir. Kültür düzleminde de krizi incelersek, geçimini sağlayan köylüler için bu ürün bir yaşam kültürüydü. Bu bağlamda da önem taşımaktaydı. Afyon krizi ile toplum birleşmiştir. Toplumun bu konudaki kararlılığı, devlete de etki etmiştir. Özellikle bu durum geçimini, afyonun üretimi için kullanılan, haşhaşla sağlayan köylüler için büyük bir problem teşkil etmiştir. Birçok köylünün işsiz kalması nedeniyle zor duruma düşen insanlar bulunmaktaydı. Ekonomik olarak olaya bakarsak eğer Türkiye o dönemler ekonomik olarak iyi bir durumda değildi. Bir de haşhaşın yasaklanması ülke ekonomisine zarar vermişti. Yasağın kaldırılması üretim konusunda Türkiye'ye ekonomik olarak olumlu bir etki sağlayacaktı. Bu nedenle de yasağın kaldırılması ülke için önem taşımaktaydı. Kısacası bu krizde devletin kararını büyük ölçüde toplumun belirlemiş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

3.2.2. Afyon Krizinde Ecevit

CHP-MSP koalisyonu sırasında Başbakan Ecevit, gazetelere yasağın kaldırılması konusunda çözüm bulmaya kararlı olduklarını belirtir (*Cumhuriyet*, 17.03.1974:1). Ecevit mecliste hükümet programı sırasında da bu konuya değinmiştir. Bu konuda hükümetin kesin bir tavır sergilemesi gerektiğinden söz etmiştir. Bu yasağı bir hata olarak görür. Bu hatanın bedelini Türk köylüsünün ödediğini söyler (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1974: 370-389). 2 Temmuz 1974'teki meclis konuşmasında haşhaşın köylüler için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Ecevit haşhaşın köylüler için geçim yolu değil yaşam biçimi olduğunu söylemiştir. Haşhaştan kazanılan gayrimeşru kazançları köylülerin yapmadığını belirtir (Polat, 2009: 37). Ecevit yasağın kaldırılmasından sonraki meclis konuşmasında üretimin sınırlı bir şekilde olacağından söz eder. Ayrıca sıkı bir kontrol mekanizmasının kurulacağını da ekler. İnsanlığın uyuşturucu madde hakkında zarar görmemesini istediklerini de belirtir. Bu konuda Dünya'da kimsenin endişe duymamasını istediğini beyan eder. Ayrıca yetkili kuruluş ve dostların konu hakkındaki tavsiyelerine de açık olduklarını söylemiştir. Yasağın kaldırılmasını milli bir politikanın yerine getirilmesi olarak gördüğünden söz eder. Yasağın aniden gelmesi nedeniyle köylünün yaşadığı zorluklara değinir. Farklı ekim türlerine açık olduklarını ve bunun gelişmesi için çaba göstereceklerini belirtir. Ayrıca yasağın ilaç sanayisine olan etkisine de değinmiştir. Bu durum olumsuz bir etki olmuştur. Çünkü afyon sağlık alanında kullanılan bir madde olmuştur. Ecevit konuşmasında Türk köylüsüne güvendiğini söyler. Köylünün insanların sağlığını düşündüğünü ifade eder. Hükümetin bu konuda etkin bir kontrol ile hareket edeceğini de ekler (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1974: 346-349).

Yasağın kaldırılması sonrası ABD kongresi Türkiye'ye yapılacak yardımları kesen tasarıyı kabul eder. Ecevit bu kararın, Türk Dış Politikasını etkilemeyeceğini belirtir. Ecevit duygusallığa kapılmadan, ulusun yararına olan aynı dış politikayı uygulamaya devam edileceğini ekler (Polat, 2009: 43). Ecevit'e göre kendi haklarına sahip çıkmayan bir ulusa dünyadaki hiç kimse saygı göstermez. Ecevit, Türkiye'nin ne yetiştirip ne yetiştirmeyeceğine Türklerden başka kimsenin karışamayacağını söyler. Bu kararı ulusun kendi vermesi gerektiğinden söz eder (Polat, 2009: 43).

Afyon krizi birey düzeyinde değerlendirildiğinde: Ecevit'in babasının mesleği, köylüleri tanınmasına olanak sağlamıştır. Doktor olan babasıyla gezdiği köylerde, köy

insanlarını yakından görmüştür. Burada köylülerin sorunlarını gözlemlemiştir. Bu bağlamda Haşhaş ekimi konusunda geçimi bundan sağlayan köylülere çokça vurgu yapmıştır. Ecevit'in Afyon krizinde köylünün yanında duran bir lider profili çizdiğini söylemek mümkündür. Bu durum onun, halkla ilişkisini olumlu anlamda geliştirmiştir. Ayrıca kriz yaşanırken kesin bir tavır sergilemesi süreçte önemli bir durum olmuştur. Yani lider bu krizde büyük ve önemli bir rol oynamıştır.

Ecevit'in 1970'li yıllardaki düşünce yapısına baktığımızda, "ortanın solu" fikrini benimsediğini görürüz. Ecevit bunun hakkında kitap bile yazmıştır. Bu kitabında da detaylı bir şekilde ortanın solu düşüncesini açıklamıştır. Ortanın solundakilerin milliyetçi bir duruş sergilediğini belirtmiştir. Bu açıdan Ecevit'in fikir yapısında milliyetçi düşünceleri olduğunu söylemek mümkündür. Ecevit, Afyon krizini de bu açıdan değerlendirmiştir. Başka bir devletin, Türkiye'ye baskı yoluyla yasak getirtmesini doğru bulmamış ve milliyetçilik ilkesi ile bağdaştıramamıştır. Yasağı kaldırırken de bu doğrultuda söylemlerde bulunmuştur. Ona göre bir devlet kendi kararları kendi vermeli ve verdiği kararlarında milletini düşünmeliydi. Bu düşüncesiyle paralel bir şekilde Başbakan olduğunda ABD'nin isteği ile getirilmiş ve köylüleri zor durumda bırakmış olan yasağı kaldırmıştır. Ecevit'in bu kriz yaşanırken yasağı kaldırmasında duygusal sebepleri de olduğunu görebiliriz. Bu meselede köylünün bu kötü durumdan kurtulmasını istemiştir. Bu bağlamda hareket etmiştir. Kısacası Ecevit, bu meselede milliyetçi ve halkçı bir siyasetçi görüntüsü çizmiştir. Ecevit, konuşmalarında ve yazılarında milliyetçi bir görüşe sahip olduğunu göstermiştir. Haşhaşa getirilen yasağın yanlış olduğunu düşünmüştür. Bu doğrultuda iktidara geldiğinde yasağın kaldırılması konusunda hareket etmiştir. Yani Afyon krizinde milliyetçi ve halkçı fikirleri, kararına etki eden faktörlerden biri olmuştur.

Ecevit, yasağın kaldırılmasını ulusal bir mesele olarak görmüştür. ABD'nin tehditlerine rağmen yasağı kaldırma cesaretinde olmuştur. Bu durum halkla bütünleşmesini sağlamış ve iyi bir lider imajı çizebilmiştir. Konu hakkında net bir duruş sergilemiştir. Ecevit, yasağın kaldırılmasını ayrıca milli bir politikanın yerine getirilmesi olarak görmüştür. Aynı zamanda Ecevit dış politikada bağımsız dış politika oluşturulması gerektiğini savunan bir lider olmuştur. Bu doğrultuda yasağın kaldırılmasını istemiştir.

Ecevit, yasağı kaldırırken uzlaşmacı bir tavır sergilemiş ve uyuşturucu konusuna şiddetle karşı çıkmıştır. Bu bağlamda konuyu barışçıl tavırlarla çözmeye gayretinde olmuştur. ABD'nin uyuşturucu konusundaki hassasiyeti bu tavrının önemli nedenlerinden biri olmuştur. Ecevit, haşhaş üretimi yapılırken yetkili kuruluşların tavsiyelerini dinleyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca haşhaş üretiminin sıkı bir kontrol mekanizması ile yapılacağını ifade etmiştir. Burada Ecevit'in uzlaşmacı bir tavır sergilemek istediği ortadadır.

Atatürk döneminden başlayarak Türkiye'de siyasi liderler büyük güç sahibi olabilmıştır. Türk siyasetinde lider önemli bir rol oynamaktadır. Liderler partilere şekil verirler. İktidar olduklarında kontrolleri daha da artar. Ecevit de iktidar olduğunda yaşanan krizlerde büyük bir güç sahibi olmuş ve öyle hareket etmiştir.

ABD yasağın kaldırılmaması için Ecevit'e baskı yapsa da, Ecevit'i kararından vazgeçirememiştir. Buradan Ecevit'in cesur yapısının etkisini görmekteyiz. Fakat aynı zamanda yasak kaldırılırken kontrollü bir şekilde kaldırılacağı güvencesini de vermiştir. Ecevit bu krizde hem kararlı hem de uzlaşmacı bir davranış sergilemiştir. Ecevit'in söylemleri ve eylemleri paralel doğrultuda ilerlemiştir. Halka söz verdiği gibi haşhaş ekimi yasağını kaldırmış ve köylüleri bu sıkıntıdan kurtarmıştır. Ecevit, yasağın kalkmasıyla ABD'nin yardımları kesmesi üzerine kararının değişmeyeceğini belirtmiştir. Ecevit ulusun yararına dış politika geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ecevit, Türkiye'nin kendi haklarına sahip çıkması gerektiğini söylemiştir. Türkiye'nin ne yetiştirip ne yetiştirmeyeceğine ancak Türkiye'nin karar vereceğini belirtmiştir. Ecevit burada bir ülkenin egemenlik haklarına vurgu yapmıştır. Egemenlik ilkesi doğrultusunda ülkede bir karar alınacaksa Türkiye'nin kendi karar alması gerektiğini düşünmüştür. Başka bir devletin baskısını kabul etmemiştir.

Ecevit'in bireysel özellikleri krize etki eden faktörlerden olmuştur. Halk tarafından "Karaoğlan" olarak anılan Ecevit, dürüst ve mert biri olarak görülmekteydi. Ecevit'in 1970'li dönemlerdeki söylemlerine bakıldığında "korkusuz, cesur ve dürüst" bir kişilik olduğunu görebilmekteyiz. Bu kişisel özellikleri de kriz anında hareket ederken eylemlerine etki etmiştir.

Cesur kişiliği ile ABD faktörüne rağmen yasağın kaldırılmasını sağlamıştır. Bu kriz sürecinde ABD'nin onayını beklememiştir. Soğuk savaşın yumuşadığı ama yine de devam ettiği 1970'li yıllardaki bu süreçte, Ecevit cesur kişiliği ile hareket etmiştir. Ayrıca seçim döneminde halka verdiği sözünü tutmuş ve birçok köylüyü mağdur eden bu yasağı kaldırmıştır. Bu durum onun halkın gözünde daha da yükselmesini sağlamıştır.

Ecevit kişisel olarak cesur olmasının yanı sıra aynı zamanda akliselim ve sakin bir insandı. Bu nedenle yasağı kaldırırken kontrollü bir şekilde kaldırılmasını ve uyuşturucu konusunda sorun çıkmaması için tedbirli olduğunu görmekteyiz. Bu konuda uluslararası kuruluşları ve ABD'yi rahatlatarak açıklamalar yapmış ve uyuşturucu konusuna şiddetle karşı olduğunu belirtmiştir. Bu durum krizin çok fazla şiddetlenmesini önlemiştir. Ecevit aynı zamanda kriz sırasında zor durumda kalan köylülerin durumunu da gerekçe olarak göstermiş ve eylemlerini mantıklı sebeplere dayandırmıştır.

Bu krizde Ecevit, Hermann ve diğerlerinin yapmış olduğu Tablo 1'deki çalışmaya göre Karizmatik ve Yönetici/Yönlendirici Lider profili çizmiştir. Karizmatik lider olarak amaçlarını gerçekleştirmek üzere politika üretmiştir. Bu krizde Ecevit, önüne çıkan engellere rağmen politikasını gerçekleştirmeye çalışmış ve başarılı olmuştur. ABD'nin tehditlerine karşı gelmiş ve amacı doğrultusunda yasağın kaldırılmasını sağlamıştır. Yasağın kaldırılması onun için çok önemli olmuştur. Bu amaç doğrultusunda eylemde bulunmuştur. Karizmatik bir lider olarak hedefinden ayrılmamıştır. Hedefini gerçekleştirmeye odaklı olmuştur. Ecevit'in kişisel özelliklerinden cesur kişiliği bu profili ile paralel olmuştur. Ecevit cesur bir kişilik olarak hedeflerini gerçekleştirmek için çabalamıştır.

Aynı zamanda Yönetici/Yönlendirici lider olarak norm ve kurallara uygun hareket ederek, politikaları kendi düşünceleriyle uyumlu şekilde yönlendirmeye odaklanmıştır. Bir devletin kendi iç egemenlik hakkını kullanarak getirilen bir yasağı kaldırması norm ve kurallara uygun bir hareket olmuştur. Ecevit bu doğrultuda norm ve kurallara uygun hareket etmiştir. Bu lider profili onun mantıklı ve akliselim kişiliği ile paralel olmuştur. Ecevit, söylemlerinde her zaman kurallara uygun hareket edilmesi gerektiğini savunmuştur. Kısacası bu krizde Ecevit'in belirtilen nedenlerden dolayı başarılı bir dış politika yürütebildiğini söylemek mümkündür.

3.2.3. ABD'nin Gözünden Afyon Krizi

1960'lı yıllarda ABD'de uyuşturucu kullanımı hızla yayılır. Bu bağlamda haşhaş ekimi sorunu gündeme gelir. 1969 yılında ABD'de başkan seçiminin kazananını Nixon olur. Nixon uyuşturucuya savaş açmıştır. Uyuşturucu bir numaralı halk düşmanı olarak ilan edilmiştir (Toman, 2019: 210).

ABD Büyükelçisi William Handley 1969 yılında ABD yönetimine haşhaş konusu hakkında mesaj gönderir. Bu mesajda şu konulara değinmiştir: ABD'ye giren uyuşturucunun %80'inin Türkiye'den geldiğini, Türk yönetimine bildirdiğini belirtmiştir (Keefer, 2005:2). Türk yönetiminin elinden geleni yapmış olduğunu kendisine bildirdiğini ifade etmiştir. Türk yönetiminin uyuşturucu konusunda önlemler aldığını kendisine bildirdiğini eklemiştir (Keefer, 2005:3).

ABD, haşhaş konusunda Türkiye'ye sürekli bir baskı yapmıştır. 1970 yılında ABD'de Türkiye'ye ambargo seçeneği gündeme gelmiştir. Fakat Libya'da iktidarı ele geçiren Kaddafi nedeniyle Türkiye kaybedilmek istenmemiştir. Bu nedenle ambargo uygulanmamıştır (Toman,2019: 214). Özellikle Henry Kissinger Türkiye'ye karşı yapılan baskıyı yumuşatma arayışında olmuştur. Türkiye'ye uygulanması düşünülen ambargo kararını engellemeye çalışmıştır (Toman, 2019: 198). Ayrıca Nixon'ın Türkiye'ye karşı sert söylemlerini yumuşatması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur (Toman, 2019: 210).

ABD'de 1970 yılında *Türkiye'nin 1970 yılı afyon ürününü toplama kabiliyeti ve isteği* adlı bir rapor hazırlanmıştır. Son yıllarda haşhaş üretiminin azaldığı belirtilmiştir. Bu durumun Türklerin işlerini kolaylaştırdığı söylenmiştir. Hükümetin tüm mahsulü toplayacağından da söz edilmiştir. Haşhaşın yasadışı pazar kanallarına girmesine değinilmiştir. Batı'ya doğru Avrupa ve Kuzey ABD'ye doğru gittiğinden bahsedilmiştir. Türkiye'de ruhsatlı üretim 1967'de 156 metrik tondan 115 tona düştüğüne değinilmiştir (CIA, 1970: 1). İran pazarının kaçak afyonla beslendiği söylenmiştir (CIA, 1970: 2). 1970 Ürününü Toplama Programı bölümünde Mevcut afyon için acil arka plan toplama programının 1967 tarihli sözlü anlaşmaya dayandığı belirtilir. Sayın Demirel ile Büyükelçi Hart arasında, Türkiye'nin üç veya dört yıllık bir süre içinde afyon üretimini aşamalı olarak sonlandırılacağı konusunda sözlü anlaşmaya varıldığından bahsedilir. Afyon üreten yerlerin sayısındaki yıllık düşüşlerin bu sözlü anlayışı takip ettiği belirtilir. Hart-Demirel

anlaşmasının ardından ABD-Türkiye arasında Tarımsal Kalkınma ve Kontrol Kredisi Anlaşmasının imzalandığını söylenmiştir. Bu konuda yardımcı olacak programların başlatıldığı da eklenir. Haşhaş konusunda 1970'i doğrudan destekleyen başarılar bölümünde ürün toplama çabaları sıralanmıştır. Demirel'in bizzat bu çabayı başlattığı belirtilmiştir. 2 Haziran'da il valilerinin göreve başladığına değinilmiştir. İçişleri Bakanlığı aracılığıyla yapılan yazışmalarla Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapılacağından söz edilmiştir. Haşhaş konusunda yasadışı yollara sapmayı önlemek için adımların atılacağından bahsedilmiştir. Bu konuda İrtibat ve işbirliğinin geliştirilmiş olduğu söylenir (CIA, 1970: 4). Demirel'in şimdiye kadar aldığı önlemlere değinilir. Sorumlu bakanların da onu doğrudan desteklediğini belirtir (CIA, 1970: 6). Türk köylüsünün genel olarak dürüst ve yasalara saygılı olduğu belirtilmiştir. İki yüz elli deneyimli memurun özel eğitim aldığı ve yasa dışı üretimi bastırmak için faaliyet gösterdiklerinden söz edilir (CIA, 1970: 7). Söz konusu raporda ABD ve Türkiye arasındaki afyon konusundaki gelişmeler ele alınmıştır. Türkiye'nin uzlaşmacı tavrı raporda işlenmiştir. ABD bu konuyu oldukça önemseydiği için Türkiye'yi bu konuda yakından takip etmiştir.

1971 yılında afyon konusu hakkında rapor hazırlanır. Bu raporda Fransız-Türk bağlantısıyla Türkiye'den Fransa'ya afyon taşınması konusu işlenmiştir. Afyon ve morfinin bazı, daha sıkı uluslararası narkotik kontrollerine ve hızlandırılmış gümrük uygulamalarına rağmen Türkiye'den Batı Avrupa'ya istikrarlı bir akış içinde hareket ettiğinden söz edilmiştir. Fransız eroin kaçakçılarının, 1960 yılında olduğu gibi yaklaşık olarak aynı fiyatlarla yeterli miktarda ham narkotik malzemesi almaya devam ettiği belirtilmiştir. Morfin üssünün doğrudan Türkiye ile Fransa veya Batı Almanya arasında kaçakçılığı en yaygın kaçakçılık modeli haline geldiği söylenmiştir. Batı Dünyası'ndaki en büyük eroin bağımlısı nüfusun ABD'de bulunduğunu ancak ne eroin için hammadde ne de işleme merkezlerinin orada bulunmadığından söz edilir. ABD'de bulunan eroinin çoğu, büyük ABD narkotik sendikaları tarafından dağıtılmadan önce, büyük ölçüde Türk ve Fransız bağlantıları tarafından kontrol edilen uluslararası bir narkotik boru hattından geçtiği iddia edilir. ABD'ye giren eroinin çoğu için hammadde, Türkiye'nin haşhaş tarlalarından kaynaklandığı iddia edilmiştir. Afyonun, Türk çiftçilerinden, genellikle konsantre morfin baz tozu formuna dönüştüren afyon kaçakçıları tarafından satın alındığına değinilmiştir. Afyon veya morfinin baz daha sonra hammadde tedarikçileri ile Fransız ithalatçıları ve işleyicileri arasında merkezi bağlantı görevi gören Türk morfin baz ihracatçılarına yeniden satıldığı eklenmiştir.

Fransa'ya giren afyon ve morfin bazının çoğu Türkiye'den geldiğini, bu malzemelerin bir kısmının da Yugoslavya'dan da ithal edildiği belirtilmiştir. Uzak Doğu'dan az miktarda afyon ve morfin bazının da ithal edildiği bildirilmiştir. Afyon ve morfin tabanının Fransa'ya kaçırıldıktan sonra, eroin formuna dönüştürüldüğü bilgisi verilir. Eroinin daha sonra ABD'ye kaçırıldığı ve burada bağımlıya satılmadan önce seyreltilip, dağıtılıp ve tekrar seyreltildiği söylenmiştir. Son yıllarda Türkiye'de ne kadar afyon üretildiğini tam olarak belirlemenin bir yolunun olmadığına değinilir. Türk afyon üretiminin %35 ila %60'ının muhtemelen geçmişte yasadışı pazara girdiğinden söz edilir. Türk afyonu için yasadışı pazarların Fransa ve İran olduğu belirtilmiştir. Yasadışı afyon akışına ilişkin rakamların mevcut olmadığının fakat Fransa'da Türk afyonu için neredeyse sürekli bir talep olduğunun ve Türk tedarikçiler tarafından bu talebi karşılamak için sürekli bir çaba sarf edildiği belirtilmiştir. Yıllar geçtikçe, bu tedarik aparatının, yıl boyunca trafik hacmini artırmak için daha iyi organize edildiği bildirilir. Örnek olarak, Türkiye'nin iç kesimlerinde faaliyet gösteren büyük bir afyon kaçakçısının, yılda 25 metrik tona kadar yasadışı afyon taşıdığı, büyük bir Fransız morfin baz ithalatçısının ise yılda üç ton morfin baz ithal etmesi verilmiştir. Sürekli sipariş ve teslimat döngüsüne ek olarak, afyon ve morfin bazının ek tedariklerinin, Batı Almanya ve Türkiye'de bulunan depolama depolarında yarım ton ila iki ton arasında stoklandığının bildirildiği belirtilmiştir. Türkiye'nin iç kesimlerinde satın alınan yasadışı ham afyonun ortalama fiyatı, 1960'ta kilogram başına ortalama 28 dolardan 1971'de yaklaşık 22 dolara düşerek yaklaşık %20 oranında düştüğü belirtilir. Türkiye'de satın alınan bir kilogram morfin bazının maliyetinin, 1960 yılında ortalama 500 dolar iken, sonradan yaklaşık 340 dolara %30 oranında azaldığından söz edilir. Bu fiyat düşüşlerinin nedenleri açık olmasa da, en azından kısmen daha büyük ölçekli insan ticareti ve daha iyi örgütlenmeden kaynaklanıyor olabileceğine değinilmiştir. Fransız kaçakçıların artık doğrudan Türkiye'den satın alınan ve teslim edilen her kilogram morfin tabanı için ortalama 800 dolar ödediği belirtilir. Bunun, 1960 yılında ödenen fiyattan sadece %15 daha yüksek olduğu bildirilir. Bu artışın, daha sıkı uluslararası narkotik kontrollerinin getirdiği daha yüksek kurye ücretleri ve nakliye maliyetlerinden kaynaklanıyor olabileceğine ihtimal verilmiştir. Batı Almanya'daki bir aracı aracılığıyla satın alınan morfin tabanı genellikle doğrudan Türkiye'den satın alındığından en az% 50 daha pahalıya mal olacağı belirtilmiştir (CIA, 1971: 9).

1971'in başlarında, yaklaşık 90.000 Türk çiftçisinin, Türkiye'nin batısında bu tür bir yetiştiriciliğe izin verilen yedi ilde haşhaş yetiştirdiği belirtilir. Haşhaşın genellikle, ihtiyaç duyulan emek miktarı nedeniyle, topraklarının yaklaşık yarım dönümünü haşhaş ekimine adayan küçük çiftçiler tarafından yetiştirildiğinden söz edilmiştir. Afyon haşhaşının dört ilde yaklaşık 15.000 hektarlık tarım arazisinde yetiştirildiğine değinilmiştir. Kesi ve toplama işleminin her kilogram afyon için yaklaşık 72 çalışma saati gerektirdiği bildirildiğini söylenmiştir. Türkiye'de iyi bir haşhaş tarlasının, hektar başına yaklaşık 15 kilogram ham afyon verdiği belirtilir. Bir Türk çiftçisinin, çalışmaları için hükümete satılan her kilogram afyon için 9 ila 11 dolar arasında para aldığından bahsedilir. Bununla birlikte, afyonunu bir kaçakçıya satmayı seçerse, bu miktarın yaklaşık iki katını alabileceğinden söz edilir. Türk afyonunun morfin içeriği yaklaşık %14'ünün dünyadaki en yükseklerden biri olduğu ve bu nedenle Türk afyonu Fransız eroin kaçakçıları tarafından tercih edildiği bildirilmiştir. Bir kilogram morfin bazının elde edilmesi için yaklaşık 10 kilogram ham afyon işlenebileceği belirtilir. Yetenekli narkotik kimyagerlerinin, sırayla, bir kilogram morfin bazını bir kilogram katkısız eroine dönüştürebileceğinden söz edilir (CIA, 1971: 10).

Raporda bu tür işlemlerin son yıllarda daha az yaygın hale geldiği söylenmiştir. Lübnanlı kaçakçıların şimdi Türkiye'deki morfin üssü tedariklerini alma eğiliminde olduğunu ve böylece Suriyeli aracılara ortadan kaldırdığı belirtilmiştir. Lübnanlı kaçakçıların ya uyuşturucuları doğrudan Türkiye'den Fransa'ya kaçırıyor ya da Fransa'ya gönderilmek üzere Lübnan'a geri getirdiği bilgisi verilir. İkinci işlem türünün, Almanya'da ikamet eden bir Türk, Orta Doğulu veya Alman aracıya doğrudan uyuşturucu satışını içerdiği söylenmiştir. Böylece aracının, kendi yasadışı uyuşturucu sistemini kurması ve Fransa'da kendi bağlantılarını bulması gereken bağımsız bir kaçakçı haline geldiği belirtilir. Bu tür bir işlemde iki ayrı insan ticareti grubu yer aldığından, Fransa'daki uyuşturucu teslimatının nihai maliyeti, doğrudan Türk-Fransız işlemine göre % 50 ila % 300 daha yüksek olabileceği ihtimali verilir. Almanya dışında faaliyet gösteren aracılara ek olarak, İtalya dışında faaliyet gösteren aracılardan da bazen işin içinde olduğu belirtilir. Bu İtalyan kaçakçıların ya bir Fransız grubunun ajanı olarak ya da bağımsız uyuşturucu ithalatçıları olarak hareket edebileceğinden bahsedilir. Bağımsız uyuşturucu kaçakçılığının, genel bir açıklamaya tabi tutulamayacak kadar çeşitli olduğuna değinilir. (CIA, 1971: 14). Türkiye'den Fransa'ya uyuşturucu kaçakçılığı modelinin, son 15 yılı kapsayan üç örtüşen aşamaya ayrılabilceği söylenmiştir. İlk aşamada, 1950'lerden 1960'ların başlarına kadar,

ham afyonun genellikle Lübnan üzerinden Fransa'ya gönderildiği belirtilir. Bu dönemde Fransa'ya kaçırılan tüm afyonların dörtte üçünün Beyrut'tan geçtiğine inanıldığı bildirilir. Afyon kaçakçılığına ek olarak, uyuşturucu kaçakçılarının Suriye'de dönüştürülen sınırlı miktarda morfin üssünü de ele aldıklarına değinilir. Lübnan üzerinden kaçırılmayan afyonun neredeyse tamamının, denizci kuryeleri kullanılarak doğrudan Türkiye'den Fransa'ya gönderildiği belirtilir (CIA, 1971: 15).

Raporda 1960'ların ortalarına gelindiğinde, morfin tabanının, Fransız eroin kaçakçılarına gönderilen başlıca hammadde olarak afyonun yerini almaya başladığı belirtilir. Bu dönemde Suriye'nin, Türk afyonu için başlıca morfin baz dönüşüm merkezi olarak ortaya çıktığı söylenir. Bu dönemde artan ürün talebi ve daha sıkı uluslararası kontrollerin getirdiği bir diğer değişikliğin ise Türkiye'den Fransa'ya doğrudan uyuşturucu kaçakçılığının artması olduğu belirtilir. Türk kaçakçılarının denizci kuryelere daha az güvenmeye başladıkları ve yasadışı kargoları gizlemek için arabalarda, kamyonlarda ve otobüslerde özel olarak inşa edilmiş bölmeleri kullanarak karadan uyuşturucu kaçakçılığı yapmaya başladıkları belirtilmiştir. Üçüncü temel kaçakçılık aşamasının 1960'ların ortalarında veya sonlarında başladığı ve devam ettiği söylenir. Bu dönemde, Suriye'nin morfin baz dönüşüm merkezi olarak kullanımının büyük ölçüde azaldığı ve Türk kaçakçılarının hem afyon hem de morfin baz üretimi üzerinde pratik olarak bir tekel sağladığından söz edilir. 1967 savaşının ardından Suriye'de artan iç güvenlik önlemlerinin, Suriye'nin azalan rolü üzerinde etkili olmuş olabileceğine değinilmiştir. Bu nedenle, Suriyeli ve Lübnanlı kaçakçıların öneminin son birkaç yılda çarpıcı bir şekilde azaldığından bahsedilmiştir. Mevcut kanıtların, kara yoluyla kaçakçılığın artık afyon ve morfin üssünü Türkiye'den Batı Avrupa'ya kaçırmanın en yaygın yolu haline geldiğini gösterdiği bildirilir. 30 Haziran 1971'de Türk hükümetinin, afyon üretim alanlarını yedi yetkili ilden 1972'de dört vilayete indireceğini açıkladığı bildirilir. Hükümetin ayrıca 1972 hasadının ardından tüm afyon üretimini yasakladığı belirtilmiştir. Türkiye'de yetkili haşhaş ekimi ve afyon üretiminin ortadan kaldırılmasının başarılı bir şekilde izlenmesi ile Fransız eroin işlemcileri için yakın, ucuz ve bol miktarda tedarik kaynağına son verileceği belirtilir. Türkiye'de afyon üretiminin kademeli olarak ortadan kaldırılmasının bilinmesi üzerine Fransız kaçakçıların ve finansörlerinin 1970 yılında mümkün olduğunca fazla afyon ve morfin tabanı satın almak ve stoklamak için plan yapmaya başlamasına neden olduğu belirtilmiştir. Bu planların hala uygulanmakta olduğunun ve büyük olasılıkla afyon Türkiye'de mevcut olduğu sürece

uygulanmaya devam edeceği bildirildiği söylenmiştir (CIA, 1971: 37). Raporda Türkiye'nin, ABD'ye giren uyuşturucu konusunda bir rota olduğu işlenmiştir. Bu açıdan Türkiye değerlendirilmiştir. Erim hükümeti ile haşhaş ekimine yasak gelir. ABD bu durumu memnuniyetle karşılar. ABD Başkanı, ABD basınında Erim'e övgüler yağdırır. Bu durum ABD Temsilciler meclisinde de hoş karşılanır. ABD basınında bu olay, geniş yer tutar (*Milliyet*, 10.07.1971: 3).

ABD raporlarını değerlendirdiğimizde ABD'nin afyon yani uyuşturucu konusuna büyük önem verdiği görülmektedir. ABD, ülkeye giren uyuşturucudan Türkiye'yi sorumlu tutmuş ve bu doğrultuda veri çalışmaları yapılmıştır. Bu nedenle ABD, afyonun hammaddesi olan haşhaşın Türkiye'de üretilmemesi için politikalar üretmiş ve CIA raporları hazırlanmıştır. Afyon konusunda Türkiye'yi haşhaşa yasak getirmesi için ikna etmeye çalışmıştır. ABD bu nedenle Afyon krizi sırasında her zaman yasak getirilmesi taraftarı olmuştur. Politikasını bu şekilde oluşturmuştur. Türkiye'nin haşhaş konusundaki durumu önemsenmemiş ve sadece ABD çıkarları düşünülmüştür. Soğuk savaşın yumuşamasına rağmen ABD'nin bu konuda Türkiye'ye baskı yaptığı görülmektedir. Türkiye, Ecevit ile beraber ABD baskısına karşı gelebilmiş ve kendi ulusal çıkarlarını korumuştur. Böylece ABD, Afyon krizinde istediğini elde edememiştir. Yasağın kaldırılması ile ABD, Türkiye'yi tehdit etmiş ve ABD çıkarlarını koruma politikasını devam ettirmiştir. ABD, bu krizde geri adım atmamıştır. Fakat aynı şekilde Türkiye de kararından geri adım atmamış ve yasağı kaldırmıştır. ABD'de yasağın kaldırılması ile ambargo konusu gündeme gelmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen Türkiye, Ecevit liderliğinde kendi ulusal çıkarlarını korumuştur.

CHP-MSP koalisyonu döneminde yasak kaldırılır. ABD kamuoyundan bu konuda sert tepkiler gelir. ABD'li bir gazete yazarına göre ABD, Türkiye'deki haşhaş tarlalarını bombalamalıdır (*Tercüman*, 1974: 7). Haşhaş ekimi serbest bırakılınca Türk-ABD ilişkilerinde gergin bir döneme girilir. ABD kongresinin her iki kanadı da Türkiye'nin BM çerçevesinde “protesto” edilmesini öngören bir karar alır. Fakat ABD başkanı kongrenin kararlarını yerine getirmez. ABD, Türkiye'ye gönderilecek 20 milyon doların gönderilmeyeceğini açıklar. Fakat Türkiye yapılan askeri ve ekonomik yardım kesilmesinin söz konusu olmadığını da belirtir. ABD başkanı Nixon'ın özel temsilcisi Moynihan, Türkiye daimi temsilcisine mesaj iletmiştir. Bu mesajda ikili ilişkilerin haşhaş ekimiyle

ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bu durum tehditkâr bir hava yaratmış ve ortamı iyice germiştir. 16 Temmuz'da ABD kongresi yeni bir karar tasarısıyla Türkiye yapılan tüm yardımın durdurulmasını görüşmeye başlar. 16 Temmuz 1974'te dış yardım yasasında bir değişiklik yapmıştır. Temsilciler Meclisi Türkiye gönderilecek yardımlar askıya alındı. Ayrıca ABD ihracat ve ithalat Bankası'nın Türk Hükümetine sigorta ve kredi vermesini 1 Ocak 1975 itibari ile geçerli olarak durdurur (Polat, 2009: 43). Türkiye yasağı kaldırdıktan sonra çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemler BM'de olumlu karşılanmıştır. BM yetkilileri bu durumdan duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Bu konu ABD basınına da yansımıştır (*The New York Times*, 1974: 9). 15 Şubat 1974 tarihinde Ulusal Güvenlik Konseyi Personeli Henry Applebaum, dışişleri bakanı Henry Kissinger'a memorandum iletir. Burada Türkiye'deki afyon sorununa değinir. Bunun için önlemlerin alınması gerektiğinden söz eder (Hook, 15.02.1974; 658). 21 Ağustos 1974 tarihinde Kissinger, ABD başkanı Ford'a bir rapor hazırlar. Bu raporda Türkiye'nin yasağı kaldırdığı konusunu işler. Başkana Türkiye'nin yasağı kaldırma kararına karşı izleyebilecekleri yolları sunar. Burada Türkiye'de bulunan askeri üslerin öneminden bahseder. Bu nedenle Türkiye'ye ılımlı yaklaşılması gerektiğini önermiştir (Hook, 21.08.1974; 679)

Afyon krizi sistem düzeyinde değerlendirildiğinde: ABD, 1970'li yıllarda uyuşturucunun kaynağını Türkiye olarak görmekteydi. Bu nedenle de afyonun ham maddesi olan Haşhaşın üretiminin Türkiye'de durdurulması için çeşitli teklifler yapmıştır. ABD tarafından bu konu hakkında raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlarda uyuşturucunun kaynağı Türkiye olarak gösterilmiştir. ABD kamuoyunda da bu durum aynı şekilde değerlendirilmiştir. Haşhaş yasağı Türkiye'de uygulandığı zaman ABD durumu sevinçle karşılamış fakat yasak kaldırıldığında bu durumdan hoşnut olmamıştır. Türkiye'nin yasağı kontrollü bir şekilde kaldırması ve denetleneceğini belirtmiş olması ABD'nin sert tepki vermemesine neden olarak gösterilebilir. Türkiye'nin konu hakkında net tavrı da bu nedenlerden biri olarak görülebilir. ABD, bu konuyu oldukça önemsemiştir. ABD'de uyuşturucu o dönemde halk düşmanı olarak görülmekteydi. Hatta bu nedenle Türkiye'nin yasağı kaldırma hamlesi ile ABD'de “ambargo” konusu gündeme gelmiştir. Fakat ambargo uygulanmamıştır. Burada ABD'nin ve Türkiye'nin konu hakkında karşı karşıya geldiğini görmekteyiz. ABD'li devlet adamı Henry Kissinger'ın da rolü bu krizde önemlidir. Kissinger, Türkiye'ye sert yaklaşılmasını gerektiğini savunanlardan olmuştur. ABD Başkanına da bu doğrultuda tavsiyeler vermiştir.

ABD yasağın kaldırılmasından memnun kalmasa da, bir devletin kendi iç egemenlik kararına karşı bir tepkide bulunmamıştır. ABD baskısı ile haşhaş yasağı getirilerek, Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine gölge düşürülmüştür. Bu durum uluslararası hukuk açısından bir devletin egemenliğine karışılması durumuydu. Nihat Erim hükümeti ABD'nin uluslararası hukuka uygun olmayan bu baskısına boyun eğmiş ve bağımsız bir devlete yakışmayarak başka bir devletin dayattığı kararı ülkede uygulamıştır.

Uluslararası hukuk düzleminde sorun incelendiğinde Türkiye'nin "Milli yetki" hakkıyla kendi iç politikasında karar vererek daha önceden başka bir devletin baskısıyla getirtmiş olduğu yasağı kaldırdığını görürüz. Türkiye'de halk ve siyasi liderler bu yasağı iç işlerine karışma olarak görmekteydi. Bu bağlamda da yasağın kaldırılmasının gerekliliğine inanmaktaydılar. Bu konuda Türkiye, uluslararası hukuka uygun bir şekilde hareket etmiş ve bir bağımsız devlet olarak prestijini korumaya çalışmıştır. Uluslararası hukuk düzleminde Türkiye, kendi iç egemenlik haklarından doğan yetkileriyle karar vermiş ve haşhaş ekimi yasağını kaldırmıştır. Türkiye krizi uluslararası hukuka uygun bir biçimde çözmüştür.

İki devlet net bir fikir ayrılığına sahip olmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllardaki ilişkiden farklı bir boyuta geçilmiştir. Türkiye, ABD'yi bu konuda karşısına almış ve yasağı kaldırmıştır. Daha önce "Johnson mektubu" ile ilişkilerde gerilim yaşansa da bu kriz daha sert cereyan etmiştir. ABD tarafından ambargo konusu gündeme gelmiştir. İkili ilişkilerde güzel giden süreç bu krizle büyük bir sarsıntı yaşamıştır.

1974 yılında Haşhaş yasağı kaldırıldığı sırada uluslararası sistem, gevşek çift kutuplu sistem haline gelmişti. ABD, soğuk savaşın ilk dönemlerine göre güç olarak gerilemişti. Bu durum yasağın kaldırılmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur. Dünya, II. Dünya Savaşından sonraki sıkı bir sisteme sahip değildi. Soğuk savaş yumuşama sürecine girmiş bulunmaktaydı. Bu bağlamda Türkiye'nin ABD'ye rağmen yasağı kaldırma kararı alabilmesi kolaylaşmıştır. Kısacası uluslararası sistem yapısının Türkiye'nin dış politika eylemlerine etki etmiş olduğunu söylemek mümkündür. Soğuk savaşın gevşediği bu dönemde Türkiye, ABD'ye karşı çıkabilmiştir. ABD, Afyon krizine sadece kendi açısından bakmış ve Türkiye'nin çıkarlarını düşünmemiştir.

Krizi çalışmanın alt problem cümleleri açısından değerlendirdiğimizde:

Tablo 10: Afyon Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri

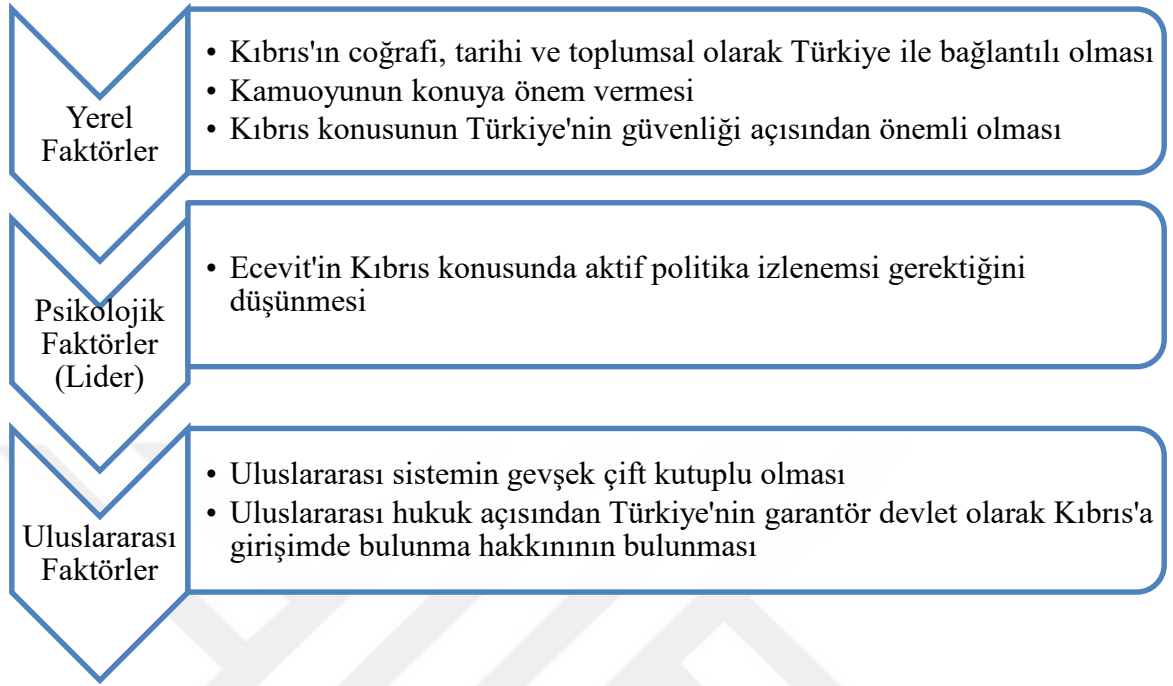
AFYON KRİZİ	
Alt Problem Cümleleri	Cevaplar
-Türkiye’de kamuoyunun yani toplumun dış politika kararına etkisi olmuş mudur?	-Afyon krizinde Kamuoyu/Toplum dış politika kararına etki etmiştir. -Gazete yani medya aracılığıyla halk konuyu yakından takip etmiştir. -Halk yasağın kalkması için siyasilere baskı yapmıştır.
-Koalisyon ile yönetilen Türkiye’de karar alınırken pürüzler çıkmış mıdır? Yani koalisyonda kararlara karşı çıkan olmuş mudur?	-Afyon krizinde koalisyon hükümetinde karar sırasında pürüz çıkmamıştır. -CHP-MSP koalisyonun da iki parti de yasağa karşı olmuştur.
- Liderin yani Ecevit’in kişiliği dış politika kararlarına etkisi olmuş mudur?	-Ecevit’in kişiliği Afyon krizinde dış politika kararlarına etki etmiştir. -Cesur yapısı ile ABD’ye karşı gelebilmiştir.
-Liderin yani Ecevit’in düşünceleri kararlarına etki etmiş midir?	-Afyon krizinde Ecevit’in düşünceleri kararlarına etki etmiştir. -Ecevit, milliyetçi bir insandı. Bunu yazmış olduğu ortanın solu kitabında belirtmiştir. Yasağın kaldırılmasını milliyetçilik ilkesi ile ilişkilendirmiştir.
-Türkiye, uluslararası hukuk kurallarına uymuş mudur?	-Afyon krizinde Türkiye uluslararası hukuk kurallarına uymuştur. -Kendi iç egemenlik hakkıyla bir başka devletin kendisine dayattığı yasağı kaldırmıştır.
-Uluslararası sistemin yapısı Türkiye’nin eylemlerine etki etmiş midir?	-Afyon krizinde Uluslararası sistemin yapısı Türkiye’nin kararına etki etmiştir. -Gevşek çift kutuplu sistemin getirdiği yumuşamayla Türkiye, ABD’ye karşı gelebilmiştir.

3.3. Kıbrıs Krizi

3.3.1. Kıbrıs Barış Harekâtı

Krizi incelemenden önce bu krizi etkileyen faktörleri belirtmek gerekmektedir:

Şekil 3: Kıbrıs Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler

Şekil 3’de görüldüğü üzere Kıbrıs krizini etkileyen yerel, psikolojik ve uluslararası faktörler olmuştur. Türkiye’nin Kıbrıs ile tarihi ve sosyal bağının olması yerel faktörlerden biri olmuştur. Türkiye’nin coğrafi konumu da önemli olmuştur. Çünkü Kıbrıs krizi Türkiye için güvenlik sorunu da olmuştur. Bu durum Türkiye’nin Kıbrıs konusunda aktif olmasını zorunlu kılmış ve krizin sebeplerinden biri olmuştur. Liderin düşüncesi açısından da Ecevit’in Kıbrıs konusuna yakından ilgi duyması önemli olmuştur. Psikolojik faktör olarak liderin bu konuya çok fazla önem vermesi krizi başlatan önemli sebeplerden biri haline gelmiştir. Uluslararası faktör açısından ise yine uluslararası sistemin yumuşamış olması bir önceki kriz gibi bunda da etki sağlayan önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca meselenin uluslararası hukuk açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Garanti antlaşmasının öngördüğü madde üzerinden Türkiye Kıbrıs harekâtını gerçekleştirmiştir. Bu durum Türkiye'nin temel gerekçelerinden biri de olmuştur.

Kıbrıs, tarih sahnesi boyunca; persler, mısırlılar gibi büyük uygarlıkların imparatorlukların hâkimiyetinde kalmıştır. Coğrafi konumu nedeniyle de önemini devletler açısından korumuştur. Kıbrıs jeostratejik açıdan önemi olan bir adadır. Türkiye açısından konumu önemlidir. Kıbrıs Türkiye'nin Akdeniz sahillerinin güvenliği açısından önem taşımaktadır. Kıbrıs eğer Yunanistan tarafından ele geçirilirse Yunanistan'a birçok konuda üstünlük ve fayda sağlayacaktır. Bu durum Türkiye'nin aleyhine olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin Kıbrıs'ı kaybetmek gibi bir durumu olursa, Türkiye açısından kötü sonuçların doğma ihtimali yüksektir. Kıbrıs, Yunanlılar için de büyük önem taşımaktadır. Megali İdea fikri için vazgeçilmez bir unsurdur. 28 Kasım 1967'de geçici Kıbrıs Türk yönetimi kurulur. Bu yönetim ile iki toplum arasındaki ayrılık net olarak ortaya çıkar. Yönetimin yürütme kurulu başkanı Fazıl Küçük ve başkan yardımcısı da Rauf Denktaş olacaktır. 21 Nisan 1967'de Yunanistan'da askeri cunta yönetime gelir. Yönetimin başa gelmesinden iki ay sonra, Kıbrıs'ta Rum temsilciler meclisi Enosis kararını getirir. Bu gelişme Kıbrıs sorunun ısınmasına neden olur. 1967 Kıbrıs krizi patlak verir. Saldırıları üzerine MGK toplanır. Burada Demirel'i hükümeti Makarios'a ve Yunanistan'a verdiği notalarla askeri tehdidi öne sürer. Notalara cevap olumlu bir şekilde gelir. Saldırıları durur. Temmuz 1974'teki harekâta etken bazı siyasi koşullar olmuştur. Krize giden süreçte Makarios ada içerisinde siyasi konumunu güçlendirmeye çalışıp uluslararası arenada nüfus aramaya peşindeydi. Kıbrıs'ta Temmuz 1974'te EOKA tarafından bir hükümet darbesi düzenlenir. EOKA'yı, Yunan askeri rejiminin Kıbrıs'taki uzantıları olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Türkiye önce BM ve NATO çerçevesinde uluslararası girişimlerde bulunmuştur. Girişimlerin sonuçsuz kalmasıyla hükümetin kararıyla beraber, 7 Ağustos ile savaş uçakları uçuş yaparlar. Bu uçuşlar ihtar uçuşudur. Fakat uçuşlar yine de çatışmayı sona erdirmeye konusunda başarılı olamamıştır. 8-9 Ağustos ile Türk savaş uçakları bombalamaya başlar. Türkiye, Rum milli muhafız kuvvetleri Birliği'nin mevzilerini bombalar. Böylece Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik ilk müdahalesi gerçekleşir. Bombardıman sonrası hem ABD hem SSCB durumun sonlanmasını ister. Paralel doğrultuda BM güvenlik konseyi 193 sayılı kararını yayınlamış ve tarafları ateşkese çağırmıştır. Makarios ablukayı kaldıracağını ilan eder. Böylece Türkiye de ateşkes çağrısını kabul etmiştir. Eğer Türkiye adaya müdahalede bulunmasaydı darbe rejimi Enosis ilanda bulunacaktı. Fakat bu hayal gerçekleştirilememiştir. Cenevre bildirisi ile iki taraf ateşkes imzalar. Fakat Yunanistan tarafı adaya silah ve asker göndermeye devam eder. Ayrıca işgal edilen Türk bölgeleri de boşaltılmaz. On binlerce Türk'ün tutsak tutulması da sürdürülür. Ateşkese rağmen uygulanan şiddet ve katliamlar devam etmekteydi. Ayrıca

ikinci Cenevre konferansı da sonuçsuz bir şekilde dağılınca, 14 Ağustos 1974'te ikinci harekâta girişilmiştir (Polat, 2009: 86). 13 Şubat 1975'te ise Kıbrıs Türk federe devleti kurulur (*Cumhuriyet*, 1975: 1).

Görsel 1: Türk Kuvvetlerinin birinci harekât sonrası Kıbrıs'ta kontrol altına aldığı alan

Kaynak: (*Milliyet*, 25.07.1974: 10).

Görsel 2: Türk Kuvvetlerinin ikinci harekât sonrası Kıbrıs'ta kontrol altına aldığı alan

Kaynak: (*Milliyet*, 18.08.1974: 10).

1960-1980 yılları arasında dış politikada çok yönlülüğe geçilmiştir. Ayrıca kamuoyu, ordu ve siyasal partiler gibi aktörler de etkili hale gelmiştir. Harekâtın devam ettiği sürede 21 Temmuz 1974 günü Turan Güneş dışişleri Bakanı, ABD temsilcisi Joseph Sisco ile bir toplantı yapar. Sisco ateşkes teklifi eder. Fakat güneş Kıbrıs Türkleri için garanti olmadığı için bu teklifi reddeder. Güneş, Rum milli muhafız kuvvetlerinin Türk köylerinden gittiği zaman ve Türk askerlerine ateş açmayı durdukları zaman ateşkes ilan edeceklerini belirtir (Polat, 2009: 118).

1974 Kıbrıs krizi sırasında ülkede medya, özellikle de gazeteler konuyu ele almıştır. Halk olayları yakından takip etme fırsatı bulmuştur. Kıbrıs sorunu Türkiye için uluslararası anlaşmalarla Türk Kıbrıslıların kazandıkları haklarının korunması meselesidir (Bulunç, 2004: 170). Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle birlikte 1970'lerin ortalarına doğru kamuoyunun dış politikaya olan ilgisi artmıştır. Türk basınında Kıbrıs krizindeki çıkartma sevinçle karşılanmış ve desteklenmiştir. Türk basını Kıbrıs krizinde önemli rol oynamıştır. Basın sayesinde Kıbrıs meselesi kamuoyunda yakından takip edilmeye başlanmıştır. Kıbrıs ile ilgilenmek adeta bir akım haline gelmiştir. Partiler bu konuyla ilgili birbirleriyle yarışır duruma gelmişlerdir. TBMM 23 Temmuz'da toplanır ve Ecevit burada konuşma yapar. Türkiye'nin Harekâtla beraber uluslararası alanda kararlı bir devlet olduğunu ispatladığını söylemiştir (Polat, 2009: 77). Jeostratejik politika düzleminde Türkiye, Kıbrıs'a iki kesimli bir federasyon gözüyle bakmıştır. BM müzakerelerinde bu doğrultuda söylemlerde ve hareketlerde bulunmuştur (Oğultürk ve Şahin, 2020: 397).

Kıbrıs krizi devlet düzeyinde değerlendirildiğinde: Kıbrıs krizinde koalisyon hükümeti afyon konusunda olduğu gibi burada da aynı kararda olabilmıştır. Bu bağlamda karar alınırken yine bir pürüz ortaya çıkmamıştır. Koalisyon ortağı olan CHP ve MSP konuyu Afyon krizinde olduğu gibi aynı açıdan yorumlamıştır. Askeri harekâtı her iki parti de istemiştir. Bu nedenle harekât sırasında ülkede herhangi bir siyasi kriz çıkmamıştır. Bu durum harekâtın başarılı olmasını sağlayan unsurlardan olmuştur. Koalisyon ortağı olan MSP, haşhaş krizi gibi bu krizde de Ecevit liderliğindeki CHP ile konu hakkında aynı görüşte olmuş ve krizde karar alınırken sorun çıkmamıştır. İki parti de Kıbrıs konusunda aktif hareket edilmesini desteklemiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle Kıbrıs konusunda Türkiye "güvenlik" kaygısı taşımıştır. Bu nedenle de Kıbrıs konusunda aktif bir dış politika izleme gereği duymuştur. Kıbrıs'a hem "insanlık" açısından hem de "ulusal

güvenlik” çerçevesinde yaklaşmıştır. Güvenlik, Türk Dış Politikası için daima önemli bir mesele olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs konusu bu açıdan Türkiye açısından önemli olmuştur. Jeopolitik düzlemde Türkiye için Kıbrıs önemlidir. Çünkü Kıbrıs coğrafi olarak Türkiye ile yakın bir ülkedir. Bu coğrafi yakınlığı sebebiyle orada kurulacak Yunanistan’a bağlı bir ülke, Türkiye’yi güvenlik açısından tehdit edebilirdi. Bu sorunu Türkiye coğrafi açıdan güvenlik sorunu olarak görmüştür. Türk Dış Politikasında “Güvenlik” önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Bu nedenle Türkiye konuyu yakından takip etmiş ve olayların içinde rol oynamaya çalışmıştır. Türkiye konuya bu ciddiyetle yaklaşmıştır. Durumun çözülmesi Türkiye için önem teşkil etmiştir.

Kıbrıs tarihi olarak Türkiye için önemli bir ülke olmuştur. Ayrıca Kıbrıs’ta bulunan Türkler nedeniyle Türkiye kendini olay içinde aktif olarak görmek istemiştir. Kısacası Kıbrıs hem tarihi hem toplumsal anlamda Türkiye için önemli olmuştur. Bu nedenle halk ve hükümet Kıbrıs konusunu çok önemsemiştir. Afyon krizi gibi bu sorunda da toplum önemli rol oynamıştır. Çünkü Kıbrıs tarihi ve orda bulunan soydaşlarından dolayı Türkiye için açıdan önemli olmuştur. Türkiye ve Kıbrıs arasında aynı zamanda tarihi bir bağ da bulunmaktaydı. Kültürel ve tarihi olarak Kıbrıs, Türkiye için önemli bir devlet olmuştur. Yaşanan Kıbrıs’taki Türk saldırılarına karşı, Türkiye’de halk ‘tek yürek’ olabilmıştır. Bu durum gazetelere de yansımıştır. Kamuoyunda konu ilgiyle takip edilmiştir. Toplum, Kıbrıs’ta yaşanan saldırılar karşısında büyük üzüntü duymuştur. Halk, Kıbrıs’a yardım edilmesi gerektiği inancında olmuştur. Afyon krizi gibi bu krizde de Kamuoyunun, dış politika eylemlerine etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Kamuoyu kriz sırasında olayları yakından takip etmiş ve Kıbrıs Barış harekâtını desteklemiştir. Özellikle gazetelerde Kıbrıs konusu sıkça işlenmiştir. Halk olayları medya aracılığıyla yakından takip etmiştir. Ülkede insanlar Kıbrıs’ta aktif olunmasını siyasilerden beklemiştir. Toplumun bu baskısı siyasete etki etmiştir. Özellikle birinci harekât sonrası toplumu arkasına alan hükümet ikinci harekâtı da gerçekleştirmiştir. Türkiye harekâtı gerçekleştirdiği sırada ekonomik, askeri ve teknolojik olarak pek parlak bir durumda değildi. Buna rağmen askeri harekât gerçekleştirilmiştir. Bu durum ülkeyi zora soksa da halk yine de harekâtı canı gönülden desteklemiştir. Kısacası bu konuda da toplum, devleti etkilemiş ve kararlarında rol oynamıştır.

3.3.2. Kıbrıs Krizinde Ecevit

Ecevit henüz bu olaylar yaşanmamışken 1956'da Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir. Türkiye'nin bu konuda statükoyu muhafaza sloganını eleştirmiştir. Ecevit, ABD'nin bile Kıbrıs konusuna dair bir siyaseti varken Türkiye'nin bir Siyaseti olmamasını eleştirmiştir (Ecevit, 1956: 3). Bülent Ecevit 1957 yılında yani Demokrat Parti iktidar döneminde, Kıbrıs hakkındaki fikirlerinde İngiltere'ye vurgu yapmıştır. Ecevit, İngiltere'nin kendisini adada huzur ve istikrarı sağlayacak unsur olarak göstermesine değinmiştir. Ecevit'e göre bir gün İngiltere, Orta Doğu ve Akdeniz'den gidecektir. Fakat Türkiye ile Yunanistan ise komşu olarak kalmaya devam edeceklerdir.

Ayrıca Türkiye'nin daha küçük bir komşu devleti için başka bir devletin arabulucu olması ile ilişki kurmaya çalışmasını da doğru bulmaz (Ecevit, 1957: 3) Ecevit, Johnson Mektubu ile bu duruma oldukça içerlenen bir yazı hazırlamıştır. Mektuplar adlı bu yazısında, Johnson mektubu ile beraber Türk dış politikasının tekrar değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu fırsatın kaçırılmaması gerektiği üzerinde durur. Ona göre ABD kendisini ilgilendirmeyen bir konuda bile Türkiye'nin kendisinden izin almasını isteyen bir devlet konumunda kendini görmektedir. Mektup batı ittifak sistemi içinde ABD'yi çok fazla güç tanımanın tehlikelerini ortaya sermiştir. Ayrıca ABD'nin Türkiye'ye yapmış olduğu askeri yardımlar neticesinde Türkiye üzerinde silahlı kuvvetler hakkında söz sahibi olabileceğini kanısına varmıştır. Ecevit'e göre, Johnson mektubu son olarak NATO'ya bel bağlamanın çokta güvenilir olmadığını gözler önüne sermiştir (Ecevit, 1966: 8-9).

Yıl 1974'e geldiğinde başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs konusunda aynı hataların tekrar edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs konusuna karışmamasıyla olayların daha da vahim boyuta geldiğini belirtmiştir. Ecevit'in, Türkiye'nin tekrar aynı hata hatayı tekrarlamayacağını ABD'ye bildirdiğini görürüz. Başbakan Bülent Ecevit Kıbrıs'ta yaşanan darbeyi bağımsız Kıbrıs devletini yıkmayı amaçlayan, yapılan anlaşmaları yok sayan bir olay olarak değerlendirmiştir (Aksu ve Çolak, 2019: 38). Ecevit vermiş olduğu bir röportajda Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin ardından Milli Güvenlik Kurulu toplantısı yapıldığını söylemiştir. Ecevit, burada askeri harekâtın uygun olacağı konusunda karara varıldığını belirtmiştir (Ecevit, 2019: 0:50-1:09 dk.).

Türkiye uluslararası hukuktan doğan haklarını kullanıp 1974'te Kıbrıs askeri harekâtını düzenler. Türkiye'nin bu harekâta girişmesinin temel sebebi EOKA temsilcilerinden biri olan Nikos Sampson'un darbe yapıp Kıbrıs Hellen Cumhuriyeti'ni ilan etmesidir. Ecevit bu gelişmeyle Yunanistan'ın Ege'de olduğu gibi Akdeniz'de de Türkiye'yi rahat nefes aldırmmamak için böyle hareketlere giriştiğini söyler. Ecevit Kıbrıs konusunda Ankara radyosunda yaptığı açıklamada Kıbrıs'a savaş için değil barış için gittiklerini belirtmiştir. Bu barışın sadece Türklere değil Rumlara da getireceğini belirtilmiştir (*Hürriyet*, 1974: 1). Başbakan Ecevit Kıbrıs konusunda hareketle beraber artık kimsenin Kıbrıslı Türk'ün hakkına dokunamayacağını söyler (*Milliyet*, 1974: 1).

Başbakan Ecevit ikinci Barış Harekâtı sonrası gazetecilerin sorularını cevaplamıştır. Burada ikinci barış harekâtını siyasi ve askeri hedeflerinin cevabını vermiştir. Harekâtın adayı amacının adayı işgal etmek olmadığını söyler. Amaç Kıbrıs Devleti'nin bütünlüğünü korumaktır. Aynı zamanda amacın güvenlikleri Türkiye bağlı olan Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak ve acılarına son vermek olduğunu söylemiştir (Polat, 2009: 89). Ecevit ikinci harekâtın başlaması ile ABD elçisi ile görüşür. Çözümün iki otonom idareden kurulu bir Kıbrıs devleti ile olacağını söylemiştir. ABD gibi Türkiye'nin de sorunu müzakereler yoluyla halledilmesini düşündüğünü belirtmiştir. Fakat konferans masasında sonuç alamayınca başka türlü hareket etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Fakat yine de müzakere yoluyla sorunu çözme düşüncesi değişmiş değildir. Yani kısacası ABD'ye savaşçı değil yine müzakere yoluyla bir süreç ilerletmek istediklerini belirtmiştir Ecevit (Polat, 2009: 120-121).

1974 Kıbrıs krizinde Bülent Ecevit'in büyük bir etkisi bulunmaktadır. Ecevit kriz sırasında nihai karar verici olmuştur. Bu kriz sırasında ve sonrasında “siyasi sorumluluğunu” terk etmemiştir. Krizin başarılı yönetilmesinde kararlı ve ölçülü yaklaşım sergilemesi büyük oranda etkili olmuştur. İngiliz Financial Times gazetesinde Ecevit için “alçakgönüllü ama aynı zamanda sert” başlığı atılmıştır (*Milliyet*, 1974: 6). Bülent Ecevit yapmış olduğu açıklamalarda ABD'nin Kıbrıs konusunda tarafsız ve yapıcı bir tutum sergilediğini belirtmiştir (Polat, 2009: 122). Fakat Ecevit'e göre Kıbrıs sorunu ABD'nin değil Türkiye'nin sorunuydu (Ecevit, 2010: 66).

Ecevit, 1978 yılında Kıbrıs konusu hakkında meclis konuşmasında Türk tarafının Kıbrıs sorununa kesin bir çözüm bulma gereği üzerinde birleştiğini belirtir. Rum tarafının da aynı düşünmesiyle çözümün zor olmaması gerektiğini ifade eder. Mantıken müzakereler yoluyla bu sorunun çözülmesi gerektiğini belirtir. Uluslararası sorunlarda çözümün önündeki engelin anlaşılamamaktan geldiğini söyler. Kıbrıs sorununda görünürde iki toplumun ve Kıbrıs ile ilgili devletlerin amaçta birleştiklerinden söz eder. Bu şekilde göründüklerini belirtir. Türkiye ile Kıbrıs Türk Federe devletinin ve Kıbrıs Rum toplumu ile Yunanistan'ın bu konuda görüşlerinin benzer görüldüğünden bahseder. Üzerinde anlaşılan amacın Kıbrıs'ın iki bölgesi federal bir devlet olduğunu ifade eder. Amaçta anlaşıldıktan sonra amaca ulaşmanın yöntemlerinin bulunmasının zor olmaması gerektiğini söyler. Hareket noktasında anlaşmanın önemine değinir. Hükümet olarak Kıbrıs sorununu ve ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo sorununu ayrı tuttuklarını söyler. Bu iki sorunu ayırmak için üzerlerine düşeni yaptıklarını belirtir. ABD kongresinden ne karar çıkarsa çıksın Kıbrıs sorunu için Türkiye olarak Kıbrıs Türkleri için ellerinden geleni yapmayı düşündüklerini ifade eder. Bu konuda ABD'den bir istekleri olduğunu belirtir. ABD'nin demokratik bir ülke olduğuna değinir. Yönetimin kongrenin ne düşündüğüne karar veremeyeceğini ifade eder. Bunun doğruluğunun ve yanlışlığının tartışılabileceğini söyler. ABD'de ambargo ve Kıbrıs sorunu arasında bağlantı kurmamasını istediklerini belirtir. Bu konuda bir beyanda da bulunmamasını istemiştir (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1978: 34-39).

1978 yılında iktidarken Ecevit yine Kıbrıs konusunda mecliste konuşma yapar. Kıbrıs sorununun sürüncemede bırakılmasının sakıncaları olduğunu hükümetçe kabul edildiğini belirtir. Kıbrıs sorunun bir bakıma fiilen çözülmüş olabileceğinden bahseder. Fakat Kıbrıs sorunu için kesin statünün verilmediğini söyler. Bu durumun gecikmesi ile Kıbrıs'taki iki toplum ve Türkiye ile Yunanistan hatta bölge açısından bazı sakıncaları doğabileceğini düşündüklerini belirtir. Hükümetin ve ulusun aynı Kıbrıs Türk toplumu gibi düşündüğünü, çözümün federal bir devlet kurulması yolundan geçtiğini söyler. Fakat sorunun uzun süre sürüncemede kalmasının zararları olabileceğini ekler. Adanın bölünme olasılığından bahseder. Ecevit adanın bölünmesini sakıncalı bulduklarını açıklar. Bölge için huzursuzluk unsuru olabileceğine değinir. Yumuşama sürecindeki hassas dengeyi bozabileceğinden de bahseder. Türkiye'nin güvenliği açısından da zararlı sonuçlar doğurabileceğini ekler. Kıbrıs sorunu için siyasal çözümün bir an bulunması gerektiğini

belirtir. Eğer gecikirse adadaki gerginliğin artmasından endişe duyduğunu söyler. Bu gerginliğin Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilere de yansiyabileceğinden endişelendiğini ifade eder. Kıbrıs sorununun uzun süre sürüncemede kalması durumunda Kıbrıs'a uluslararası ilginin artacağından bahseder. Bunun nedeninin Kıbrıs'ın dünyanın önemli bir bölgesinde bulunması olarak gösterir. Kıbrıs ile ilgili sorunun uzun süre devam etmesinin adayla ilgili dünyada sorunlar oluşturmaya başlatacağını ifade eder. Özellikle güçlü devletlerin Kıbrıs sorununa veya Kıbrıs ile ilgili devletlerin sorununa karışabileceğinden bahseder. Yine sorunun uzun süreye bırakılması ihtimalinde Türk ve Rum ada halkının geleceğe güvenle bakamayacağını belirtir. Her iki toplumun gelişmelerinin yavaşlayacağını ekler. Ayrıca Kıbrıs'ta yeni sorunların ortaya çıkabileceğinden bahseder. Hükümetin Kıbrıs sorunu için 1974'teki Türk Barış harekâtıyla sağlanan gerçekleri esas aldığını söyler. Bu konuda gecikmeden siyasal çözüme ulaşmanın yollarını aradığını ekler. Hükümetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin bu yönde girişimlere bulunmaya başladığını belirtir. Türkiye'nin Kıbrıs sorunu için iki ulusal toplumun kendi bölgelerinde ve federal bir çatı altında yaşamalarını istediğini belirtir. Görünüşte Kıbrıs sorununa çözümün nasıl olması gerektiğine dair bir anlaşmanın olduğunu belirtir. Amaç konusunda anlaşmanın olduğunu söyler. Türk tarafı ile Türkiye'nin ve Rum tarafı ile Yunanistan'ın bu doğrultuda aynı görüşte olduklarına değinir. Her iki tarafta 1974 Temmuzundan beri oluşan yeni Kıbrıs gerçeklerini göz önünde tutmaktadır. Siyasal çözümün iki bölgeyi bir federal devlet olması yönünde aynı görüşe sahip olduklarını bildirir. Hükümetin de bu amacı istediğini söyler. Kıbrıs Rum toplumunun isteğinin araç olarak istenip istemediğinin bilinmediğini söyler. Amaç olarak benimsemelerine inanmanın zor olduğunu ifade eder. Yine de 1974 yılından itibaren yeni gerçekliğin ortaya çıktığını ve bu doğrultuda Rum toplumunun bunu amaç olarak benimseme zorunluğunun ortaya çıkmasına değinir. İki ulus için uzlaşmaya varılması konusunda bir yol izlendiğini belirtir. Bu yolda amaçta anlaşmış olmanın önemli bir adım olduğunu ifade eder. Genellikle müzakerelerde en büyük sorunun amaç konusunda olduğundan bahseder. Eğer Kıbrıs ve Rum toplumu bu konuda birleşirlerse önemli bir adım atılabileceğinden söz eder. Ayrıca her iki toplumun 1974 Temmuzundan beri oluşan yeni Kıbrıs gerçeğini hareket noktası olarak alırsa amaç konusunda birleşebileceklerini belirtir. Türk tarafının bunu hareket noktası olarak aldığını ekler. Eğer Rum tarafının da bunu kabul etmesi durumunda ileri aşamaya geçilebileceğini ekler. Bu yeni gerçekleri kabul etmenin zor olmadığına inandığını söyler. Bunun başka çaresinin olmadığını belirtir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1978: 139-146).

1960'dan itibaren Kıbrıs'ta iki ayrı ulusal toplumun varlığının kabul edildiğini beyan eder. Bunun uluslararası anlaşmalarla tescil edildiğini ekler. 1974 Temmuzunu sonrası Birinci Cenevre'de Konferansı sonunda imzalanan anlaşmaya değinir. Bu anlaşmayı Türk ile Yunanistan temsilcilerinin ve Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin imzaladığını ifade eder. Anlaşmanın geçerli olduğunu beyan eder. Birinci barış harekâtından sonra Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun bulunduğu gerçeğinin uluslararası bir anlaşmayla tescil edildiğini söyler. İki tarafın da bağımsız Federal Kıbrıs istemesiyle sorunun çözüleceğine inandığını belirtir. Güçlüğün Kıbrıs Rum tarafının yeni gerçekleri kabul etmeme ihtimalinden doğabileceğini düşünür. Yine bu tarafın federal iki bölgeyi devlet amacını benimsememe ihtimaline değinmiştir. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri için önemli unsurlar olduğunu söyler. Bunlardan birinin varılacak anlaşma olduğunu ifade eder. Bir diğer unsurun üzerinde görüş birliğine varılacak Anayasa olduğunu söyler. Yine başka bir unsur olarak Kıbrıs'ta kesinleşmiş bulunan iki bölgeyi ve iki toplumlu niteliğini gösterir. Bu niteliğin tehlikeye düşmemesi gerektiğini söyler. Bunun sürekliliğinin güvence altına alınması gerektiğini düşünür. Kıbrıs için varılacak anlaşma ve yapılacak Anayasanın da güvence altına alınması gerektiği görüşündedir. Yine Kıbrıs Türklerinin özgür yaşayabilmelerini ve bir daha 1974 barış Harekâtından önceki acılı durumlarla yeniden karşı karşıya gelmelerinin güvence altına alınması gerektiğini belirtir. Son olarak varılacak anlaşma ve yapılacak Anayasanın, Kıbrıs Türklerinin ekonomik bakımdan güçlü olabilmesini güvence altına alması gerektiğinden söz eder. 1974 yılında yapılan barış harekâtından önce Kıbrıs Türklerinin, Rumların baskısı altında olmasına değinir. 1974 yazından itibaren ise Kıbrıs Rumlarının ekonomik ambargosu altında olduklarını söyler. Varılacak anlaşmanın bu baskıları bir daha geri getirmeyecek ve bu ambargoyu temelinden kaldıracak nitelikte olması gerektiğini savunur (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1978: 139-146).

Kıbrıs krizi birey düzeyinde değerlendirildiğinde: Ecevit, Kıbrıs konusunda iktidar olmadan önce de bir fikir sahibiydi. Ulus gazetesinde muhalif bir yazarken konu hakkında çeşitli yazılar yazmış ve hükümetin tavrını eleştirmiştir. Ecevit'e göre Türkiye, Kıbrıs konusunda aktif olmalıydı. Çünkü Kıbrıs hem tarihi hem coğrafi olarak Türkiye için önemliydi. Bu nedenle Türkiye'nin Kıbrıs hakkında bir politika geliştirmesi taraftarı olmuştur. Bu düşüncelerine paralel şekilde Başbakan olduğunda, Kıbrıs krizinde aktif bir

politika izlemiştir. Afyon sorununda olduğu gibi burada da Ecevit'in fikirleri, söylemleri ve eylemleri birbiriyle tutarlı olmuştur.

Ecevit, Kıbrıs krizini güvenlik sorunu olarak görmüştür. Bu nedenle harekât gerçekleştirecek kadar ileri gitmiştir. Fakat soruna sadece güvenlik sorunu olarak değil aynı zamanda Kıbrıs'ta bulunan Türklerin eziyete uğraması açısından da bakmıştır. Kıbrıs'ta bulunan Türkleri sahiplenmiş ve korumak istemiştir. Burada Osmanlı İmparatorluğu mirasının bir yansımasını görmekteyiz. Tarihi olarak da bağı bulunan Kıbrıs'a harekât düzenleme bu mirastan gelmekte denebilir. Yine bu mirasın sonucu uluslararası olaylara müdahale isteğini görmekteyiz. Ecevit, Kıbrıs'ı Türkiye'nin bir sorunu olarak görmüştür. Bu çerçevede politika geliştirmiştir. Bu nedenle de Kıbrıs konusunda aktif rol oynamıştır. Ecevit, Kıbrıs'ın ABD'nin sorunu olmadığını düşünmüştür. Bu nedenle ABD'ye karşı hesap vermek niyetinde olmamıştır. ABD'yi görüşmelerde de istememiştir. ABD'yi konunun dışında tutmak istemiştir. Fakat ikili olarak görüşme tekliflerini olumlu karşılamış ve ABD'ye tamamen sırt çevirmemiştir. ABD'nin harekât yapılmaması konusundaki mesajlarını önemsememiş ve harekâtı gerçekleştirmiştir. Buradan Ecevit'in cesur yapısının etkilerini görmekteyiz.

Ecevit, Kıbrıs krizinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısı yapmıştır. Yani direkt karar almadan önce krizi hükümetçe değerlendirmiştir. Buradan Ecevit'in söylemlerinde sürekli vurguladığı “demokrasi” kavramına uygun hareket ettiğini görmekteyiz. Ecevit, söylemlerinde otoriter rejimlerin yerine, demokratik rejimleri istediğini belirtmiştir. Ecevit, demokratik bir lider olarak, Kıbrıs konusunda karar almadan önce bürokrasiyi alınacak karara dâhil etmiştir. Buradan Ecevit'in söylemlerinin ve eylemlerinin paralel doğrultuda olduğunu görmekteyiz.

Kişisel özellikleri de yine burada devreye girmiştir. Cesur yapısıyla harekâtın gerçekleşmesini sağlamıştır. Ecevit haşhaş krizinde olduğu gibi Kıbrıs krizinde de dik bir duruş sergilemiştir. Aldığı karar arkasında durmuştur. Ecevit, harekât yapılmadan önce ABD'ye daha önce “Johnson mektubu” ile harekâtın gerçekleştirilemediğini hatırlatmış ve bunu bir hata olarak görüp aynı hatanın tekrarlanmayacağını belirtmiştir. Ecevit, konu hakkında ABD'ye net bir tavır takınabilmiştir. Bu bağlamda Ecevit net ve kesin kararlar almıştır. Burada yine kişisel özelliklerinden cesaretini görebilmekteyiz. Fakat yine de ilk

harekât sırasında önce diplomatik kanalları denemiştir. Burada ani bir karar vermeyip önce müzakere yoluyla çözüme ulaşmaya çalıştığını görmekteyiz. Aynı zamanda şair de olan Ecevit, askeri eylemler gerçekleştirmek isteyen bir devlet adamı değildi. Harekât sırasındaki söylemlerinde de Kıbrıs’a savaş için değil barışı sağlamak için gittiklerini belirtmiştir. Yine de tüm bunlara rağmen şair olan bu devlet adamı gerektiğinde askeri harekât gerçekleştirecek kadar cesur olmuştur. Harekât gerçekleşmeseydi Ada’da Türkiye’ye karşı bir hükümet kurulabilirdi. Harekât ile bu durum önlenebilmiştir. Fakat ikinci harekât uluslararası toplum tarafından pek hoş karşılanmamıştır.

İkinci harekâta Ecevit’in ilk harekâttaki gibi önce diplomatik bir çözüm arayışına girmediğini ve harekâtı direkt gerçekleştirdiğini görürüz. Bu durumda bir insan olarak duygusal hareket etmiş olabileceğinden söz edebiliriz. Kriz anında ilk harekâta göre daha duygusal hareket ettiğini söylemek mümkündür. İkinci harekât ani oluşu nedeniyle ilk harekât göre daha çok tepki çekmiştir. ABD, ikinci harekât sonrası Türkiye’ye ambargo uygulamıştır. Ecevit’in kriz anında ikinci harekât ile ani karar vermiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu kriz ortamında Ecevit’in rasyonel düşünmesinin zorlaştığı ortadadır. Bu nedenle diplomatik kanallar yerine direkt askeri girişimde bulunmuştur. Bu durum ABD tarafından tepki alınmasına neden olmuştur. Liderlerin de insan olduğu unutulmamalıdır. Kriz anlarında “rasyonel ve profesyonel” olunmasının zorlaştığı bilinmektedir.

Ecevit aynı zamanda aklıselim bir kişilik olmuştur. Bu nedenle Ecevit, harekât sonrası ateşkes çağrısına uymuştur. Harekâtın amacı işgal olmamıştır. Ecevit, söylemlerinde bunu dile getirmiştir. Ecevit uzlaşmacı bir tavırla gerçekleştirilen uluslararası görüşmelere katılmış ve sorunun çözülmesi için çaba sarf etmiştir. Buradan Ecevit’in savaş yanlısı olmayan bir tutum sergilediği ortadadır. Kıbrıs krizinde Ecevit, aynı zamanda krize insancıl bir bakış açısıyla bakmıştır. Söylemlerinde de savaş yanlısı olmadığını belirtmiştir. Bu onun kişiliği ile de alakalıdır. Ecevit, sorunların savaş yoluyla çözülmemesi gerektiğine inanmıştır. Bu nedenle harekât ateşkes çağrısı ile durdurulmuştur. Harekâtın amacı Kıbrıs’ta savaş çıkarmak değil, barışı sağlamak üzerine olmuştur.

Kıbrıs krizinde Ecevit, Hermann ve diğerlerinin yapmış olduğu Tablo 1’deki çalışmaya göre Karizmatik ve Yönetici/Yönlendirici Lider profili çizmiştir. Karizmatik lider olarak amaçlarını gerçekleştirmek üzere politika üretmiştir. Ecevit, ABD tarafından

İnönü döneminde gönderilen mektubu bir hata olarak görmüştür. Harekât aşamasında ABD'den gelen uyarıları bu nedenle dikkate almamıştır. Ecevit'e göre Kıbrıs'taki Türklerin kurtarılması gerekmektedir. Aynı zamanda Kıbrıs'ın tamamen Rumlar tarafından ele geçirilmesi Türkiye için büyük bir güvenlik sorunu olacaktı. Bu nedenle Ecevit, harekâtın gerçekleşmesine büyük önem vermiştir. Özellikle de güvenlik nedenlerinden dolayı eylemlerini gerçekleştirmek üzere hareket etmiştir. ABD'ye rağmen hedefini gerçekleştirmiş ve harekât sağlanmıştır.

Aynı zamanda Yönetici/Yönlendirici lider olarak norm ve kurallara uygun hareket ederek, politikaları kendi düşünceleriyle uyumlu şekilde yönlendirmeye odaklanmıştır. Türkiye bu krizde Garanti antlaşmasını esas almıştır. Bu durum kriz sürecinde Türkiye'nin hukuki gerekçesi olmuştur. Ecevit bu doğrultuda uluslararası hukuk kurallarına uygun hareket etme gayesinde olmuştur. Bu nedenle de Kıbrıs'a işgal eylemi gibi bir niyette olmamıştır. Kısacası Bülent Ecevit aynı Afyon krizinde olduğu gibi bu krizde de net bir duruş sahibi olabilmiş ve ABD'ye rağmen harekâtı gerçekleştirmiştir.

3.3.3. ABD'nin Gözünden Kıbrıs Krizi

15 Temmuz'dan sonra Türkiye darbeyi kabullenmemiş ve sorunu çözme konusunda kararlılığını göstermeye başlamıştır. ABD de böylece olaylara daha aktif katılmaya başlar. ABD dışişleri Bakanı yardımcısı Sisco, 17 Temmuz'daki Ecevit-Wilson görüşmelerine katılmak ister. Ecevit ABD'nin garantör güç olmadığını öne sürmüş ve görüşmeyi reddetmiştir. Fakat Sisco ile özel görüşmeyi kabul etmiştir. ABD, krizi sona erdirmek için Atina ile Ankara arasında gidip gelerek mekik diplomasisini uygulamıştır (Polat, 2009: 114). Kıbrıs'ta ortam kızıştığı sırada 18 Temmuz 1974 Londra'da Ecevit ve Sisco Kıbrıs konusunu görüşür. ABD, Türkiye'nin askeri müdahaleden uzak durmasını ister. Bunun Sovyetler birliği ile ilişkisi vardır. ABD, Sovyetler birliğinin olaya karışmasından endişe duymaktadır (Polat, 2009: 115). 20 Temmuz 1974'te Türkiye adaya çıkarma yapmıştır. Türkiye'nin harekâtı genişletmemesi için BM'den uyarılar gelir. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın önerisi kabul edilir. Böylece iki taraf ateşkes ilan eder (Mızrak, 2015: 89). ABD Dışişleri Bakanı Kissinger ve ABD Başkanı Ford Kıbrıs Barış harekâtı sonrası görüşme gerçekleştirir. Bu görüşmede Kissinger, Türkiye'nin ABD için önemli olduğundan başkana söz eder (National Security Adviser's Memoranda of Conversation Collection, 1974: 1). Kıbrıs'a harekât devam ederken, ABD temsilcisi Joseph Sisco 20 Temmuz da

Yunan Silahlı kuvvetler Komutanı'nın bürosuna gitmiştir. Olası bir savaşın facia yaratacağını söylemiştir (Polat, 2009: 75). Çıkartmadan önceki sabah ABD dışişleri bakan yardımcısı Joseph Sisco ve Bülent Ecevit arasında görüşme yapılmıştır. Burada Sisco, Ecevit'ten kırk sekiz saatlik süre istemiş fakat Ecevit reddetmiştir. Kissinger'a gönderdiği cevapta Ecevit, Türkiye'nin on yıl önce işlediği hatayı yapmayacağını ve çıkarma yapacağını söylemiştir. Sisco, Yunanların savaş açmasına değinmiştir. Ecevit, Sisco'ya Türkiye'nin bir harekâta başladığını ve barışçı hedefleri varıncaya dek süreceğinin cevabını vermiştir. Türklerin güvenliği sağlanmadıkça ateşkesin yapılmayacağını kesin bir dille belirtmiştir (Polat, 2009: 117).

Harekâtın üçüncü günü ateşkes konusunda ABD baskısını artırır. Kissinger, Ecevit ile telefon görüşmelerinde ateşkes kararına uyulmasını ister (Polat, 2009: 118). Harekâtın başlamasıyla ABD resmi açıklamalarıyla Türkiye'nin müdahalesinden üzüntü duyduğunu belirtmiş fakat yine de fiili bir harekete kalkışmamıştır. ABD'nin bu müdahalede Türkiye'ye karşı sert tepki göstermemesinin nedenlerinden biri Türk hükümetinin tam kararlılığı, açık ve dürüst siyasetinin bir sonucu olmuş olabilir. Ayrıca Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylar müdahaleyi oluşturan sebeplere dönüşmüştür (Polat, 2009: 116). ABD 15 Temmuz darbesi ile tarafsız kalmış çatışmaya gelmeyecek düzeyde olmaması için çabalamıştır. Çünkü iki NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan için bir savaş ihtimalini düşünür. Bunun NATO'nun doğu Akdeniz kanadının zayıflamasına neden olacağını düşünmekteydi. 15 Temmuz darbesinden sonra ABD, Türk Hükümetine Kıbrıs'ın bütünlüğünü, bağımsızlığını ve anayasal düzenini desteklediğini açıklamıştır. ABD dışişleri bakanlığı sözcüsü Robert Anderson, bunu Kıbrıs'ın iç meselesi olarak değerlendirmiştir. Ardından Kissinger, Ecevit'e adanın anayasal düzeninin değiştirilemeyeceğini söylemiştir. ABD 17 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a dışarıdan müdahale yapılmadığını söylemiştir. 15 Temmuz darbesini bu şekilde değerlendirmiştir. Değerlendirme ile Makarios hükümetinin ABD çıkarlarına hizmet ettiğini düşünenler olmuştur. ABD'nin bekle-gör Siyaseti izlediği gibi tartışmalar da ortaya çıkmıştır (Polat, 2009: 111). ABD, Makarios'a karşı yapılan darbeyi açıkça kınamamıştır. Ayrıca Makarios'u meşru bir cumhurbaşkanı olarak görüp görmediklerine karşı sorular açık bir cevap vermemiştir. ABD, Lefkoşa büyükelçisi Sampson ile görüşmüştür. Sampson ABD'nin kendilerini desteklediğini söylemişse de ABD bunu yalanlamamıştır. Bu nedenle çeşitli şüpheler artmıştır. ABD'nin de darbeyi desteklediği bile düşünülmüştür. 22 Temmuz'da Türkiye, BM'nin ateşkes kararını kabul etmiş ve ABD harekât sonrası direkt

ateşkes sağlama gayretinde olmuştur. ABD, Cenevre görüşmelerinde arabulucu rolünü üstlenmiştir. 22 Temmuz 1974'te müzakereler çıkmaza girdiğinde Kissinger, Ecevit ile telefon görüşmeleri yapmaya başlar. Kissinger, Ecevit'i BM'nin 353 sayılı asker çekme kararını kabul etmeye ikna eder. Fakat bu derhal bir askeri çekilme olmayacaktı (Polat, 2009: 118). Cenevre konferansından sonra da Kissinger telefon görüşmeleri ile telefon diplomasisini sürdürür. İkinci Cenevre konferansları sırasında Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla ABD dışişleri Bakanı Kissinger'ın planı basında yer almıştır. Bu planda belli başlı hatlar vardır. Bu plana göre Türkiye'nin istediği bir şekilde konferansta adanın federasyona dayalı yeni bir anayasa düzenine kavuşmasının sağlanması gerektiği savunulur. Bu konuda uzmanların çalışmaya başlaması gerekir. Türk kuvvetleri adada ilerlememelidir. Kissinger'ın planı diye basında yer alan bu ilkeler, dikkatle incelendiğinde Türk görüşünün haklılığı kabul edilir ve desteklenir. Tutsaklar konusunda İkinci konferansın kopma ihtimaline karşı Kissinger, Ecevit'le telefon görüşmelerine devam etmiştir (Polat, 2009: 119).

Birinci harekâttan sonra 25 Temmuz 1974 birinci Cenevre konferansı yapılmıştır. İsviçre'deki bu konferansa Türkiye, Yunanistan ve İngiltere dış işleri bakanları bulunmuşlardır. BM, Sovyetler birliği ve ABD ise gözlemci olarak bulunmuşlardır. Müzakere sürecinde Kissinger arabuluculuk yapmıştır (Polat, 2009: 79). Cenevre konferansı sonunda Cenevre antlaşması imzalanır. Türkiye kazançlı ayrılmıştır. Çünkü Türkiye'nin istekleri büyük bir oranda kabul edilmiştir (Polat, 2009: 80). Cenevre anlaşması ile adada çözüme ulaşamadığı takdirde Türk askeri varlığının devam edeceği kararlaştırıldı. Yunanistan da bunu kabul etmiş oluyordu. Adada yönetim olarak iki otonom varlık kabul edilmiştir. Bu açıdan Türkiye'nin federal tezi için katkıda bulunan bir anlaşma yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin müdahalesinin yasal niteliği de uluslararası alanda bu anlaşma ile kabul edilmiştir (Polat, 2009: 81). Türkiye bu anlaşmayla beraber iki önemli kazanç elde etmiştir. İlki Türkiye Kıbrıs'taki askeri varlığını hukuki bir temele dayandırabilmiştir. İkincisi Kıbrıs Türk toplumunun otonom bir iddiaya sahip olması gerekliliğinin Yunanistan'ın tanımış olmasıdır (Çam, 1974: 1).

Birinci Cenevre konferansı gerçekleşikten sonra ikinci Cenevre konferansı gerçekleşir. 8 Ağustos 1974 tarihli bu konferansta ikinci müzakereden sonra bir daha toplanma kararı alınmaması ile birlikte Türkiye, Kıbrıs adasındaki harekâtını yine ahde

hukukun ihlali çerçevesinde ele alır. Fakat burada insan hakkı haklar ihlalleri ile ilgili gerekçelendirmeyi de ekler. Ecevit 15 Ağustos 1974 tarihindeki harekâtı Yunanistan'ın ve Rum tarafının Cenevre bildirgesinden doğan görevlerini yerine getirmemesine dayandırmıştır. Bildirgedeki açık hükümlere rağmen Türk topluluklarına insanlık dışı saldırılar devam etmiştir. Bu durum devletler hukuk kurallarına ve insan haklarını çiğnemektedir (Aksu ve Çolak, 2019: 39). Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek taraflı statüsünü tek taraflı değiştirmesini ahde hukukun bir ihlali görülmüştür. Kriz yönetiminde uluslararası hukuka vurgu yapıldığı görülmektedir. Politikalar da bu şekilde yönetilmiştir. Türkiye Kıbrıs'a toplumsal bağları ile bağlıdır. (Aksu ve Çolak, 2019: 40). İkinci Kıbrıs harekâtını ile ABD'yi endişelendirecek bir olay gerçekleşir: Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekilir. Kıbrıs'ın ikinci harekâtı ABD kamuoyunda tepki çekmiştir (Gönlübol, 1996: 569). ABD ilk harekâтта dikkatli bir dil kullanmışken ikinci harekâтта daha eleştirel bir dil kullanmaya başlar. İkinci harekâтта Türkiye'yi kınadıklarını fakat aynı zamanda eylemleriyle harekâtta sebep veren Yunanistan'ı da kınadıklarını açıklamıştır (Polat, 2009: 120). İkinci harekâтта ABD kongresinde Türkiye karşı eleştiriler büyük ölçüde artar. Yine ABD Savunma Bakanı James Schlesinger Türklerin Kıbrıs'ta ileri gittiklerini söylemiştir (Polat, 2009: 121). 22 Temmuz 1974'te Ecevit ateşkesi ilan eder. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger bunun üzerine mesaj göndermiştir. Ateşkesi olumlu karşılamış ve bunu kutlamıştır. Ecevit'e tavsiyede de bulunmuştur. Kissinger'a göre garantör ülkeler barış görüşmesi yapmalıydı (Toman, 2019: 138). ABD ilk barış harekâtında yaptırım kararı almazken ikinci askeri harekâтта beraber yaptırım kararı alır (Şöhret, 2009: 79). 22 Temmuz ile ateşkes imzalanmıştır. Sampson'un yerine Rum yönetimine Glaukos Clerides geçer. İkinci harekâтта beraber adanın %37'si kontrol altına alınır. ABD ikinci harekâтта Türkiye'yi işgalcilikle suçlamıştır. ABD Kıbrıs'ta yaşanan darbeyle bekle ve gör politikası izlemiştir. Ecevit bu bekle ve gör politikası politikasının Türkiye aleyhine sonuçlanabileceğini düşünmekteydi. ABD'nin kurulacak olan Sampson Hükümetini tanıma tehlikesi bulunmaktaydı. Türkiye 1974 Kıbrıs harekâtı ile uluslararası sahnede ön plana geçmiştir. Kıbrıs Sorunu 1970'ler dünyasının önemli uluslararası sorunlarından biri haline gelmişti. Böylesine önemli bir konuda Türkiye'nin müdahale yeteneğini sergilemesi içerde güven dışarda da prestij kazandırmıştır. Fakat tepkilere de maruz kalması söz konusu olmuştur (Kürkçüoğlu, 1980: 329). Uluslararası hukuk açısından olaya baktığımızda; Türkiye, Helen Cumhuriyeti'nin ilan edilmesini ahde hukukun bir ihlali olarak değerlendirmiştir. 1974 Kıbrıs krizindeki politikasını da bu açıdan belirlemiştir (Aksu ve Çolak, 2019: 37).

SSCB yüksek şurası başkanı Podgorny, 4 Ocak 1965 yılında Türkiye'ye resmi bir ziyarete gelir. Daha sonra ise SSCB'nin Kıbrıs sorunu için federasyon tezinin desteklendiği belirtilmiştir. Ecevit 23 Haziran'da 1978'de Sovyet lideri Brejnev ile görüşme yapar. Brejnev, Kıbrıs konusunda Türk tezini destekleyeceğini açıklar (*Milliyet*, 1978: 1). İslam ülkeleri, Türkiye'nin batıya ve ABD'ye rağmen yaptığı Kıbrıs harekâtına olumlu tepkiler vermiştir. Suriye devlet Bakanı olan Hafız Esat, hareket hakkında yaptığı açıklamasında Türk hükümetinin tutumunu desteklediğini açıklamıştır. Harekâtı anlayışla karşıladığını belirtmiştir. Libya Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Süleyman ataika, dışişleri bakanlığı ile görüşmüştür. Türkiye'ye hareket sırasında ihtiyaç duyması halinde petrol verilebileceğini söylemiştir. Kuveyt Times gazetesi başyazısında Türk müdahalesinin bir saldırı olmadığını belirtmiştir. Kıbrıs konusunda Türklerin başka yolu kalmadı için bu yola başvurdıklarını yazılır. Kısacası Kuveyt ve diğer Arap ülkeleri Harekâtı destekler nitelikte açıklamalarda bulunmuşlardır. Bazı İslam ülkeleri açıklamalara ek olarak harekâtı somut olaylarla desteklemişlerdir. Bunlardan Pakistan ve İran Türkiye'ye sağlık malzemeleri göndermiştir. Libya ihtilalinin komite konseyi başkanı olan Albay Kaddafi Türkiye'nin herhangi bir yardıma ihtiyaç duyması halinde yardım edeceğini belirtmiştir. Bu açıklama sözde kalmamıştır. Libya çıkartmanın ikinci ve üçüncü günü Türkiye'ye yardım etmiştir. Türk hava kuvvetlerindeki bazı yedek parçalarının az kalması ile parçalar Libya'dan sağlanmıştır. Yine Kaddafi yakıt ihtiyacı için de Türkiye'ye yardımda bulunmuştur (Polat, 2009: 154). Libya gibi bu Türkiye'ye dostluğunu gösteren bir başka ülke Pakistan olmuştur. Pakistan başbakanı Zülfikar Ali Butto, Ecevit'e gönderdiği mesajda Türkiye'yi içtenlikle desteklediğini belirtmiştir. Harekâtın devam ettiği günlerde Pakistan başbakanı, Türkiye'ye gönüllü askerlerin hazır olduğunu da açıklamış ve desteğini sürdürmüştür. Harekâtın üçüncü günü İran da Türkiye'yi destekler. Ali Rıza Pehlevi açıklama yapar. Hareketi desteklediklerini belirtir (Polat, 2009: 155). İran her iki harekâta da Türkiye ye askeri malzeme konusunda yardımda bulunmuştur. Hava kuvvetleri Komutanı Org. Alpkaya İran hava Kuvvetleri'nin Türkiye'ye 60 milyon lira tutarında malzeme yardımı yaptığını kabul etmiştir. Lübnan'ın el muharrer gazetesinde ikinci barış harekâtı desteklenmiştir. Türkiye'nin tüm Kıbrıs harekâtı boyunca gerçeklikle davrandığını söylemiştir. Ürdün'ün El rey gazetesi de Türkiye'nin soydaşlarının çıkarlarını koruyacak güçte bir ülke olduğunu ispatladığını söylemiştir. Fransa, Yunanistan'a ikinci barış harekâtı sonrası silah yardımında bulunmuştur. Bunun üzerine Pakistan dışişleri genel Sekreteri Agha Shahi, Türkiye'nin isteklerini başbakana ileteceğini açıklamıştır. Türkiye'ye yardım edileceği konusunda hazır olduklarını

belirtmiştir. Ayrıca Pakistan'ın savaş uçaklarının Türkiye'nin emrine verilebileceğini de ifade etmiştir. Bu samimi ifadeler Türkiye'nin yanında yer alan Pakistan'ın dostluğunu ispatlamıştır (Polat, 2009: 156).

ABD'de 1974 yılında “*Türklerin Kıbrıs'a Yönelik Niyetleri: Nerede Duracaklar?*” isimli bir rapor hazırlanmıştır. Ecevit'e baskılar adlı bir bölümde Türk hükümetinin Kıbrıs'a yönelik politikayı formüle etmeye çalıştığı bildirilir. Başbakan Ecevit'in Kıbrıs sorununu iç siyaset sahnesinde elini güçlendirmenin bir yolu olarak gördüğü söylenmiştir. Kıbrıs'ta çarpıcı bir zafer elde etmenin, Türk seçmenleri nezdindeki hissesini, mevcut parlamenter çoğunluğunu etkileyeceğini düşündüğü belirtilir. Ecevit'in ortağı MSP konusunda onu sinir bozucu ortak olarak gördüğü eklenir. Kıbrıs konusunda Türkiye'de geniş bir destek olduğu belirtilmiştir. Ecevit koalisyonun, Kıbrıs'a karşı daha güçlü bir duruş sergilemesi ve Cenevre'de ateşkes hatlarının dondurulmasından daha fazlasını güvence altına alması için muhalefetin hatırı sayılır bir kamuoyu baskısı altında olduğu bildirilir. MSP'nin kendi payına, herhangi bir Kıbrıs anlaşmasının temeli olarak coğrafi bölünmeyi savunduğundan söz edilir. Bu siyasi mutabakatın, Ecevit'in savaş alanında kazanılmış veya kazanılabilecek hiçbir şeyi pazarlık masasında vermeme eğilimini güçlendirdiğinden söz edilir. Cenevre görüşmelerinin, Türkiye'nin ortak arzusunu tatmin etme sözü vermediği bildirilir. Ecevit'in daha kararlı adımlar atılması için askeri teşkilatın baskısıyla da mücadele etmek zorunda kaldığına değinilir. Silahlı kuvvetler içinde, ilk işgalin ilerleyişindeki yavaşlığı telafi etme şansı için can atan bazılarının olduğu belirtilir. Ecevit'in şimdiye kadar Kıbrıs krizindeki performansının bir sonucu olarak ordudaki konumu gözle görülür şekilde yükseldiği de belirtilmiştir. Ecevit'in askeri baskılara yaptığı göndermelerin, bir dereceye kadar uluslararası pazarlıktaki konumunu artırmak için bir taktik olabileceği söylenmiştir. Ecevit'in son tahlilde Türk politikasında kararları vermediğini gösteren hiçbir kanıtın olmadığını, ancak manevra alanının sınırları olduğu söylenmiştir. Ecevit ve generallerinin, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ın Türkiye'nin adadaki askeri üstünlüğünü askeri birlik getirerek azaltacağı korkusuyla da harekete geçmeye teşvik edilmiş olabileceği belirtilir. 1964 ile 1967 yılları arasında 10.000 Yunan askerinin ülkeye sızdığını şüphesiz hatırlatan Türklerin, son birkaç hafta içinde oldukça büyük Yunan kuvvetlerinin ilerlediğini iddia ettikleri de eklenmiştir. Türklerin niyetleri adlı bir bölüme de yer verilmiştir. Çatışmanın birbirini takip eden her aşamasında, Kıbrıs'ta bir çözüme yönelik Türk taleplerinin arttığı söylenmiştir. Türklerin karaya çıkar çıkmaz, adanın statüsünde köklü bir değişiklik

yapılması yönündeki baskıların ezici bir hal aldığı belirtilir. Çıkarma adamlarının ve malzemenin bedelini ödeyen Türklerin kararlı oldukları da eklenir. Kıbrıs'taki Türk azınlığın güvenliğini kesin olarak garanti edecek bir çözüme ulaşmayı istediklerinden bahsedilir. Ayrıca Cenevre'de bunu, Ankara birlikleri tarafından garanti edilen Türklerin yerel özerklik sağlayan bir federe devlet bağlamında değerlendirmeye istekli olduklarından da bahsedilmiştir (CIA, 1974:2).

Kıbrıs krizi sırasında ABD, Türkiye'nin harekâtı gerçekleştirmesini istememiştir. Kıbrıs krizinde Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya kalma fikri ABD'yi endişelendirmiştir. Bu nedenle ABD bu konuda da rapor hazırlamıştır. ABD, doğrudan krize müdahale etmese de konuyu yakından takip etmiştir. Konu ile ilgili raporda Türkiye'nin gerçekleştirdiği harekât işlenmiş ve ABD bu açıdan bilgi toplamıştır.

Kıbrıs krizi sistem düzeyinde değerlendirildiğinde: ABD, 1960'lı yıllarda Kıbrıs krizinde uluslararası görüşmelerde “arabulucu” olarak rol üstlenmiştir. Soruna doğrudan dâhil olmak yerine sorunun uluslararası örgütler aracılığıyla çözülmesi taraftarı olmuştur. 1974 yılında ABD Başkanı olarak Gerald Ford'un seçilmesi ve ABD Dışişleri Bakanlığına Henry Kissinger'ın gelmesiyle durum değişmiştir. ABD bu dönemde Kıbrıs konusunda etkin bir rol oynamaya gayret göstermiştir. ABD açısından Kıbrıs krizi, Yunanistan ve Türkiye açısından önemliydi. İki Batı bloğu devletinin çatışmasını istememekteydi. Türkiye'nin harekât kararını ABD istememiştir. Sıcak gelişmenin Sovyetleri uyandıracağından endişe etmiştir. Bu nedenle bir harekât gerçekleşmesinden yana değildi. Bu harekâtın Yunanistan ve Türkiye'nin arasını bozacak olmasından endişe etmiştir. Batı ittifak sistemi içinde bir çatırdama oluşmasını istememekteydi. Çünkü soğuk savaş yumuşama sürecinde olsa da henüz bitmemişti. ABD'li devlet adamı Kissinger, özellikle telefon görüşmeleri ile Türkiye'yi harekâtı gerçekleştirmemesi için ikna etmeye çalışır. Fakat buna rağmen Türkiye, harekâtı gerçekleştirmiştir. Bu kriz sırasında ABD tarafından Türkiye'nin Kıbrıs politikası hakkında rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Türkiye'nin Kıbrıs'taki istekleri değerlendirilmiştir

Uluslararası camiada bu harekâtı İslam ülkeleri olumlu karşılamış ve Türkiye'yi desteklemiştir. Türkiye bu davasında haklı olarak görülmüştür. Çeşitli İslam ülkelerinden yardım teklifleri ve iyi dilek mesajları gelmiştir. Buradan Türkiye'nin söylemleri önemli olmuştur. Çünkü Kıbrıs'a savaşılmaya değil barışı sağlamaya gittiklerinin altı çizilmiştir. Bu

doğrultuda diğer devletler Türkiye'yi bu konuda savunmuştur. Uluslararası hukuk düzleminde baktığımızda BM ile devletlere kuvvet kullanma yasağı getirilmiştir. Fakat unutulmamalıdır ki insan hakları konusu da uluslararası hukukun konularından biridir. Kıbrıs adasında Türklere sırf ırkları yüzünden saldırılar gerçekleştirilmiştir ki bu durum BM soykırım tanımına uymaktadır. Kıbrıs'a, Türkiye tarafından yapılan askeri müdahale bir "insani müdahale" olarak değerlendirilmiştir. İlk harekât belirtilen bu nedenlerden dolayı tepki çekmemiştir. Yalnızca ABD'deki Ermeni lobisi bu durumdan hoşnut olmamış ve ABD'de baskılarını arttırmışlardır. İkinci harekât ile baskıları olumlu sonuçlanmış ve ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. Ne ABD başkanı ne de Henry Kissinger bu ambargoyu istememiştir. Ayrıca hukuki olarak Türkiye'nin Garanti anlaşmasından doğan hakkıyla harekâtı gerçekleştirdiği unutulmamalıdır. Türkiye, Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeyi hukukun ihlali olarak değerlendirmiştir. Dış politikasını da bu açıdan belirlemiştir. İlk harekât, uluslararası toplum tarafından sert bir tepkiyle karşılanmasa da ikinci harekât pek hoş karşılanmamıştır. İkinci harekât ile Türkiye, işgalci konumunda gözükmiştir. ABD, ikinci harekât sonrası Türkiye'ye ambargo uygulamıştır.

Afyon krizinde olduğu gibi bu krizde de uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin eylemlerine etki etmiştir. Türkiye, soğuk savaşın yumuşadığı bu dönemde ABD'ye rağmen askeri bir harekât gerçekleştirebilmiştir. Türkiye 1964 yılında ABD'nin tehdidi ile harekâtı gerçekleştirememiştir. Çünkü o dönem uluslararası sistemin yapısı gevşek değil sıkıydı. Türkiye güvenlik endişesi ile ABD'ye o dönem ters düşmemiştir.

Krizi çalışmanın alt problem cümleleri açısından değerlendirdiğimizde:

Tablo 11: Kıbrıs Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri

KIBRIS KRİZİ	
Alt Problem Cümleleri	Cevaplar
-Türkiye'de kamuoyunun yani toplumun dış politika kararına etkisi olmuş mudur?	-Kıbrıs krizinde Kamuoyu/Toplum dış politika kararına etki etmiştir. -Gazete yani medya aracılığıyla halk konuyu yakından takip etmiştir. -Medya burada büyük rol oynamıştır. -Kamuoyu Kıbrıs'taki Türkler için üzülmüş ve siyasilerden aktif rol üstlenmesini istemiştir.
-Koalisyon ile yönetilen Türkiye'de karar	-Kıbrıs krizinde koalisyon hükümetinde

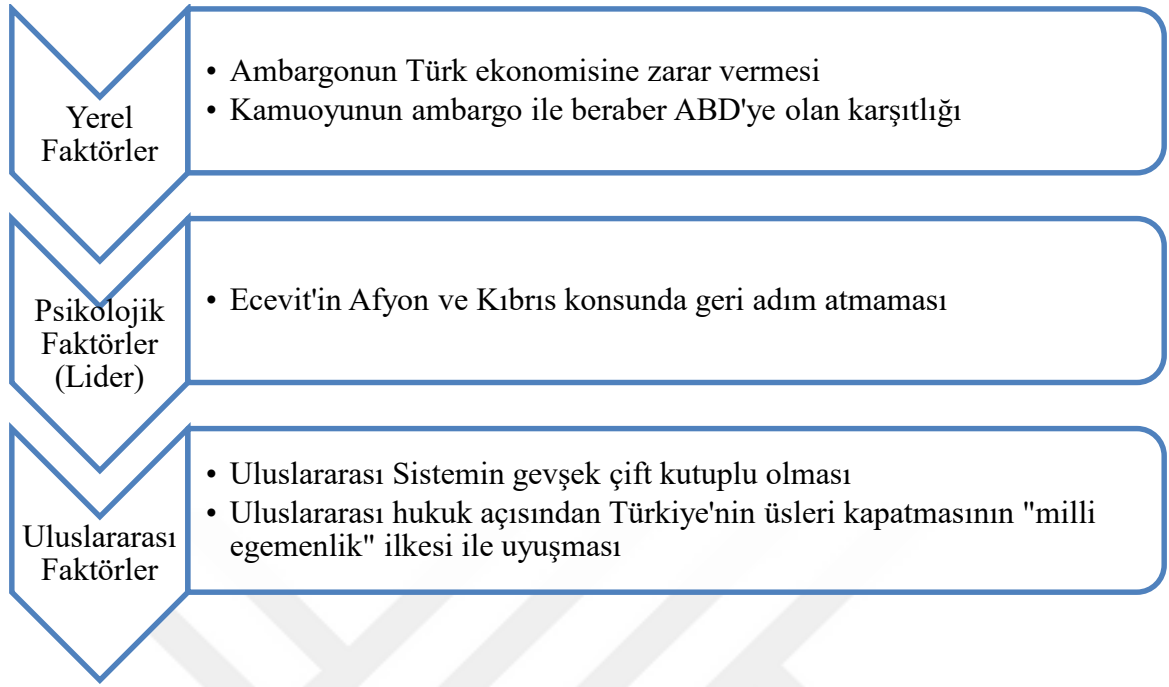
alınırken pürüzler çıkmış mıdır? Yani koalisyonda kararlara karşı çıkan olmuş mudur?	karar sırasında pürüz çıkmamıştır. -CHP-MSP koalisyonun da iki parti de Kıbrıs'a karşı aktif politika izlenmesi gerektiğini düşünmüştür. -Bu ortak karar ile harekât başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmiştir.
- Liderin yani Ecevit'in kişiliği dış politika kararlarına etkisi olmuş mudur?	-Ecevit'in kişiliği Kıbrıs krizinde dış politika kararlarına etki etmiştir. -Cesur yapısı ile harekâtı gerçekleştirmek üzere karar alabilmiştir. Fakat savaş yanlısı bir insan olmadığı için Kıbrıs'taki amacı işgal olmamış, oradaki insanlara barış getirmek üzere Kıbrıs'a gidilmiştir. Bunu söylemlerinde belirtmiştir.
-Liderin yani Ecevit'in düşünceleri kararlarına etki etmiş midir?	-Kıbrıs krizinde Ecevit'in düşünceleri kararlarına etki etmiştir. -Ecevit, 1974 Kıbrıs sorunu öncesi de Kıbrıs hakkında düşüncelere sahipti. Kıbrıs konusunda Türkiye'nin aktif bir politika izlemesi gerektiğini yazılarında belirtmiştir. Bu doğrultuda paralel olarak hareket etmiştir.
-Türkiye, uluslararası hukuk kurallarına uymuş mudur?	-Kıbrıs krizinde Türkiye uluslararası hukuk kurallarına kuvvet kullanma yasağı konusunda uymamıştır. Fakat Kıbrıs'taki durum Türkler açısından çok kötü bir durumdaydı. Türkiye bu harekâtı mecburi yapmak zorunda kalmıştır. Nitekim uluslararası arenada Türkiye, Yunanistan hariç haklı görülmüştür. -Türkiye uluslararası anlaşmadan (garanti anlaşması) doğan hakkını kullanarak harekete geçmiş ve uluslararası hukuka uygun davranmıştır.
-Uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin eylemlerine etki etmiş midir?	-Kıbrıs krizinde uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin kararına etki etmiştir. -Gevşek çift kutuplu sistemin getirdiği yumuşamayla ABD'nin istememesine rağmen Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir harekât gerçekleştirebilmiştir.

3.4. Ambargo-Üs krizi

3.4.1. Ambargo ve Üs Krizi: Türkiye'nin Tavrı

Krizi incelemenden önce bu krizi etkileyen faktörleri belirtmek gerekmektedir:

Şekil 4: Ambargo-Üs Krizinde Dış Politika Kararlarını Etkileyen Faktörler

Şekil 4’de görüldüğü üzere Ambargo-Üs krizini etkileyen yerel, psikolojik ve uluslararası faktörler olmuştur. Türkiye’nin ekonomik olarak kötü durumda olması ve ambargoyla bu durumun giderek kötüleşmesi krizi etkileyen başlıca sebeplerden olmuştur. Türkiye bu nedenle ambargonun en kısa zamanda kalkması için uğraşmıştır. Bu krizde yine liderin düşünceleri yani psikolojik faktörler önem taşımıştır. Lider yani Ecevit ambargo karşısında dik duruş sergilemiş ve geri adım atmamıştır. Bu durum Türkiye’nin net bir tavır takınmasını sağlamıştır. Bu nedenle ABD istediği amaca ulaşamamış ve hatta ambargo konusunda pişman olmuştur. Çünkü ambargo ile istediklerini Türkiye’ye yaptıramamış ve Türkiye’nin Sovyetlere itilmesine neden olmuştur. Bu durum ambargonun ABD tarafından kaldırılmak istenmesine neden olmuştur. Krizin sona ermesini sağlayan sebeplerden biri olmuştur. Uluslararası faktör olarak iki krizde olduğu gibi bu krizde de uluslararası sistemin yapısı önemli olmuştur. Türkiye yumuşamış soğuk savaş sürecinde ABD’ye karşı dik bir duruş sergileyebilmiştir.

Türkiye, ambargo sürecinde hükümet bunalımı içindeydi (Toker, 1974:1). ABD, Türkiye’nin en büyük silah tedarikçisiydi. Ambargo süresince Türk Silahlı Kuvvetlerinin etkinliği giderek kötüleşmiştir. ABD bu durumu bilmekteydi. ABD, Türk askeri teçhizatının %90’ından fazlasını sağlamaktaydı. 1950’den bu yana üç milyar dolardan fazla teçhizat

Türkiye'ye sağlanmıştı. Türkiye temel askeri teçhizat üretmek için gerekli temel sanayi kapasitesinden yoksundu. Kısacası ABD ambargosu, Türkiye için kötü sonuçlar doğurur. ABD ile ilişkiler açısından bir sorgulama dönemi olmuştur. Silah ambargosuyla Türk ordusu zor durumda kalır. Ecevit hükümeti sonrası Demirel hükümeti gelir. Ambargo kararına karşı ortak savunma ve iş birliği anlaşması bu dönemde tek taraflı fes edilir. ABD üslerinin faaliyetleri durur. İncirlik bu konuda istisna olur. Çünkü NATO kapsamındaki bir üstür. Üslerin faaliyetlerinin durması ikili ilişkilerin zayıflamasına neden olur (Armaoğlu, 1991: 285-286). ABD bu kararı geçici olarak görür. Fakat İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk bu durumun geçici olmayan bir karar olduğunu belirtir. NATO kapsamında bulunan Türkiye'deki İncirlik üssü hukuki ayrıcalığa sahip olmuştur. Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme kapsamında NATO üslerinde bulunan ABD askerlerine Türk Ceza Kanunu uygulanmamıştır. Türkiye'de bu durum halk tarafından hoş karşılanmamıştır (Caşın, 2020: 615). Bu nedenle üslerin kapatılması kamuoyunda olumlu karşılanmıştır.

Aşağıda Türkiye'de bulunan ABD üsleri verilmiştir. Bu kadar fazla üs olması kamuoyunda ABD karşıtlığını arttıran bir başka sebep olmuştur.

Harita 1: Türkiye'de bulunan ABD Üs ve Tesisleri

Kaynak: (Tercüman, 24.01.1980: 1).

Türk kamuoyunda ABD tarafından uygulanan ambargo büyük bir hoşnutsuzluk oluşturmuştur. Bu konuda kamuoyu birleşmiştir. Johnson mektubu gibi bu ambargo kararı da Türk kamuoyunda ABD'ye olan karşıtlığı körüklemiştir (Dolanbay, 2019: 856).

Ambargo öncesi ABD-Türkiye tarihine baktığımızda iyi ilişkiler geliştirildiği görülmektedir. Özellikle de II. Dünya Savaşı sonrası ikili ilişkilerde etkileşim artmış ve Adnan Menderes döneminde bu durum zirveye çıkmıştır. Arada pürüzler olsa da ambargo kadar büyük bir olay yaşanmamıştır. Fakat ABD'nin ambargo uygulaması ikili ilişkileri büyük anlamda olumsuz etkilemiş ve Türkiye'nin ABD'ye olan güveni çok büyük oranda kaybolmuştur. Ambargo ile beraber Türkiye'nin bağımlılığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1975 yılında ASELSAN kurulmuştur. ASELSAN savunma sanayii firması olmuştur. Kuruluş amaçlarından biri de TSK'nın ihtiyaçlarını karşılamak üzere olmuştur (Ziylan, 2003: 33-34).

Tablo 12: Türkiye’de Silahlanma/Savunma Harcamaları (1970-1980)

YILLAR	SİLAHLANMA/SAVUNMA HARCAMALARI (Milyon Dolar)
1970	564.9
1971	570.9
1972	704.0
1973	861.6
1974	1.136.7
1975	2.285.0
1976	2.534.8
1977	2.768.8
1978	2.727.9
1979	3.001.1
1980	2.672.0

Kaynak: (SIPRI)

Tablodan görüleceği üzere özellikle ABD ambargosu sonrası yani 1975 yılı ile Türkiye’de silahlanma/savunma harcamaları büyük oranda artmıştır.

Ambargo ve üs krizi devlet düzeyinde değerlendirildiğinde: ABD’nin ambargosuna karşılık Türkiye, ülkedeki ABD üslerini kapatma kararı almıştır. Ambargoyla üslerin kapatılması kamuoyunda sevinçle karşılanmıştır. Kamuoyunda bu ambargo ABD’ye karşı tepki oluşturmıştır. Ülkede NATO’dan ayrılma fikirleri bile konuşulmaya başlanmıştır. Ambargo ikili ilişkilerde büyük bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye için ABD dostluğunun sorgulandığı bir dönem olmuştur. Bu durum müttefik iki devletin ilişkilerinde en kötü zamanlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Türkiye ambargo öncesi de zor bir dönem

yaşamaktaydı. ABD ambargosu ile bu durum katlanarak büyümüştür. Bu ambargo süresince Türkiye zor günler geçirmiştir. Ambargo, Türkiye ekonomisini zora sokmuştur. Ülkede ekonomik bunalım yaşanmıştır. Ambargo ile Türkiye hem ekonomik hem askeri hem siyasi bakımdan yıpranmıştır. Bu durum da ikili ilişkileri olumsuz etkileyen faktörlerden biri olmuştur. ABD'nin ambargosuna karşılık Türkiye'nin ABD üslerini kapatması ABD'yi zora sokmuştur. Üslerin kapatılmasıyla ABD, istihbarat konusunda üslerin kapatılmasıyla sıkıntılar yaşamıştır. Üslerin kapatılması, ambargonun kaldırılmasını kolaylaştıran durumlardan biri olmuştur. ABD'nin ambargo kararı ile Türkiye'nin ABD'ye olan aşırı bağımlılığı ortaya serilmiştir. ABD'nin uyguladığı ambargo öncesi Türkiye ekonomik anlamda kötü zamanlar geçirmekteydi. Ambargo ile bu durum giderek kötüleşmiştir. Bu nedenle ABD ambargosunun uzaması istenmemiştir. Bu doğrultuda ABD hükümetiyle temaslar tamamen kapatılmamıştır. Bu durum Türkiye'yi buna mecbur bırakmıştır. Ülkenin ekonomik bunalımı, dış politika eylemlerini etkilemiştir.

3.4.2. Ambargo-Üs Krizinde Ecevit

Ecevit ambargo sonrası, gazetelere verdiği ifadelerde ambargo kalksa da kalkmasa da Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlama olanağını bulacağını söylemiştir (*Milliyet*, 1978: 1). Ecevit ambargo karşısında Türkiye'nin ezilmeyecek bir devlet olduğunu söylemiştir. Bunu kendi kendimize ve dünyaya kanıtlamak zorundayız der. Ayrıca bunu yapabilecek inancında olduklarını söyler (*Milliyet*, 1978: 8). Ecevit “Türkiye'nin aklını iyi kullanması” gerektiğini savunur. Yalnız günü kurtarmak üzere değil daha güçlü bir ekonomik yapı kurulması görüşünde olmuştur. “Daha güçlü bir Türkiye” için bunun için dış kaynaklar kadar iç kaynaklara da önem verilmesi gerektiğini söyler. Bu nedenle yeni iç kaynaklar sağlayıcı yasaların çıkmasının ulus açısından önem taşıdığından söz eder. Ecevit, ABD ile ilişkilerde iyi ilişkiler kurulması için ABD'den çok fazla bir şey beklememek gerektiğini savunmuştur (*Milliyet*, 1977: 7).

Ecevit ile Türkiye dış politikada çok çeşitliliğe yönelmiştir. Orta Doğu ve İslam devletlerine yönelik işbirliği çerçevesinde hareket etmeye çalışmıştır. Bu ülkelerden biri Libya önemlidir. Dönemin Libya başbakanı Calluds, Türkiye'ye gelmiştir. İşbirliğine hazır olduklarını belirtmişlerdir. Ecevit de yine aynı şekilde Libya ile ekonomik anlamda karşılıklı yardımlaşmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Kötü ekonomik krizin çıkış yolları için Libya ile işbirliğini zeminini oluşturmaya çalışmıştır (*Milliyet*, 1978: 8). 16 Mart

1978'de ki İsrail saldırısını Ecevit onaylamadığını belirtir. Ecevit'in bu tutumu Müslüman ülkeler nezdinde olumlu sonuçlar doğurmuştur (*Milliyet*, Mart 1978: 3). Ecevit dış politikada çok çeşitliliğe giderken, bir diğer durak Balkanlar olmuştur. Romanya'dan 100 milyon dolarlık kredi alma konusunda anlaşmıştır (Yalçın, 1978: 9). Ecevit, İskandinav ülkelerine ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerin amacı kredi onun haklarını araştırmak ve ekonomik bunalımdan çıkmak için çareler bulma arayışıdır (*Milliyet*, Aralık 1978: 8). Ecevit 1978 yılında Moskova'ya gider. Açıklamasında Türkiye'nin ambargo ile düşüncelerinin çok yönde etkilendiğini belirtir. (*Milliyet*, 1978: 8).

1978 yılına gelindiğinde ABD ambargosu devam etmekteydi. Ecevit, bu konu hakkında görüşlerini mecliste dile getirir. Ecevit, Türkiye'nin bağımsızlığı konusunda ABD'ye bağımlı olunmaması gerektiğine değinmiştir. Türkiye'nin dik bir duruş sergilemesinin doğru olacağını düşünmüştür. ABD ambargosunu bir baskı olarak görmemek gerektiğini savunur. Türkiye'nin köklü geçmişe sahip bir devlet olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, ABD kurulmadan önce de var olduğunu sözlerine eklemiştir. Türkiye'nin tarih boyunca çeşitli zorluklar çektiğini ve bu zorluklardan kurtulabildiğini belirtmiştir. Tarih boyunca Türkiye'ye baskıların da yapıldığını fakat Türkiye'nin buna boyun eğmediğinden de söz etmiştir. Ecevit, dış tehlikelerden çok içerideki tehlikelerden endişelenmiştir. Bu tehlikelerin Türkiye'nin bağımsızlığına zarar verebilecek boyuta geldiğine değinmiştir. Ecevit, ABD ile olan ilişkilerin son yıllarda sarsıntı geçirmesinden de bahsetmiştir. Bu sarsıntının karşılıklı güven ve iş birliğine zarar verdiğini belirtmiştir. Anlaşmazlıkların giderilebileceğini fakat güven sarsıntısının kolay kolay unutulmayacağını ifade etmiştir. Türkiye'nin ikili ilişkilerin düzelmesi için çaba sarf ettiğinden söz etmiştir. Coğrafi olarak Türkiye'nin önemli bir konumda bulunmasından da bahsetmiştir. Bu nedenle de ittifak ilişkilerinde karşılıklı güven duygusunun olması gerektiğini belirtmiştir. ABD ile yaşanan kötü gelişmelerden ötürü Türkiye'nin güveninin zedelendiğine değinmiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1978: 139-146)

Ecevit 1978 yılındaki meclisteki konuşmasında NATO konusundan da bahsetmiştir. NATO içinde Türkiye'ye ağır yükümlülüklerin verildiğini ve Türkiye'nin bu konuda bir karar aşamasında olmasından söz etmiştir. NATO'nun, Türkiye'ye bakış açısını da eleştirmiştir. Türkiye'nin sınır bölgesinde bir asker görüldüğünün altını çizmiştir. Türkiye'nin sadece asker olarak gözükmek istemediğinden söz etmiştir. Türkiye'nin II.

Dünya Savaşından bu yana demokrasiyi sürekli yaşatabilen tek gelişme sürecindeki devlet olmasına değinmiştir. Türkiye’de demokrasinin benimsenmiş olduğundan söz etmiştir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye’yi yalnızca askeri katkısı açısından değerlendirmenin yanlış olduğundan bahsetmiştir. Dünya’daki yumuşama sürecine de değinmiştir. Bu yumuşama sürecinde ittifak sistemine dar bir çerçeveye bakılmaması gerektiğini savunmuştur. Türkiye’nin ulusal güvenliği meselesinde sadece ABD iş birliğine ve NATO üyeliğine bel bağlamaması gerekliliğine değinmiştir. Türkiye’nin yeni bir ulusal güvenlik kavramı oluşturması gerektiğine inanmıştır. Türkiye’nin savunma araçları konusunda tek bir kaynağa bağımlı olmasının sakıncalarından söz etmiştir. Bu sakıncaları bir NATO komutanının bile kabul ettiğine değinmiştir (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 1978: 139-146).

1978 yılında Ecevit; Brüksel, Washington ve New York’ta görüşmelere katılır. Burada ABD ile yaşanmış olan sorunlar hakkında yetkililerle fikir alışverişinde bulunmuş ve düşüncelerini dile getirme imkânı bulmuştur. Bu görüşmeler sırasında ambargo konusuna değinmiştir. Görüşmelerde ABD ile ilişkilerin sağlıklı ilerlemesi için ambargonun kalkması gerektiğinden söz etmiştir. Ayrıca ambargonun kalkmasının Dünya dengesi için de gerekli olduğunu belirtmiştir. Ambargoyu, Kıbrıs konusundaki çözüm sürecini engelleyen bir unsur olarak da değerlendirmiştir. Bunun ABD tarafından da anlaşıldığını belirtmiştir. Ecevit’e göre ABD, ilişkileri düzeltme gayretinde olmuştur. Bu görüşmelerde ABD başkanı Carter ile ambargo konusunu açıkça konuşabilmiştir. Ecevit, ABD başkanının bu ambargoyu kanunsuz bir davranış olarak yorumlamasından bahsetmiştir. Ambargo konusunda, ambargonun kalkacağı ümidinde olmuştur (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1978: 137-142). Görüşmelerde Türkiye’nin NATO içindeki durumu da değerlendirilmiştir. Ecevit, NATO içinde Türkiye’nin Jeopolitik öneminden söz etmiştir. Ambargonun kalkmasının NATO konusu için de önemli olduğunu düşünmüştür. Ecevit, Türkiye’nin tek bir kaynağa bağımlı olmasının kötü sonuçlar doğurabileceğinden bahsetmiştir. Türkiye bu nedenle tek bir kaynağa bağımlı olmamalıdır. Türkiye’nin bu görüşünü müttefik devletlerin de desteklemesi görüşünde olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin tek bir kaynağa bağımlı olmasının NATO sistemine de zarara vereceğini düşünmüştür (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1978: 137-142).

Yapılan görüşmeler sırasında Ecevit, Türkiye’nin kendi savunma sanayisini kurma gayretinde olduklarından söz etmiştir. Bu konu ile ilgili ABD savunma bakanı ile de görüşülmüştür. Bu görüşmeler sırasında Ecevit, Kıbrıs konusunu da gündeme getirmiştir.

Ecevit, söylemlerinde Türkiye'nin, Dünya'da yaşanan yumuşama sürecine katkıda bulunmak isteyen bir devlet olduğunu ifade etmiştir. Görüşmeler sırasında da bu doğrultuda söylemlerde bulunmuştur (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1978: 137-142). Ecevit, Batı ile olan ilişkileri düzeltme gayretinde olsa da bu durumun bölge ülkelerle ilişki kurmada engel oluşturmamasını istemiştir. Türkiye'nin ekonomik sorunları nedeniyle Ecevit, uluslararası banka çevreleriyle iletişime geçmiştir. Ecevit'e göre Türkiye'nin güçlenmesi için güçlü bir ekonomik yapısının olması gereklidir. Bu konuda iç ve dış kaynaklara vurgu yapmıştır. Bunun için mecliste iç kaynaklar konusunda yasaların çıkması gerektiğinden bahsetmiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1978: 137-142).

ABD'nin uyguladığı ambargo sürecinde Ecevit, 1978 yılında yeni bir dış politika doktrini geliştirmiştir. *Ulusal savunma ve dış politika* adlı bu doktrinde Türkiye'nin silahlanmada tek kaynağa bağımlıktan kurtulması durumuna değinilmiştir. Bu bağlamda ABD dışında İran ve Libya gibi ülkelere de silah üretiminde yaklaşır. Gevşek çift kutuplu sistem olmasına rağmen soğuk savaş koşulları devam etmektedir. Buna rağmen Türkiye radikal bir karar alarak SSCB'den silah alınmasını dahi gündeme getirir. Hatta bu amaçla Kenan evren, Moskova'ya gidecektir. Doktrinde bir diğer amaç bölge merkezli bir politika adlı politikası doğrultusunda; silahlanma yerine komşularla iyi ilişkiler kurup güvenlik konusunda tasarruf sağlama amacı güdülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye komşu ülkeleri ile yakın ilişkiler kurma yoluna girmiştir. Bu doktrinde Türkiye'ye, Kıbrıs harekâtı ile Yunanistan ile yaşadığı sorunları nedeniyle artık tehdidin kuzeyden yani SSCB'den değil Batı'dan yani Yunanistan'dan geldiğini düşünülür. Bu sebeple batılı çevreler tarafından Türkiye'nin doğuya açılma politikası olarak da tanımlanmıştır. ABD bu yeni yaklaşıma karşı kuşku ve endişeyle yaklaşır. Fakat 1980 darbesi doktrinin uygulanmasını engeller (Oran, 2009: 674). Ecevit üslerde ABD yetkilerine son vermekle ilk adımın atıldığını söylemiştir. Sıradaki adamın yeni bir dış politika saptanması olduğunu söylemiştir. Ecevit'e göre Türkiye ulusal politikası ve uluslararası ilişkilerini bütünüyle gözden geçirmelidir. Ecevit ambargo karşısında verdiği ifadelerde ambargo kalksa da kalkmasa da Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlama olanağını bulacağını söylemiştir (*Milliyet*, 1978: 1).

ABD ile süren müzakerelerde 27 Mart 1976'da savunma desteği anlaşması imzalanır. Savunma için Türkiye dört yılda 1 milyar dolar verileceği öngörülür. Bu anlaşmaya göre üsler Türk tesisi olacaktı ve faaliyetler Türkiye tarafından denetlenecekti. Ambargonun

kaldırılmasından sonra yürürlüğe girecekti. Türkiye'ye dört yılda 1 milyar dolarlık yardım yapıp bunun 200 milyon doları hibe olacaktı. Fakat anlaşmada birçok belirsizlik vardı. Yerel alan tesis kavramları net bir şekilde açıklanmamıştır. Anlaşmanın dördüncü maddesinin birinci paragrafına göre, üçüncü madde birinci paragrafta belirtilmiş olan tesisler Türk Silahlı kuvvetleri denetleyecek deniyordu. Yani tüm tesisler değil sadece üçüncü madde birinci paragrafta belirtilen Türk tesisleri ele alınmıştı. Komutanların yetki sorumlulukları beşinci maddenin birinci paragrafında belirtilir. Burada Türk komutanların ABD yönetiminde çalışan Türkleri bile komuta edemeyeceği görülür. MC hükümeti 1977 yılı sonunda istifa eder. Ecevit hükümeti göreve başlar. CHP lideri Ecevit hükümeti geldikten sonra MC Hükümeti'nin ABD'ye karşı dış politika yaklaşımını eleştirmiştir. Ecevit dış politikanın bir bütün olduğunu belirtmiştir. Bir devletin belli bir dünya görüşünün olması gerekliliğini savunmuştur. Demirel hükümeti alacağı kararı müzakere yoluyla belirlemeye çalışmıştır. Bu durumu Ecevit eleştirmiştir. Dünya diplomasi tarihinde bir kararı devlet kendisi alır. Müzakere yoluyla diğer karşı devletle oturup karar vermez. Ecevit 21 Haziran'da yaptığı konuşmasında MC Hükümeti'nin dış politikada duygularıyla hareket ettiğini söylemiştir. Fakat dış politikanın duygu işinin değil hesap işinin olduğunu söylemiştir. Ecevit'e göre dünya koşullarını kendi gücünü ve olanaklarını iyi değerlendiren bir ülke dış politikada mazlumlukla değil kararlılık ve meşru yollarla haklarını alarak sonuç almıştır. Ecevit 1978 Haziran'ında Moskova'dan dönmüştür. Açıklamasında Türkiye'nin ambargo ile düşüncelerinin çok yönde etkilendiğini belirtir. (*Milliyet*, 1978: 8). Ecevit silah ambargosu uygulanmasıyla ortak güvenlik kavramının Türkiye açısından yeniden ele alınmasının gerekli olduğunu belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 1975: 1). Bülent Ecevit hükümeti Demirel döneminde konuşulan anlaşmaya sıcak bakmaz. Bu maddelerin belirsizliğinden ve yardımı az bulmasından dolayı anlaşmayı onaylamaz. 1970'lerin ikinci yarısından sonra Türkiye ekonomik krizler yaşar. Türkiye ekonomik yardım için batı Almanya'dan yardım ister. Başbakan Ecevit alman gazetesine verdiği demeçte; eğer Batı Almanya, Türkiye'ye ABD'nin yerine yardım etmeyi kabul etmezse Türkiye'nin hiç kimsenin memnun olmayacağı bir seçeneğini tercih edeceğini söylemiştir. Bu çıkışla Türkiye'nin gerekirse blok değiştirebileceği tehdidi verilmiştir Bu çıkışla Türkiye'nin gerekirse blok değiştirebileceği tehdidi verilmiştir. 1978 yılı ile Ecevit tekrar iktidar olur. Eğer ambargonun kalkmazsa Türkiye'nin NATO'dan çekilme isteğini dahi açıklar. Türkiye'nin kendi ulusal güvenliğini sadece ABD ve NATO'ya endekslemenin doğru olmadığını söylemiştir. Türkiye'nin kendini savunma sanayisini geliştirmesi ve

komşularıyla karşılıklı güven ve dostluk atmosferini inşa etmesi gerektiğini belirtir (Özata, 2016: 256).

Ecevit Ocak 1978'de hükümeti tekrar kurmuştur. Eğer ambargo devam ederse NATO'dan ayrılmayı düşünebileceklerini dahi belirtmiştir. Kısa süren 1974 iktidarında Ecevit ambargonun kaldırılmasında etken bir güç olmuştur. Ecevit iktidarının ikinci haftasında ABD dışişleri bakanı ile bir toplantı yapmıştır. 1976 tarihli yapılan anlaşmanın günün koşullarına uymadığını ve gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. 26 Mart 1976 tarihli savunma anlaşmasının işlenmesi için önce ABD'nin ambargoyu kaldırması gerektiğini ve antlaşmada bazı maddelerin gözden geçirilmesi gerektiğini söylemiştir (Özata, 2016: 256).

1976 yılında Bülent Ecevit NATO güvenlik sistemine Türkiye'nin kendini tamamen teslim etmemesi gerektiğini düşünmüştür. Fakat buna rağmen NATO'dan ayrılma söz konusu değildi. Ecevit'e göre ABD'nin son davranışları Türkiye için bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu yüzden Türkiye'nin bir an önce ekonomik olanakları ile uyumlu bir savunma kavramı oluşturması gerektiğinden söz etmiştir. Bu durumun NATO üyeliği ile çelişki oluşturmayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle hem ekonomik hem de savunma olanakları bakımından güçlü olmak zorunda olduğunu söylemiştir. Ecevit, Türkiye'nin ne ABD'den ne de Avrupa'dan aldığı akıl ile değil, kendi aklıyla ulusal savunma kavramını oluşturması gerektiğini belirtmiştir. Ecevit 24 Şubat 1978'de ABD Ankara büyükelçisi Spiers, Washington'a bir telgraf çekmiştir. Türkiye ile ilişkilerin düzeltilmesi gerektiğini aksi takdirde Türkiye'nin ittifaklarını yeniden değerlendirecek konusunda kararlı olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin bu kararlı turumu karşısında ABD yönetimi hızla harekete geçmiştir. Ecevit'in buradaki rolü önemlidir. 24 Mart 1978'de Carter ambargonun kaldırılması yönünde görüş bildirmiştir. Aynı gün aldığı kararla Türkiye'ye 81,3 milyon dolar değerindeki askeri satış yapacağını dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Böylece ambargonun kaldırılması süreci işlemeye başlamıştır (Özata, 2016: 270). Ambargonun kaldırılmasından bir gün sonra Başbakan Ecevit Türkiye'deki savunma işlerinin yeniden açılacağını bildirmiştir. ABD üsleri geçici statüde yeniden açılmıştır (*Tercüman*, 1978: 1).

1978 yılında Ecevit, Türkiye'nin ABD ambargosu tepkisi hakkında bir röportajda konuşmuştur. Bu konuşmasında: NATO ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir. ABD ambargosuna karşılık NATO'dan ayrılma niyetinde olmadıklarını belirtmiştir. ABD üsleri konusunda da konuşmuştur. Üslerin açılmasını ABD ambargosu ile ilişkilendirmiştir. ABD ambargosu kalktığında üslerin açılacağını ifade etmiştir. Ambargo kalkmadığı sürece üslerin açılmayacağını ifade etmiştir. Ecevit, konuşmasında yumuşama sürecinden de söz etmiştir. Bu sürecin Türkiye açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Bu sürece Türkiye'nin katkı sağlamak istediğini de sözlerine eklemiştir. Ecevit yine aynı konuşmasında bir ülke için güvenliğin önemli olduğunu ve bunu sağlamak için komşularıyla iyi geçinmesi gerektiğine inandığını söylemiştir. Bu nedenle de Türkiye'nin komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirme amacında olduğunu belirtmiştir. Ecevit, ABD ambargosu ile Türkiye'nin Batı müttefikleri tarafından yalnız bırakıldığını söylemiştir. Bu sebeple de Türkiye'nin yeni bir savunma konsepti geliştirme isteğinde olduğunu belirtmiştir. Yine aynı konuşmasında Türkiye'nin askeri teçhizat konusunda tek bir kaynağa bağımlı olmaktan kurtulmak istediğini de ifade etmiştir. Son olarak ABD'nin ambargosu nedeniyle Türkiye'nin başının çaresine bakması gerektiğini söylemiştir. ABD dışında ülkelerle ilişkilere girme zorunluluğundan bahsetmiştir. Bunun ABD'ye bir tehdit değil, bir ülkenin bu durum karşısında takındığı gerçekçi bir tavır olduğundan söz etmiştir (Ecevit, 2018: 0-5. dk.)

Ambargo ve üs krizi birey düzeyinde değerlendirildiğinde: ABD üslerini kapatma kararı sırasında Başbakan Ecevit olmasa da Ecevit göreve geldiğinde kapatma eylemini devam ettirmiştir. Ecevit, üslerin açılmasını ambargonun kalkmasına bağlamıştır. Ecevit ambargo konusunda asla geri adım atma niyetinde olmamıştır. Fakat yine de ambargoyu istemeyen ABD başkanı ile iletişimi kesmemiş ve diplomatik kanalları kapatmamıştır. ABD Başkanı gibi o da ambargonun kalkmasını istemiştir.

Ecevit ambargo ile Türkiye'nin ABD'ye olan aşırı bağımlılığını görmüş ve bunu aşmak için ulusal bir politika oluşturmaya çalışmıştır. Fakat 1980 darbesi ile bu politika hayata geçirilememiştir. Bu doktrinde silahlanma için tek kaynağa bağımlı olunmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu doktrinde komşularla iyi ilişkiler geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu doktrine göre artık tehdit Kuzeyden yani SSCB'den değil, Batı'dan yani Yunanistan'dan gelmekteydi. Bu yaklaşım bu açıdan ABD'yi endişelendirmiştir. Ecevit, soğuk savaşın devam ettiği bu süreçte böyle radikal bir doktrin geliştirmiştir. Buradan yine

cesur kişiliğinin etkisi görülmektedir. Fakat Ecevit buna rağmen NATO'dan ayrılma fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Ecevit, ambargo ile Türkiye'nin dışa bağımlılığını görmüş ve ASELSAN'ın kurulmasını sağlamıştır. Ülkenin dışa bağımlılığını azaltmak için somut adımlar atmıştır.

Bu krizde Ecevit'in ani bir öfkeyle hareket etmediğini ve rasyonel davranmaya çalıştığını görebiliriz. Kişisel özelliklerinden akliselim bir şekilde hareket etmiştir. Ecevit, ambargoya rağmen dik bir duruş sergilemiştir. Kıbrıs konusundaki tezini sürdürmeye devam etmiştir. Kıbrıs konusunda geri adım atmamıştır. Burada yine kişisel özelliklerinden bu duruma karşı duruşu cesaretiyle ilişkilendirilebilir. Ecevit, bu konuda kararlı bir politika izlemiştir. Hiçbir şekilde ABD'ye taviz vermemiştir. NATO'da ilk kez bir devletin bir diğer devlete ambargo uygulaması nedeninden dolayı Ecevit, ABD ile olan ilişkileri gözden geçirmiştir. Bu dönemlerde SSCB ile olan ilişkiler gelişmiştir. Bu konuda Ecevit'in ABD'den uzaklaşmaya başladığı görülebilir. Fakat ambargo kalkınca ilişkiler tekrar düzene girmiştir. Ecevit, aynı zamanda ABD dışında dost ülkeler arayışına girmiştir. Bunlardan biri de SSCB olmuştur. Ecevit, dış politikada çok çeşitliliğe yönelmiştir. Fakat her ne kadar ambargo ile başka ülkelere yönelse de problemin çözülmesi için barışçıl bir tavır sergilemiştir. ABD ile diplomatik kanallar kapatılmamıştır.

Bu krizde Ecevit, Hermann ve diğerlerinin yapmış olduğu Tablo 1'deki çalışmaya göre Karizmatik ve Yönetici/Yönlendirici Lider profili çizmiştir. Karizmatik lider olarak amaçlarını gerçekleştirmek üzere politika üretmiştir. Ambargo ile Türkiye'nin üsleri kapatma kararını devam ettirmiştir. Ambargonun kalkması için geri adım atmamıştır. Bu amacını gerçekleştirmek için kararlı bir duruş sergilemiştir. Karizmatik lider profili çizebilmesinin temel nedenlerinden biri kişilik özelliklerinden cesur yapısı olmuştur.

Aynı zamanda Yönetici/Yönlendirici lider olarak norm ve kurallara uygun hareket ederek, politikaları kendi düşünceleriyle uyumlu şekilde yönlendirmeye odaklanmıştır. Bu krizde ambargonun kalkması için diplomatik kanalları kesmemiştir. ABD'nin uygulamış olduğu ambargoya rağmen diplomatik kanallar doğrultusunda çözüm arayışında olmuştur. Uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde hareket etmiştir. Bu krizde aşırı tepkiler vermekten kaçınmıştır. Bu çizdiği profil kişisel özelliklerinden akliselim olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Kısacası Ecevit diğer iki sorundaki gibi bu durumda da net bir duruş sergileyebilmiştir. Kararından geri dönmemiştir. Fakat Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılması gibi de duygusal ve ani bir karar vermemiştir. Bu önemlidir. Çünkü her ne kadar keskin konuşsa da eylemleri o kadar sert olmamış ve uzlaşmacı tavırlar sergilemiştir. Bu durum ambargonun kalkmasını kolaylaştırmış. İkili ilişkilerin tekrar düzene girmesini sağlayabilmiştir.

3.4.3. ABD'nin Gözünden Ambargo-Üs Krizi

ABD Başkanı Ford ve ABD'li devlet adamı Kissinger'ın tüm direnmelerine rağmen ABD'de kongre, ambargo kararını alır. NATO içinde ilk kez iki müttefik devletten biri diğerine ambargo uygulamıştır (Dolanbay, 2019: 856). ABD başkanı Ford, ambargo konusunda rahatsız olmuştur. Kongreyi bu karardan vazgeçirmek için lobi faaliyetleri gibi eylemlerde bulunmuştur. Aynı Ford gibi Dışişleri Bakanı Kissinger da kongre üyeleri ile kararlarını değiştirmeleri konusunda görüşmeler yapmıştır (*The New York Times*, 1975: 3). Fakat bunlara rağmen 18 Ekim'de ABD Başkanı Ford tasarıyı imzalamak zorunda kalır. ABD'de Kıbrıs harekâtından önce de haşhaş sorunu yüzünden hâlihazırda Türkiye aleyhine bir kamuoyu vardı. Kongrede Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal ettiği görüşü vardı (Polat, 2009: 124). Başkan Gerald Ford ABD başkanı Türkiye ye yapılan yardımların durdurulmasını taraftarı değildi. Fakat ikinci barış harekâtından sonra kongrenin baskılarına dayanamadı ve Türkiye'ye ambargo uygulamak zorunda kaldı (Polat, 2009: 44). ABD her ne kadar ambargo uygulasa da bunu uzun süreli yapma taraftarı değildi. Çünkü bunun sonuçlarında Sovyetlerin Türkiye'ye yaklaşması tehdidi olabilirdi. Ambargo 1978'e kadar sürmüştür. Böylece Türkiye bir nevi uluslararası yalnızlığa itilmiştir. ABD üslerinin faaliyetlerinin askıya alınması ile başkan Ford Türkiye ile mükemmel olan ilişkilerin zedelendiğini belirtmiştir. ABD Başkanı Ford ambargo ile kongrenin 27 yıldan beri yaptığı en büyük hatayı işlediğini söylemiştir. Ambargonun olumsuz sonuçlarını vurgulamıştır. Kıbrıs bunalımı ambargo ile çözümlenmemiştir. İkinci olarak bu ambargo ile NATO zayıflamıştır. 1976 yılı ile ABD başkanlık seçimlerini Jimmy Carter kazanır. Seçimlerde Yunan kökenli seçmenlerin oyunu almak için ambargo lehine bir tutum takınmıştır Carter. Fakat başkan olduktan sonra Türkiye'nin ABD açısından önemli bir ülke olduğunun bilincine varıp ambargonun kaldırılması için hareket edecekti. Daha sonraki açıklamalarında ambargonun yanlış olduğunu belirtmiştir. Ambargoyu kaldırmanın onun için adeta bir sorumluk haline geldiğini de belirtmiştir. Ambargoyu haksız ve şık olmayan bir karar olarak nitelendirmiştir.

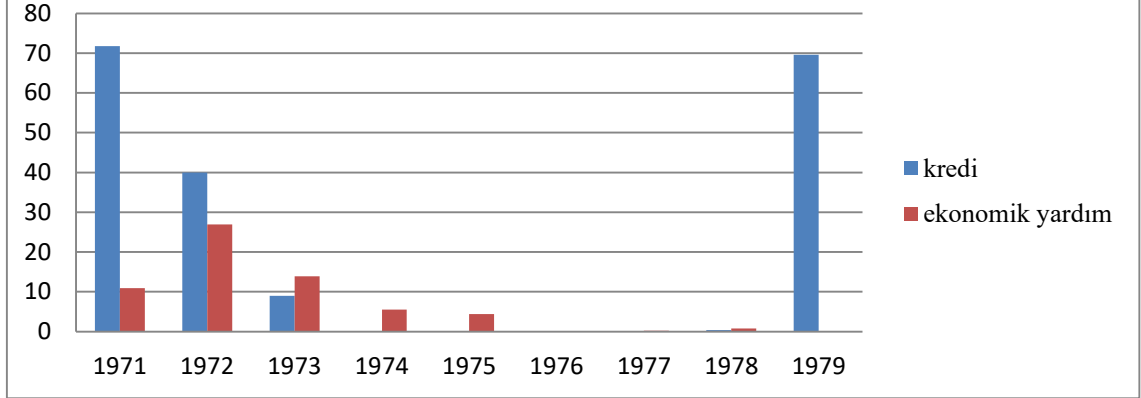
Ambargoyu tarihi bir yanlışlık olarak tanımlamıştır. 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter ile Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit görüşmüştür. Yine 14 Haziran'da basın toplantısı yapmıştır. Burada ambargonun kaldırılması çağrısını yenilemiştir. ABD'nin Türkiye'deki üslere ihtiyaç duymasının silah ambargosunun kaldırılmasında etken olduğu söylenebilir. Ambargonun kaldırılmasından sonra güney Avrupa müttefik kuvvetler başkomutanı amiral Shear kapatılmış olan üslerin tekrar açılması gerektiğini belirtmiştir. Üslerin kapalı olmasının ABD istihbarat çalışmalarını aksattığını söylemiştir (*Milliyet*, 1978: 1-14). ABD yönetimi en başından ambargo kararına karşı çıkmıştır. Üslerin kapanması istihbarat bilgilerinin toplanmasına engel oluyordu. Bu durum ABD'nin yani NATO'nun güneydoğu kanadının olumsuz etkilenmesine neden oluyordu. ABD güvenliği bu durumdan zarara uğramış oluyordu. Ambargo sürecinde Türkiye, Sovyetler birliği ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu durum ABD'de endişe yaratmıştır. Bunun etkisiyle silah ambargosu 26 Eylül 1978'de kaldırılmıştır (Gönlübol, 1996: 591-592).

ABD'de *ABD Silah Ambargosunun Kaldırılmamasına Türk Tepkisi* adlı bir rapor hazırlanmıştır. Türklerin tehlikede olan çok şeyi olduğu belirtilmiştir. Geçmiş deneyimlerin yol gösterici olacağını ve çıkarlarını dikkatle tartacakları belirtilmiştir. Bu nedenle düşüncesiz bir şekilde aşırı tepki vermekten kaçınacakları belirtilmiştir. Türk liderlerin, gelecekteki rotalarına karar verirken, davranışları üzerindeki çeşitli kısıtlamaların farkında olduklarından söz edilmiştir. Son birkaç ayda, korktukları gibi, ABD silahlarına alternatifleri olmadığını öğrendikleri belirtilmiştir. Ambargonun ABD ve hükümetle bağları ciddi şekilde zedelediğine değinilmiştir. Türkiye'nin kötüleşen ekonomik durumundan da söz edilmiştir. Ankara'nın azalan dış ticaretini kullanmak zorunda kalması durumunda çok zarar göreceği belirtilmiştir (CIA, 1975: 7).

Bu rapordan ABD'nin, Türkiye ile olan ilişkilerine verdiği önemi görmekteyiz. Türkiye açısından ABD'ye alternatif bir kaynak olacağı endişesi oluşmuştur. Bu kaynağın özellikle SSCB olmasından endişelenilmiştir. Bu ambargo ile ikili ilişkilerin zarara uğraması da işlenmiştir. Kısacası ABD, Türkiye'ye ambargo uygulasa da Türkiye'yi iç ve dış meseleleri bakımından önceki dönemler gibi takip etmeye devam etmiştir.

Grafik 2: ABD'nin Türkiye'ye sağladığı kredi ve yardım (1971-1979)

ABD'NİN TÜRKİYE'YE SAĞLADIĞI KREDİ VE YARDIM (MİLYON DOLAR)

Kaynak: (Laipson, 1983: 18).

Yukarıda ABD'nin 1971 yılından 1979 yılına kadar Türkiye'ye yapmış olduğu kredi ve yardımlar verilmiştir. Ambargo sürecinde grafikten de görüleceği şekilde kredi ve yardımlar durmuştur. İlişkilerin düzelmesi ile kredi tekrar gündeme gelmiştir.

Ambargo ve üs krizi sistem düzeyinde değerlendirildiğinde: ABD Başkanı Ford, ambargo konusunda rahatsız olmuştur. Yine aynı şekilde Dışişleri Bakanı Kissinger da bu durumdan memnun değildi. ABD Başkanı ambargonun kalkması için uğraşmış ve Türkiye ile temasa geçmiştir. Hazırlanan ABD raporlarında Türkiye'ye ambargo uygulanmasının yanlış olduğuna değinilmiştir. Ambargo, Türkiye'yi güçsüz kılmaktaydı ve ABD, Ortadoğu'da olan müttefikinin güçsüz durmasından endişelenmekteydi. Türkiye, uluslararası hukuka uygun olarak milli yetkisini kullanmış ve ülkesinde bulunan yabancı üsleri kapatmıştır. ABD üslerinin uluslararası anlaşmalara dayalı ayrıcalıkları nedeniyle halk bu durumu sevinçle karşılamıştır. Fakat Türkiye uluslararası hukuka uyarak NATO üslerini bunun dışında tutmuştur. Çünkü NATO, uluslararası hukuk belgesine dayalı bir üstü. Bu bağlamda milli yetkininin üzerindeydi. Bu doğrultuda Türkiye bu kurala uymuş ve NATO incirlik üssünü kapatmamıştır. Burada kriz anına rağmen Türkiye'nin uluslararası hukuk kurallarına uyduğunu görürüz.

Uluslararası sistemin gevşek çift kutuplu olması Türkiye'nin dış politikada daha bağımsız karar verme yeteneğine kavuşmasına neden olmuştur. Kendisine ambargo uygulayan soğuk savaşın ana aktörlerinden biri olan devlete yani ABD'ye karşılık verebilmiş ve ABD üslerini kapatmıştır. Uluslararası sistemin yapısı, Türkiye'nin eylemlerine etki etmiştir. ABD ambargosu ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu ambargo ikili ilişkilerde büyük bir kırılmaya neden olmuştur. Türkiye'nin ABD'ye olan güveni çok fazla zarar görmüştür. Çünkü bu ambargonun NATO üyeleri arasında bir örneği olmamıştır. ABD, istediği politikayı izlemeyen Türkiye'yi bu şekilde cezalandırmıştır. Bu ambargoyla Türkiye, SSCB ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu durum ABD'nin aleyhine olmuştur. ABD, Türkiye'yi istediği politikaları gerçekleştirmesi için zorlasa da bunda başarılı olamamıştır. Türkiye, ABD'den bağımsız hareket etmiş ve ABD karşısında dik bir duruş sergilemiştir.

Krizi çalışmanın alt problem cümleleri açısından değerlendirdiğimizde:

Tablo 13: Ambargo-Üs Krizi ve Çalışmanın Alt Problem Cümleleri

AMBARGO-ÜS KRİZİ	
Alt Problem Cümleleri	Cevaplar
-Türkiye'de kamuoyunun yani toplumun dış politika kararına etkisi olmuş mudur?	-Bu krizde Kamuoyu/Toplum dış politika kararına etki etmiştir. -Ambargo ile halk çok rahatsız olmuştur. -Medya aracılığıyla halk bu durumu yakından takip etmiştir. -Ülkede NATO'dan ayrılma fikirleri yükselmiştir. Türk hükümeti ABD üslerini kapatma kararı almıştır.
-Koalisyon ile yönetilen Türkiye'de karar alınırken pürüzler çıkmış mıdır? Yani koalisyonda kararlara karşı çıkan olmuş mudur?	-Bu krizde koalisyon hükümetinde üslerin kapatılması konusunda ortak görüşte olmuştur. Bu nedenle herhangi bir pürüz çıkmamıştır.
- Liderin yani Ecevit'in kişiliği dış politika kararlarına etkisi olmuş mudur?	-Ecevit'in kişiliği bu krizde dış politika kararlarına etki etmiştir. -Cesur yapısı ile üsleri kapatma konusundaki tavrını devam ettirmiştir. Fakat aynı zamanda rasyonel biri olarak ABD ile olan ilişkileri tamamen koparmamış ve ambargonun kalkması için çaba göstermiştir.
-Liderin yani Ecevit'in düşünceleri kararlarına etki etmiş midir?	-Bu krizde Ecevit'in düşünceleri kararlarına etki etmiştir.

	-Ecevit, Kıbrıs konusundaki davasını sürdürmeye devam etmiştir. Ambargoya rağmen bu konudaki düşünceleri değişmemiştir.
-Türkiye, uluslararası hukuk kurallarına uymuş mudur?	-Bu krizde Türkiye uluslararası hukuk kurallarına uymuştur. -Kendi iç egemenlik hakkıyla ülkesinde bulunan askeri üsleri kapatmıştır. -İncirlik üssü bunun dışında tutulmuştur. Çünkü uluslararası anlaşma ile incirlik üssü korunmaktaydı. Türkiye bu doğrultuda uluslararası hükümleri çiğnememiş ve uluslararası hukuka uygun davranmıştır.
-Uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin eylemlerine etki etmiş midir?	-Bu krizde uluslararası sistemin yapısı Türkiye'nin kararına etki etmiştir. -Gevşek çift kutuplu sistemin getirdiği yumuşamayla Türkiye, ABD'nin uyguladığı ambargoya karşılık cevap verebilmiş ve üsleri kapatmıştır.

SONUÇ

Türkiye ve ABD ikili ilişkileri Atatürk döneminden itibaren başlamış ve daha çok ekonomik ilişkilerin başlatılması için adım atılması biçiminde gerçekleşmiştir. İlişkilerin hemen yüksek bir düzeye ulaştığını söylemek zordur. Bunun ana nedenlerinden biri coğrafi

uzaklık ve ABD'nin politikaları olmuş ve siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkilere göre daha az ilerlemiştir. Roosevelt'in ABD Başkanı olmasından sonra uluslararası sistemde daha çok söz sahibi bir aktör olmasıyla birlikte ise Türkiye ile karşılıklı ilişkilerde artış görülmüştür. Fakat bu ilişkiler daha çok liderlerin bireysel anlamda uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelere duydukları yakınlıktan kaynaklanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ana gelişme evresinden sonra ABD müttefikler yanında Avrupa cephesinde yer almaya başlayınca ilişkilerin artarak devam ettirildiği bilinmektedir. ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği ile birlikte Türkiye'nin Mihver devletleri ve Faşist bloğa karşı Müttefikler yanında savaşa girmeye ikna edilmesi için özel çaba göstermiştir. Savaşın sonuna doğru ise Batı Bloku'nun oluşturulması ve Birleşmiş Milletler'in kuruluş sürecinde Türk-Amerikan ilişkileri iyice artmak durumunda kalmıştır.

İkili ilişkilerde en parlak dönem ise hiç kuşkusuz II. Dünya Savaşı sonrası yaşanmıştır. Bu dönemde hem ekonomik hem siyasi anlamda ilişkiler derinleşmiş ve ABD, Türkiye'ye Truman Doktrini ve Marshall Yardımları kapsamında ekonomik yardımlar yapmıştır. Bu durum bir yandan Türkiye'yi Batı blokuna eklemelerken bir yandan da uzun vadede Türkiye'nin ekonomisinin aleyhine etkileri olmuştur. Çünkü Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığı zedelenmiş ve Türkiye, ABD'ye bağımlı bir ülke haline gelmiştir. İkili ilişkiler iyi gitmişse de Türkiye hem ekonomik hem askeri açıdan ABD'ye bağımlı ve ona eksenli bir devlet olmuş ve bu açıdan zarar görmüştür. Örneğin Türkiye "1950-53 Kore Savaşı" sırasında konunun kendisiyle doğrudan ilgisinin olmamasına rağmen Batı bloğunda yerini sağlamlaştırmak ve NATO'da yer bulmak için Kore'ye asker göndermiştir. Türkiye'nin Kuzey Kore ile coğrafi bir sınırı bulunmamaktaydı ve Kuzey Kore, Türkiye'ye doğrudan bir tehdit de oluşturmamaktaydı. Kısacası bu eylem dönemin Demokrat Parti Hükümeti'nin bir dış politika tercihi ile alakalı bir eylem olmuştur. Üstelik bu savaşta Türk Kuvvetleri kayıp vermiştir. Türkiye, Batı bloğunda yer alabilmek için ABD çıkarlarına hizmet eden bir eyleme ortak olmak durumunda bırakılmıştır. Burada Türkiye'nin, ABD'nin çıkarlarını kendi ulusal çıkarlarının üstünde tuttuğu söylenebilir. Yani ikili ilişkilerde Türkiye'nin kendi çıkarlarını göz ardı edip, ABD çıkarlarını önemseydiğini görmekteyiz. Ayrıca Türkiye, Sovyetler Birliği'ni karşısına almak pahasına ABD için Kore'ye asker göndermiştir. Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası neredeyse tamamen ABD eksenli dış politika izlemiş ve bu nedenle de komşu devletlerle olan ilişkilerini çok fazla geliştirememiştir. Kore Savaşı sonrası Türkiye NATO'ya kabul edilmiştir. Bununla beraber ülkede ABD ile ilişkiler çerçevesinde

faaliyetlerde çok büyük bir oranda artış görülmüştür. Türkiye'nin dış politikası tamamen ABD ve NATO merkezli bir biçimde yürütülmüştür. Bu durum Türk kamuoyunu ikiye bölmüş, bir bölümü desteklerken diğer bölümü ise eleştirilmiş ve ülkede ABD karşıtlığının artmasına neden olmuştur.

Demokrat Parti iktidarı dönemi boyunca ikili ilişkiler “tam uyum” çerçevesinde yürütülürken ikili ilişkilerde ilk kırılma 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra 1962 yılında yaşanan “Küba Krizi” ile yaşanmıştır. ABD’ye gözü kapalı güvenilmesinin zararı bu kriz ile ortaya çıkmış ve ABD’nin kendi çıkarları olduğunda Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye atabileceği bu kriz ile görülmüştür. Bir süredir devam eden ancak sonradan iyice alevlenen 1963 Kıbrıs krizinde ise ikili ilişkilerde ikinci bir kırılma yaşanmıştır. ABD tarafından dönemin lideri İnönü’ye gönderilen “Johnson Mektubu”, ilişkilerin krizli bir hal almasına neden olmuş ve Türk dış politikasında önemli etkilere yol açmıştır. Türkiye, ABD nedeniyle garantör bir devlet olmasına rağmen Kıbrıs’taki huzuru sağlama konusunda harekete geçememiştir. Kısacası ABD’nin dış politikasına olan aşırı bağımlılık, Türkiye’nin bağımsız hareket etmesine engel olmuştur. Ayrıca Türkiye bu dönemde askeri gereksinimlerini ABD’den karşılamaktaydı. Bu durumda Türkiye’nin ABD’ye olan bağımlılığını arttıran unsurlardan biri olmuş ve bu bağımlılık ile ABD, Türkiye’nin dış politika kararlarında kendini söz sahibi olarak görmüştür.

Yaşanan bu iki kriz gelişmesiyle Türkiye kamuoyunda ABD’ye olan karşıtlık artmıştır. Özellikle Johnson Mektubu, Türkiye’nin içişlerine “doğrudan müdahale” olarak görülmüş ve eleştirilmiştir. Bu mektupla beraber ABD ile olan müttefikliğin her zaman sorunsuz bir şekilde ilerlemeyeceği ortaya çıkmış ve Türkiye’de ABD ile ilişkiler sorgulanmaya başlamıştır. Bu mektupla Türkiye için tek yönlü dış politikanın aslında nasıl zararlı olabileceği ortaya çıkmıştır.

1974 öncesi ikili ilişkileri genel olarak değerlendirdiğimizde baskın olan tarafın yine ABD olduğu görüldüğü söylenmelidir. Türkiye, soğuk savaşın getirdiği “güvenlik” endişesi ile ABD’nin kendi aleyhine olan davranışlarına karşı bir politika geliştirememiş ve dış politikada yaşanan olumsuz gelişmelerde alternatif manevra alanları kuramamıştır. Kısaca 1974 öncesi dönemde Türkiye’nin, ABD’ye ve dış politikasına olan bağımlılığı nedeniyle bağımsız bir dış politika izlemekte zorlandığının gözlemlendiği söylenmelidir.

İkili ilişkilerde Küba ve Kıbrıs krizi haricinde tekrar iyileştirilen ilişki süreci, ABD'nin haşhaş konusunda Türkiye'ye baskıları ile yine tıkanmıştır. 1960'lı yıllarda uyuşturucu ABD için önemli bir gündem konusu haline gelmiş ve uyuşturucu/bağımlılık nedeniyle ABD toplumsal olarak zor zamanlar geçirmiştir. Uyuşturucu ve bağımlılık ABD'de çok büyük bir sorun haline gelmiş ve bu sorun karşısında ABD'nin önlemleri yetersiz kalmıştır. ABD'de uyuşturucu olarak kullanılan afyon, haşhaştan üretilmekte olan bir madde olduğu için Türkiye, haşhaş üreten bir devlet olarak bu konuda maalesef ABD'nin radarına takılmıştır. Ayrıca ABD, afyon yani uyuşturucunun büyük oranda Türkiye'den geldiğini ileri sürmüş ve ABD'de bu doğrultuda raporlar bile hazırlanmıştır. Bu nedenle ABD, Türkiye'ye haşhaşın üretilmesini yasaklaması için baskı yapmış ve bu durum iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. ABD'nin baskısıyla Nihat Erim hükümeti döneminde 1971 yılında Türkiye'de haşhaş ekimine yasak getirilmiş ve haşhaş ekim yasağının gelmesinden kaynaklanan Türk çiftçinin mağdur edilmesi nedeniyle ülke kamuoyunda ABD'ye karşı olumsuz düşüncelerin arttığı gözlenmiştir.

1973 yılı sonunda yapılan seçimlerde en çok oyu alan CHP'nin lideri Ecevit 1974 yılı başında MSP lideri Erbakan ile koalisyon hükümeti kurmuş ve Başbakan olmuştur. Ecevit, haşhaş konusunda ABD'ye karşı gelmek pahasına haşhaş ekim yasağını derhal kaldırtmıştır. Bu durum halk arasında sevinçle karşılanmıştır. ABD ise yasağın kaldırılmasından hiçbir şekilde hoşnut olmamıştır. Türkiye'nin haşhaş krizindeki dış politikası genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Afyon krizinde daha bağımsız, kararlı ve başarılı dış politika yürütmüş olduğunu görebiliriz. Afyon krizi ikili ilişkilere kesin bir darbe vurmasa da ABD açısından yasağın kaldırılması hoş karşılanmamıştır. Bu durum ilişkilerin gerilmesine neden olmuşsa da Türkiye Afyon krizinde kendi köylüsü ve çiftçisinin lehine bir karar alarak ABD'yi karşısına almaktan çekinmemiştir. Türkiye kendi halkının çıkarlarını korumuş ve bu krizde ABD'nin çıkarları yerine kendi ulusal çıkarlarını düşünerek hareket etmiştir. Kısacası bu krizin çözümü Türkiye'yi memnun ederken, ABD'yi memnun etmemiştir. Ancak yasak kaldırıldığı sırada aynı zamanda kontrol ve denetim mekanizmaları arttırılmıştır. Türkiye, 'uyuşturucu' konusunda çok hassas davranmış ve özellikle dönemin başbakanı Ecevit bu konuda denetimler yapılmasını sağlamıştır. Böylelikle krizin ileriki yıllarda iki ülke arsında tekrar bir mesele haline gelmesinin önüne geçilmiştir.

Yine krizli konulardan bir diğeri Kıbrıs sorunudur. Sorunun kaynağı çok daha eskilere dayanmaktadır ancak krizin aşırı tırmanmasının asıl nedeni Kıbrıs'ta 1960'lı yıllardan itibaren Rum kesiminin, Türk gruplarına yaptığı sistematik saldırılardır. Aynı zamanda Ada'da bulunan Rum lider, Türklerin aleyhine davranışlarda bulunarak onları zor durumda kalmasına iyice kapı aralamıştır. 1974 yılında Ada, Enosis ile Yunanistan'a bağlanma aşamasına gelmiş ve Türkiye harekete geçmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Ada'ya iki harekât düzenlemiştir. İlk harekâta ABD, sert bir tepki göstermese de ikincisinde Ermeni lobisinin baskıları sonucu Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. Genel olarak Kıbrıs krizinin değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin Kıbrıs krizinde, haşhaş krizinde olduğu gibi yine bağımsız hareket ettiği söylenebilir. Fakat bu durum ABD ile ilişkileri oldukça kötü bir düzleme taşımıştır. Çünkü II. Dünya Savaşından beri iki müttefik olan devletten biri olan ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. Afyon krizinde olduğu gibi Türkiye, Kıbrıs konusunda da kendi çıkarlarını düşünmüş ve ulusal güvenlik meselesi haline gelen bu soruna karşı harekete geçmiştir. Bu krizde de Türkiye, ABD karşısında dik durabilmiş ve Kıbrıs Türkleri'ni yalnız bırakmamıştır. Türkiye, devleti, hükümeti, ordusu, milleti ve halkıyla birlik içinde ortak hareket etmiş ve her türlü sonucuna da birlikte göğüs germek durumunda kalmış ve bedel ödemiştir.

ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması ile Türkiye, ülkesinde bulunan ABD üslerini kapatma kararı almış ve yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Ambargo-Üs krizi olan bu kriz genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bu krizde yine bağımsız bir dış politika izlediğini görmekteyiz. ABD üslerinin kapatılması, ABD'nin ambargo konusunda aldığı karardan pişman olmasına neden olmuş ve özellikle ABD başkanı bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur. ABD başkanı ikili ilişkilerin tekrar eskisi gibi olmasını istemiştir. Ambargo son bulunca, Türkiye'de üsler tekrar açılmış ve ikili ilişkilerde kriz ABD bakımından çözüme kavuşturulmuştur. Fakat yine de ikili ilişkilerde Türkiye, ABD'nin sarsılmaz bir müttefik olamayacağını anlamıştır. İki ülke aynı ittifakın üyeleri olduğu halde ABD, Türkiye'ye ambargo uygulayabilmiştir. Fakat ABD, uyguladığı bu ambargoya rağmen Türkiye'den istediği tavizleri alamamıştır. Türkiye bu krizde ulusal çıkarlarına dayanan kararlarından vazgeçmemiştir. Her ne kadar Kıbrıs konusunda ambargo uygulanmış olsa da ABD, afyon konusunda da Türkiye'nin geri adım atmasını beklemiştir. Fakat hem Kıbrıs hem afyon konusunda Türkiye geri adım atmamış ve kararlı politik duruşunu sürdürmüştür.

Çalışmada ayrıntıları ile ele alınan üç krizde de Türkiye'deki iç politika gelişmelerin, dış politika kararlarına etkisi görülmüştür. Afyon krizinde, Türk köylüsünün zarara uğraması krizi etkileyen sebeplerden olmuştur. Yine Kıbrıs krizinde Türk kamuoyu bu konuyu yakından takip etmiş ve ülkenin bu krizde aktif olmasını ve tereddütsüz davranmamasını istemiştir. Ambargo-Üs krizinde de Türk kamuoyunda ABD karşıtlığı zirve noktasına ulaşmış ve üslerin ambargo kalkana kadar açılmaması istenmiştir. Yani devletin dış politikası açıkça halkın tümü tarafından desteklenmiştir. Aynı zamanda üç krizde de Ecevit'in yani liderin etkisi çok büyük olmuştur. Ecevit, 1970'li yıllarda Türk siyasetine önemli katkıları olmuş bir devlet adamı olmuş ve 1974-1979 yıllarında görev aldığı zamanlarda dış politika kararlarında Türkiye'nin ulusal çıkarlarını gözetmiştir. Yeri geldiğinde barışçıl yeri geldiğinde kararlı ve cesur bir lider olabilmıştır. Ecevit, ülkenin bağımsız ve güçlü bir devlet olmasını arzulamış ve bu doğrultuda duruş sergilemiştir. Yani lider de bu krizlerde önemli rol oynamıştır. Liderin düşünceleri krizlere oldukça fazla etki etmiştir. Ecevit, üç krizde de ABD'ye boyun eğilmemesi gerektiğini düşünmüş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Aynı zamanda uluslararası sistemin yapısı krizlere etki eden bir diğer faktör olmuştur. Yumuşama dönemi nedeniyle Türkiye, ABD karşısında daha rahat hareket edebilmiş ve dış politika kararlarında daha bağımsız olabilmıştır.

Ele alınan üç krizde de ikili ilişkiler tek taraflı ve yalnızca olumsuz ilerlememiş, bazen iniş çıkışlar meydana gelmiştir. Ancak üç krizin, 1974-1979 yılları arasında Türkiye-ABD ilişkilerinde başat role sahip olduğu belirtilmelidir. Çalışmanın problem cümlesi olan "Türkiye, 1974-1979 arası Ecevit'in başbakan olduğu dönemlerde ABD ile ilişkilerinde nasıl bir dış politika izlemiştir?" sorusunu cevaplamak gerekmektedir. Bu çalışma ile Türkiye'nin 1974-1979 arası Ecevit'in Başbakan olduğu dönemlerde ABD ile krizlerinde, soğuk savaşın ilk dönemlerine göre daha bağımsız bir dış politika izlemiş olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye, ulusal çıkarlarına göre dış politika eylemlerinde bulunmuştur. Türkiye, ABD'nin tehditlerine rağmen ulusal çıkarlarına dayanan dış politika kararlarından taviz vermemiş ve kararlılığında devam etmiştir. Ayrıca Türkiye tek yönlü dış politikanın acı tecrübelerini özellikle de ambargo zamanı yaşamıştır. Bu nedenle Türkiye çok yönlü dış politika arayışına girmiş ve II. Dünya Savaşı sonrası oluşan ABD bağımlılığını azaltmaya çalışmıştır. Özellikle Ecevit, çeşitli ülkelerle temasa geçmiş, dış politikada çok çeşitliliğe yönelmiş ve ABD bağımlılığını azaltmaya çalışmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar Giriş bölümünde belirtilen hipotezlerle uyumlu ve bu konu kapsamında daha önce yapılmış literatürdeki diğer çalışmalarla tutarlı bir sonuç olmuştur. Fakat çalışmanın farkı, bu sonuca bütüncül bir yaklaşımla varılmış olması ve toplu biçimde değerlendirilmesidir. Ayrıca dış politika analizi kapsamında çalışmada hem birey hem devlet hem de sistem faktörünün etkin oldukları söylenebilir. Özellikle Türkiye açısından birey analizinde lider etkisinin daha ön plana çıktığı, iki kutuplu sistemin zaaflarından yararlandığı ve üç krizde de kabaca istediği sonuçları elde ettiği öne sürülebilir.

Son olarak iki devletin müttefiklik ilişkilerine baktığımızda ABD'nin diğer müttefikleriyle olan ilişkilerinden farklı bir Türkiye-ABD ilişkisi görmekteyiz. ABD, İngiltere ve Avrupa ile kurduğu müttefiklik ilişkilerini Türkiye ile aynı düzeyde gerçekleştirmemiştir. İhtiyacı olduğunda Türkiye'ye dostane yaklaşmış ve ikili ilişkiler iyi gitmiştir. Fakat yeri geldiğinde Türkiye'ye ambargo uygulamaktan da geri durmamıştır. Unutulmamalıdır ki geleceğe yön vermek için geçmişi iyi anlamak gereklidir. Türkiye, dış politika eylemlerinde hiçbir devlete bağımlı olmamalıdır. Çünkü bu durum geçmişte yaşanan olaylarda görüldüğü gibi Türkiye'yi zor duruma sokmuştur. Aynı zamanda ekonomik ve askeri anlamda tek bir kaynağa bağımlı olunmamalıdır. Türkiye aynı 1974-1979 yılında olduğu gibi dış politika kararlarında her zaman önce ulusal çıkarlarını düşünerek hareket etmeli ve seçeneklerini çoğaltabilmelidir.

KAYNAKÇA

RESMİ YAYINLAR

Meclis Tutanakları

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (5.2.1974). Cilt:13, Toplantı:13, 26. Birleşim.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (23.3.1978). Cilt:37, Toplantı:17, 41. Birleşim.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (4.6.1962). Cilt:2, Toplantı:1, 30.Birleşim.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (26.12.1963). Cilt:17, Toplantı:3, 20. Birleşim.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (18.06.1964). Cilt:21, Toplantı:3, 77. Birleşim.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1.2.1974). Cilt:13, Toplantı:13, 25. Birleşim.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Mart 1921). Cilt:9, Dönem: 1.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Mart 1923). Cilt:28, Dönem:1.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Kasım 1926). Cilt:27, Dönem: 2.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Kasım 1929). Cilt:13, Dönem: 3.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Kasım 1930). Cilt:22, Dönem: 3.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1 Kasım 1931). Cilt:4, Dönem: 4.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (03.09.1964). Cilt:32, Toplantı:3, Dönem:1, 130. Birleşim.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (24.10.1962). Cilt:8, Toplantı:1, Dönem: 1, 135. Birleşim.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (25.12.1963). Cilt:19, Toplantı:3, Dönem: 1, 19. Birleşim.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (2.7.1974). Cilt: 6, Toplantı:1, Dönem:4, 104. Birleşim.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (22.3.1978). Cilt: 5, Toplantı:1, Dönem:5, 122. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (01.10.1947). Cilt:6, Toplantı:1, 79. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (5.4.1970). Cilt: 9, Toplantı: 9, 8. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (25.9.1972). Cilt:11, Toplantı:11, 19. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (26.12.1978). Cilt: 1 Toplantı: 18, 4. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (25.2.1979) Cilt:1, Toplantı:18, 5. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (26.4.1980). Cilt:1, Toplantı: 19, 32. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (23.7.1980). Cilt:1, Toplantı:19, 92. Birleşim

TBMM Tutanak Dergisi (20.7.1974). Cilt:13, Toplantı:13, 3. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (23.7.1974). Cilt:13, Toplantı: 13, 4. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (14.6.1978). Cilt:1, Toplantı:17, 8. Birleşim.

YABANCI KAYNAKLAR (CIA, UNITED NATIONS, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, THE NEW YORK TIMES)

Action by Turkey On Poppy Lauded, 10.10.1974, *The New York Times*, page 9.

(<https://www.nytimes.com/1974/10/10/archives/action-by-turkey-on-poppy-lauded-new-farm-method-curbing-illicit.html?searchResultPosition=2>) 27.08.2024 tarihinde bakıldı

Binder, David. , 9.07.1975, Ford Hopes to Sway House on Weapons Aid to Turkey, *The New York Times*, page 3.

(<https://www.nytimes.com/1975/07/09/archives/ford-hopes-to-sway-house-on-weapons-aid-to-turkey.html?searchResultPosition=139>) 27.08.2024 tarihinde bakıldı

CIA-RDP80T00942A001000110001-1 No.'lu CIA belgesi, (1.05.1979), ‘‘Turkey: Ecevit Government In Crisis’’.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80t00942a001000110001-1>)

(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80T00942A001000110001-1.pdf>) 20.08.2024 tarihinde bakıldı

CIA-RDP80T00634A000500010042-5 No.'lu CIA belgesi, (27.12.1978b), ‘‘Turkey Under Martial Law’’.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80t00634a000500010042-5>) –
(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80T00634A000500010042-5.pdf>) 20.08.2024
tarihinde bakıldı

CIA-RDP80T00634A000500010039-9 No.'lu CIA Belgesi, (22.12.1978a), “Turkey Problems For Ecevit”.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80t00634a000500010039-9>) –
(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80T00634A000500010039-9.pdf>) 20.08.2024
tarihinde bakıldı

CIA-RDP73B00296R000300070022-8 No.'lu CIA belgesi, (1.12.1971), “International Narcotics Series No. 6 The French-Turkish Connection: The Movement Of Opium And Morphine Base From Turkey To France”.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp73b00296r000300070022-8>) –
(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP73B00296R000300070022-8.pdf>) 20.08.2024
tarihinde bakıldı

CIA-RDP82S00205R000100180002-3 No.'lu CIA belgesi, (16.06.1970), “Turkey's Capability And Willingness To Collect The 1970 Opium Crop”.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82s00205r000100180002-3>) –
(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP82S00205R000100180002-3.pdf>) 20.08.2024
tarihinde bakıldı

CIA-RDP85T00353R000100080004-4 No.'lu CIA belgesi, (15.08.1974). “Turkish Intentions Toward Cyprus: Where Will They Stop?”

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp85t00353r000100080004-4>) –
(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85T00353R000100080004-4.pdf>) 20.08.2024
tarihinde bakıldı

CIA-RDP80M01066A001100020007-3 No.'lu CIA belgesi, (25.07.1975). “ Turkish Reaction To Failure To Lift Us Arms Embargo”.

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80m01066a001100020007-3>) –

(<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80M01066A001100020007-3.pdf>) 20.08.2024 tarihinde bakıldı

Hook , Laurie Van(Ed.), (2007). Memorandum From Harold Saunders and Henry Applebaum of the National Security Council Staff to Secretary of State Kissinger , *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*, United States Government Printing Office: Washington.

(<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d199>) 29.08.2024 tarihinde bakıldı

Hook , Laurie Van(Ed.), (2007). Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Ford, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*, Washington: United States Government Printing Office.

(<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d208>) 29.08.2024 tarihinde bakıldı

Keefer, Edward C. (Ed.). (2005). Telegram 7775 From the Embassy in Turkey to the Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume E–1, Documents on Global Issues, 1969–1972*. Washington:United States Government Printing Office.

(<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve01/d153>) 07.10.2024 tarihinde bakıldı

Memorandum of Conversation, (13.08.1974), *National Security Adviser's Memoranda of Conversation Collection at the Gerald R. Ford Presidential Library*: Washington.

(<https://catalog.archives.gov/id/1552748>)

(<https://s3.amazonaws.com/NARAprodstorage/opastorage/live/48/5527/1552748/content/library/document/memcons/1552748.pdf>) 27.08.2024 tarihinde bakıldı

United Nations, General Assembly, 30th session : 2355th plenary meeting, Monday, 22.09.1975, New York

(<https://digitallibrary.un.org/record/649990?ln=en&v=pdf>) –

(file:///C:/Users/mjand/Downloads/A_PV-2355-EN.pdf) 20.08.2024 tarihinde bakıldı

Report to Congress. (16.09.1974). *United States Economic Assistance To Turkey* B125085 (094014). Comptroller General of the United States. United States General Accounting Office. Washington.

(<https://www.gao.gov/products/b-125085>) - (<https://www.gao.gov/assets/b-125085.pdf>) 12.10.2024 tarihinde bakıldı.

OECD. (01.11.1974). *Economic Surveys: Turkey*. Paris: OECD Publications.

(https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-turkey-1974_eco_surveys-tur-1974-en) –

(https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eco_surveys-tur-1974-en.pdf?expires=1729567469&id=id&accname=guest&checksum=8EB6DD0FD5340EB46F06E9A9A5BE433C) 11.10.2024 tarihinde bakıldı.

GAZETELER

Ecevit, Bülent. (14.04.1957). “Amerika Ölçüleriyle Türkiye’de Sansür”, *Ulus Gazetesi*.

Ecevit, Bülent. (12.03.1957). “Araplar ve İsrail Karşısında Amerika”, *Ulus Gazetesi*.

Ecevit, Bülent. (28.08.1957). “Bir Doktrinin Bilançosu”, *Ulus Gazetesi*.

Ecevit, Bülent. (18.04.1957). “Eisenhower Doktrini ve Arap Tarafsızlığı”, *Ulus Gazetesi*.

Ecevit, Bülent. (30.03.1956). “Kıbrıs Siyasetimiz”, *Ulus Gazetesi*.

Ecevit, Bülent. (29.04.1957). “Türkiye’nin Sorumluluğu”, *Ulus Gazetesi*.

Cumhuriyet Gazetesi. (17.03.1974).

Cumhuriyet Gazetesi. (21.07.1974).

Cumhuriyet Gazetesi (14.02.1975).

Cumhuriyet Gazetesi. (5.02.1975).

Cumhuriyet Gazetesi. (24.12.1969).

Çam, Esat. (4 Ağustos 1974). “Cenevre Antlaşması ve Kıbrıs”, *Milliyet Gazetesi*.

Hürriyet Gazetesi. (20.07.1974).

“Kıbrıs’ta Son Durum”. (25.07.1974).*Milliyet*.

Milliyet Gazetesi. (05.06.1968).

Milliyet Gazetesi. (22.01.1978).

Milliyet Gazetesi. (23.06.1978).

Milliyet Gazetesi. (01.07.1978).

Milliyet Gazetesi. (19.05.1978).

Milliyet Gazetesi. (23.03.1978).

Milliyet Gazetesi. (02.07.1977).

Milliyet Gazetesi. (04.05.1978).

Milliyet Gazetesi. (26.10.1979).

Milliyet Gazetesi. (08.05.1977).

Milliyet Gazetesi. (24.02.1978).

Milliyet Gazetesi. (14.12.1978).

Milliyet Gazetesi. (18.03.1978).

Milliyet Gazetesi. (10.10.1961).

Milliyet Gazetesi. (17.11.1976).

Milliyet Gazetesi. (23.07.1974).

Milliyet Gazetesi. (17.08.1974).

Milliyet Gazetesi. (16.07.1974).

Milliyet Gazetesi. (17.07.1974).

Milliyet Gazetesi. (10.07.1971).

Milliyet Gazetesi. (22.03.1974).

Milliyet Gazetesi. (09.10.1973).

Milliyet Gazetesi. (12.10.1973).

Milliyet Gazetesi. (29.04.1973).

Milliyet Gazetesi. (01.07.1978).

Milliyet Gazetesi. (27.12.1978).

Milliyet Gazetesi. (24.03.1971).

Milliyet Gazetesi. (18.12.1961).

Milliyet Gazetesi. (13.09.1980).

Milliyet Gazetesi. (20.08.1974).

Milliyet Gazetesi. (26.02.1960).

Milliyet Gazetesi. (25.09.1978).

Milliyet Gazetesi. (17.09.1961).

Milliyet Gazetesi. (04.07.1977).

“Son Durum”. (18.08.1974). *Milliyet*.

Tercüman Gazetesi. (05.10.1978).

Tercüman Gazetesi. (10.07.1974).

Toker, Metin. (8.09.1974). “Koalisyonun Hali”, *Milliyet Gazetesi*.

Yalçın, Nilüfer. (28.04.1978). “Romanya 100 milyon dolar kredi verecek”. *Milliyet Gazetesi*.

Yalçın, Nilüfer. (28.10.1978). “IMF’nin Ekonomik Durumla ilgili Kaygıları Var”, *Milliyet Gazetesi*..

KİTAPLAR

Ahmad, Feroz. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945- 1980)*. İstanbul: Hil Yayın.

Akar, Atilla. (2002). *Öteki DSP: Ecevitlerin Gayri Resmi Öyküsü*. İstanbul: Metis Yayınları.

Altındal, Aytunç. *Haşhaş ve Emperyalizm*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Armaoğlu, Fahir. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Armaoğlu, Fahir. (2007). *20. yüzyıl Siyasî Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, (16. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Artuç, İbrahim. (1989). *Kıbrıs’ta Savaş*. İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü. (1946). *İstatistik Yıllığı, C.15*. Ankara: Hüsnütabiat Basımevi.

Bozarslan, Hamit. (2001). “Bülent Ecevit”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Kemalizm) C. 2*, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 460.

Bozdağlıoğlu, Y. (Ed.), (2012). *Uluslararası Politika-I*. Eskişehir: Anadolu üniversitesi.

Caşın, Mesut Hakkı. (2020). *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*. (2. Baskı). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.

Çam, Esat. (1977). “*Uluslararası Politik Sistem ve Dış Politikamız*”. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çavdar, Tevfik. (2008). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ecevit, Bülent. (2009a). *Ortanın Solu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ecevit, Bülent.(2009b). *Tüm şiirler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ecevit, Bülent. (2009c). *Sömürü Düzeninde Yeni Aşama*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ecevit, Bülent. (2009d). *Bu Düzen Değişmelidir*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ecevit, Bülent.(2008a). *Umut Yılı 1977*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Ecevit, Bülent. (2008b). *Demokratik Sol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Ecevit, Bülent (2010). *Türkiye 1965-75*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ekinci, Necdet. (2002). “İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları”, *Türkler, Cilt: 16*, ed. Hasan C. Güzel, vd., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 703- 735

Erhan, Çağrı. (1996). *Beyaz Savaş: Türk- Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Gönlübol, Mehmet. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Kurtoğlu, R. (2015). *Türkiye Ekonomisi (1938-2010)*. Ankara: Orion Kitabevi.

Laipson, Ellen.(1983).*A Congressional Tradition: 7/10 Ratio in Military Aid to Greece and Turkey*. U.S. Library of Congress, Congressional Research Service, Report No.83-524F, Washington.

Mintz, Alex. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. New York: Cambridge University Press.

Oran, Baskın. (Ed), (2009). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1-1919-1980)*. (On beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oğultürk, M. Cem ve Şahin, Güngör. (2020). *Jeopolitik Düşünce*. (1. Baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Ovalı, Şevket. (2008). “İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri”, *Türk Dış Politikası (1919- 2008)*, ed. Haydar Çakmak. Ankara: Barış Platin Yayıncılık.

Öndeş, Osman. (1980) 2. *Dünya Savaşı (1939-1945)*. (3. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Öztop, Fatma Anıl. (2016). *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri* (Birinci Baskı). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Sağlam, Kayhan. (1974). *Ecevit Olayı: Bir Başbakanın Doğuşu Cilt 1*. (6. Basım), İstanbul: Belge Yayınları.

Sağlam, Kayhan. (1975). *Kıbrıs Harekâtı: Bir Başbakanın Doğuşu Cilt 3*. İstanbul: Belge Yayınları.

Sander, Oral. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: AÜSBFD Yayınları.

Sander, O. (2001). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. (9. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim. (Editörler). (2016). *Dış Politika* (İkinci Basımdan çeviri). (Çev. Uslu, Nasuh.). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Songar, Ayhan.(1974). *Haşhaş Meselesi ve Türkiye*. İstanbul: Hareket Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.

Tuncer, Hüner. (2011). “Atatürkçü Dış Politikanın İlkeleri”, *Türk Dış Politikası Son On Yıl*, ed. Yelda Demirağ, Özlen Çelebi, Ankara: Palme Yayıncılık.

Ziylan, Aytekin. (2003). *Bir İdealden Gerçeğe Türk Elektronik Sanayinin Önderi Y.Müh.M. Hacim Kamoy*. Ankara: Devran Matbaacılık.

MAKALELER

Aksu F. ve Çolak, Yunus. (2019). Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk: Kıbrıs ve Nahçıvan Krizleri. *Bilig*, (88), 19-54.

Armaoğlu, Fahir, (1997), "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 38, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 631-647.

Balkaya, İ. S. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Dünya Düzeni ve Türkiye. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6 Issue 2), 149-164.

Bayram, Y. (2011). Liberal Demokrasilerde Medya Ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2 (2), 68-80.

Çağrı, E. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 51(01), 275-287.

Çetinkaya, G. (2019). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-14.

Demir, İ (2019). Bilardo Topunun Yapısının Sökümü: Dış Politika Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1) , 177-201.

Dilmen, Yavuz. (1982). "Türkiye'de ve Dünyada Afyon ve Alkaloidleri". *Pharmacia*. Sayı 7, 23-26.

Dolanbay, H. (2019). "1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 851 – 862.

Ecevit Bülent, (1966). "Mektuplar", *AKİS*, Cilt: XXXV, Sayı: 605, 8-9.

Emiroğlu, Hüseyin. (2007). "İkinci Dünya Savaşı'na Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 14, 72- 74.

Fedayi, C. (2006). Ortanın Solu Akımı. *Liberal Düşünce Dergisi*, (33), 163-183.

Güleç, C . (2018). Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* , 3 (1) , 79-102 .

Gürbüz, M. V. (2010). Türk-Amerikan İlişkilerinde İttifak Sürecinin Başlaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 139-170.

Gürel, Nurhak.(2018): Dış Politika Analizi Ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına Katkıları Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı 3, 1-17

Gönlübol, M . (1968). Kamu Oyu ve Dış Politika. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 23 sayı (04), 87-110.

Hermann, Margaret G. et al. (Margaret G. Hermann, Thomas Preston, Baghat Korany and Timothy M. Shaw). (2001). “Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals”, *International Studies Review*, c. III, No: 2, 83-131.

Kurt, V. (2018). Özal’ın Dış Politikası: Uluslararası Siyaset, Değişim ve Süreklilik. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15 (55), 157-171.

Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünyü ve Bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (01), 309-335

Oğuzlu, T . (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig* , (72) , 223-250.

Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig* , (72) , 223-250.

TEZLER

Bahadır, Hasan Hüseyin. (2019). *Dış Politika Analizinde Karar Alma Yaklaşımı, Dışişleri Bakanlığının Rolü: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu Örneği*. Yüksek Lisans, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Kan, Kürşat. (2016). *Dış Politikada Liderlik: Fatin Rüştü Zorlu Örneği*. Doktora, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Özata, Murat. (2016). *Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984)*. Doktora, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Polat, Özgür. (2009). *37.Cumhuriyet Hükümetinin (CHP-MSP Koalisyonu) Dış Politikası 26 Ocak – 17 Kasım 1974*. Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Toman, Murat. (2019). *ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri (1969-1977)*. Doktora, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İNTERNET (ELEKTRONİK SAYFA) KAYNAKLARI

Ecevit, Bülent. (3 Ağustos 2018). Bülent Ecevit 1978'te Türkiye'nin ABD ambargosuna tepkisini anlatıyor. *BBC News Türkçe* (Youtube Kanalı).

(https://www.youtube.com/watch?v=2DPwRfiu_m8) 1.10.2024 tarihinde bakıldı.

Ecevit, Bülent. (20 Temmuz 2019). Kıbrıs Barış Harekati'nda Neler Yaşandı? 20 Temmuz 1974 32. Gün Arşivi. *32.Gün* (Youtube Kanalı).

(<https://www.youtube.com/watch?v=9owC4fHLRIc>) 3.10.2024 tarihinde bakıldı.

(SIPRI)

(<https://www.sipri.org/databases/milex>)

(<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.sipri.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2FSIPRI-Milex-data-1948-2023.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK>) 07.10.2024 tarihinde bakıldı

TDK Sözlük (<https://sozluk.gov.tr/>)

EKLER

Ek-1: ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'un Türkiye'nin harekât girişimine karşı gönderdiği:
Johnson Mektubu (5 Haziran 1964)

Kaynak: Bardakçı, Murat. (2019). Habertürk

(<https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2534577-johnsonun-meshur-mektubunun-resmi-tercumesini-yazilmasindan-tam-55-yil-sonra-yayinliyorum>)

Ankara, Türkiye
5 Haziran 1964

Gizlidir

CUMHURİYET ARŞİVİ
OTOMAL GÖRSEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-3
İş No: 1
Özgeçmiş No: 1
Filet No: 5464-6

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükûmetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmak hususunda karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişelendirmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevlihtedebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükûmetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum. Benim görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu Büyükelçi Hare bana bildirdi. Sizden şahsen sorarım : yıllar boyunca Türkiyeyi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefike, Hükûmetinizin, geniş neticeleri olan tek taraflı bir kararı bildirmesinin doğru olduğuna hakikaten inanıyor musunuz Binaenaleyh, böyle bir harekete girişilmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi sizden evvelâ rica etmeliyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin meşru olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibahındayım. Bununla beraber, Türkiye'nin bahiskonusu müdahalesinin, Garanti Andlaşmasıyla sarahaten men'edilen bir hal suretini, yani Ada'nın bir nevi taksimini gerçekleştirmek için yapılmış olacağı hususunda ^{bu kanaatiniz} mutabık kaldığımızıza dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca sözkonusu Andlaşma ,garantör Devletlerin aralarında danışmalarını emirdir. Birleşik Amerika, bu durumda danışma imkânlarının hiç bir suretle tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçmek hakkının mahfuz tutulduğunun henüz ileri sürülemeyeceği kanaatindedir.

CEMAL GÜRSEL ARSIVI
4/5-3
5464-3

Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarınızı celbetmek zorundayım. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahalesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olamaz. Dışişleri Bakanı Rusk, La Haye'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin "kelimenin tam manasiyle düşünülemez" olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya katılmak, esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık muhasemat ve düşmanlıklarını görmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askerî bir müdahale meseleye doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'nin de dahil olmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam ve muvafakatlari olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesi karşısında Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Ayrıca, Bay Başbakan, Birleşmiş Milletler üyesi olmak hasebiyle Türkiye'nin vecibeleri de beni düşündürmektedir. Birleşmiş Milletler sulhu korumak için Ada'da kuvvet bulundurmaktadır.

✓

Vazifeleri zor olmuştur fakat, geçen son birkaç hafta zarfında bu adadaki şiddet ~~maxxxxxxxx~~ hareketlerinin azaltılmasında tedrici bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler Arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yoktur ki, Birleşmiş Milletler Üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletlerin gayretlerini baltalayacak/ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve sulhçu bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek her hangi bir ümidi yıkacak olara, Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert bir şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda, Bay Başbakan, askerî yardım konusunda Türkiye ve Birleşik Devletler arasındaki iki taraflı ~~xxx xx~~ Anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile olan Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV üncü maddesi mucibince, askerî yardımı, bu yardımın verilmiş maksatlarından * gayri gayelerle kullanması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin rızasını alması icap etmektedir. Hükümetiniz, muhtelif vesilerle sizin bu şartı tamamen anlamış bulunduğunuzu Birleşik Devletlere bildirmiştir. Bütün samimiyetimle size söylemek mecburiyetindeyim ki, Birleşik Devletler, mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş askerî malzemenin kullanılmasına rıza göstermiyecektir.

Düşünölmekte olan Türk hareketinin ameli neticelerine temasla, böyle bir Türk hareketinin Kıbrıs adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türkün katledilmesine yol açacağı vakıasına en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infiali mucip olacak ve tarafınızdan girişilecek ~~xxx~~ askerî hareket vasıtasıyla, himaye etmeğe çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan imhasını önleyecek, yeter derecede müessir bir yol bulunamayacaktır.

/.

CEMAL GÜRSSEL ARSIVI
Yayın No 4/5-9
Ekim No 5464-8

Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir felâketi önleyememiştir.

Sözlerimi çok sert bulabilir ve bizim, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı bigâne olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığı hususunda sizi temin etmek isterim. Gerek alenen gerekse hususi olarak, Kıbrıslı Türklerin emniyetini sağlamağa ve Kıbrıs meselesinin nihâfîhâl tarzının, konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmeğe gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletlerinin, sizin lehinize olarak yeter derecede faal olmadığı zehabına kapılmanız mümkündür. Fakat şunu da biliyorsunuz ki, bizim politikamız Atina'da en sert şekilde infiâle yol açmış (bizim aleyhimizde nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Başpiskopos Makarios arasında önemli bir soğukluk meydana gelmiştir. Birkaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında Dışişleri Bakanınıza da söylediğim gibi, Türkiye ile olan münasebetlerimize çok büyük bir değer atfetmekteyiz. Sizi, kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik telakki etmişizdir. Sizin güvenlik ve refahınız, Amerikan halkı için ciddi bir endişe konusu olagelmış ve bu endişe bizim taraftan fımızdan en açık şekilde ifade olunmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövuştük. Bu dayanışma bizim için büyük bir anlam taşımaktadır. Bunun , Hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir anlam haiz olduğunu ümit ederim. Kıbrısla ilgili olarak, Türk cemaatini tehlikeye maruz bırakacak herhangi bir hal tarzını desteklemeyi düşünmüyoruz. Nihâf bir çözüm yolu bulmağa muvaffak olamadık. Zira, teslim edilmelidir ki bu, yeryüzündeki en girift meselelerden biridir. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda ciddi şekilde alakadar olduğumuz ve alakadar kalacağımız hususunda sizi temin etmek isterim.

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CEMAL GÜRSEL ARŞİVİ	
Ver	No: 4/5-9
Orinal No	
Dosya No	
Fihrist No	5464-9

1/

Son olarak, Bay Başbakan, harp ve barışın en ciddi meselelerini vazetmiş bulunduğumuzu size bildirmek zorundayım. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı münasebetlerin hududunu pek aşmaktadır. Bu meseleler, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi muhakkak olarak müncer kılmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta muhasematı tevhit edebilecektir. Siz, Türkiye Hükümetinin Başbakanı olarak vazife ve mes'uliyetlere sahipsiniz; benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak mes'uliyetlerim var. Bu sebeple en derin dostluk içinde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş şekilde istişare etmeksizin böyle bir harekete tevessül etmeyeceğinize ve dair bana taahhüt vermediğiniz takdirde, Büyükelçi Hare'a meselenin gizli tutulması hususundaki talebinizi kabul edemem ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin acilen toplantıya çağırılmasını istemek zorundayım. Bu durum hakkında şahsen sizinle görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Maatessüf, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı yüzünden, Birleşik Amerika'dan ayrılamamak durumundayım. Teferruatlı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin akli selim ve sulh yoluyla halli hususlarında sizinle benim çok ağır bir mes'uliyet taşımakta olduğumuza eminim. Bu itibarla, siz ve ben en geniş manasında ve en samimi şekilde istişarelerde bulunmadıkça, sizinle meslekdaşlarımızın düşünmekte olduğunuz her türlü kararları geri bırakmanızı rica ediyorum.

Hürmetlerimle

Lyndon B. Johnson

CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL ÇAĞRI ARŞİVİ
4/5-3
Fihrist No: 5464-10

Kaynak: *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ekim 1974

Ecevit, Amerikan yardımı konusunda, “Baskıya boyun eğmeyiz,, dedi

ANKARA CUMHURİYET BÜROSU

Ankara'dan Ecevit, Ameri-
kan Kongre ve Senatolarına bu-
yuk bir bölümünün dünya sorunları-
na yaklaşarak bu kadar sorum-
suz davranmalarını düşündürü-
cü bulduğunu söyledi. “Türk
süresi” baskıya boyun eğ-
mekten gelse baskıya boyun eğ-
memizdir. Türkiye için herhangi
bir baskıya boyun eğmek söz ko-
nusu değildir.” Ecevit, dün sa-
bah Başbakanlık konutunda ABD

ulus bir devletidir. Böyle bir dev-
letin Kongresinin ve Senatoları-
nın, hiç değilse Kongre ve Se-
natoda yer alan dillerinden bir
yük bir bölümünün dünya me-
selerine yaklaşarak bu kadar
sorumsuzca davranmaları dü-
şündürücüdür.

En azından barış ve istikrar
sağlanması için Amerika ile
destiuk ilişkileri içinde bulun-
(Devamı Sa. 7, Sh. 7 de)

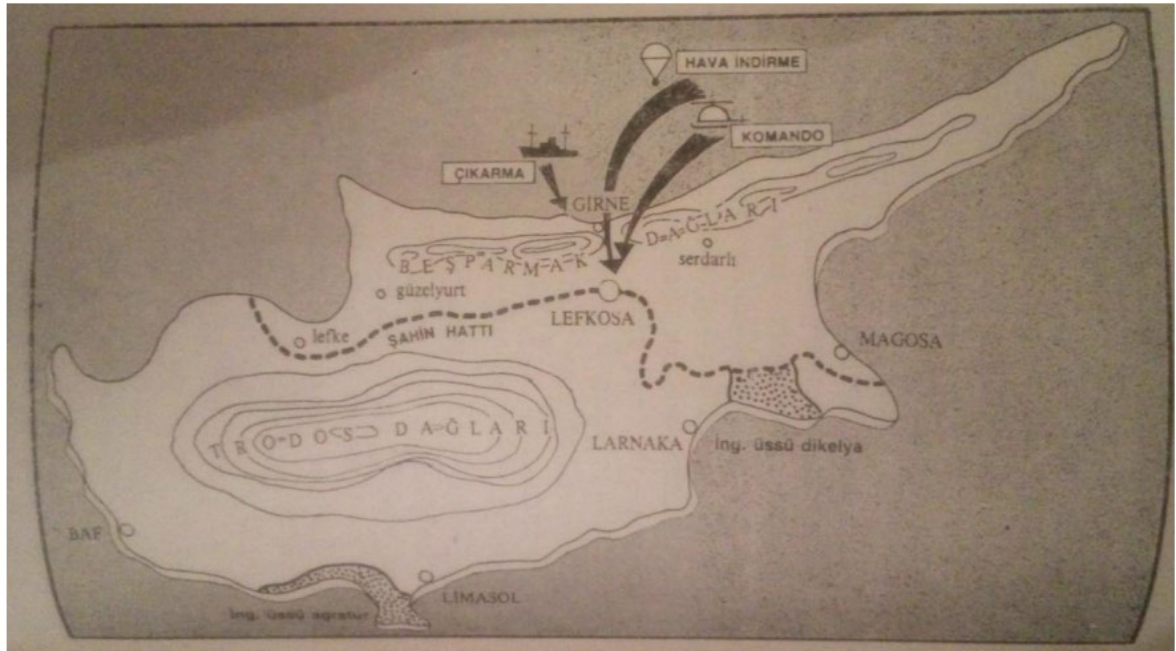
Ek-3: Bülent Ecevit'in “Yasa” Şiiri

Kaynak: Ecevit, Bülent.(2009). *Tüm şiirler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.s.297-304

*“Elmalarda dış izi
Senindir bu işlem
Yapıldı hanene
Gereken işlem
Melekler de tanık
Suçlusun
İşbu yasa hükmünce
Sen bir insanoğlusun
İnsanoğlu
MADDE BİR
Dünyaya gelmelidir
MADDE İKİ
Sevmeli sevimli
Dünyayı cennetin
Kendisi bilmelidir
MADDE ÜÇ
Yaşama sevgisinin
Kökleri gönlünde
İnsanoğlu günün birinde
Ölmelidir
Dönmelidir dudaklarına
Buruk bir elmanın tadı
(DÖRDÜNCÜ MADDE OKUNAMADI)
İşbu yasayı
Kim yürütür bilinmez
Bilinmeyen ellere
Karşı gelinmez”*

Ek-4: Kıbrıs Barış Harekâtı Planı Haritası

Kaynak: Artuç, İbrahim. (1989). *Kıbrıs'ta Savaş*. İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları. s.168

Ek-5: CIA-RDP80T00942A001000110001-1 No.'lu CIA belgesi (Ecevit hükümetinin krizde olması hakkında hazırlanan rapor)

Kaynak: *CIA-RDP80T00942A001000110001-1 No.'lu CIA belgesi*, (1.05.1979), "Turkey: Ecevit Government In Crisis".

(<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80t00942a001000110001-1>)

20.08.2024

tarihinde bakıldı

The chances of Bulent Ecevit's left-of-center government surviving the country's worsening internal security and economic crises have further diminished. Ecevit's efforts to balance political imperatives against the need for quick, decisive action have produced measures that are frequently too little or too late. [REDACTED] 2

Political violence—back to pre-martial law levels—has become significantly more destabilizing, with the terrorists resorting to the killing of prominent Turks and Americans. Kurdish separatist organizations have been encouraged by events in neighboring Iran to step up their demands for autonomy. The economy is in such bad shape that even the promised international assistance—which is contingent on Turkey's still problematical compliance with International Monetary Fund (IMF) recommendations—would be no more than palliative if not accompanied by structural changes. [REDACTED]

Important sectors of the government's constituency have gradually been alienated—Ecevit is now one vote shy of a parliamentary majority. After first angering the conservatives in his government and then the leftists, Ecevit is now losing the support of other key groups. Businessmen, who take credit for Ecevit's accession to power, have called on him to step down. The ever watchful military has grown impatient with the civilian leaders' politicking and has begun to assert itself more in the making of internal security policy. An influential general has advocated tougher laws, and the leader of the 1971 "coup by memorandum," who is now a senator and presidential hopeful, has gone so far as to call for a more authoritarian constitution. Even labor has soured on Ecevit because of his economic policies and his acquiescence in the military's May Day clampdown on labor and leftists. [REDACTED] 2

Ecevit still hopes to emerge from his Republican People's Party (RPP) convention that opened 24 May with his waning strength relatively intact. He might then limp along until the October senatorial election, hoping that foreign aid will rescue the failing economy and give him another boost. Even if he survives until then, however, a defeat at the polls seems likely to follow. Moreover, whatever Ecevit's individual fate, growing numbers of Turks are

Secret

fed up with weak governments and politics-as-usual. Support for an "above-parties" government is on the increase and some Turks even talk about a more basic "reform" of the political system itself, which might lead to military involvement. A weak government in Ankara will continue to make for strains in Turkey's relations with its allies, and in the longer term so too would an authoritarian one. If Turkey does move toward authoritarianism, it will almost certainly be of the right- [redacted]
[redacted] and not of the left. [redacted]

Political Violence: Growing Inexorably

The persistence and acceleration of violence have made it clear that Ecevit's brand of martial law "with a human face" has not deterred left or right extremists. There is once again an average of three deaths per day. More than half the killings have occurred in martial law provinces, which, since the inclusion of six largely Kurdish provinces on 26 April, now number 19. Ominously, extremists have now raised their sights to include more consequential targets, such as prominent political leaders, journalists, and businessmen. In a repetition of the progression of events that led to the 1971 coup, moreover, two US servicemen were killed recently; anti-American acts of violence and vandalism in 1979 already surpass last year's total. [redacted]

Reenter The Kurds

The relentless violence in the urban areas has been accompanied by growing tension in the underdeveloped eastern provinces, where ideological differences feed on sectarian and ethnic rivalries. There, the conflict between members of Sunni and Alevi Islamic sects that prompted the imposition of martial law last December has been followed by a resurgence of Kurdish unrest that has led to gunsmuggling, increased contacts with Iranian and Iraqi Kurds, and a trend toward more frequent clashes. This has alarmed Turkish leaders and prompted them to augment their forces in the eastern provinces. The Kurds have historically posed the only real threat to the integrity of the Turkish state, and Ankara's fears may reflect some hypersensitivity. Nonetheless, there is little doubt that Kurdish separatist sentiment is rising and adding to the problems of the beleaguered Turkish leaders. [redacted]

The Economy: No Improvement in Sight

In the economic area, the government's continued unwillingness and inability to take more stringent belt-tightening measures have led to what IMF officials have called an "alarming situation." [redacted]

Inflation is now at an annual rate of 70 percent and rising. Some of the enterprises belonging to the large and inefficient state economic sector spent their entire allocation only three months into the fiscal year, and virtually all government expenditures are now for salaries. [redacted]

Ecevit last week turned down IMF recommendations entailing a 50-percent devaluation of the lira, tax and price increases, and other austerity measures, alleging—perhaps correctly—that they are not politically feasible. Negotiations for a new IMF standby accord are now in abeyance. Ecevit hopes that potential OECD donor countries will still hold their planned pledging session on 30 May and that some of them will provide funds regardless of the IMF's refusal to give a green light. Armed with such support, he claims, the government might then do what it has so long failed to do. [redacted] 25X

Political Fallout: Ecevit Government Totters

The dual crises—political and economic—have exacted a heavy toll in the last few weeks on a government that was not very strong or cohesive to begin with. Ecevit's balancing act between his party's truculent left wing—which includes most Turkish leftists and many Alevis and Kurds—and the more conservative independents in his government has required even greater dexterity. [redacted] 25X

Ecevit initially succeeded in forging a compromise whereby martial law would be expanded to those provinces but would be sweetened with economic assistance. Three leftwing deputies bolted, however, amid growing polarization that led even to fistfights within the party. Further defections are possible.

Ecevit now has only 226 votes in the 450-seat lower house—one short of a majority, since the speaker cannot vote. While the opposition parties would have trouble mustering the absolute majority necessary to oust him, the government is virtually immobilized. []

The Businessmen's "Memorandum"

The failure to come to grips with economic problems and the government's heavy hand in implementing those measures it does take have also provoked a businessmen's revolt. Two major business groups last week criticized government economic policies, especially growing state ownership and interference with the private sector. []

In a particularly scathing declaration, one of the associations accused the government of trying to "kill free enterprise" and violating the mixed-economy guarantees of the Constitution that it termed the basis of the pluralist system. The declaration ended by calling on all concerned people, including President Korumturk, to "do their duty." []

To this challenge Ecevit angrily replied that a government cannot be replaced by a businessmen's memorandum. His anger may betray considerable uneasiness, however, for pressure from the business sector may have been the determining factor in persuading the independent ministers to throw their support to Ecevit in January 1978. []

Military More Assertive

The mood in the military, meanwhile, is one of growing frustration. Foremost among its concerns is that its reputation for effectiveness is being eroded. The officers have weighed in more forcefully with Ecevit with demands for tougher measures. They instigated, for example, the ultimatum of the six independent ministers, emphasizing to them the gravity of the situation in the Kurdish areas. They later confronted Ecevit directly, demanding that he expand martial law to counteract the "open rebellion" among military units over the internal security situation. []

units over the internal security situation. []

[] Indications are, moreover, that the military show of force in Istanbul on May Day—including the arrest of several leftist labor and political leaders—was taken on the

military's own initiative and that Ecevit only grudgingly acquiesced. []

Even more indicative of the strain on civilian-military relations and the political system are the recent statements of General Necdet Urug and retired General, now Senator, Muhsin Batur. Urug called on parliament to enact tougher internal security legislation and to broaden police powers, while Batur—a driving force in the 1971 "coup by memorandum"—proposed that the liberal 1961 Constitution be replaced by a new charter drawn up by nonpolitical personalities and then approved by parliament in a spirit of nonpartisanship. The emphasis of the new constitution, said Batur, should be on the rights of the state over those of the individual, and of order over liberty. []

Batur, who is also a presidential hopeful, emphasized that his statement was a personal view and not yet another "memorandum." He is influential in both military and political circles, however, and may be reflecting the sentiment of some elements in both. In what may be an additional measure of the growing influence of the military, []

The RPP Convention

Against a backdrop of such ferment and discontent in and out of government, Ecevit will be fortunate to emerge from his party's convention without major bruises. It is not so much his leadership of the party that will be challenged—there is no one of comparable stature—as the one-man show he tries to run and the makeup of his cabinet. []

Ecevit's loyalists, the socialist-leaning professionals and intellectuals who comprise the so-called Third World faction, seem to have a slight numerical edge over the centrist and leftist factions led by Ali Topuz and Deniz Baykal, respectively. The centrists and

and Deniz Baykal, respectively. The centrists and leftists intend to join forces, however, in the fight for cabinet and party posts. These struggles as well as the program debate could result in more bloodletting and defections. []

Secret

2

Approved For Release 2003/06/13 : CIA-RDP80T00942A001000110001-1

25X1

Ecevit's Prospects and Possible Successors

The outlook for Turkey is thus grim on almost every front. Propelled by its own inner dynamic, violence is more likely to grow both in scope and intensity and claim many more prominent Turks and at least some Americans as its victims. There is no end in sight to the wage-price spiral, and further material shortages owing to the lack of foreign exchange are in the offing. Even if the government were to take the necessary austerity measures, the short-term effect would be socially and politically disruptive. []

Ecevit could fall at any time, but he might linger on in a crippled state for many more months. At the same time, it is unlikely that any successor party government would have the strength or the will to do better, and some might well do worse in terms of Turkish and Western interests. Under such circumstances, the military may gradually involve itself more directly in the political process, either to provide that strength and will or to force constitutional and institutional changes that would have the same effect. []

With the military—though obviously hesitant—standing in the wings, there is no prospect that the extreme left could take advantage of the current confusion and chaos to bring to power a radical regime. The strife in Turkey is essentially the result of a rightist reaction to the relatively recent emergence of a left—as was the case in interwar Europe—and since the military is essentially conservative, such changes would be in the direction of a rightist and possibly corporatist state. The extreme left is noisy and well-armed, but it is no match for forces like the military that back the existing order. []

defy the public's will since the opposition may still lack the votes in the lower house to bring him down. []

More likely, however, the Ecevit government will fall either before the October election or in its wake. It is clear that the patience of key groups such as business and the military is wearing thin. It is also clear that groups such as these carry substantial influence with the right wing of Ecevit's party and with the independent ministers. The military, moreover, by continuing to assert itself on internal security policy, could again force Ecevit to take action that would alienate more of his left wing. Nor do any of the opposition parties seem enthused about boarding what appears to them to be a sinking ship. A dramatic improvement in the economy and public order could, of course, improve Ecevit's prospects, but neither seems likely. []

Should the Ecevit government collapse, there could be a revival of the conservative three-party coalition led by the center-right Justice Party and including the National Salvation Party and the neo-fascist National Action Party. Such a grouping would probably experience the same kind of bickering and immobilism that characterized its first stint in office. And while it would not have to placate a left wing that has compelled Ecevit to be truculent toward Turkey's allies, the chauvinism of the two minor parties would have the same effect. Alternatively, Justice might try to secure the return of those who defected to Ecevit and others in the hope of ruling alone. At best, such a government would be as weak and divided as Ecevit's. Finally, the parties might agree to hold a new national election, but it is doubtful given existing party strengths that any one would secure a clear cut-majority. []

Should the government survive the potentially divisive RPP convention this week, it could, despite all the odds against it, hold out until the senate election in October and beyond. Its prospects for survival would increase if it could persuade those who left the government to return or if it could entice some in the opposition—most likely its former coalition partner, the Islamic-oriented National Salvation Party—to enter the government. Ecevit would also benefit if the OECD countries pledged a substantial amount of aid and delivered a portion of it soon. Despite every indication that his party will be the biggest loser at the polls in October, moreover, Ecevit's tenacity may impel him to

While it is possible that maneuvering among the parties and their leaders could prolong basically the present situation for some time, the Turkish electorate and key elements of the establishment seem to be growing progressively less tolerant of the prospect of an Ecevit government that limps along indefinitely, or for a similarly weak successor. Sentiment is growing for an above-parties government supported by the centrist and moderate forces in both major parties. Other Turks, particularly the right and in the military, wonder whether the Constitution of the Second Repub-

(1 lic, in diluting authority with its provisions for proportional representation and strong guarantees of civil and group liberties, does not go too far. [redacted]

25X6

(1 In any case, the longer Turkey's politicians take to respond to the growing demand for more responsible politics, the greater the possibility that those in the military and elsewhere who value effectiveness over free-wheeling politics will take matters into their own hands and install an above-parties government or rule directly. Both public disorders and economic troubles have in fact long ago surpassed the thresholds that led to the 1960 and 1971 military interventions. And it is no doubt a measure of the strength of the democratic impulse in Turkey—and of the heightened reluctance of the military to assert itself openly—that these problems have not yet provoked a third praetorian experiment [redacted]

Foreign Policy Ramifications

(1 Ecevit's nationalism, his need to placate the left wing of his party, and his desire to improve relations with the Soviet Union all combined to make Turkey a difficult ally even before domestic economic and security problems came to a head. These factors have impelled Ecevit to lambaste Turkey's allies even while he clings to the hope that the same allies will bail out his government. [redacted]

The West would of course be better off in its dealings with Turkey were there a stronger government in Ankara. Parliamentary arithmetic, however, does not augur well for a strong party government, while the comportment of Turkey's political leaders makes it questionable whether they would agree to an above-parties government without some sort of pressure from the military. In the short run, Turkey's allies might also do better with a military-backed government, but the long-term costs would be high given that the tie between Turkey and the West hinges as much on Turkey's credentials as a democracy as on its strategic position. [redacted]

25X1

(1 [redacted] Now that Turkey's strategic importance has been enhanced by the Iranian upheaval and the West's urgent need for new SALT II verification sites, Ecevit has adopted a cautious and calculating posture as he seeks to win maximum benefits for Turkey. [redacted]